

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”

DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

(Științe sociale)

TOMUL V, ANUL 1959

COMITETUL DE REDACȚIE

Conf. D. BERLESCU, Prof. I. DAVIDSOHN, Prof. G. ISTRATE, Conf.
E. JEANRENAUD, Prof. P. JITARIU, Prof. V. NECULCE, Prof. E. PAPA FIL,
Prof. N. I. POPA, Prof. M. SAVUL, Prof. I. ȘANDRU,
Conf. N. ȚĂȚOMIR, Prof. T. VESCAN

Acad. O. MAYER }
Prof. I. CREANGĂ } *Redactori responsabili*

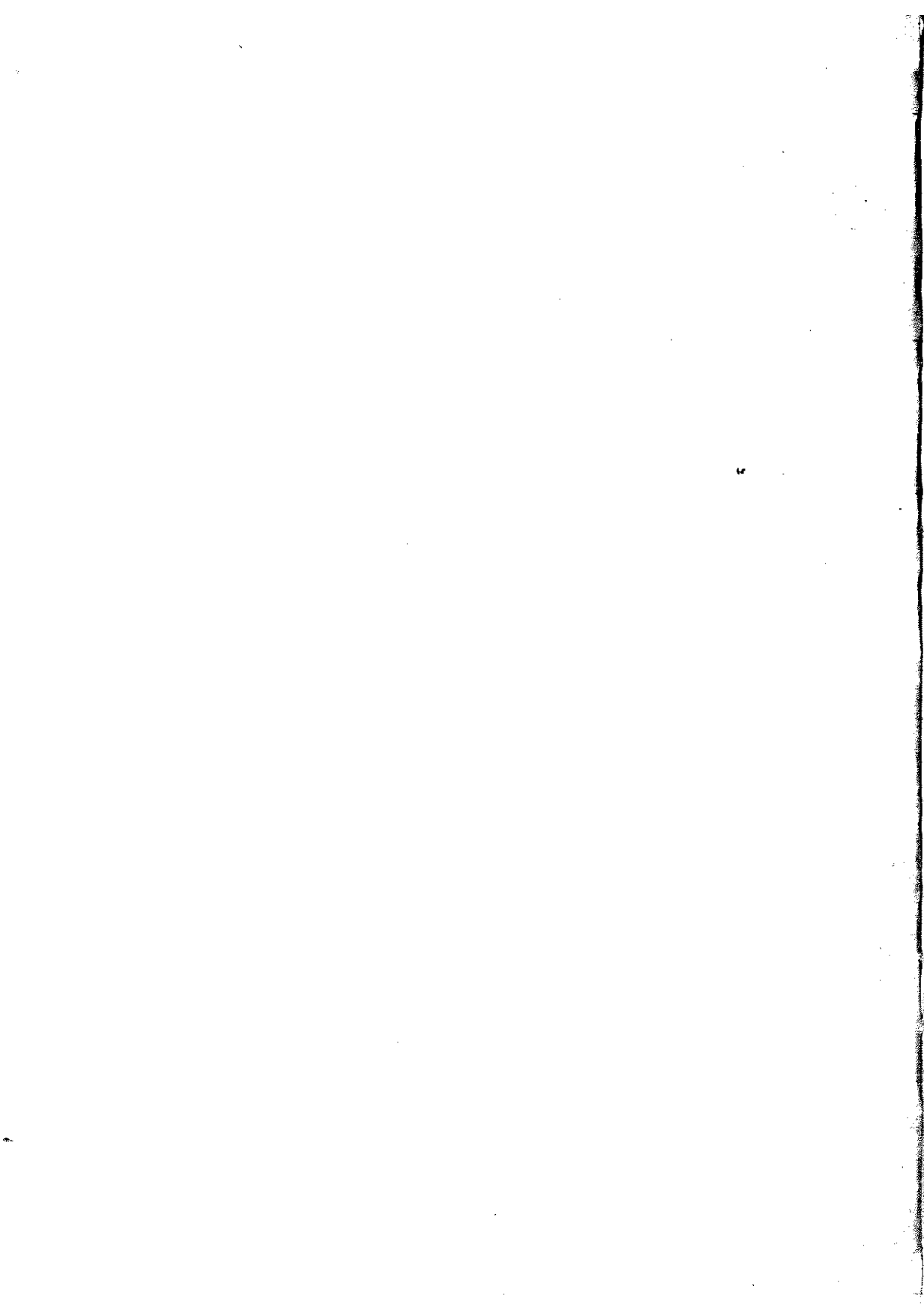
T. GALAN *Secretar de redacție*
C. NAGÎȚ *Tehnoredactor*

S U M A R

	Pag.
V. NEAMȚU — Mărfurile mărunte în economia Moldovei din veacul al XV-lea	1— 18
Gh. PLATON — Cu privire la dezvoltarea pieței interne în Moldova în preajma Regulamentului Organic	19— 47
Em. BOLD — Contribuții la cunoașterea situației din Moldova în timpul retragerii (1917—1918)	49— 62
V. ARVINTE, N. A. URȘU și Al. ANDRIESCU — Terminologia profesională în regiunea viitorului lac de acumulare al hidrocentralei „V. I. Lenin“ de la Bicăz	63—114
A. VRACIU — De la indo-europeană la balto-slavă — Inovații morfologice	115—123
G. ISTRATE — Un fonetism propriu <i>Psaltirii Șcheiene</i>	125—130
A. STRATULAT — Aspecte stilistice ale sintaxei poeziei lui Maiakovski	131—151
H. PERETZ — Repetiția, enumerarea și construcția frazei în nuvelele lui Thomas Mann	153—162
M. IGNAT-FRUNZĂ — Preocupări de folclor în opera lui Alexandru Odobescu	163—176
V. IVAȘEVA — Pentru metode variate în predarea cursurilor și seminariilor speciale	177—181
P. BOTEZATU — Teoria raționamentului întemeiată pe structura obiectelor	183—198
I. BENDITER și M. DVORACEK — Exercițierea de către Sfaturile populare a funcției de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor	199—212
M. JACOTĂ — Problemele soluționării conflictelor de legi în materia contractelor	213—224

N O T E

Em. BOLD — Tezaurul de monede republicane romane de la Conțești (raionul Adjud, regiunea Bacău)	225—230
M. PLATON — C. Dobrogeanu-Gherea despre scriitorii realiști ruși	231—235
RECENZII	237—240

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ ЯССКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ „А. Л. И. КУЗЫ“

Том V, отд. III

1959 г.

СОДЕРЖАНИЕ

	<u>Стр.</u>
В. НИМЦУ — Мелкие товары в экономике Молдовы XV века	1—18
Г. ПЛАТОН — К вопросу о развитии внутреннего рынка в Молдавии перед введением Органического Регламента	19—47
Эм. БОЛД — К вопросу о положении в Молдове во время отступления румынских войск (1917—1918 гг.)	49—62
В. АРВИНТЕ, Н. А. УРСУ и Ал. АНДРИЕСКУ — Профессиональная терминология района будущего водохранилища Биказской гидроэлектростанции имени „В. И. Ленина“	63—114
А. ВРАЧУ — От индоевропейского праязыка к языку балто-славянскому — Морфологические новообразования	115—123
Г. ИСТРАТЕ — Об одном фонетическом явлении в <i>Psaltirea Şcheiană</i>	125—130
А. СТРАТУЛАТ — Стилистические заметки по синтаксису поэзий Маяковского	131—151
Г. ПЕРЕЦ — Повторение, перечисление и строй предложения в повестях Т. Манна	153—162
М. ИГНАТ-ФРУНЗЭ — Вопросы фольклора в творчестве Ал. Одобеску	163—176
В. ИВАШЕВА — Разнообразные методы чтения лекций по специальности и проведения спецсеминаров	177—181
П. БОТЕЗАТУ — Теория умозаключения, основанная на структуре объектов	183—198
И. БЕНДИТЕР и М. ДВОРАЧЕК — Осуществление Народными Советами функции защиты и охраны законных прав и интересов граждан	199—212
М. ЖАКОТЭ — Коллизионные вопросы договорных обязательств	213—224

ЗАМЕТКИ

Эм. БОЛД — Клад римских республиканских монет, найденных в Концештях (Аджудский район, область Бакэу)	225—230
М. ПЛАТОН — К. Доброджану—Геря о русских писателях реалистах	231—235
РЕЦЕНЗИИ	237—240

SOMMAIRE

	<u>Pages</u>
V. NEAMȚU — Les menues marchandises dans l'économie de la Moldavie au XV-e siècle	1— 18
Gh. PLATON — Sur le développement du marché intérieur en Moldavie à la veille du „Règlement Organique“ (Regulamentul Organic)	19— 47
Em. BOLD — Contributions à la connaissance de la situation de Moldavie pendant la retraite (1917—1918)	49— 62
V. ARVINTE, N. A. URSU et AL. ANDRIESCU — La terminologie professionnelle dans la région du futur lac d'accumulation de l'hydrocentrale „V. I. Lenin“ de Bicaz	63—114
A. VRACIU — De l'indo-européen au balto-slave — Innovations morphologiques	115—123
G. ISTRATE — Un phonétisme propre à la <i>Psaltirea Șcheiană</i>	125—130
A. STRATULAT — Des aspects stylistiques dans la syntaxe poétique de Maiakowski	131—151
H. PERETZ — Wiederholung, Aufzählung, Satzkonstruktion in den Novellen Thomas Manns	153—162
M. IGNAT-FRUNZĂ — Préoccupations de folklore dans l'oeuvre d'Alexandre Odobescu	163—176
V. IVAȘEVA — Méthodes variées dans l'enseignement des cours et des séminaires spéciaux	177— 181
P. BOTEZATU — La théorie du raisonnement fondée sur la structure des objets	183—198
I. BENDITER et M. DVORACEK — Les fonctions des Conseils populaires comme organes de défense des droits et des intérêts légaux des citoyens	199—212
M. JACOTĂ — Les conflits des lois en matière de contrats	213 224

NOTES

Em. BOLD — Le trésor de monnaies républicaines romaines de Conțești (rayon Adjud, région Bacău)	225—230
M. PLATON — C. Dobrogeanu-Gherea sur les écrivains réalistes russes	231—235
COMPTES—RENDUS	237—240

MĂRFURILE MĂRUNTE ÎN ECONOMIA MOLDOVEI DIN VEACUL AL XV-lea

DE

V. NEAMȚU

În veacul al XV-lea Moldova a întreținut strânse relații cu Transilvania și Polonia de unde se aduceau importante cantități de produse meșteșugărești. Se știe că negustorii străini au primit de la domnii Moldovei privilegii comerciale în care se specifică, între altele, și mărfurile pe care le puteau aduce în țară.

Din documentele veacului al XV-lea rezultă că ardelenii și polonii aduceau în Moldova și o serie de produse ce se înglobează în conținutul noțiunii de „mărfuri mărunte“¹⁾.

În vechea istoriografie românească s-a atins problema importului acestor articole²⁾, fără să se acorde atenția cuvenită producerii lor în Moldova.

În ultimii ani, în legătură cu importul acestor produse, s-au exprimat păreri diferite cu privire la nivelul de dezvoltare al meșteșugurilor locale.

Astfel, s-a susținut că, după o îndelungată perioadă de stagnare, datorită unor condiții mai favorabile, producția locală de mărfuri mărunte s-a dezvoltat foarte puternic, moldovenii reușind să cucerească cu produsele lor piața internă³⁾.

S-a afirmat apoi, în ultimul timp, că în veacul al XV-lea exista în Moldova doar o producție „începătoare“ de mărfuri mărunte⁴⁾. La această constatare

1) Expresia *крамних рѣчин* e tradus prin „lucruri mărunțele“ cf. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 635, „mărfuri mărunte“, *Ibidem*, p. 792, „lucruri mărunte“ cf. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, Buc. 1913, p. 277-8.

2) I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Czernowitz, 1912, p. 165 și urm.; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I, Buc., 1937, p. 84, 99, 101 etc.

3) Barbu T. Cimpina, *Dezvoltarea economiei feudale.....*, în *Lucrările Sesiunii generale științifice ale Academiei R.P.R.* din 2-12 iunie 1950, p. 1612, 1629, 1631. Aceste idei sînt reluate de autor și în alte lucrări. Cf. *Idem*, *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării*, în «*Studii*», I, anul 6 (1953), p. 224, nota 7, p. 225, 236, *Idem*, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, 1956, p. 50 și urm.

4) St. Pascu, *Relațiile economice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, 1956, p. 204.

s-a ajuns pe baza studierii relațiilor economice dintre Transilvania și Moldova în vremea lui Ștefan cel Mare⁵⁾.

Este ușor de observat că între aceste două puncte de vedere nu exista un acord deplin. Soluționarea acestei probleme este destul de dificilă, deoarece informația documentară de care dispunem este foarte săracă. De altfel, până acum, nici nu s-a consacrat acestei probleme un studiu special. Pe baza materialului informativ de care dispunem ne propunem să analizăm producția moldovenească de mărfuri mărunte din veacul al XV-lea.

Înainte de a trece la abordarea altor aspecte ale problemei pe care o cercetăm este necesar să delimităm mai precis cercul preocupărilor noastre, adică, înainte de toate, să arătăm ce se înțelegea prin „mărfuri mărunte“ în Moldova veacului al XV-lea.

Privilegiile comerciale acordate de domnii Moldovei negustorilor din Lwów amintesc frecvent despre mărfurile mărunte, pentru care se arată că se plătea vamă la Siret câte 3 groși de grivnă⁶⁾.

În privilegiul comercial din 1408, la capitolul mărfuri mărunte apar șapci, pantaloni, săbii ungurești și paloșe⁷⁾.

La 29 iunie 1456 în privilegiul lui Petru Aron se înșiră pinză litvană, pinză nemțească, catifea, postav tăiat, pantaloni, briie ferecate, cuțițe și coase⁸⁾.

Privilegiul lui Ștefan cel Mare din 1460 include sub denumirea de mărfuri mărunte pinză litvană, pinză nemțească, pinză de Krosno, catifea, postav tăiat, hars, pantaloni, șapci, cuțițe, coase, seceri, fiare de plug, săbii ungurești, paloșe, apoi așa-numitele „lucruri de cositor“ prin care se înțeleg talere, cofițe, briie ferecate, țevi și șofran⁹⁾.

În fiecare din documentele amintite mai sus se subliniază faptul că și alte mărfuri, în afară de cele specificate clar, „se țin de negoțul de mărunțișuri“¹⁰⁾. Din nefericire însă noi nu putem ști ce articole mai pot fi incluse aici.

Noțiunea „mărfuri mărunte“ era cunoscută în Transilvania¹¹⁾ și foarte probabil și în Țara Românească. Nu există însă certitudinea că pentru veacul al XV-lea ea avea un conținut identic în cele trei țări românești. De aceea va trebui să ne limităm numai la studierea dezvoltării meșteșugurilor legate de producerea articolelor ce sînt clar specificate la capitolul mărfuri mărunte, în privilegiile amintite mai sus¹²⁾.

5) *Ibidem*⁵⁾.

6) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635, 672, 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277, 278.

7) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635. Prin săbii ungurești trebuie să înțelegem săbii de modă ungurească.

8) *Ibidem.*, p. 792.

9) I. Bogdan, *loc. cit.*

10) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635, 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277-278.

11) Această noțiune, în accepția ei moldovenească, nu este străină negustorilor care au primit privilegiul de la domnii Moldovei. În registrele de vamă ale orașului Brașov apare frecvent termenul „parvalia“ cf. *Quellen*, I, p. 1-76 etc., care poate fi tradus prin mărunțișuri, lucruri mărunte, mărfuri mărunte. R. Manolescu consideră că prin „parvalia“ se înțeleg „lucruri de uz curent ca: unelte, curele, funii, îmbrăcăminte, încălțăminte etc.“ cf. *Schimbul de mărfuri dintre Țara Românească și Brașov în prima jumătate a secolului al XV-lea, în Studii și materiale de istorie medie*, II, 1957, p. 159. Dacă s-a precizat bine conținutul termenului „parvalia“, atunci noi trebuie să admitem că el diferă întrucîtva de cel al noțiunii moldovenești de mărfuri mărunte.

12) Nu vom insista asupra comerțului cu șofran în acest studiu.

În linii cu totul generale se poate afirma că în sectorul producției mărfurilor mărunte se materializează activitatea meșteșugarilor țesători, croitori, pălărieri, precum și a acelor care prelucrau metalele.

De la început trebuie să avem în vedere faptul că unele din aceste branșe meșteșugărești s-au dezvoltat și la sate. Acesta este, de pildă, cazul meșteșugului țesutului.

În sate existau cantități suficiente de in, cînepă și lînă și trebuie să admitem că în fiecare gospodărie țărănească se putea produce pînză și postav în cantitățile necesitate de consumul unor astfel de unități economice.

Cu ajutorul războiului de țesut orizontal¹³⁾ se puteau confecționa țesături destul de bune.

Pentru perfecționarea calității țesăturilor de lînă se foloseau instalații speciale pe care le deserveau oamenii cu un anumit grad de pricepere. În Moldova s-au folosit pe o scară largă ștezele¹⁴⁾ și pivele¹⁵⁾.

Uneori, începînd din veacul al XV-lea, țăraniii comercializau anumite cantități de postav și pînză. Așa procedau țăraniii din Negoiești, cărora Ștefan cel Mare le înlesnea acest lucru printr-un document din 13 martie 1466¹⁶⁾.

Considerăm însă că pentru problema ce tratăm are importanță nu atît volumul producției de postavuri și pînzeturi cît *calitatea* lor. În veacul al XV-lea Moldova importa nu simplul mărfuri mărunte, ci cu precădere *mărfuri mărunte de calitate superioară*. Pînza și postavul de import erau destinate de regulă unor pături sociale cu un gust destul de rafinat și trebuie să admitem că în mod normal aceste produse nu puteau fi înlocuite decît prin altele cu calități cel puțin echivalente¹⁷⁾.

Condițiile în care s-a dezvoltat producția țesătorilor de la sate n-au înlesnit un progres rapid și este de presupus că în privința calității produselor industriei casnice țărănești nu s-a realizat în veacul al XV-lea un adevărat salt.

În general se știe că în acest domeniu cele mai importante realizări s-au putut obține acolo unde s-a ajuns la o cît mai completă separare a meșteșugurilor de agricultură. Acest lucru s-a înfăptuit la orașe.

Deși în Moldova veacului al XV-lea nu poate fi vorba de o separare completă a meșteșugurilor de agricultură nici la orașe¹⁸⁾, totuși se poate presupune că aici au existat condiții mai favorabile dezvoltării meșteșugului țesutului decît la sate. De aceea va trebui să acordăm mai multă atenție studierii meșteșugului țesutului la orașe.

13) La Garvăn războiul de țesut orizontal e folosit încă din veacul al XII-lea, cf. Gh. Bichir, *Contribuție la cunoașterea țesutului în așezarea de la Garvăn (sec. X-XII)*, în «SCIV», IX, 2, 1958.

14) Pentru șteze, cf. C. Turcu, *Șteza, o instalație primitivă sâtească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, în «Studii», VIII, 4, 1955.

15) Pivele sînt amintite destul de frecvent în documente, cf. *Documente privind istoria Romîniei, veacul al XV-lea*, vol. I, A. Moldova, p. 201, 228, 229.

16) *Ibidem*, p. 342.

17) Pentru calitatea superioară a țesăturilor de import, cf. I. Nistor, *op. cit.*, p. 170-171.

18) *Viața feudală în Țara Romînească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Buc. 1957, p. 52. Pentru caracterul semirural al orașelor muntene din veacurile XVI-XVII, cf. L. L e h r, *Despre dezvoltarea economică a orașelor din Țara Romînească în anii 1501-1650*, în *Studii și referate privind istoria Romîniei*, partea I, Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 680.

În stadiul actual al cercetărilor nu se poate urmări cu suficientă siguranță ritmul de dezvoltare a acestui meșteșug în orașele moldovenești, dar se poate admite că din punct de vedere calitativ el a atins aici, încă din prima jumătate a veacului al XV-lea, un nivel mult mai înalt decât la sate¹⁹⁾.

Documentele relevă strădania țesătorilor moldoveni de la orașe de a-și îmbunătăți cunoștințele tehnice. Croitorul Ioan din Roman, de pildă, își trimite fiul la Brașov să învețe meșteșugul tunderii postavului²⁰⁾. Se știe însă că meșterul brașovean Petru nu a acordat atenția cuvenită ucenicului său și că s-a ajuns la un adevărat conflict pe care domnul Moldovei se străduia să-l rezolve²¹⁾.

Considerăm că fiul croitorului Ioan din Roman nu a fost singurul moldovean care a încercat să învețe meșteșugul tunderii postavului. Totuși, faptul că pentru a învăța acest meșteșug moldovenii sînt siliți să facă apel la cunoștințele meșterilor din Brașov arată că în acest domeniu gradul de pricepere al meșterilor moldoveni era încă destul de scăzut²²⁾. Este însă posibil ca în sectorul țesutului să se fi înregistrat unele progrese în cea de-a II-a jumătate a veacului al XV-lea²³⁾.

Izvoarele nu ne dau date precise pentru a putea urmări meșteșugul țesutului moldovenesc în această etapă. De aceea va trebui să acordăm mai multă atenție studierii importului de țesături care reflectă destul de fidel stadiul atins de dezvoltarea acestei branșe a meșteșugurilor locale.

Se știe că teritoriul patriei noastre era în veacul al XV-lea o zonă de interferență pentru negoțul ardelean și polon. Regii Poloniei și Ungariei, fiind interesați în desfășurarea activității comerciale a supușilor lor, i-au sprijinit prin toate mijloacele. Moldova a ajuns cu timpul o cauză a contradicțiilor dintre Polonia și Ungaria²⁴⁾. Luptele feudale interne, atacurile din afară, care se succed la intervale mici în acest veac, ca și creșterea activității negustorilor locali²⁵⁾ sînt tot atîtea piedici serioase pe care negustorii poloni și ardeleni le întîmpină în Moldova. Cu toate acestea atenția lor nu se abate de la acest sector de activitate comercială. Privilegiile comerciale, pe care le obținuseră de la domnia Moldovei, le ușurau, într-o mare măsură, activitatea lor.

19) P. P. Panaitescu a admis în mod greșit că în veacul al XV-lea în satele din Moldova existau torcătorii și alte mașini pentru „producerea firelor textile”. Cf. *Viața feudală...* p. 48, 265. V. și recenzia prof. C. Cihodaru în «Studii și cercetări științifice», istorie, an VIII, fasc. 1, 1957, p. 257.

20) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 696.

21) Nu se poate preciza dacă dezinteresul meșterului brașovean Petru izvoră din teama de a nu fi concurat mai tirziu de moldoveni.

22) Dacă ar fi existat în Moldova meșteri destul de pricepuți, croitorul Ioan din Roman nu și-ar fi trimis fiul la Brașov unde trebuia să facă, oricum, mai „mare cheltuială” ca în Moldova, cf. M. Costăchescu, *op. cit.*, II p. 696.

23) Dintr-un document din 25 mai 1528 aflăm că la Suceava trăia Ioan tunzătorul de postav („panirasov”) pentru care intervenea Petru Rareș la Bistrița, cf. N. Iorga, *Hurmuzachi-Documinte*, XV₁, p. 305. Nu este exclus ca el să fi lucrat la Suceava în ultimul deceniu al veacului al XV-lea.

24) P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire au moyen-âge*, Buc., 1934.

25) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 645, 674, 675, 677, 678, 693, 694, 695 etc. Aceste conflicte nu trebuie puse neapărat în legătură cu dezvoltarea producției locale de mărfuri mărunte.

În privilegiul din 1408, pe care Alexandru cel Bun îl acordă liovenilor, postavul ocupă un loc de seamă. El este trecut pe primul plan și asupra lui se revine de mai multe ori cu precizări dintre cele mai importante. Reținem aici doar faptul că liovenii nu aveau dreptul să-l vîndă decît la Suceava²⁶⁾, domnul dintr-astfel posibilitatea propriilor săi supuși să-l desfacă în alte orașe. Negustorilor lioveni li se îngăduia să ducă postav în Țara Românească²⁷⁾ și în Transilvania, la Brașov și Bistrița²⁸⁾.

Pe baza privilegiului lui Știbor, din 1412, se poate afirma că pe drumul Bistriței pătrundeau în Transilvania anumite cantități de postav polonez și occidental (de Ypres, Louvain și Colonia)²⁹⁾. Avantajele conferite liovenilor de Alexandru cel Bun în 1408 se mențin întocmai pînă în 1456³⁰⁾.

La rîndul lor negustorii ardeleni aduceau postav din occident și-l vindeau nu numai în Transilvania, ci și în Țara Românească. Privilegiul lui Mircea din 1413 arată că negustorii din Brașov duceau în Țara Românească postav de Ypres, Louvain și Colonia și că reducerile vamale de care beneficiau aici erau mai însemnate decît acelea pe care le obținuseră liovenii în Moldova³¹⁾.

De asemenea negustorii din Brașov aduceau postav și în Moldova vînzîndu-l în condițiile stabilite prin privilegiul acordat lor de Alexandru cel Bun³²⁾. La 11 septembrie 1448 li se înnoiau scîturile pe care le obținuseră de la acest domn, documentul specificînd că pentru postav și pînză „vor plăti vamă, cum a fost dreptul de demult“³³⁾.

Privilegiul lui Alexandrel din 3 august 1449 arată că negustorii din Brașov și Birsa aduceau în Moldova pînză precum și postav de Colonia, de Leubia, de Buda și Cehia³⁴⁾. În document se precizează că brașovenii nu vor putea vinde „cu cotul“ decît pînza și boboul³⁵⁾. Se dădea astfel negustorilor moldoveni posibilitatea de a desface în țară cu amănuntul postavul străin. Aceleași dispoziții se mențin și la 12 august 1452³⁶⁾. Documentele din 2 iunie 1455³⁷⁾ și 13 martie 1458³⁸⁾ nu aduc modificări în această privință.

Primele schimbări importante în comerțul cu țesături le observăm în privilegiile acordate negustorilor din Lwow. Privilegiul lui Petru Aron din 29 iunie 1456 este revelator în această privință. Constatăm că mărfurile își schimbă locul în document trecînd în fruntea lui, imediat după postavuri. În enumerarea ar-

26) *Ibidem*²⁵⁾, p. 633-634.

27) *Ibidem*. Negustorii poloni au obținut în cursul anului 1409 un privilegiu și de la Mircea cel Bătrîn, cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 353-354.

28) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 633-634.

29) N. Iorga, *op. cit.*, p. 8.

30) Privilegiul din 1434 nu aduce modificări față de cel din 1408, cf. M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 633-637 și 670-673.

31) N. Iorga, *op. cit.*, p. 9 și nota 2.

32) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 741-742. Un document din 6 ianuarie 1411 menționează postavul cenușiu și pe cel de Cehia pe care Alexandru cel Bun îl dă mănăstirii Bistrița, cf. *Documente privind istoria Romîniei*, veacul al XIV-XV A. Moldova, vol. I, p. 24. Probabil că acest postav era adus în Moldova prin Transilvania.

33) M. Costăchescu, *op. cit.*

34) *Ibidem*, p. 744-745.

35) *Ibidem*.

36) *Ibidem*, p. 761.

37) *Ibidem*, p. 772-773.

38) I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 265.

ticoleur care se înscriu la capitolul mărfuri mărunte se începe cu pînza, se continuă cu catifeaua, postavul tăiat și de abia după aceea se trece la înșirarea celorlalte produse meșteșugărești³⁹⁾.

Trecerea mărfurilor mărunte în fruntea documentului denotă, probabil, o creștere a greutateii specifice a acestor produse în ansamblul comerțului liovean dar, în același timp, impune acceptarea unor anumite limite pentru dezvoltarea unor ramuri ale economiei feudale moldovenești. Va trebui să admitem că *producția locală de țesături nu s-a ridicat pînă la această dată la un nivel suficient de înalt pentru a determina eliminarea produselor străine de pe piața Moldovei*.

Privilegiul lui Petru Aron impune însă și alte concluzii. Pentru comercializarea mărfurilor mărunte se știe că, cel puțin pentru această vreme, nu se impuneau negustorilor străini restricții din partea domniei. Dimpotrivă chiar, domnia recurgea la aspre amenințări împotriva celor care nu i-ar fi lăsat pe negustorii străini să-și vîndă lucrurile lor mărunte⁴⁰⁾.

Incluzîndu-se postavul tăiat⁴¹⁾ printre articolele cuprinse la capitolul mărfuri mărunte, se lărgeau avantajele de care beneficiaseră pînă în 1456 negustorii din Lwow. Ei puteau de acum să vîndă postavul și cu amănuntul și evident nu numai la Suceava. Această măsură lovea în interesele negustorilor moldoveni.

Pentru nevoile membrilor clasei dominante și orășenilor bogați, negustorii din Lwow aduceau în Moldova pînza litvană și nemțească.

Privilegiul lui Ștefan cel Mare din 3 iulie 1460 nu face decît să întărească constatările noastre, făcute pe marginea analizei documentului lui Petru Aron. Remarcăm totuși că la țesăturile deja amintite se mai adaugă pînza de Krosno și o nouă specialitate de postav, harsul⁴²⁾.

Calitatea acestei țesături nu era comparabilă cu a postavurilor apusene. Harsul era o țesătură de calitate inferioară⁴³⁾, dar tocmai faptul că o astfel de mîrfă se putea impune pe piața Moldovei⁴⁴⁾, sugerează ideea unei slabe dezvoltări a producției locale de țesături.

În cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, în țările romine, unele postavuri ca cel de Ypres, Louvain și Colonia cedază teren altor țesături produse în Europa centrală și apuseană⁴⁵⁾. Aceste schimbări nu au avut însă urmări importante. Negustorii poloni puteau, de pildă, să aducă în Moldova în locul

39) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 792.

40) *Ibidem*, p. 695.

41) Prin postav tăiat trebuie să se înțeleagă postav început, adică valul de postav din care s-a vîndut o parte cu cotul. cf. I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277, nota 8.

42) *Ibidem*, p. 277.

43) I. Nistor, *op. cit.*, p. 170-171.

44) Este greu de admis că succesul produselor străine pe piața Moldovei a putut fi asigurat numai datorită reducerilor vamale conferite prin privilegiile negustorilor liovieni și brașoveni. Din puținele documente ce ni s-au păstrat cu privire la orașe rezultă că localnicii beneficiau de avantaje vamale foarte importante. Vasluieni și birădenii nu plăteau vamă pentru negoțul pe care-l făceau în orașul lor, decît de la pește. Documentele probează că nu este vorba de o scutire de dată recentă. Ștefan cel Mare nu face în 1491 și 1495 decît să întărească „obiceiul cel vechi”. Asemenea avantaje (și poate și mai largi) au avut, desigur, și alte orașe. cf. *Documente privind istoria României*, veacul al XV-lea, vol. II, A. Moldova, p. 166 și 212.

45) Pentru varietățile de postav ce se importă în Țara Românească în 1503, cf. R. Manolescu, *loc. cit.*, p. 157. Un fenomen similar trebuie să se fi produs și pe piața Moldovei.

postavului de Ypres pe cel de Trichten⁴⁶⁾, sau alte varietăți, fără însă ca prin aceasta să se schimbe în mod esențial vreunul din aspectele activității lor comerciale în acest spațiu european.

Ei au continuat să beneficieze de avantajele conferite lor prin privilegiile comerciale⁴⁷⁾ și au adus țesături în Moldova pînă la finele veacului al XV-lea⁴⁸⁾.

Nu se poate reconstitui în amănunt evoluția importului acestor produse din Transilvania. Am văzut că în cel de-al șaselea deceniu al veacului al XV-lea negustorii din Brașov au obținut reconfirmarea vechilor privilegiilor comerciale. Treptat, începînd mai ales din cel de-al 8-lea deceniu al acestui veac, se crează condiții pentru intensificarea activității lor comerciale. La 3 ianuarie 1472 Ștefan cel Mare le îngăduia să-și vîndă produsele nu numai în tîrguri ci și în sate⁴⁹⁾, iar în iulie 1475 același domn garanta securitatea persoanei și averii tuturor negustorilor din Ungaria⁵⁰⁾. Încheierea păcii cu Ungaria a slujit și cauzei dezvoltării relațiilor comerciale, și a ușurat de asemenea activitatea comercială a negustorilor moldoveni.

Din Transilvania se importau, ca și mai înainte, țesături pentru nevoile membrilor clasei dominante și orășenilor bogați. La 17 iunie 1482 însuși Ștefan cel Mare trimitea pe sluga sa Vasko la Brașov să-i cumpere postav în valoare de 25 florini ungurești⁵¹⁾.

Volumul importului de țesături din Ungaria trebuie să fi fost destul de ridicat în ultimele decenii ale veacului al XV-lea. S-a calculat că în zece luni ale anului 1503 s-au importat de la Brașov, numai prin negustorii moldoveni, vreo 2500 de viguri sau valuri de diferite postavuri. Dacă avem în vedere și activitatea comercială a negustorilor ardeleni și poloni va trebui să admitem că cu țesăturile de import se puteau satisface aproape în întregime nevoile membrilor clasei dominante și a orășenilor bogați.

Se impune astfel concluzia că țesătorii moldoveni nu ridicaseră nici pînă la sfîrșitul veacului al XV-lea meșteșugul lor la o treaptă suficient de înaltă pentru a putea satisface gusturile feudalilor și orășenilor bogați din Moldova. De aceea și importul majorității țesăturilor ce se încadrau la capitolul mărfuri mărunte a putut continua⁵²⁾.

46) N. Iorga, *Relațiile comerciale ale țării noastre cu Lembergul*, partea I, Buc., 1927, p. 27, 28.

47) Considerăm că nu se poate admite că negustorii străini au pierdut avantajele conferite lor de privilegii, ci numai că documentele nu s-au păstrat. Tratatul de pace dintre poloni și moldoveni din 7 februarie 1510 conține, în această privință, o precizare peste care nu se poate trece. Se arată că negustorii poloni vor putea „slobod și deschis a umbla și a tîrgui în țara noastră a Moldovei și pînă în Țara Turcească și pînă la Munteni, plătind vama lor dreaptă, după vechea lege și după vechiul obicei, fără vreo păgubire a întregilor obiceiuri” cf. M. Costăchescu, *Documente moldovenesti de la Bogdan voievod*, Buc., 1940, p. 481. E o referire categorică la menținerea valabilității privilegiilor.

48) Sub formă de daruri primește postav Ștefan cel Mare în anii 1486, 1495 și 1496. cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 14, 15. Vameșului Duca i se aduce în 1500 postav de Trichten. *Ibidem*, p. 27, 28. Prin Moldova trece în 1490 postavul destinat lui Franço de Caffa. *Ibidem*, p. 26.

49) I. Bogdan, *op. cit.*, p. 316, 317.

50) *Ibidem*, p. 330.

51) *Ibidem*, p. 369.

52) St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XV-lea*, 1954, p. 149; *Iidem*, *Relațiile economice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, p. 211-212. La 5 ianuarie 1495 Vlad Călugărul scria

Cercetarea celorlalte laturi ale producției moldovenești de mărfuri mărunte este la fel de dificilă ca și aceea a meșteșugului țesutului, deoarece informațiile documentare sînt foarte sărace.

Se știe că negustorii poloni aduceau în Moldova în afară de stofe, și îmbrăcăminte gata confecționată. Dintre aceste articole *pantalonii* și *șăpcile* erau considerate mărfuri mărunte⁵³⁾.

Noi trebuie să încercăm să stabilim în ce măsură dezvoltarea producției locale a putut să-și exercite influența asupra importului acestor articole.

Să analizăm mai întâi problema dezvoltării croitoritului în Moldova.

În satele moldovenești în veacul al XV-lea erau desigur și croitori care lucrau pentru nevoile feudailor. Unii dintre meșteșugarii care reușeau să adune o oarecare avere mobilă și voiau să scape de dependența față de moșieri se refugiau însă la orașe⁵⁴⁾. Aici ei găseau condiții mai prielnice pentru dezvoltarea meșteșugului lor.

Semnificativ ni se pare faptul că în veacul al XV-lea numărul croitorilor care aveau legături cu viața orașelor era destul de mare. Relațiile unora dintre ei depășesc adesea cadrul îngust al orașelor moldovenești. Astfel, Martin croitorul din Baia, menționat într-un document din 1421, întreține legături nu numai cu cei mai influenți cetățeni ai acestui oraș ci și cu locuitorii Lwowului⁵⁵⁾. Cu cetățenii acestui oraș întreținea strînse legături și Nicolaius Briger, despre care se amintește într-un document din 1442⁵⁶⁾. Frații George și Petru, ambii croitori, reușesc chiar să obțină în anul 1477, cetățenia orașului Lwow⁵⁷⁾. Un rol important în viața economică a orașului Suceava pare să fi jucat și croitorul Petru Ruteanul⁵⁸⁾.

Unii croitori moldoveni întrețin strînse raporturi cu orașenii din Transilvania. Astfel, în 1436 croitorul Ioan din Roman își trimite fiul la Brașov să învețe meșteșugul tunderii postavului⁵⁹⁾.

Despre unii din croitorii moldoveni se poate afirma că erau oameni cu stare. Croitorul Ioan din Roman își putea permite să facă „mare cheltuială” cu fiul său ce fusese trimis pentru învățătură la Brașov⁶⁰⁾. Se poate presupune că

brașovenilor, cu care se găsea în rele raporturi: „Ori credeți că postav sau fier nu putem găsi în alte locuri? În Moldova sau în Turcia vom găsi atita cît ne va fi voia” cf. N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente*, XV₁, p. 143. De aici nu se poate trage concluzia că postavul și fierul pe care domnul muntean afirma că le va găsi în Moldova erau produse aici. Pe piața Moldovei se găsea destul postav și fier dar aceste mărfuri puteau fi aduse aici din Transilvania, Polonia sau alte locuri. Importul masiv de postav din Transilvania, pe care îl constatăm în 1503, impune o astfel de interpretare.

53) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635, 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277-278.

54) K. Marx și Fr. Engels, *Idzologia germană*, în *Opere*, III, p. 52; V. V. Stokličkaia Tereșcovici, *Originea orașului feudal din apusul Europei*, în «Analele romîno-sovietice», *Istorie*, 2, 1955, p. 70.

55) P. P. Panaitescu, *Cel mai vechi act municipal din Moldova*, în «Revista istorică», anul IX, 10-12, 1923, p. 184-186.

56) C. Nicolescu și Fl. Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova în sec. XV-XVI*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1-2, 1957, p. 130, nota 72.

57) N. Iorga, *Relațiile comerciale ale țărilor noastre cu Lembergul*, partea I, Buc. 1927, p. 13.

58) Idem, *Studii și documente*, vol. XXIII, p. 326 și 329.

59) M. Costăchescu, *op. cit.*, II p. 696.

60) *Ibidem*.

cel puțin o parte din banii cheltuiți fuseseră adunați de la cei cărora le confecționase haine.

Constatăm că unii croitori moldoveni stăpinesc părți de sate. Astfel, Costea croitorul, pe care-l amintește un document din 1495, dar care a trăit probabil în prima jumătate a veacului al XV-lea, fusese proprietarul unei jumătăți din satul Tivești pe Berheci ⁶¹). Acesta putea fi „un meșteșugar de oraș îmbogățit” ⁶²), așa cum apar și alții în Țara Românească în veacul al XVI-lea ⁶³). Mihail croitor, pe care-l amintește un document din 27 iulie 1448 ⁶⁴), pare să fi fost un colonizator de sate.

La Costea și Mihail croitor noi trebuie să remarcăm nu numai semnele unei posibile îmbogățiri, ci și o oarecare deplasare a centrului preocupărilor lor spre producția agricolă.

Numărul relativ mare al croitorilor moldoveni menționați în documente, bogăția și relațiile lor pot reflecta o creștere a importanței meșteșugului lor în Moldova veacului al XV-lea.

Se știe că boierii, membrii înaltului cler și domnii moldoveni au cumpărat în veacul al XV-lea importante cantități de țesături produse în Polonia, Lituania, Transilvania și mai ales în occident. În Moldova se găseau destui croitori pricepuți care știau să confecționeze haine din aceste materiale.

Între portul boierimii moldovene și al nobilimii polone și ardelenice, ca și între cel al orașenilor din aceste țări erau, desigur, destule asemănări. Acest fapt a putut avea unele consecințe importante pentru activitatea croitorilor moldoveni. Ei se încumetă uneori să facă haine chiar și pentru clienții de peste hotare.

Încă din 1442 croitorul Nicolaus Briger din Baia confecționează haine pentru orașenii din Lwow ⁶⁵).

Din cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea croitorii moldoveni caută să-și plaseze produsele și pe piața Transilvaniei unde întâlnesc însă o rezistență îndârjită din partea bistrițenilor. Aceștia sînt nevoiți să apeleze la sprijinul lui Matei Corvin, pentru a putea stăvili concurența pe care le-o fac moldovenii ⁶⁶).

În lumina acestor constatări putem admite că *meșteșugul croitoriei a înscris în Moldova o linie pronunțat ascendentă*. Pornind de la aceasta, vom trebui să considerăm ca posibilă o scădere a volumului importului unor articole de îmbrăcăminte, care se înglobau la capitolul mărfuri mărunte.

Pe baza materialului documentar existent nu se poate afirma că în Moldova au activat, în perioada de care ne ocupăm, meșteri pălării.

Din cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, sub denumirea de „lucruri de cositor”, sînt incluse la capitolul mărfuri mărunte o serie de articole meșteșugărești ca talere, cofițe, țevi și briie ferecate ⁶⁷).

Aceste produse erau aduse în Moldova din Polonia, dar probabil și din Transilvania. Nu este exclus ca în registrul de vamă al orașului Brașov unele din

61) *Documente privind istoria României*, veac. XV, vol. II, A. Moldova, p. 246.

62) *Viața feudală...*, p. 53-54.

63) L. Lehr, *loc. cit.*, p. 670.

64) *Documente privind istoria României*, veacul XV, vol. I, A. Moldova, p. 232.

65) C. Nicolescu și Fl. Jipescu, *op. cit.*, p. 130 nota 2.

66) Șt. Pascu, *loc. cit.*, p. 213-214.

67) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277-278.

aceste mărfuri să fi fost înglobate sub termenul „parvalia“ sau sub „importavit“⁶⁸⁾.

Se știe că în veacul al XVI-lea se importau din Transilvania cantități însemnate de brîie⁶⁹⁾ și se poate presupune că situația se prezenta într-un mod asemănător în secolul precedent. De altfel, în ultimul timp s-au descoperit la Popricani-Iași piese de la asemenea articole de îmbrăcăminte – confecționate însă din argint aurit – care au analogii în Ungaria și pot fi datate în veacul al XV-lea⁷⁰⁾.

Printre mărfurile mărunte, pe care Moldova le importă de peste graniță, documentele veacului al XV-lea menționează o serie de articole confecționate din fier. Sînt enumerate în privilegiile săbiile unghurești și paloșele⁷¹⁾ apoi, din a doua jumătate a acestui veac, cuțitele, coasele, secerile și fiarele de plug⁷²⁾.

Informațiile scrise în legătură cu dezvoltarea branșelor meșteșugărești legate de producerea acestor articole sînt destul de sărace pentru Moldova veacului al XV-lea. Cercetările arheologice întreprinse în ultimii ani pe teritoriul patriei noastre și al R.S.S. Moldovenești au furnizat unele date prețioase care pot fi folosite pentru completarea informațiilor scrise.

Dezvoltarea meșteșugurilor pe care le analizăm aici stă în strînsă legătură cu un important sector al producției feudale și anume cu mineritul. Problema producției miniere din Moldova feudală nu a fost încă studiată în mod amănunțit. Documentele permit să se afirme că în perioada de care ne ocupăm se exploata păcura și sarea. Prin cercetările arheologice trebuie să se verifice dacă poate fi vorba, în această vreme, despre exploatarea aurului la Baia⁷³⁾.

Nu avem informații documentare directe în legătură cu exploatarea fierului în Moldova veacului al XV-lea.

În urma cercetărilor arheologice, efectuate pe teritoriul țării noastre, precum și pe teritoriul R.S.S. Moldovenești, s-au obținut unele rezultate importante. Astfel, s-a stabilit că la Echinăuți, pe teritoriul R.S.S. Moldovenești, încă din veacul al X-lea locuitorii cunoșteau procedee simple de reducere a minereului de fier⁷⁴⁾. Pe baza cercetărilor arheologice întreprinse la Hlincea-Iași s-a ajuns la concluzia că în veacurile XIII-XIV existau și aici asemenea preocupări⁷⁵⁾. Unele indicații în acest sens, pentru veacul al XV-lea, au adus și cercetările arheologice întreprinse la Suceava în ultimii ani⁷⁶⁾. Rămîne să se stabilească, tot

68) *Quellen*, I, p. 1-76.

69) În 1553 Alexandru Lăpușneanu comanda de la Brașov nu mai puțin de 4500 de brîie, cf. N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente*, XV₁, p. 496. *Idem*, *Istoria comerțului românesc*, Buc. 1925, p. 101.

70) Eugenia Neamțu, *Obiectele de podobă din tezaurul feudal de la Cotul Morii-Popricani (Iași)* – în manuscris.

71) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 365.

72) *Ibidem*, p. 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277-278.

73) În favoarea ideii unei exploatare miniere aici în ultimul timp se pronunță D. Ciurea. cf. *Noi contribuții la istoricul orașului Baia*, în «Studii și cercetări științifice», Seria III Științe Sociale), 3-4, anul VI, iulie-decembrie 1955, p. 33-34. În legătură cu asemenea activități s-a pus și termenul **СМЪНА** pe care M. Costăchescu l-a tradus prin „moară de sfărîmat minerale“,

Op. cit. II, p. 313-314.

74) G. B. Fedorov, *Gorodisce Echinăuți*, în *Kratkie soobșcenia*, L. 1953, p. 122-123.

75) «SCIV», 3-4, an VI (1955) p. 659.

76) *Ibidem*, p. 760, 774, 795-796.

pe această cale, dacă în cazul locuitorilor din Negoești, poate fi vorba de practica-mineritului⁷⁷⁾.

Pentru problema pe care o cercetăm este necesar să stabilim, fie și în linii generale, anumite limite pentru dezvoltarea acestui sector al economiei feudale moldovenești. Mai întâi trebuie să răspundem la întrebarea dacă și în ce măsură Moldova a ajuns să-și procure prin mijloace locale cantitățile de fier de care avea nevoie. Pentru soluționarea acestui important aspect al problemei noastre, documentele ne dau date suficiente de edificatoare pentru cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, când avem de-a face cu o perioadă de progres a economiei feudale moldovenești. Este îndeobște cunoscut faptul că moldovenii importau, în cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea, fier de la Brașov. Se știe că în 1462 Matei Corvin oprise pe brașoveni să mai transporte acest articol în Moldova⁷⁸⁾ cu scopul evident de a lovi în Ștefan cel Mare. Această interdicție a avut însă un caracter temporar. Considerăm totuși că de vreme ce regele maghiar recurge la astfel de procedee, el le consideră eficiente. Se poate deduce de aici că în privința fierului Moldova depindea într-o destul de largă măsură de Transilvania. Situația aceasta se menține vreme îndelungată. Din registrele Brașovului pe anul 1503 rezultă că Moldova continua să se aprovizioneze de aici cu fier⁷⁹⁾. Probabil însă că Brașovul nu era singura sursă de aprovizionare a moldovenilor cu astfel de articole. Sintem de părere că și de la Bistrița se aduceau în veacul al XV-lea anumite cantități de fier brut. Probabil că moldovenii care cumpărau de aici fier, la 9 noiembrie 1523⁸⁰⁾, continuau o veche tradiție. Nu este exclus ca și Polonia, unde exploatarea minieră luase o mare dezvoltare în veacul al XV-lea⁸¹⁾, să fi constituit o sursă de aprovizionare cu fier brut pentru meșteșugarii moldoveni. Probabil că o parte însemnată din fierul care se vindea pe piața Moldovei era adus de peste granițe chiar de negustorii moldoveni⁸²⁾.

Întrucât regii maghiari se pricepeau de minune să-și exercite voința în regiunile de la sud și est de Carpați și prin presiuni economice, este de presupus că nu rareori restricțiile impuse de ei exportului de fier și oțel au stinjenit dezvoltarea normală a meșteșugurilor legate de prelucrarea acestor metale.

Informațiile documentare ce ne stau la dispoziție permit să se analizeze dezvoltarea acestor meșteșuguri. Atunci când studiem dezvoltarea acestui sector al economiei feudale nu trebuie să neglijăm nici situația socială a meșteșugarilor. Se știe că în Moldova veacului al XV-lea prelucrarea fierului a fost lăsată, într-o destul de largă măsură, pe seama țiganilor robi⁸³⁾. Or, producția, în acest caz,

77) *Documente privind istoria României*, veacul XIV-XV, A. Moldova, vol. I, p. 342.

78) Șt. Pascu, *loc. cit.*, p. 209-210.

79) *Quellen*, I, p. 1-76; pentru termenul „calibă” cf. Du Conge, *Glossarium mediae et infimae latinitates*, tom. II, p. 311; W-H. Maigne d'Arnis, *Lexicon manuale ad scriptiores mediae et infimae latinitates*, Paris, 1890, p. 390.

80) M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod*, Iași, 1943, p. 557.

81) Rutkowski, *Histoire économique de la Pologne avant les partages*, Paris, 1927, p. 44-45, 48, 50-52, 59.

82) La 5 ianuarie 1495 Vlad Călugărul amenința pe brașoveni că va cumpăra fier și postav din Moldova, dacă ei nu-i vind. cf. N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente*, XV₁, p. 143. De aici nu rezultă că fierul pe care muntenii intenționau să-l ia de aici era extras din minele Moldovei. Probabil că el era adus, în cea mai mare parte, din Transilvania și Polonia.

83) *Viața feudală...*, p. 46.

era legată de o formă socială de mult depășită. Țiganul rob nu era interesat în procesul de producție și acest fapt a trebuit să aibă repercusiuni asupra ritmului de dezvoltare a tehnicii și implicit asupra calității produselor ce ieșeau din mâinile lui.

Ar fi greșit însă să se afirme că meșterii fierari se recrutau numai din rîndul țiganilor robi. Un document moldovenesc din 5 aprilie 1448, descoperit în arhivele sovietice, ne dă informații prețioase în legătură cu *făurarii sătești*⁸⁴). Desigur că ei nu se ocupau în mod exclusiv cu fierăria, ci acordau o oarecare atenție agriculturii și creșterii vitelor. Ritmul de dezvoltare al tehnicii era, evident, influențat de mediul în care meșterul își dezvoltă activitatea.

Analizînd toponimia Moldovei din veacul al XV-lea constatăm totuși că unele sate ca Făureii⁸⁵), Faurii⁸⁶), Făurești⁸⁷) își leagă numele de meșteșugul fierăriei. Am putea, eventual, admite că poate fi vorba de o oarecare concentrare de fierari. În unele cazuri asemenea sate depind direct de curțile feudale. Astfel, de pildă, satul Faurii, pe care l-am amintit mai sus, ținea de ocolul curților domnești de la Piatra⁸⁸). Desigur că fierarii din acest sat efectuau lucrări în folosul stăpînitorilor curții feudale.

Meșteșugul fierăriei putea găsi condiții superioare de dezvoltare la orașe, unde autoritatea feudalilor era și mai restrînsă. Din nefericire informațiile de care dispunem pentru a studia evoluția acestui meșteșug în orașele moldovenești din veacul al XV-lea sînt sărace.

Constatăm că încă înainte de jumătatea acestui veac documentele menționatează existența unor săbieri moldoveni. Astfel, la 8 martie 1442 este amintit Tatul săbierul⁸⁹). Tot în veacul al XV-lea apare și Andreica Cordariul⁹⁰). De aici se poate deduce că din atotcuprinzătorul meșteșug al fierăritului s-a desprins, ca o branșă aparte, săbieritul, fapt care reflectă, fără îndoială, un progres. Cînd Ștefan cel Mare cere de la genovezi săbii făcute „după obiceiul moldovenesc“⁹¹) nu recurge la o simplă figură de stil, ci face aluzii clare la creațiile săbierilor moldoveni.

Reliefînd separarea săbieritului de largul meșteșug al fierăriei, considerăm că acest proces s-a putut produce la orașe. Constatăm însă că numele lui Tatul săbierul se leagă strîns de mediul sătesc. Documentul menționează satul Milotinești „unde a fost așezarea lui Tatul săbierul“⁹²). Noi nu avem certitudinea că Tatul este un săbier care a părăsit mediul sătesc mutîndu-se la oraș. Tot așa de bine el poate fi considerat drept un colonizator de sate, cum pare a fi Andreica Cordariul, de al cărui nume se leagă satul Cordăreni⁹³). Legăturile ace-

84) N. A. Mohov, *Documente din arhivele sovietice.....*, în «Studii», 3, anul XII, 1959, p. 147.

85) *Documente privind istoria Romîniei*, veacul XIV, XV, vol. I, A. Moldova, p. 78, 231, 307 și vol. II, p. 107.

86) *Ibidem*, vol. I, p. 359. *Ibidem*, veac. XVI, vol. II, p. 114.

87) *Ibidem*, veac. XVI, vol. I, p. 18.

88) *Ibidem*, veac. XIV, XV, vol. I, p. 359.

89) *Ibidem*, p. 180.

90) M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 276.

91) N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*, București, 1899, p. 134 ; I. Nistor, *op. cit.*, p. 168.

92) *Documente privind istoria Romîniei veacul XIV, XV*, vol. I, p. 180.

93) M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 276.

tora cu mediul sătesc pot avea însă aceleași semnificații ca și în cazul croitorilor de care ne-am ocupat.

Deși în stadiul actual al cercetărilor nu se pot spune multe lucruri în legătură cu modul cum a decurs activitatea lor meșteșugărească, putem admite că săbierii moldoveni au adus o contribuție serioasă în lupta pentru apărarea țării, aprovizionând pe ostași cu arme⁹⁴).

Cu toate acestea, săbierii moldoveni nu au putut determina o încetare a importului de săbii și paloșe din Polonia și Transilvania. Necesitățile apărării țării au impus o creștere continuă a importului de armament de peste hotare. Negustorii lioveni au adus cantități mereu sporite de săbii și paloșe. În 1408, 1434, 1456 și 1460 privilegiile înscriu la loc de cinste aceste mărfuri⁹⁵).

Matei Corvin a trebuit să revină, la cererea brașovenilor, în cursul anului 1462, asupra hotărârii de a interzice exportul fierului, oțelului și *armelor* spre Moldova⁹⁶). Din Transilvania erau aduse în Moldova arme chiar și în perioada de conflicte dintre feudații maghiari și moldoveni. Se știe, de pildă, că aceștia le foloseau împotriva muntenilor. De aceea Radu cel Frumos trebuia să scrie plin de indignare brașovenilor la 18 februarie 1470: „*vindeți și arme moldovenilor și ce le place, toate li le dați, cât mai multe, chiar în dar*”⁹⁷). Ceva mai târziu, în 1474, același domn avea serioase motive să creadă că moldovenii vor primi iar arme de la Brașov⁹⁸).

Este lesne de înțeles că meșteșugarii din Brașov și din celelalte orașe ale Transilvaniei au trimis în Moldova cantități apreciabile de arme după încheierea păcii dintre Matei Corvin și Ștefan cel Mare și mai ales în perioada marilor lupte împotriva agresiunii otomane.

La 18 februarie 1476 domnul Moldovei scria soltuzului din Brașov: „să lași pe sluga noastră, pe meșterul Mihai, să vie la noi cu *săbii* și cu arme, ca să ne fie împotriva păgînilor, căci avem nevoie de ele⁹⁹”. Mai târziu Ștefan cel Mare trimite la Brașov pe spătarul Totrușan să cumpere scări de șa, *arme* și funii¹⁰⁰).

Legăturile pe care le întrețin Ulrich pîrgarul și Giurgiu vîstierul cu Bernard săbierul din Bistrița¹⁰¹) pot fi puse în legătură și cu importul armelor din acest oraș ardelean.

94) I. Focșăneanu și Gh. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ștefan cel Mare*, 1956, p. 125.

95) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 635, 672, 792; I. Bogdan, *op. cit.*, II, 277-278; cf. și *Наруцу устроїи Львова*, Львів, 1956. п. р. Крип'якевич, ст. 35.

96) St. Pascu, *loc. cit.*, p. 210: Săbile moldovenești cu garda în cruce, cu lama dreaptă, se aseamănă în mod izbitor cu cele confecționate de meșterii ardeleni. Citeva exemplare din acestea din urmă, la St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XV-lea*, 1956, fig. 4. Pentru sabia lui Ștefan cel Mare și a unora dintre boierii săi, cf. *Trei săbii moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare*, în *An. Acad. Rom. Mem. Șef. Ist. Seria III*, tom. VII, 1935 și *Bul. Com. Mon. Ist.*, fasc. 83, p. 18, 17.

97) N. Iorga, *Hurmuzaki-Documente*, XVI, p. 75-76.

98) C. A. Stoic, *Legăturile dintre Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XV-lea* în «Studii și cercetări științifice», Istorie, an. VII, fasc. I, p. 72.

99) I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 338.

100) *Ibidem*, p. 468.

101) M. Costăchescu pune documentul la care ne referim în anul 1404 și traduce în loc de Bernard săbierul (Schworthfeger) - armurierul, cf. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 627-628. Considerăm că datarea propusă de N. Iorga (1504) este mai aproape de realitate. cf. *Hurmuzaki-Documente*, XV₁, p. 169. cf. și *Istoria comerțului românesc*, I, București, 1923, p. 79. nota 7.

Este greu de admis că Ștefan cel Mare a putut să pună piedici în calea importului de arme. Din documente reiese că domnul manifesta o grijă deosebită pentru aprovizionarea Moldovei cu arme din afara granițelor ei și că în această privință meșteșugarii din Transilvania și Polonia au jucat un rol important.

Armele aduse de peste granițe de negustorii poloni, ardeleni, precum și de cei moldoveni erau destinate în special membrilor clasei dominante.

Am putea conchide că, deși *producția meșteșugărească* a putut înregistra în Moldova progrese, ea nu a atins totuși în veacul al XV-lea un nivel suficient de înalt pentru a determina întreruperea importului de arme din Transilvania și Polonia. Orașele ardeleni și polone, în care meșteșugarii produc articole de calitate superioară, rămân pentru feudații moldoveni, în tot cursul acestui veac, principalele surse externe de aprovizionare cu săbii și paloșe.

În afară de arme, la capitolul mărfuri mărunte privilegiile comerciale înscrise și cuțitele. Asemenea articole se puteau confecționa și în Moldova. Cuțitele de import aveau calități superioare și erau destinate unor oameni cu posibilități materiale mai mari și cu un gust destul de rafinat.

Putem admite că evoluția importului acestor mărfuri poate reflecta gradul de dezvoltare al producției locale de cuțite.

Documentele nu ne dau date precise în legătură cu evoluția importului de cuțite pentru întreg veacul al XV-lea. Se știe numai că pe baza privilegiilor din 1456 și 1460 negustorii din Lwow au adus în Moldova asemenea produse în cantități ce nu pot fi bine stabilite¹⁰²⁾.

Nici documentele transilvănene nu permit o studiere amănunțită a acestui aspect al problemei. Registrele vamale ale orașului Brașov conțin totuși unele date extrem de prețioase pentru noi. Pe baza cifrelor înscrise aici constatăm că numai prin negustorii moldoveni au fost trecute la răsărit de Carpați, în zece luni ale anului 1503, mai mult de 25.000 de cuțite¹⁰³⁾ a căror valoare depășește cifra de 300 de florini¹⁰⁴⁾. Desigur că în acest timp și negustorii ardeleni, ca și cei poloni au adus în Moldova asemenea mărfuri. Cantitatea totală de cuțite ce a intrat pe teritoriul Moldovei în cursul anului 1503 trebuie să fi fost deci cu mult mai mare decât ne-o indică registrele vamale ale Brașovului. Este probabil însă ca o parte din aceste produse să fi fost tranzitate mai departe spre răsărit.

Cuțitele ce se aduc de la Brașov sînt de calitate superioară¹⁰⁵⁾ și se poate admite că erau destinate unor oameni înstăriți¹⁰⁶⁾. În lumina datelor pe care ni le furnizează registrul vamal al orașului Brașov putem afirma că elementele

102) M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 792. I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 277-278. Nu este exclus ca și negustorii din Cracovia să fi adus în Moldova cuțite. Se știe că meșteșugarii din acest oraș confecționau cuțite pentru comerțul cu Moscova. Cf. I. Rutkowski, *op. cit.*, p. 48.

103) *Quellen*, I, p. 1-76; St. Pascu, *loc. cit.*, p. 166; I. dem, *Relațiile economice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, 1956, p. 212.

104) Pentru valoarea cuțitelor, cf. R. Manolescu, *op. cit.*, p. 158 și nota 2. Valoarea celor 10.000 cuțite importate prin negustorul moldovean Hannusch era de 120 florini. Cf. *Quellen*, I, p. 64.

105) Se importă aproape numai cuțite de Stiria. Numai pentru 300 cuțite, cumpărate de la Brașov de negustorul Necula din Suceava, nu se arată că sînt de Stiria.

106) R. Manolescu admite că locuitorii Țării Românești puteau cumpăra, pentru nevoile lor, în 1503, cca. 100.000 cuțite de Stiria *loc. cit.*, p. 166. Admițînd această cifră trebuie să reducem la 2.10 producția meșteșugarilor munteni.

înstărite din sinul societății feudale moldovenești se aprovizionau cu cuțite de peste hotare. De aici se poate desprinde concluzia că din punct de vedere calitativ producția de cuțite a meșteșugarilor moldoveni nu a atins în veacul al XV-lea un nivel suficient de înalt pentru a determina o stagnare a importului.

În privința uneltelor agricole datele de care dispunem sînt foarte sărace. Am văzut că în 1436 și 1460 negustorii lioveni aduceau în Moldova seceri, coase și fiare de plug. După 1460 documentele nu conțin informații în această privință. În stadiul actual al cercetărilor nu se poate da un răspuns definitiv cu privire la evoluția producției locale de unelte agricole. Rămîne ca viitoarele cercetări arheologice să aducă mai multă lumină în această problemă.

Sectorul producției de mărfuri mărunte în Moldova ne apare *inegal* dezvoltat în diferitele lui laturi. Dintre toate meșteșugurile analizate considerăm că numai cel al croitoriei a atins în mod sigur un nivel relativ înalt în perioada de care ne ocupăm. În celelalte branșe ale producției de mărfuri mărunte se constată o serioasă rămînere în urmă în raport cu Polonia și Transilvania.

Această înapoiere economică a fost determinată de condițiile istorice în care se afla Moldova feudală. Se știe că societatea de pe teritoriul Moldovei feudale a fost cuprinsă în cadrul statului de Kiev și apoi în a celui de Halici. Aceste state au avut o cultură înfloritoare, dar ele au trebuit să lupte continuu împotriva pecenegilor și cumanilor. Regiunile periferice ale acestor state au fost pustiite în repetate rînduri în cursul atacurilor întreprinse de aceste popoare din stepe¹⁰⁷).

În urma mării invazii mongole din 1241 populația de pe teritoriul Moldovei a intrat sub controlul hanilor tătari. Dominația tătarăscă a avut o durată mult mai mare decît în Transilvania prelungindu-se pînă spre jumătatea veacului al XIV-lea. Jugul tătarăsc a constituit o piedică în calea dezvoltării forțelor de producție¹⁰⁸). Scuturarea dominației tătarăști și crearea statului feudal de sine stătător au constituit etape de progres în istoria societății feudale de pe teritoriul Moldovei.

În cadrul statului feudal moldovenesc de sine stătător forțele de producție s-au putut dezvolta într-un ritm ceva mai rapid. Cu toate acestea, luptele feudale interne ca și atacurile din afară nu au permis o dezvoltare normală a economiei moldovenești. Hoardele tătarăști ca și feudații poloni și maghiari pustiiau adeseori teritoriul Moldovei feudale. Așezările orășenești nu apucaseră să se înconjoare cu ziduri de piatră și erau prefăcute cu repeziciune în scrum. Așa de pildă în anii 1439 și 1440 au fost arse de tătari orașele Botoșani, Vaslui și Bîrlad¹⁰⁹), în 1467 Troțușul, Bacăul Romanul și Baia¹¹⁰). Suceava a fost arsă în trei rînduri în anii 1476, 1485 și 1497¹¹¹). O soartă asemănătoare

107) B. D. Grccov, și A. I. Iacobovski, *Hoarda de aur și decăderea ei* (trad. din limba rusă), București, 1953, p. 34; G. B. Fedorov, *loc. cit.*

108) Barbu T. Cîmpîna, *Despre rolul genovezilor la Gurile Dunării*, în «Studii», anul 6, nr. III (1956), p. 82 și urm.

109) Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovii* (Ed. P.P. Panaitescu) p. 76.

110) N. Iorga, *Histoire des roumains et de la romanité orientale*, IV, București, 1957, p. 85-86.

111) Pentru datele arheologice în legătură cu aceste incendieri, cf. Gh. Diaconu, *Observații cu privire la urmele vechiului tîrg al Sucevei în vremea marilor asedii otomane și polone din veacul al XV-lea*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 267 și urm.

au avut și alte numeroase așezări moldovenești în cursul veacului al XV-lea, mai ales după ce turcii încep să-și intensifice atacurile asupra Moldovei¹¹²⁾.

Moldova pustită în repetate rânduri a constituit totuși „un zid pentru Ungaria și pentru Polonia“¹¹³⁾. În aceste state forțele de producție s-au putut dezvolta astfel într-un ritm mult mai rapid. Orașele s-au înconjurat cu ziduri de piatră și meșteșugurile au putut înregistra progrese mult mai mari ca în Moldova.

Feudalii moldoveni, care dispuneau de însemnate mijloace bănești de pe urma exploatarei țărănimii iobage, au nevoie de arme, podoabe și stofe luxoase, pe care meșteșugarii localnici nu le pot procura. De aceea ei, ca și orașenii bogați, le caută și le găsesc la negustorii care mijloceau legătura cu centrele meșteșugărești din Polonia, Transilvania, Europa centrală și apuseană.

Majoritatea articolelor meșteșugărești înscrise la capitolul mărfuri mărunte sînt destinate unor oameni înstăriți. Din a doua jumătate a veacului al XV-lea apar aici și unele produse destinate unor cercuri mai largi de cumpărători. Importul unor unelte agricole ca fiarele de plug, secerile și coasele a putut avea o influență pozitivă în privința dezvoltării agriculturii moldovenești.

МЕЛКИЕ ТОВАРЫ В ЭКОНОМИКЕ МОЛДОВЫ XV В

Краткое содержание

Среди мелких товаров, предусматриваемых в коммерческих привилегиях, которые молдавские господа поставляют польским и трансильванским торговцам, имеется целый ряд разнообразнейших ремесленных изделий. Так, например, документы первой половины XV в относят сюда одежду (фуражки и брюки) и оружие (палаши и сабли).

Начиная со второй половины XV в, число изделий, относящихся к категории мелких товаров, возрастает: появляются различные виды тканей (литовская, немецкая и кромовская, отрезы сукна и бархата), оловянные изделия (подносы, ковшики, трубы, оправленные пояса) и, наконец, изделия, используемые в крестьянском хозяйстве (ножи, серпы, косы, лемеха).

Автор ставит себе задачей изучение развития производства этих изделий в молдове XV века, он констатирует, что наибольшая часть вышеуказанных изделий предназначена для дворян и богатых горожан.

Ввозимые продукты могли быть заменены лишь изделиями по крайней мере того же качества. В течение XV в ткацкое ремесло в Молдове достигает известного прогресса; однако, в качественном отношении, продукция молдавских ремесленников не может еще конкурировать с импортными изделиями. Этим и объясняется тот факт, что в XV веке ввоз данных товаров продолжается почти беспрерывно.

Наоборот, портновское ремесло, соприкасающееся в определенном смысле с производством мелких товаров, за этот период усиленно раз-

112) «Studii» nr. 4 an. XI, 1958, p. 170 și 171.

113) I. B o g d a n, *op. cit.*, II, p. 350.

вивается. Документы упоминают сравнительно большое количество портных, из которых одни имели свою клиентуру во Львове и Бистрице, что и породило, к концу века, недовольство местных ремесленников.

Имеющиеся в нашей распоряжении материалы не позволяют более подробно изучить развитие ремесел, связанные с обработкой олова.

В Молдове XV века металлургия железа развивается слабо. Молдоване были вынуждены покупать железо и сталь главным образом из Трансильвании. Однако в периоды враждебных отношений между Молдовой и Венгрией это было сопряжено с большими трудностями.

Такое положение вещей сильно повлияло на развитие железного ремесла в Молдове. Молдавские кузнецы сыграли важную роль в развитии феодального хозяйства. Тем не менее многочисленные кузнецы были рабами-цыганами, незаинтересованными в прогрессе техники. Поэтому уровень производства, необходимый для прекращения ввоза оружия и сельскохозяйственных орудий из-за границы, не был достигнут.

Следует подчеркнуть, что в XV веке производство мелких товаров в Молдове развивалось неравномерно и, за исключением портновского ремесла, оно не удовлетворяло всех внутренних потребностей страны.

Отсталость, которую мы обнаруживаем в развитии производительных сил вышеуказанного сектора хозяйства по сравнению с Трансильванией и Польшей объясняется неблагоприятными историческими условиями. Монгольское иго и разорение населения во время внутренних феодальных войн, всякого рода нашествия явились препятствиями к развитию ремесел в Молдове.

LES MENUES MARCHANDISES DANS L'ÉCONOMIE DE LA MOLDAVIE AU XV-È SIÈCLE

Résumé

Les privilèges commerciaux que les princes de Moldavie accordent aux marchands polonais et transylvains mentionnent sous le nom de menues marchandises divers articles artisanaux.

Dans la première moitié du XV-è siècle les documents énumèrent ici des vêtements (chapeaux et pantalons) et des armes (sabres et épées).

À partir de la seconde moitié du XV-è siècle le nombre des articles compris dans le chapitre des menues marchandises augmente. Nous constatons qu'on y ajoute des produits de certains tisseurs (la toile lithuanienne, allemande et de Krosno, le drap coupé et le velours) des produits en étain (assiettes, brocs, tuyaux etc.) et enfin des articles utilisés dans l'économie paysanne (couteaux, faux, faucilles, socs etc.).

L'auteur se propose d'étudier le développement de la production de ces articles dans la Moldavie pendant le XV-è siècle. Il constate que la plupart des articles mentionnés sont destinés aux nobles et aux habitants riches des villes moldaves. Les produits d'importation ne pouvaient être remplacés que par des

articles d'une qualité au moins égale. Il constate qu'au XV-è siècle le métier de tisserand marque un certain progrès en Moldavie mais les produits de ces artisans n'atteignent une qualité suffisante pour remplacer celles d'importation. Par conséquent l'importation de ces marchandises a continué presque sans relâche au XV-è siècle.

Par contre, le métier de tailleur – qui a certaines contingences avec la production des menues marchandises – se développa sensiblement pendant cette période. Les documents mentionnent un nombre relativement grand de tailleurs – certains ayant des clients à Lwow et Bistrita, ce qui provoque, vers la fin du siècle, les protestations des artisans de ces villes.

Les documents dont nous disposons ne permettent pas d'étudier en détail l'évolution des artisans qui travaillent l'étain.

La métallurgie du fer a enregistré un faible développement en Moldavie au XV-è siècle. Les moldaves étaient contraints à acheter du fer et de l'acier surtout en Transylvanie. L'approvisionnement était difficile pendant les périodes d'animosité entre la Moldavie et la Hongrie. Cet état de choses a eu des répercussions sur le développement du métier de forgeron en Moldavie.

Les forgerons moldaves ont joué un rôle important dans le progrès de l'économie féodale. Néanmoins, de nombreux forgerons étaient des esclaves tziganes, qui se désintéressaient du progrès de la technique.

Par conséquent, dans ce secteur, un niveau de production suffisant ne fut pas atteint pour pouvoir interrompre l'importation des armes et des articles utilisés dans l'économie paysanne.

Il faut admettre, en général, qu'au XV-è siècle la production des menues marchandises se développa en Moldavie de manière inégale et qu'elle ne parvint à satisfaire tous les besoins de la consommation locale que dans le secteur du métier de tailleur.

Le retard, par rapport à la Transylvanie et à la Pologne, que nous constatons dans le développement des forces de production, dans le secteur que nous venons d'analyser, s'explique par des conditions historiques défavorables. Le joug mongol et les dévastations qui se produisirent plus tard au cours des luttes féodales intestines, les invasions des armées étrangères furent autant d'entraves au développement des métiers moldaves.

CU PRIVIRE LA DEZVOLTAREA PIETEI INTERNE ÎN MOLDOVA ÎN PRAJMA REGULAMENTULUI ORGANIC

DE

GH. PLATON

Problema pieței interne ocupă un loc central în complexul problemelor economice proprii perioadei de destrămarea a feudalismului și de afirmare a capitalismului. Asupra acestei chestiuni n-au apărut încă studii speciale. Lucrările care tratează în general perioada descompunerii feudalismului ¹⁾, precum și acele care se ocupă cu anumite aspecte caracteristice ²⁾, aduc contribuții prețioase la cunoașterea acestei importante epoci. Caracterul acestor lucrări a impus însă tratarea doar parțială a problemelor legate de dezvoltarea pieței interne. Așa, spre exemplu, aportul adus de țărani în dezvoltarea pieței s-a discutat mai puțin. Atenția s-a îndreptat în mod special asupra transformărilor survenite în gospodăria moșierească și, în legătură cu aceasta, asupra agravării condițiilor de muncă ale țăranilor. S-au generalizat concluziile în legătură cu accentuarea procesului de aservire, făcându-se abstracție de particularitățile impuse de mediul geografic, care imprimă o anumită orientare gospodăriei țărănești, precum și de încercările țăranilor, acolo unde lucrul era cu puțință, de a muta centrul de greutate al activității lor, în afara agriculturii, pe un teren asupra căruia tendințele de cotropire ale marilor proprietari, din motive obiective, erau mai puțin accentuate. De asemenea, nu s-a insistat suficient asupra cauzelor care au dus la diferențierea țăranimii și nu s-a analizat rolul jucat de țărani în procesul de apariție și de dezvoltare a tirgurilor ³⁾.

Departee de a încerca o soluționare completă a problemelor enumerate mai sus, în lucrarea de față, trăgând unele concluzii ce se desprind din pre-

1) Vezi, spre exemplu, Gh. Georgescu-Buzău, *Descompunerea feudalismului și începuturile capitalismului în Țara Românească și Moldova*, Ed. Contemporanul, București 1949.

2) A. Oțetea, *Le second asservissement des paysans roumains*, în «Nouvelles études d'histoire», Bucarest, 1955, p. 299-312. S. Vianu, *Considerațiuni asupra caracterului și rolului întreprinderilor industriale din Țările române de la sfârșitul secolului XVIII*, în «Comunicări și articole de istorie», București 1955 etc.

3) Un loc aparte, pe linia acestor preocupări, îl ocupă interesantul studiu al lui S. Vianu, *Cu privire la problema descompunerii feudalismului* «Studii și referate privind istoria României», p. I, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1954. Studiul, deși nu epuizează problemele pe care le ridică, conține precizări și sugestii prețioase.

zentarea unui material inedit, aducem unele contribuții ce vor putea servi ulterior cercetărilor în această direcție.

Materialul documentar pe care-l folosim face parte din lucrările care au rezultat în urma activității desfășurate de comisiile de revizie din Moldova, în anii 1830-1831⁴⁾. Este vorba de un număr de cinci „perigrafii“, descrieri generale ale unor ținuturi sub raport economic, în care se insistă asupra ocupațiilor și posibilităților de câștig ale locuitorilor⁵⁾.

Au existat instrucțiuni în vederea întocmirii unor asemenea descrieri pentru toate ținuturile Moldovei. Ni s-au păstrat cele ale ținuturilor în care a lucrat comisia a III-a (Bacău, Putna, Covurlui, Tutova, Tecuci), care, spre deosebire de celelalte două comisii, a întocmit cu mai multă scrupulozitate lucrările ce-i fuseseră cerute.

Cele cinci ținuturi care formează obiectul „perigrafiilor“ se găsesc situate în sudul Moldovei, constituind o unitate din punct de vedere teritorial. Aceasta se încadrează într-un complex reliefa cuprinzând o regiune muntoasă în vest care trece spre est într-o regiune subcarpatică, iar aceasta, la rîndul ei, face loc unei regiuni colinare de podiș. Se remarcă, de asemenea, o regiune joasă de cîmpie, partea nord-vestică a cîmpiei romîne, precum și unitatea reprezentată de valea Siretului.

În cadrul acestor forme de relief, variate în cuprinsul fiecărui ținut luat separat, sînt premise pentru dezvoltarea unei economii rurale complexe. „Perigrafiile“ oglindesc această realitate. Din analiza lor se desprinde gradul de dezvoltare a diverselor forme ale economiei sub impulsul creator al activității omenești. În totalitatea lor ele oferă o imagine completă a dezvoltării economice în unitatea teritorială alcătuită de cele cinci ținuturi.

Problemele pe care aceste documente le ridică sînt numeroase. Ne propunem să ne oprim doar asupra unora dintre ele, subliniindu-le importanța. Astfel, vom face observații cu privire la intensitatea desfacerii produselor țărănești pe piața internă, vom semnala prezența intermediarilor în efectuarea schimbului de mărfuri și vom stăruii asupra existenței diviziunii muncii țăranilor în raport cu condițiile oferite de mediul geografic. Vom avea în vedere, în egală măsură, sublinierea unor aspecte legate de diferențierea țăranimii, extinderea muncii salariate și vom semnala tendința, vizibilă în rîndul țăranilor, de a muta centrul de greutate al activității lor pe un teren situat în afara agriculturii, în cadrul căreia exploatarea era mai accentuată.

4) Comisiile de revizie, înființate de Kisselev în 1830, aveau drept sarcină să cerceteze și să descopere, în primul rînd, abuzurile săvîrșite de administrația pămînteană în anii războiului ruso-turc, din 1828-1829, abuzuri comise, în mara lor majoritate, sub pretextul necesităților cu caracter militar. Bogatul material documentar, rezultat din activitatea desfășurată de aceste comisii, este foarte important pentru cunoașterea realităților economice și sociale existente în Moldova în perioada anterioară Regulamentului Organic. Vezi Gh. Platon, *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830-1831*, în «Studii și materiale de istorie modernă», vol. I, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957, p. 25-68.

5) Corespondentul romînesc al noțiunii grecești „perigrafie“ este scriere împrejur, schiță sau descrierea conturului. Vezi A. Bailly, *Dictionaire grec-français*, Paris, f. an.

În dosarele comisiilor de revizie, acestor documente li se dă denumirea de „perigrafii de spiculațiile cu care să agiută lăcuiorii“ sau „perigrafii de spiculație alijverishului lăcuiorilor“. Vezi Arh. Stat. Iași, dos. lit. E/80, f. 55 și 89.

Alcătuirea „perigrafiilor“ de care ne ocupăm și al căror conținut îl reprodusem în anexe nu este o lucrare cu caracter izolat. Ea reprezintă doar o parte dintr-o serie de lucrări care aveau drept scop obținerea informațiilor necesare în vederea reorganizării țării. Pentru realizarea acestui obiectiv, care a stat în atenția administrației ruse, era necesar, printre altele, să se cunoască amănunțit posibilitățile economice ale Moldovei și mai ales puțința de valorificare a acestor posibilități de către locuitorii țării.

O lucrare cu un conținut asemănător cunoaștem încă din 1769. În acest an, generalul Elem, comandantul suprem al armatelor ruse din Principate, înaintează administrației interne a Moldovei un chestionar care completat, trebuia să ofere informații precise asupra organizării administrative, a raporturilor sociale existente, precum și asupra posibilităților economice ale Moldovei. Printre punctele incluse în chestionar figurau, de pildă, următoarele :

- 1) „ce negoț și ce neguțitorii se fac la târguri și ce privilegii are fiecare târg“.
- 2) „ce roduri și zaherele ies din fiecare ținut“.
- 3) „ce alte bogății subpământene mai are Moldova în afară de sare și silitră“⁶⁾.

Raportul scris, răspuns la chestionarul menționat, deși vizează obiective mai largi, prin anumite informații ce le conține, se apropie de „perigrafii“⁷⁾. Pe aceeași linie se situează și partea din memoriul lui Mihail Sturza din 1823 intitulată *Topografească arătare a fieștecăruiia ținut*⁸⁾.

Fără a pierde din vedere interesul general, care a stat la baza alcătuirii documentelor menționate mai sus, trebuie să subliniem că, atit acestea, cât și altele de același fel, urmăreau și un scop practic imediat. Administrația internă se folosea de informațiile cuprinse în astfel de lucrări pentru a fixa, în raport cu posibilitățile de plată, cuantumul sumelor ce urmau să fie impuse fiecărui sat. De aceea, în prealabil, sau chiar concomitent cu alcătuirea lucrărilor catagrafice, se efectuau și operații de informare, care trebuiau să stabilească starea economică a țăranilor contribuabili, sursele de ciștig în raport cu diversitatea ocupațiilor și capacitatea lor de plată. Astfel, documentul cunoscut sub denumirea de *Condica liuzilor*, care reprezintă rezultatul final al lucrărilor catagrafice din anul 1803, cuprinde, pe lângă indicarea numărului locuitorilor impozabili și a celor exceptați de bir, și informații în legătură cu ocupația locuitorilor⁹⁾.

Pe baza acestor date și a informațiilor culese cu privire la starea locuitorilor, care în lucrările pregătitoare trebuiau să fi fost cu mult mai ample, s-a ajuns la importanta reglementare fiscală din 1804¹⁰⁾. De asemenea, în ve-

6) «Arhiva românească», tom. I, Iași 1841, p. 177 și urm.

7) *Ibidem*, p. 188-193.

8) Vezi *Materiale pentru un memoriu asupra țării Moldovei*, prezentat de M. Sturza țarului Rusiei, probabil, în Hurmuzaki, *Documente*, supl. I, vol. IV, p. 15-17. Un text aproape identic cu cel din memoriul lui M. Sturza și care poartă data de 1 iulie 1829, este acel intitulat *Topografească arătare de producturile și alijveriușul lăcuitorilor a fieștecăruiia ținut*. Spre deosebire de primul, acesta din urmă are în plus o listă a morilor existente în Moldova. Acad. R.P.R., CCL, 225.

9) *Uricarul*, vol. VII-VIII.

10) Vezi informația în legătură cu această problemă la Gh. Platon, *op. cit.*, p. 42-45.

derea alcătuirii catagrafiei din 1820, s-au cerut ispravnicilor informații în legătură cu „starea și alijverişul“ locuitorilor¹¹⁾.

„Perigrafiile“, constituind un material complimentar lucrărilor statistice, efectuate de comisiile de revizie, în anii 1830-1831, trebuiau să servească și au servit, împreună cu acestea, la aplicarea practică a dispozițiilor privitoare la organizarea financiară cuprinse în Regulamentul Organic¹²⁾.

Rezultă, din cele arătate mai sus, că documente cu un conținut asemănător „perigrafiilor“, au existat și în perioada anterioară celei care stă în atenția noastră.

O analiză comparativă, chiar superficială, a textelor acestora (ne referim la cele din 1769, 1803, 1823 și 1830-1831) vădește o deosebire esențială între primele trei și cele din urmă („perigrafiile“). Primele sînt lapidare, cu informații generale, cele din urmă mai ample, cu informații care merg uneori pînă la amănunte. Dacă din analiza celor dintii nu se pot trage concluzii sigure în legătură cu gradul de dezvoltare a pieței interne și cu participarea țărănimii la procesul de schimb, celelalte permit o asemenea concluzie. Datele cuprinse în „perigrafiile“ din 1830-1831 demonstrează intensificarea schimbului, lărgirea pieței și mai ales rolul jucat de țărani în activizarea acestui proces economic.

Nu se poate afirma că această situație este rezultatul imediat al noilor condiții create în urma tratatului de la Adrianopol. Nu trebuie să uităm că sîntem abia după un an de la semnarea acestui important act. Realitatea pe care o ilustrează „perigrafiile“ este rezultatul unei evoluții necesare pe plan intern, rezultat al transformărilor economice, care vor căpăta amploare după intrarea în vigoare a dispozițiilor cuprinse în tratatul de la Adrianopol.

I. Transformările survenite în economie, precum și consecințele lor pe plan social, au dus, printre altele, la antrenarea din ce în ce mai largă a țărănimii în procesul de schimb. Acest fapt a avut o influență pozitivă asupra dezvoltării pieței interne.

O latură importantă a participării țăranilor la schimburile comerciale o constituie comerțul mărunț („alijverişul mărunț“), pe care aceștia îl efectuau cu târgurile din vecinătate.

Desfacerea produselor gospodăriei țărănești în târguri și iarmaroace este la fel de veche ca și existența acestora. Ea a înlesnit crearea târgurilor și a condiționat, în mare măsură, dezvoltarea lor. Informațiile cuprinse în materialul documentar vădesc creșterea continuă a acestui fel de schimb și gradul la care el ajunsese în perioada premergătoare Regulamentului Organic. Înmulțirea târgurilor și iarmaroacelor, înlăturarea, cu timpul, a anumitor restricții impuse de proprietatea particular feudală, ce se exercita asupra acestora,

11) Arh. Stat. Iași, Vistieria, condica Tr. 166, op. 184, nr. 6, f. 178 (dispozițiile Vistieriei, adresate unui număr de opt ținuturi, din 18 noiembrie 1820).

12) Lucrările statistice întocmite de către comisiile de revizie cuprind, alături de indicarea categoriilor fiscale, în cadrul cărora erau încadrați locuitorii satelor, și avutul acestora: numărul de vite, pogoane de vic și care de transport. Lucrările cele mai complete, sub acest aspect, aparțin, așa cum am arătat, comisiei a III-a. Vezi anexa nr. 6.

au înlesnit antrenarea pe scară largă a țărănimii în procesul de schimb. Analiza, sub acest aspect, a documentelor din 1769 și a „perigrafiiilor” noastre este concludentă.

Pentru 1769, se menționează că, în târgurile socotite mici și mijlocii¹³⁾, în afara activității desfășurate de negustori, în zilele de târg, care obișnuit se fac o dată pe săptămână, locuitorii „merg cine cu ce are, boi, vaci, cai, oi, făină, grâu, orz, mălai, ovăs, unt, miere, ceară, său, pieci, in, cînepă și altele, din care vînd, și plătesc vamă, mortasapie și pîrcălăbie”¹⁴⁾. Documentul nu face distincție între comerțul mare și cel mărunț efectuat de țărani. Din conținutul lui se desprinde totuși că țăraniii aveau posibilitate să participe la procesul de schimb.

Analiza comparativă cu datele cuprinse în „perigrafii” ilustrează creșterea accentuată a schimbului, precum și amploarea comerțului mărunț, care se efectua, după cum este și firesc, nu numai în zilele de târg, ci continuu.

În listele de prețuri cerute de Divanul împlinitor tuturor ținuturilor, în perioada dintre 1828 și 1830, sînt trecute, cu minuțiozitate, toate produsele țărănești care fac obiectul acestui fel de schimb în târgurile Moldovei. Cercetarea lor îndreptățește concluzia că în târguri produsele țărănești asigurau aprovizionarea necesară populației¹⁵⁾. Fără îndoială că, măsurile luate după 1829, pentru asigurarea liberei desfășurări a comerțului au dat un impuls deosebit schimbului¹⁶⁾. Sumele derizorii cu care țăraniii erau obligați să-și vîndă unele produse, în perioada anterioară, sume pe care adeseori nici măcar nu le primeau¹⁷⁾, jaful și samavolnicțiile aparatului administrativ, precum și întregul cortegiu de abuzuri, generate de monopolul economic otoman, nu erau de natură să încurajeze inițiativa producătorilor¹⁸⁾.

Cu toate restricțiile impuse de monopolul otoman, piața internă s-a dezvoltat la începutul secolului al XIX-lea și a atins limite pe care „perigrafiiile” le ilustrează în chip elocvent.

Se pare că restricții serioase existau chiar și în ceea ce privește comerțul mărunț. Ele decurgeau, atît din taxele oneroase care se impuneau la intrarea

13) Sînt indicate, printre altele, târgurile : Suceava, Tg. Siret, Neamț, Piatra, Bacău, Adjud, Bîrlad, Vaslui, Huși, Fălciu, Hirleu, Dorohoi, Tg. Frumos.

14) «Arhiva romînescă», tom. I, p. 192. În târgurile mari, Botoșani, Roman, Focșani, Galați se menționează în continuare în document, sînt negustori așezați care desfășoară un comerț activ.

15) Vezi, spre exemplu, Arh. Stat. Iași, Isprăvnicia Iași. Tr. 265. op. II, 290, nr. 8.

16) Sînt importante în această privință publicațiile comisiilor de revizie prin care locuitorii erau înștiințați că au toată libertatea să-și desfășoare produsele lor. Gh. Platou, *op. cit.*, p. 35.

17) Arh. Stat. Iași, Vistieria, condica Tr. 166, op. 184, nr. 6, f. 110 verso și 126. (cărțile Vistieriei către pîrcălăbia de Galați, din 20 aprilie 1820, prin care se răspunde locuitorilor din satele Șăndreni, Macsineni și Slobozia Costii, care s-au plîns că nu au primit plata cuvenită pentru zahereaua de anii trecuți).

18) Într-o „carte” domnească adresată locuitorilor satelor, în ianuarie 1826, la punctele 4-6, se dau o serie de dispoziții menite să curme vexațiile la care erau supuși locuitorii din partea acelor care achiziționau produse pentru Poartă. Acad. R.P.R. Mss. 4077/71, f. 95-98.

în tirguri, cit mai ales, din prețurile maximale, care se fixau, fără excepție, pentru toate produsele¹⁹⁾.

Cu începere din 1829, aceste restricții sînt desființate, fapt care duce la o sensibilă înviorare a schimbului. Astfel, conform dispozițiilor Divanului împlinitor, din 28 februarie 1829, locuitorilor li se acordă libertatea de a vinde în tirguri, furaje, grîu, precum și „producturile de mîncare, fără să cuteze cineva, din pămînteștile nacelstfii – se specifică în document – a pune vreun nart în acest fel de producturi ale mîncărilor, ci sînt slobozi de obște a vinde acestu felu de producturi, după cum să vor pute tocmi, cu reza-pazar“²⁰⁾.

II. Comerțul mărunț, prin el însuși, oricare ar fi măsura în care s-ar desfășura, nu poate servi ca unitate de calcul pentru stabilirea gradului de dezvoltare a pieței interne. El reprezintă, în ultimă instanță, tot desfacerea produselor micii gospodării țărănești direct consumatorilor, fapt care reflectă, după cum arată Lenin, „stadiul inferior de dezvoltare a producției de mărfuri care abia se desprinde de meserii“²¹⁾.

Lărgirea pieței impune trecerea de la desfacerea fărîmîțată, de proporții reduse și întimplătoare, la o desfacere de proporții mari, regulată, efectuată de „minoritatea înstărită“. Analizînd acest proces, Lenin subliniază în continuare că „în condițiile economiei de mărfuri, micul producător devine în mod inevitabil dependent de capitalul comercial, din cauza superiorității pur economice a desfacerii în proporții mari și de masă față de desfacerea în proporții reduse și răzlețe“²²⁾.

În Moldova, și această situație poate fi perfect valabilă și pentru Țara Romînească, dezvoltarea pieței interne este marcată, la începutul secolului al XIX-lea, nu atît de intensificarea comerțului mărunț, efectuat direct de micii producători pe plan local, cit mai ales de mărirea arici de desfacere a anumitor produse ale gospodăriei țărănești și prin existența intermediarilor, care concentrează desfacerea, dîndu-i un caracter regulat și uniform. Informațiile documentare, care completează datele generale oferite de „perigrafii“, sînt semnificative în această privință.

Astfel, pentru aprovizionarea tirgurilor și a orașelor, negustorii cutreierau satele, achiziționînd însemnate cantități de cereale sau vite, necesare atît consumului intern cit și exportului. Din statisticile întocmite în 1828, pentru ținutul Iași, rezultă că în toate ocoalele se aflau strinse un însemnat număr de

20) Acest fapt se desprinde dintr-o „predlojenie“ a lui Mircovici, către Divanul Împlinitor, din 23 februarie 1829. Vezi Arh. Stat Iași, Ispr. Iași, Tr. 265, op. II 290, nr. 8, f. 8.

21) *Ibidem*, f. 7. Libertatea comerțului a dus la scumpirea sensibilă a tuturor produselor. Așa, spre exemplu, în două jalbe, pitarii din Nicorești și Tecuci se plîng că nu mai pot vinde pîinea cu prețul vechi, deoarece „...acum, după slobozenia dată a trecerei pîinii și în alte hotară, s-au suit prețul făinii indoit, adică din 25 lei suta de ocă, 50 lei suta de ocă și toate alte cele asămîncea s-au scumpit indoit“. La rîndul ei, comisia a III-a de revizie raportează Divanului că prețul făinii de grîu s-a urcat pînă la 80 lei suta de ocă. Arh. Stat. Iași, dos. lit. K/878, f. 8 și 15.

22) V. I. Lenin, *Opere*, vol. III, Ed. P.M.R., Buc., 1951, p. 336.

22) *Ibidem*, p. 336-337.

vite destinate comerțului sau zalhanalelor din interior²³). De asemenea, achiziționarea cerealelor de către negustori se făcea pe scară întinsă. Așa, spre exemplu, funcționarul, trimis în ținutul Iași pentru a strânge griul necesar aprovizionării armatei ruse, găsește următoarele cantități: 300 chile grâu la morile de la Chiperești aparținând unui negustor care „il specularisăște precum gă-săște”, 200 chile la morile de la Zagarancea și la trei case din sat, 400 chile la morile de la Coadă Stîncii, toate cantitățile fiind cumpărate de negustori pentru „a lor spiculație”. La fel, supusul austriac Solomon Grossman cumpără din ținutul Fălcui 250 chile grâu pe care-l aduce, pentru a-l măcina, la morile din ținutul Iași. Sînt găsite, de asemenea, însemnate cantități de făină de grâu aparținînd pitarilor din Iași²⁴).

În afară de cereale sau vite, unii locuitori contractau cu diverși negustori anumite cantități de fructe sau vin, în contul cărora primeau arvune. Procedul acesta, semnalat și de „perigrafii”, este frecvent menționat în materialul documentar al vremii²⁵).

Stratificarea care se manifestă vădit în rîndul țărănilor, la începutul secolului al XIX-lea, dă puțință unora dintre aceștia să-și asume rolul de mijlocitori, să acumuleze capitaluri care sînt plasate atît în sfera comerțului și cămătăriei²⁶), cît și în cea a producției²⁷). Vom ilustra lucrul acesta, în conti-

23) Astfel, pînă în iunie 1828, s-au cumpărat în întreg ținutul, de către negustorii „sudiți” sau „raiele” următorul număr de vite:

boi de negoț	vacii de negoț	vacii de căsăpie	a negustorilor raiiele a negustorilor sudiiți
1145	441	892	
602	813	827	
1747	1254	1719	

Arh. Stat. Iași, Isprăvnicia Iași, Tr. 256, op. 290, nr. 19, f. 68, verso-69.

Comerțul cu vite aducea negustorilor respectivi cîștiguri apreciabile. Iată care erau, în 1828, prețurile vitelor vindute de țărani:

- 180 pînă la 200 lei perechea de boi grași de frunte.
- 150 pînă la 160 lei perechea de boi mai slabi de mijloc.
- 80 pînă la 90 lei perechea de boi de coadă.
- 45 lei vaca de frunte
- 35 lei vaca de mijloc, mai slabă.
- 25 lei vaca de coadă.

În același timp prețul boilor și vacilor de negoț, de zalhana și căsăpie „de la cumpărarea lor și pînă la vremea pornirii lor piste hotar sau alte locuri”, după mărturia unui număr de patru negustori din Iași, erau următoarele: 9 galbeni un bou de frunte de negoț, 6 galbeni un bou de mijloc și 3 galbeni un bou de coadă, 4 galbeni o vacă de frunte, 3 galbeni o vacă de mijloc și cîte doi galbeni vacile de zalhana și căsăpie. *Ibidem*, f. 26.

24) Arh. Stat. Iași, Isprăvnicia Iași, Tr. 265, op. II 290, nr. 4, f. 67, 104, 113, 123 etc.

25) Vezi, spre exemplu, Arh. Stat. Iași, dos. lit. L/182, f. 248 (În ianuarie 1831, Ibrim Vărzar, din Cotnari, ia arvună 40 lei de la Leiba Gitlan din Hirlău, pentru a-i da în toamnă 40 vedre de vin). dos. lit. P/485, f. 154 (N. Horghidan, din Uricheni-Neamț, ia 86 lei de la Burăh, negustor din Tg. Neamț, pentru a-i da o cantitate de perje). Vezi și fila 241.

26) În afara activității desfășurate de unii boieri în domeniul cametei (vezi, spre exemplu, Gh. Platón, *op. cit.*, p. 58), se întîlnesc și cazuri în care cei indicați ca împrumutînd bani cu dobîndă nu fac parte din rîndul boierilor. Astfel un oarecare Tănase Mogildea împrumută, unui locuitor din satul Laza-Tecuci, suma de 15 lei cu dobîndă de 15% pe an și trei zile muncă la coasă. Nepotindu-și plăti datoria, debitorul, pentru cei 15 lei, face 20 zile lucru în afara zilelor de coasă. Același creditor împrumută unui meșter butnar suma de 40 lei. Nepuținînd achita datoria, care se urcă la 85 lei, debitorul face 8 poloboace, o puțință de 6 vedre precum și o testea de cercuri. Arh. Stat. Iași, dos. lit. T/423, f. 16 și 18.

27) S. Vianu, *op. cit.*, p. 828.

nuare, prin exemple care se referă mai ales la exploatarea lemnului în satele de munte.

III. O problemă importantă pentru lămurirea gradului de dezvoltare a pieței este și diviziunea muncii locuitorilor săteni în raport cu condițiile oferite de mediul geografic sau, așa cum a fost numită pe baza informațiilor cuprinse în *Condica liuzilor*, „diviziunea teritorială și geografică a muncii”²⁸⁾. Această diviziune nu s-a efectuat la începutul secolului al XIX-lea, ci a existat întotdeauna. Faptul caracteristic, propriu acestei perioade, este existența unor condiții obiective, care au determinat adâncirea acestui proces de diviziune.

Analiza condițiilor de viață ale țăranilor și a obligațiilor acestora față de proprietari, în raport numai cu munca agricolă și cu consecințele care decurg din practicarea ei, oferă o imagine unilaterală a procesului economic și social. În multe regiuni ale țării, și aceasta se desprinde atît din *Condica liuzilor*, cît mai ales din „perigrafii”, agricultura, din cauza particularităților solului, reprezenta doar o ocupație complementară, efortul locuitorilor concentrîndu-se asupra prelucrării și valorificării resurselor oferite de mediul geografic. Produsele astfel obținute găseau o largă circulație, activizînd schimbul. Putem obține o imagine unitară, în ceea ce privește formarea și dezvoltarea pieței interne, numai analizînd cu atenție și această importantă latură.

Cererea tot mai mare de cereale a dus treptat la limitarea drepturilor țăranilor, la micșorarea întinderii de pămînt cuvenit acestora, la înmulțirea zilelor de clacă și a prestațiilor și la legarea din ce în ce mai accentuată a lor de pămîntul pe care-l munceau.

În condițiile în care agricultura, devenită o sursă de nemăsurată bogăție pentru proprietari, contribuia la înrăutățirea stării țăranilor și la ruina gospodăriei lor, era firesc ca aceștia să încerce a muta centrul de greutate al activității lor spre ocupații care le puteau asigura o mai mare libertate de mișcare. Produsele astfel obținute, fiind cerute pe piață, posibilitățile de desfacere fiind asigurate, asupra lor monopolul proprietarilor fiind mai greu de exercitat, dădeau puțința obținerii cîștigului necesar pentru întreținerea vieții și pentru plata multiplelor obligații față de proprietari și stat. Fără îndoială că lucrul acesta a putut fi îndeplinit numai condiționat de existența anumitor posibilități sau resurse naturale care să poată fi prelucrate și valorificate (păduri, bălți, var etc.). Acolo unde aceste posibilități și resurse au existat, ele au fost valorificate în dauna agriculturii care a rămas pînă tirziu apanajul mării proprietăți funciare, singura producătoare de cereale pentru marele schimb, care, pînă la 1829, era efectuat, mai ales, cu Poarta Otomană.

Nu ne vor surprinde deci mențiunile ce le găsim în unele din „perigrafii”, din care rezultă că locuitorii anumitor ocoale practică agricultura numai „pentru trebuința lor”, avînd nevoie chiar și pentru aceasta de zapcii, care să-i îmboldească. Deși autorii descrierilor sînt dispuși să creadă că acest fapt se datorește lenei locuitorilor, cărora le este mai comodă recoltarea și valorificarea mai ales a fructelor, viilor, precum și prelucrarea materialului lemnos, explica-

28) *Ibidem*, f. 827.

ția este desigur alta. Preferința locuitorilor pentru acest fel de ocupații izvoarăște, în primul rînd, din rentabilitatea mai mare, cu toate că, în regiunile pentru care se fac mențiunile specificate mai sus, agricultura se putea practica pe scară mai largă²⁹⁾.

Existența acestei situații este dovedită și de o importantă stipulație cuprinsă în Așezămîntul din 1794 al lui Mihail Suțu. În articolul al III-lea, se arată sarcina ce revine ispravnicilor de a rîndui prin ocoale, primăvara și toamna, cite un mazil zapciu, cu scopul de a îndemna „pe toți locuitorii ținutului să are și să seamene cît mai mult, iar care dintre locuitori nu-și va cunoaște folosul său, și asemenea să-i silească și peste voia lor...”³⁰⁾. (s.n. Gh. P.).

Mențiunea aceasta deși indică, pe de o parte, importanța pe care o capătă agricultura în noile condiții, create la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, este concludentă, în același timp, și pentru problema de care ne-am ocupat mai sus.

„Perigrافيile”, spre deosebire de *Condica liuzilor* care conține doar informații lapidare, cuprind bogate și interesante informații în legătură cu prelucrarea și valorificarea lemnului de către țărani. Acest gen de ocupație, așa cum informațiile documentare o atestă, constituia, încă de multă vreme, o apreciazabilă sursă de venituri pentru cei care o exercitau³¹⁾. În majoritatea cazurilor, exploatarea, prelucrarea și valorificarea lemnului forma o ocupație care completa doar agricultura, procurînd țăranilor veniturile suplimentare necesare³²⁾. Adevseori însă aceasta, în raport cu posibilitățile oferite de mediul geografic, constituie indeletnicirea de căpetenie a locuitorilor anumitor sate³³⁾. În ferăstraiele lor proprii, îndeplinind anumite obligații față de proprietarii care stăpîneau pădurile, locuitorii făceau cheresteaua necesară, atît „tarsanalei” turcești cît și consumului apreciazabil intern, transportînd-o, fie pe calea apei, cu plutele, fie cu carele proprii, pînă la Bacău, Focșani, Galați sau alte orașe tirguri și iarmaroace ale țării. Deși proprietarii, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, izbutesc să-și extindă dreptul de stăpînire absolută asupra pădurilor, nu au reușit și nici nu puteau să le valorifice prin mijloace proprii. Pădurile au continuat să fie exploatare de către țărani. Aceștia, cu toate exigențele mereu crescînde ale proprietarilor, care, după cum vom vedea, încercau să acapareze monopolul desfacerii cherestelelor, realizau un cîștig însemnat și o situație ce nu putea fi comparată cu a locuitorilor care-și făcuseră din agricultură sursa principală a existenței lor.

29) Vezi anexa nr. 1 „perigrافيia” ținutului Tecuci, ocoalele Zeletin, Berheci și Polocin, și anexa nr. 4, cea a ținutului Tutova, ocoalele Pereschiv, Tutova, Racova și Simila.

30) Sturza-Scheianu, *op. cit.*, p. 41-46 (Așezămîntul lui A. Moruzi pentru vol. I, București 1909, p. 47 Vezi și S. Vianu, *op. cit.*, p. 806.

31) Sturza-Scheianu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, păduri, rădiuri și dumbrăi, din 28 noiembrie 1792).

32) Vezi *Condica liuzilor, Uricarul*, vol. VII, p. 241 și urm. și vol. VIII, p. 241-368. (Suceava, ocolul Moldovei, satele Baia, Bogata, Sasca etc., ocolul Șomuz, satul Horodniceni, Neamț, ocolul Bistrița, satele Iapa și Calul, Roman, ocolul de Sus, satele Oțeleni, Boghicea, Hulpășești etc. Vezi și satele din ținutul Vaslui.

33) Pentru ocolul Muntelui din ținutul Suceava, în *Condica liuzilor* se face următoarea mențiune despre ocupația locuitorilor: „...a căror alijveris este cu oi, scinduri și alte lemne și cu sucmane, neavînd loc de hrană, și hrana o aduc pe cai din ale părți”. *Uricarul*, VII, p. 255. Vezi și ținutul Neamț și „perigrافيile” ținuturilor Bacău și Putna.

Domnia a încercat continuu să stăvilască tranzacțiile particulare ale țărilor cu scopul de a asigura cantitățile de cherestea necesare Porții³⁴). Cu toate acestea, cantitatea pe care țăranii o contractau atingea uneori proporții impresionante. Așa spre exemplu, negustorul Manole Copce, din Piatra Neamț, contractează în 1829, cu locuitorii din satul Mădei, proprietatea mănăstirii Slatina, cantitatea de 120 plute cherestea adusă la Piatra³⁵).

Pentru a înțelege modul în care se reglementau relațiile între proprietari și țărani în legătură cu exploatarea lemnului precum și intensitatea acestei exploatare, vom da unele informații referitoare la câteva sate din ținutul Neamț. Acestea vor constitui un exemplu ilustrativ pentru datele generale cuprinse în „perigrafii“.

În contractul din 1830, prin care mănăstirea Neamțului arenda moșiile Galu și Pipirig la care se adăugau și satele Crăpăturile, Farcașa și Larga, se prevede, printre altele, și dreptul arendașului de a lua de la locuitori, „cei ce vor avea heresăi, mori și dirste, bezmănul după cum ne vom pute învoi“. Arendașii nu au voie să aducă pe moșie oameni străini pentru a face cherestea de negoț, acest drept fiind rezervat doar locuitorilor moșiei care vor avea libertatea să exploateze numai în locurile ce le vor fi indicate. Se face, de asemenea, o mențiune specială pentru satul Pipirig, potrivit căreia, arendașul nu are voie să vîndă cherestea fără învoiala prealabilă a mănăstirii³⁶).

Ferăstraiele, rudimentare de altfel, constituiau proprietatea particulară a locuitorilor. Aceștia le stăpîneau individual sau în grup, formă care, după cît se pare, era destul de răspîndită³⁷).

Observăm și în domeniul acesta, tendința din ce în ce mai vădită a proprietarilor și arendașilor de a-și impune dreptul de monopol asupra produselor țărănești, pentru a fi singurii beneficiari ai cîștigului obținut din vânzarea lor³⁸). Astfel, la 24 iunie 1830, locuitorii din satul Bistricioara și cotunurile sale, aparținînd moșiei Hangu, se plîng lui Kisselev că arendașii moșiei le-au luat cele 17 mori și 25 ferăstraie care formează, spun locuitorii, „toată nănețea noastră de hrană“. Locuitorii își iau obligația să dea arendașilor dijma obișnuită pe la alte moșii. De asemenea, locuitorii satelor Galu și Pipirig, în două jalbe succesive, din 23 septembrie și 25 octombrie 1830, se plîng împotriva noului arendaș care, nesocotind învoielile vechi, conform cărora ei erau obligați

34) Vezi spre exemplu: „carte domnească către locuitorii satelor“, din ianuarie 1826. Acad. R.P.R., Mss. nr. 4077/71, f. 95-98.

35) Arh. Stat. Iași, dos. lit. M/352, f. 71. (cererea negustorului, din 16 iulie 1830, prin care arată că deși locuitorii au primit banii nu i-au livrat încă cherestea, din care, la rîndul său, a vîndut 100 plute negustorului Iacob Budanov din Ismail). Mai semnificativă în această privință este învoiala, încheiată, la 12 august 1813, între locuitorii satului Hangu și Enache Contovici. În conformitate cu învoiala locuitorii se obligă, ca în termen de cinci ani, să facă și să transporte la Piatra un număr de 2000 plute dulapi și scinduri de brad. Acad. R.P.R. XX/28 - original -.

36) Arh. Stat. Iași, dos. lit. P/485, f. 571-572.

37) Într-un raport al isprăvniceii de Neamț, din 29 noiembrie 1830, este menționat un locuitor care stăpînea „a opta parte de heresău“. *Ibidem*, f. 210.

38) Dintr-un raport al Stărostiei de Putna, din 1830, rezultă că arendașii din ținut o-presc pe locuitorii să-și vîndă produsele lor negustorilor. Arh. Stat. Iași, condica lit. K/418, f. 12/8.

să dea, de fiecare ferăstrău, câte 700 scinduri anual, le cere acum cite 1500 scinduri. Ne fiind mulțumit nici cu aceasta, arendașul, arată în continuare locuitorii, îi obligă „ca nimănu să nu fim volnici a da sau a vinde cheresteaua ce vom face decît numai d-sale, cu cel mai de gios prețu... și să ne plătească, de fiecare plută, 32 lei... să le facem teslim la schelile Petrii”³⁹⁾. Pentru a-i determina pe locuitori să accepte condițiile, arendașul a oprit ferăstraiele, luînd și pînzele.

Acceptarea condițiilor ar fi adus grave prejudicii locuitorilor care, în prealabil, încheiaseră contracte cu anumiți negustori de la care primiseră bani și față de care se obligaseră să livreze cheresteaua într-un termen anumit, cu prețul „cum să vinde la schela Petrii”. Negustorii, la rîndul lor, neliniștiți de evoluția lucrurilor, fac insistente cereri pentru reglementarea situației în favoarea locuitorilor⁴⁰⁾. Insistînd asupra rezolvării favorabile a cererii lor, locuitorii subliniază că prin oprirea ferăstraielelor „...sîntem isterisiți (lipsiți) și de hrana cea de toate zilele pentru că noi, aflîndu-ne cu lăcuința pe aceste moșii, care sînt în parte muntelui, acest meșteșug ne este hrana noastră de peste tot anul... dintru aceasta plătim birul și toate havalelele împărătești și politicești le purtăm cît ne ajunge analoghia”⁴¹⁾.

Exploatarea intensă a cherestei în satele ținutului Neamț este atestată, printre altele, și de însemnatele cantități de material lemnos care s-au găsit, după izbucnirea războiului din 1828-1829, în cîteva din depozitele orașului Piatra aparținînd unor negustori turci⁴²⁾.

În legătură cu exploatarea și valorificarea cherestei de către țărani, se ridică o problemă importantă, care merită să ne rețină atenția. Este vorba de diferențierea existentă în rîndul acestei categorii de locuitori și, strîns legată de aceasta, extinderea muncii salariate. Se pare că aici diferențierea este mai pregnantă. Deși materialul cercetat nu indică precis aceasta, constatarea se desprinde din faptul că mulți dintre birnicii havelegii, din satele menționate, lucrau la ferăstraiele unora dintre locuitorii mai înstăriți în schimbul plății birului și a havalelelor și, probabil, și a unei retribuții bănești⁴³⁾.

Din materialul cercetat, referitor la modul de reglementare a relațiilor dintre locuitorii și arendașii moșiilor indicate, din ținutul Neamț, rezultă că nici mănăstirea și nici arendașii nu posedau ferăstraie proprii. Fără a face o generalizare pripită, putem admite totuși că, măcar în parte, locuitorii grupului de sate din ținutul Putna, care sînt indicați a fi „făcători de chereste

39) *Ibidem*, dos. lit. P/485, f. 382, și 565-566.

40) *Ibidem*, f. 676 și 736. Că unii dintre locuitori dispuneau de însemnate cantități de cherestea destinată vinzării este dovedit și de faptul că arendașul din Bistricioara ia de la un Toader Diacon, 900 scinduri și 550 dulapi brad. *Ibidem*, f. 109.

41) *Ibidem*, f. 382. Răspunzînd învinuirilor aduse de către locuitori, arendașul arată că „lăcuitorii acei cu ferăsaile și acei cîți obicinuesc a face cherestele, (s. n. Gh. P.) pentru a feliuri de oameni spiculație, trîgînd în parte lor tot folosul pădurilor, care numai pentru al nostru folos și spiculație sînt slobozite, urmîndu-se acest catahrizis și pînă astăzi, fără a să invoi cu noi”. De asemenea, neținînd seama de reprezentanții autorităților, menționează în continuare arendașul, locuitorii, „...s-au arătat cu zurbaliceri, au sărit cu zurba asupra noastră și prin feliuri de sudălmi și cuvinte proaste ne-au accinstit”. *Ibidem*, f. 401-402.

42) *Ibidem*, f. 355-363.

43) *Ibidem*, f. 382.

brad în pădure, cu plată⁴⁴⁾, lucrau pentru acei țărani care posedând ferăstraie proprii, le exploatau în folosul lor, izbutind, în felul acesta, să-și creeze, în raport cu ceilalți, o situație privilegiată⁴⁵⁾.

Problema diferențierii țărănimii a fost, în general, puțin studiată. S-au făcut unele aprecieri pe baza mai ales a materialului publicat și s-au făcut generalizări care, deși juste, nu sînt susținute prin exemplificări suficiente din materialul documentar al vremii. Fără a încerca să aducem date noi în această chestiune, care merită, ea singură, să facă obiectul unei atenții speciale⁴⁶⁾, ținem să menționăm că „perigrافیile” care reflectă diversitatea ocupațiilor locuitorilor și diviziunea muncii în raport cu particularitățile mediului geografic, oferă, într-o oarecare măsură, posibilitatea de a se ajunge la înțelegerea condițiilor care au determinat stratificarea țărănimii. Numai analiza amănunțită, pe baza documentelor de arhivă, a condițiilor de viață a țăranilor, dintr-o anumită regiune, poate duce la observații valabile în această privință.

IV. O altă problemă importantă care se degajă din „perigrافیii” este aceea a transporturilor.

Circulația și desfacerea mărfurilor, schimbul activ de produse între diferitele regiuni ale țării, depind, în mare măsură, de starea căilor de comunicație, ca și de mijloacele de transport. Pentru epoca la care ne referim, cu toată starea proastă a căilor de comunicație, stare care avea repercusiuni asupra prețului produselor⁴⁷⁾, transporturile, efectuate cu singurul mijloc existent, carele locuitorilor, căpătaseră o dezvoltare remarcabilă. Aproape la toate ocoalele ținuturilor menționate în „perigrافیii”, cărăușia sau chiria apare ca una din ocupațiile principale ale locuitorilor. Frecvența menționare a acestei îndeletniciri, diversitatea produselor transportate (cherestea, var, sare, păcură, lemne de foc, cereale etc.) precum și distanțele mari la care locuitorii se de-

44) Vezi anexa nr. 3, „perigrافیia” ținutului Putna. Sînt și informații din care rezultă că și unii dintre arendași posedau ferăstraie. Astfel, un locuitor din Broșteni, fiind dator arendașului, și neputîndu-și plăti datoria, se obligă să taie butuci din pădure și să-i aducă la ferăstrău slujindu-se, pentru acest lucru, de boii boierești. Cu banii astfel realizați urma să-și plătească datoria. Din cererea locuitorului rezultă că, pînă în septembrie 1830, a cărat un număr de 109 butuci, pentru care trebuia să primească 34 lei și 20 parale. Arh. Stat. Iași, dos lit. M/352, f. 46. De asemenea, în jalba lor către Kisselev, din mai 1830, locuitorii din Lucăcești-Bacău, plîngîndu-se împotriva samavolnicilor comise de arendaș, arată, printre altele, că lucrează și la un ferăstrău al acestuia. *Ibidem*, dos. lit. L/222, f. 1-2.

45) În documentele vremii se întîlnesc destul de frecvente cazuri în care anumiți locuitori angajează slugi cu plată. Vezi, spre exemplu, Arh. Stat. Iași, dos. lit. B/608, și dos. lit. K/632, f. 24-61 etc.

46) S. Vianu, ocupîndu-se de această problemă, analizează procesul de diferențiere a țărănimii indicînd trei cauze principale care au contribuit la adîncirea stratificării.

- eschivarea frunțașilor satelor de la plata impozitelor și a altor obligații, prin trecerea lor în cadrul altor categorii fiscale (scutelnici, procoți).

- sistemul de impunere al impozitelor indirecte.

- legiuirea lui Moruzi care „a contribuit la adîncirea procesului de stratificare a țărănimii”, *op. cit.*, p. 813 și urm.

47) Vezi anexa nr. 3, „perigrافیia” ținutului Putna.

plasează⁴⁸⁾, vădesc intensificarea circulației mărfurilor pe plan intern, gradul de dezvoltare a pieței și măsura în care țărâtimea, antrenată în această direcție, contribuia la procesul de schimb.

Este firesc ca transportul să fie ocupația principală a locuitorilor din regiunile în care condițiile de existență impuneau aceasta sau acolo, ca spre exemplu în ținuturile apropiate de portul Galați, unde necesitățile permanente ale transportului la schele duseseră la specializarea unei însemnate părți a țărâtimei în acest gen de ocupație. Este important de remarcat, și lucrul acesta se degajă și din *Condica liuzilor*⁴⁹⁾, faptul că se ocupau cu căraușia, pe scară largă, și locuitorii din regiunile în care agricultura putea să constituie îndeletnicirea de căpetenie. Ei făceau lucrul acesta paralel și adeseori în detrimentul agriculturii, având mai multă libertate de mișcare, un câștig mai sigur și relativ mai ușor.

Credem că acestei predilecții a locuitorilor către căraușie, în dauna agriculturii, se datoresc stipulațiile cuprinse în Așezământul din 1768 ca și în hrisovul din 1803, potrivit cărora locuitorul plecat în chirie „pentru alijverșiul său sau cu vreo altă trebuință a neguțitoriei sale...” este obligat, fie să plătească stăpînului valoarea muncii ce trebuia să i-o presteze, fie să tocmească un om care să-i îndeplinească obligațiile pe care el le datora⁵⁰⁾.

Includerea acestor dispoziții în Așezămintele domnești menționate reflectă, pe de o parte, faptul că extinderea căraușiei coincide cu intensificarea schimbului și lărgirea pieței interne, iar pe de altă parte, că preferința unor țărani pentru căraușie în dauna agriculturii, preferință care se manifestă vădit în condițiile în care limitarea drepturilor și legarea de moșie a țăranilor se fac tot mai mult simțite, aducea prejudicii serioase proprietarilor interesați în obținerea unei cât mai mari cantități de cereale destinată pieței.

„Perigrafiile” dau informații interesante și în legătură cu extinderea muncii salariate. Gospodăria moșierească, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, utiliza, într-o măsură destul de însemnată, munca cu plată. În afară de faptul că munca prestată de țărani, în cadrul relațiilor feudale, nu putea satisface, în întregime, necesitățile moșiei, continuitatea necesară în exercitarea diferitelor munci, continuitate pe care munca iobagă nu o putea asigura, ca și gradul de pricepere implicat de desfășurarea anumitor activități, impuneau utilizarea u-

48) Vezi anexa nr. 3, „perigrafia” ținutului Bacău și Arh. Stat. Iași, dos. lit. T/423, f. 24, (locuitorii din satul Miniș-Bacău, care vind cinci care scinduri la Galați).

49) La multe din ținuturi întilnim menționată căraușia ca a doua ocupație importantă care se exercită paralel cu agricultura. Indicația, stereotipă de altfel, este următoarea: „lucrarea pământului, căraușie, loc îndestulat”. *Uricarul*, vol. VII și VIII, ținuturile Neamț, Iași, Roman.

50) Sturza-Scheianu, *op. cit.*, p. 29 și 36. Locuitorii plecând cu chirii, lăsau în loc, pentru îndeplinirea obligațiilor față de proprietari, femeile și copiii. (La 17 august 1858, spătarul Panait Ianoli, proprietarul satului Berești, din ținutul Putna, cere Departamentului din lăuntru înlăturarea de pe moșia sa, a unui număr de 34 locuitori care „au breaslă de căraușie cu cai”, deoarece „în toată vremea ei să duc primăvara și vin toamna cînd dă omătul, încît toată vara ei lipsăsc din sat și di la îndatoririle ci au către proprietar, aducîndu-ne îndestulate pagube cu lipsa lor de la lucru după așezămint...” Arh. Stat. Iași, Dep. din lăuntru, Tr. 1772, op. 2020, nr. 40.739). Deși exemplul se referă la o perioadă mai tîrzie, el reflectă totuși o situație a cărei precedent trebuie să se fi creat cu mult înainte.

nei munci permanente plătite. Munca cu plată s-a extins îndeosebi în acele regiuni în care locuitorii, în raport cu particularitățile mediului, desfășurau alte activități decât agricultura. Este vorba, mai ales, de regiunile de deal și de munte în care activitatea principală o constituia lucrul viilor și exploatarea lemnului. „Perigrafia” ținutului Putna este semnificativă în acest sens.

Din cele expuse mai sus se desprind următoarele concluzii.

1. În preajma Regulamentului Organic piața internă a Moldovei ajunsese la un important grad de dezvoltare. Particularismul local, impus de barierele feudale, constituia un stadiu net depășit. Legături organice, concretizate prin intense relații de schimb, uneau diferitele regiuni ale țării. Participarea însemnată a țărănimii la procesul de schimb a contribuit, într-o măsură însemnată, la stabilirea acestor legături.

Dispozițiile tratatului de la Adrianopol precum și Regulamentul Organic nu au creat această situație, ci au înlesnit lărgirea și consolidarea pieței interne permițând trecerea spre o etapă nouă, superioară. Se dovedește, o dată mai mult, că Regulamentul Organic a fost o legiuire necesară care a corespuns pe deplin stadiului de dezvoltare a Principatelor. Prin prevederile sale cu caracter economic a permis, în anumite limite impuse de păstrarea în continuare a privilegiilor feudale, dezvoltarea forțelor de producție.

2. În perioada anterioară Regulamentului Organic procesul de diviziune a muncii, impus și de particularitățile mediului geografic, constituia o realitate vizibilă. În raport cu existența acestor particularități asistăm la specializarea locuitorilor într-o anumită ramură economică: exploatarea cherestelei sau extragerea rudimentară a păcurii, în ținuturile de munte, cultura viței de vie sau a pomilor fructiferi în regiunile de deal și agricultura pe valea Siretului sau în regiunile de câmpie. Separat, sau de cele mai multe ori în același timp, locuitorii practică și cărașia și valorifică toate resursele oferite de mediu. În general, toate regiunile ofereau posibilități în vederea desfășurării unei activități productive complexe.

Este interesantă tendința manifestată în rîndul țăranilor de a muta centrul de greutate al activității lor, pe un teren situat în afara agriculturii. Această înclinare apare explicabilă în condițiile în care în domeniul agriculturii situația țăranilor devenea din ce în ce mai grea. Necesitatea procurării de venituri suplimentare a determinat pe țărani să-și concentreze eforturile în acele direcții care ofereau o mai mare rentabilitate.

Produsele diverse ale gospodăriei țărănești făceau obiectul unui schimb activ în târguri și iarmaroace, contribuind la dezvoltarea acestora. Desfacerea produselor capătă un caracter tot mai organizat prin activitatea desfășurată de intermediarii a căror prezență este continuu semnalată în documentele vremii.

3. Analiza „perigrafiilor” vădește, de asemenea, răspindirea muncii salariate mai ales în regiunile de munte și deal, în domeniul exploatării forestiere sau la lucrul viilor. În legătură cu diversitatea ocupației locuitorilor este interesant de semnalat că „perigrafiile” oferă date care permit să se facă unele aprecieri cu privire la diferențierea existentă în rîndul țărănimii. Catagrafiile oficiale ale vremii ilustrează diferențierea în raport doar cu numărul de

vite posedat de locuitori. Acesta a fost de altfel singurul criteriu în raport cu care s-a discutat problema diferențierii și el este prea general pentru a oferi o imagine veridică asupra realității. Trebuie să avem în vedere, în mod egal, și natura ocupațiilor locuitorilor în funcție de posibilitățile oferite de mediu. Așa spre exemplu, în regiunile de munte sau deal stratificarea pare a fi mai accentuată. Aceasta se explică prin faptul că anumiți țărani posedând ferăstraie, vii sau livezi, aveau posibilitatea să-și creeze mai ușor, prin exploatarea acestora, o situație cu mult mai avantajoasă. Considerarea și a condițiilor oferite de mediul geografic, în stabilirea căilor pe care s-a efectuat diferențierea țărănimii, oferă posibilitatea înțelegerii mai juste a desfășurării acestui proces. Diferențierea nu poate fi studiată în ansamblu, adoptându-se un criteriu unic, general valabil. Ea trebuie analizată pe regiuni, în funcție de particularitățile proprii, specifice fiecăreia.

În general, informațiile cuprinse în „perigrafii” completează, într-o măsură mai mare ca pînă acum, tabloul general al stadiului de dezvoltare a pieței interne, în perioada anterioară Regulamentului Organic.

ANEXA Nr. 1

1830, noiembrie

PENTRU ȚINUTUL TECUCIULUI. PERIGRAFIE

Ocolul Bărladului

Iaste la partea cîmpului. Toți lăcitorii razimă în plugărie și cărăușie. Și una și alta, în anul acesta, au fost priincioasă la ostenele lor. Măcar deși plînea nu s-au făcut multă, dar partea ce au avut-o de prisos au dat-o cu preț care altădată nu li s-au întîmplat. Chiriile iarăși au fost bine plătite și de bună măsură întrecînd pe a anilor din urmă.

Sînt și vii în acest ocol și care în anul acesta au rodit mai bine decît la alte podgorii. Vadra de vin au vîndut-o cîte 3 lei pe loc (pentru că vinul iasă mai prost decît a Nicoreștilor). Osăbit unele sate precum Șărbăneștii, Lieștii, Buceștii, Vultureni, Blăjării, Torceștii, Umbrăreștii, Podolenii și Movilenii sînt în podobite cu livezi de pomete. Producturile ce au de vînzare singuri le scoboară la șchelea Galații, asămînea și păsările de prisos.

Acest ocol iaste grădina ținutului.

Ocolul Țîrgului

Și lăcitorii acestui ocol razimă în plugărie și în chirii. De vii și de pomeți sînt lipsiți. Prisosul ostenelelor lor, adică grîu, orz, ovăz și mălai le petrec și tg. Tecuciului scoboară și la Galați. Pasările ouă și lăpturi plătesc ostenele fimeilor fiind cu apropiere toate satele de Țîrg.

În stare după Birlad.

Ocolul Nicoreștilor

Razimă în vii și pomete, plugăria de abe le slujăște pentru hrana lor. Cărăușie numai satele următoare o au: Ionășăștii, Cozmeștii, Furcenii. Vinul au avut vadra de la 3 lei pînă la 4 lei după loc. Poamele iarăși au avut bun preț în vremea tomnii.

Pe la culesul viilor, în toate joiile, iaste zi de Țîrg cu destulă adunare de străini și lăcitori și așa lucrurile de mîncare, păsări, ouă și alte fructuri, avînd bună trecere bucură pe fimeile lăcitorilor.

Starea să poate socoti de mijloc.

Zeletinul și Berheziul

Lăcitorii acestor ocoale sînt de multe feiuri în ostenele lor sau mai bine a zice razimul alijverişului lor: o parte, și care iaste mai multă, cu vii, al doilea cu pometul, al treilea cu titiunul, al patrulea cu lemnăria, adică: scânduri de tei, doage, poloboace, cercuri, roate, coveți, lopeți, cară, funii și altele.

Lucrarea pămîntului o cumpănesc a nu trece peste trebuința lor și cînd să în-
tîmplă belșug au de prisos iar în nerodire sînt neguțatori de piine și aceasta urmează
din pricina lenevirii, mai ales acei ce au pomeți, îndată cum au văzut că florile au
legat, stau pe la rădăcinile copacilor și să uită la rod.

Alijverişul acestor ocoale, mai obișnuit, cu tîrgul Birladului, o dată pe an, la 24
iunie și cu tîrgul Tecuciului, iară în vremea toamnei cu Nicoreștii. În anul acesta tot
ce au ieșit din ostenele lor au fost bine plătite.

În stare să pot socoti de mijloc.

Polocinul

Și la acest ocol prilejurile împărțite: o parte cu pometul, a doua cu titiunul
a treia cu lemnării. Au și cîte puțină vie. Pămîntul îl lucriază numai pentru a lor
trebuință însă și la aceasta le trebuie zapciu.

Alijverişul îl au cu tîrgul Agiudul și tîrgul Bacăului. Acei cu titiun merg și
pe la Eși.

Ocolul acesta este cel mai prost.

Semnătura indescifrabilă

(Arh. Stat. Iași, Dos. lit. E/80, f. 47)

ANEXA Nr. 2

1830, decembrie 26

PENTRU ȚINUTUL COVURLUIULUI. PERIGRAFIE

Ocolul Săretului

Este parte cîmpului. Toți lăcitorii razimă în plugărie și în căraușie. Și una și
alta, în anul acesta, au fost priincioasă la ostenele lor. Măcar deși piine nu s-au fă-
cut multă dar parte ce au avut de prisos au dat-o cu prețu care altă dată nu li s-au
întîmplat. Chiriile iarăși au fost bine plătite și de bună măsură fotrecînd anii din urmă.

Sînt și puține vii în acest ocol și în anul acesta n-au dat nici un folos fiind
nelucrate și dezgropate.

Au și această înlesnire cu vînzare păsărilor, ouă și lăpturi fiind cu apropiere de
tîrgul Galații.

Ocolul Mijlocul

Lăcitorii acestui ocol razimă în plugării și în chirii. Prisosul ostenelelor lor
l-au vîndut în anul acesta cu bun prețu prifăcîndu-l în faină cum și în natură, asămîne
avînd bun folos și din căraușie. Au și vii: în anul acesta pre puțin folos au dat fiind
nelucrate. Dar pe cît s-au făcut s-au vîndut cu folositoru prețu, 3 lei pîn la 3 pol lei
pe locu.

Au și înlesniri de aduc lemne de vînzare și le vînd cu folositor prețu. Aduc și
păsări și ouă și le vînd iarăși cu folos.

Intr-acest ocol sînt 4 sate adică: Mînăstire lui Adam, Bursucanii, Jorăștii, Vir-
lezii. În aceste sate fac plugărie numai pentru casele lor, prin curături și de să face
roadă le ajunge peste anu. Au și livezi. Cînd se fac le vînd poamele cu bun folos
iar în anul acesta nu s-au făcut.

Ocolul Horinții

Razimă numai în vii și în livezi cu pomăt și când să face să folosăscu vinzându-le pe loc neavind care ca să le aducă pe la târguri. Dar în anul acesta nu s-au făcut. Hrana pentru mîncare lor este pre puțină avînd cîte o curătură mică, fiind și firești leneși căutînd în virful pomilor pe cînd inflorcăscu ca să vadă ce roadă vor da.

În acest ocol sînt 4 sate ce să hrănescu cu plugărie, adică: Rogoșanii, Vădenii, Cavadineștii, Grăpenii.

Aduc și lemne la Galați, de vînzare, unde le vînd cu folositoriu preț. Să mai înlesnesc aceste sate cu bălți ce au înpregur de prind pești pentru mîncare lor.

Ocolul Prutului

Lăcuiitorii acestui ocol razimă în plugărie, în cărăușie, au vii și prisosul ostene-lilor lor, în anul acesta l-au vîndut cu folositor prețu. Aduc și lemne de vînzare unde să folosăsc. Să mai înlesnescu cu stuh ce aduc de vînzare tăind și papură de fac rogo-jini și le vînd cu prețu folositoriu. Satele din margine mai au și această înlesnire de pun coteță prin bălți și prind pești pentru mîncare lor și pentru vînzare, adică: Tu-luceștii, Tătarca, Săvița, Stoicanii, Folteștii, Măstăcanii, Pășcanii și Barce.

Aduc și păsări de vînzare și le vînd cu folositor prețu.

Tîrgul Galații

Sînt tot felii de nații cu feluri de negustorii. Unii sînt slujitori, săimeni, călă-rași, alții să hrănescu cu vînat peștului ce să numesc pescari. Alții să hrănesc cu plu-gărie și prisosul îl vînd cu bun prețu. Alții să numesc hămali ce cară marfă cu carăle cu corciuchile și cu spatele pe la corăbii și la magazale și să fotosăsc pe o vreme, adică toamna și primăvara.

Semnătura indescifrabilă

(Arh. Stat. Iași, Dos. lit. E/80, f. 49-50)

ANEXA Nr. 3.

1830, decembrie 29.

STAREA ȚINUTULUI PUTNII

Ocolul Biliestii

1. Biliestii
2. Suroaia
3. Sasul
4. Dimacul

Trăitori în luca Săretilui unde au loc de arat și de cosit. Hrana cu viile ce au pe la pod-gorii și mai mult în munca mîrilor. Stare de mijloc.

5. Răstoaca
6. Morile lui Conachi

Fiind cu apropiere de Focșani neguțitoresc cu făină și șofar din baltă. Să țin și de cărăușii. Stare bună.

7. Vadu Roșcăi sau Cracu
8. Hulturu
9. Călenii
10. Năneștii
11. Malurile
12. Belciugu
13. Costienii
14. Slobozia lui Ciucă
15. Slobozia Cruceriului
16. Nămoloasa
17. Blehanii

Plugari buni dar pămînt nu au de agiuns pe moșiile care lăcuesc și ară de-a stînga Săretilui și pe Țara Rumâniacă. Alijverișul în cărăușii cu care au și procopsit în anul acesta.

Stare bună.

Milcovu de Gios

1. Pomii Străjăscului

Cărăuși o parte, iar o parte hrana cu vărzi-riile cu care au procopsit în anul acesta căci au și pământ de hrană. Stare bună.

2. Ciușli
3. Paraipanii
4. Vadu Turcului
5. Răduleștii
6. Mirceștii
7. Jariștea
8. Mindreștii

Plugari, cărăuși. Au și vii la podgorii. Stare bună.

Plugari și cărăuși. Au și pământ unde să să hrănească. Să înlesnesc cu târgul Focșanii. Sînt și cărăuși. Stare bună.

Milcovu de Sus

1. Gugăștii

O parte neguțitoresc cu făină la târg. Sînt și cărăuși. Stare bună.

2. Floreștii
3. Pinticeștii
4. Călimăneștii
5. Slobozia lui Vidrașcu
6. Boșeștii
7. Păpăștii
8. Vinișăștii
9. Grozăștii
10. Bobeștii
11. Pădurenii
12. țij Căpitanu
13. Miera
14. Șendilarii de Gios
15. Șendilarii de Sus

Au vii. Sînt vinzători de lucruri mărunte în târg. Stare de mijloc.

Lucrători de vase, săraci. Stare proastă.
Au vii și lucrători de vii. Stare de mijloc.

Lucrători de vii. Săraci. Stare proastă.
Asămine.

Arnici lucrători de vii și săraci iar treptele bune.

Lucrători de vii și săraci.

Trăitori în munte pe apa Milcovului. Fac cofe și putini. Vinzători de lemne de foc. Lucrători și la vii. Stare de mijloc și de coadă.

Ocolul Vrancii

1. Voloșcanu
2. Călimanu
3. Vidra
4. Vale Sării
5. Tichirișu
6. Podurile
7. Porcenii
8. Săcătura Petrei
9. Spineștii
10. Poiana

Sînt cu vii unii. La Țifești au și pomăt de perji. Lucrează și la vii. Să agiută și de puține vite ce au.

Stare de mijloc și stare proastă.

Stare proastă

Stare de mijloc

Tot acest ocol este în munți unde finațuri au iar locuri de arat nici de agiuns. Supuși vremilor.

Ocolul Zăbrăuțului

Tot ocolu podgorii. Unii au vile lor iar alții muncitori de vii. Au livezi de pomi cu care cînd să fac perjle neguțitoresc. Sînt cărători de lemne pentru foc la tîrguri căci sînt păduri, iar locul de arat și de finaț puțin. Stare de mijloc.

Ocolul Gîrtilor

1. Bizigheștii
2. Slobozia lui Patrașcanu
3. Igeștii
4. Bătineștii
5. Morile Cozmii
6. Făureii
7. Slobozie Precistei
8. Ivinceștii
9. Căpoteștii
10. Purcileștii
11. Bălotăștii
12. Ghețăștii
13. Vităneștii de sub Măgură
14. Cucuieștii de sub Măgură
15. Oleșăștii
16. Țifeștii
17. Codru Sîrbilor
18. Vităneștii de Sus
19. Clipiceștii
20. Cucuieștii de Sus
21. Șărbeștii
22. Ireștii de Sus
23. Ireștii de sub Măgură

Cu vîrșarii și cărăușii hrana lor.
Stare de mijloc.

Cărăușii, vîrșari, loc cu priință.
Stare de frunte.

Lucrători de vii, mai mult în munca mîini-
lor. Stare de coadă.

Taie haragi, lemne de foc, lucrează la vii. Au
și livezi. Stare de mijloc.

În lucrul mîinilor. Hrana în livezi. Starea tot proastă.

Au vii unii, lucrează la vii. Stare de mijloc.

Au vii și livezi. Au procopsit în anul acesta.
Stare de mijloc.

Livezi au, vii încă au unii pe la podgorii.
Lucrătorii de vii, cărători de lemne de foc și la
vii haragi.
Stare bună.

Ocolul Sușii

1. Varnița
2. Răcoasa
3. Mărăștii
4. Cerinul
5. Cîmpurile
6. Roteleștii
7. Vezanteia
8. Osăbiții ot
9. Ungurii ot Vizant'e
10. Soveja

Puține vii, cărători de lemne. Stare de coadă.

Livezi, vite, pămînt. Stare de mijloc.

Livezi și făcători de chereste. Stare bună.

Puține livezi și lucru mîinilor. Stare de coadă.

Făcători de chereste brad în pădure cu plată.
Au livezi și cîte puține vii la podgorii. Stare de
mijloc.

În chereste de brad în pădure cu plată.
Săraci de coadă.

În vite mari și mici, în chereste de brad și în
livezi. Stare piste frunte măcar de sînt și în multe
lăcuinși.

Ocolul Lunca

1. Pădurenii
2. Călimăneștii
3. Domneștii
4. Ungurii ot.
5. Bejenarii ot.

Au livezi, fac și pășoi buni. Alijveris mai în-
sămnat cu tiutiunu. Au și vii unii pe la podgorii.
Stare de mijloc.

6. Păunești
 Au vii și livezi, și cărători de lemne pentru foc. Stare de frunte.
7. Rugineștii
 8. Slobozia Bou
 9. Angheleștii
 Asămine, dar stare de coadă.
10. Copăceștii
 Asămine, dar stare de mijloc.
11. Lunca Dochiei
 Lucrători de vie, săraci. Stare de coadă.
12. Cornășile
 Asămine.
13. Coșofăneștii
 În vite hrana lor dar stare de coadă.
14. Bălca
 În vite și livezi. Au și puțină vie.
 Stare de frunte.

Ocolu Răcăciunei

1. Bărcioaia
 2. Boșcanii
 Hrana cu mâinile. Săraci.
3. Agiudul Nou
 Deși târgu dar sărac.
4. Urecheștii de Gios
 Puține cărăușii și în lucrul mâinilor. Săraci.
5. Urecheștii de Sus
 În lucrul mâinilor. Săraci.
6. Slobozia Copăceștii
 Asămine.
7. Agiudul Vechiu
 Plugari și cărăuși. Stare de frunte.
8. Șișcanii de Gios
 În asămine alijveriş dar stricați.
9. Șișcanii de Sus
 Mai binisor puțin și tot asămine alijveriş.
10. Coșăștii
 Au vii și pomi. Stare de coadă.
11. Sascutul
 Lucrători cu mâinile și coadă.
12. Păceștii
 13. Vale Sacă
 Au vii, livezi. Stare bună.
14. Lunca Mîndreșcăi
 În lucrul mâinilor. Stare de mijloc.
15. Cucova
 16. Scurta
 Vii și livezi. Frunte.
17. Orbenii
 Unii cu vii și livezi. Hrana în lucrul mâinilor.
 Stare mai gios de mijloc.
18. Luizi ot Orbeni
 Asămine.
19. Drăgușanii
 În lucrul mâinilor și săraci.
20. Parave
 Cu vii și livezi. Stare de mijloc.
 Asămine dar frunte.

Impregiurările

De vii au avut bun folos însă în parte, numai la cei ce le-au fost viile îngropate, care din acei ce au vii pot a fi o a tria parte, iar cei ce le-au fost viile dezgropate au pierdut și munca.

De chirii s-au folosit toți câți le-au scăpat boii de boala anului 828 și 829.

Satele din pregiurul târgurilor s-au folosit îndestul căci toate ale lor au vîndut cu preț, dar trecere prin anii acelor de nevoi au cumpănit cu folosul vînzărilor.

La târguri vremelnice urmează prețurile întru ale mîncării, precum de pildă, în noiembrie, după ce s-a făcut glodărie, să vinde 11 și 12 și pînă la 15 lei căruciana de lemne, pînă la 55 lei suta de oacă de făină de grîu, 30 lei suta de oacă de făină de pășoi, pînă la un sorocovăț găina și nu era, curcanul 7 lei, curca 4 lei și pre acest rînd toate. Iar acum, după ce au început a să îndrepta drumurile, s-au coborît în 7 și 8 lei cărucianu de lemne de foc, 40 lei suta de oacă de făină de grîu, 15 lei suta de oacă de făină de popșoi, găina 60 parale, curcanul 5 lei, curca 3 lei și după aceste toate, afară de carne care sta în 20 parale oca, iar neguțătorii dughengii cu mărfuri de tot felul au agiuns cu alijverii în cel mai de sus grad și scumpete.

(Arh. Stat. Iași, Dos. lit. E/80, f. 45-46).

ANEXA Nr. 4

1830, decembrie 28

ȚINUTUL TUTOVEI

Ocolul Corodului

Este la parte cîmpului, schiverniseala și hrana lor atîrnă în plugărie și în cărăușii. Amîndouă în aceste, în anul acesta, au adus folos la ostenele lor.

Plîne, după nirodire anului acestuia, deși nu s-au făcut multă, iar parte ce au avut de prisos au vîndut-o cu bun preț. Chiriile iarăși au fost căutate și bine plătite.

Sînt în acest ocol și puține vie. Cu toate că în anul acesta pușin vin au ieșit, dar prisosul l-au vîndut vadra, de pe loc, 3 și pînă la 4 lei vadra, iar unele sate, precum Cotoroaie, Certăștii, Căueștii, Cărăpceștii, sînt și cu îndestule livezi de pomi.

Producturile ce le au de vînzare singuri le coboară la schelea Galații. Alijveriișul mărunt, adică păsări, ouă, unt, brînză și altele asămîne, le este cu îndemînă fiind aproape de tîrg Tecuci și Birlad. Cei mai mulți să înlesnesc a duce și la Galați.

La ținutul acesta mai în stare acest ocol este.

Ocolul Tîrgului

Și lăcuiitorilor de la acest ocol, schivernisala și hrana lor atîrnă tot în plugărie și cărăușii. Au și puține vie, dar după timpul anului acestuia rodire pre puțină au avut. Prisosul de vin îndestul prețu au avut. Asămîne și prisosul de plîne. Sînt și livezi de pomi la aceste sate însă: Bălăbănești, Pupezăanii, Popenii, Grăjdenii, Doecanii, Brădeștii, iar în alijveriișul chiriei sînt numai aceste sate. Slobozie, Ciortolomu, Grăjdenii, Odae, Slobozia Bursucanului.

Alijveriiș în cele mărunte, adică, păsări, ouă, unt, brînză, și altele asămîne, le este cu îndămînare fiind cu apropiere de tîrg Birladului, vînzîndu-să toate cu preț în anul acesta.

În stare să pot socoti lăcuiitorii de mijloc.

Ocolul Pereschivului

Lăcuiitorii acestui ocol, razămul alijveriișului lor, sau zicînd mai bine hrana cu care obișnuiesc, este de multe feluri, însă: Nărteștii, Ireasca, Priponeștii, Lieștii, Ciorăștii, Iuganii, Căbeștii, Chilibienii, aceste sate razimă în vin și puțin pomăt din care rodii deabia le slujăște pentru hrana lor. Rareori le prisosăște din pricină că ei tăbărăsc cu sălînța lucrului numai asupra viilor, iar cu plugărie nu să pre silesc. Și pentru aceea să află stare lor tot deopotrivă înotînd în sărăcie, mai virtos că unele din satele aceste sînt în drumul cel mare și călcîndu-să de trecere oștilor au și dreptate a fi crezuți. Iar satele următoare sînt mai în stare aflîndu-să cărăuși și chiriile au fostu cu prețu multămitorii, însă: Pogoneștii, Mîrștăcanii, Făchiteștii, o parte și din satul Ciorăștii.

Iar celelalte sate, ce mai sînt a acestui ocol, lăcuința le este pe văi, loc de pădure, alijverişul îl au, o parte cu puține vie, al doile cu pomet și al triile cu lemnării adică: doage, poloboace, cercuri, lopăți, funii și eltile.

În lucrare pămîntului nu să silesc să treacă peste trebuința lor. Decit cînd să întîmplă belsug au și de prisos. Iar cît de puțină nîrodire dacă urmează, la dînșii îi lipsă mare, din pricina lenevirii, mai virtos acei ce au poamii și cum să ivesc florile încep a lua arvone ne mai socotind întîmplările.

Alijverişul acestui ocol este cu tîrgul Bîrladului. În anul acesta puține ce au ieșit din ostenele lor, au fost bine plătite. Starea acestui ocol să socotește de coadă.

Ocolul Tutovei

Și la acest ocol lăcuiorii sînt cu schivernisăile împărțite: o parte cu pomăt, al doilea cu lemnării, au și cite puțin vin. Pămîntul îl lucrează numai pentru hrana lor. Dacă ar ave zapcii li-ar fi de trebuință.

Ocolul Racovii

Și la acest ocol iarăși lăcuiorii au hrana lor împărțite: o parte cu pomăt, al doile cu puțin vin și a triia cu lemnărie. Pămîntul îl lucrează iarăși numai pentru hrana lor. Alijverişul îl au cu tîrgul Vaslui și o parte cu tîrgu Eșii. Mai puțin au și cu tîrgul Bîrladului.

Să socotește starea lăcuiitorilor, de la acest ocol, de mijloc.

Ocolul Sămîlîi

Lăcuiorii acestui ocol razămul alijverişului lor, sau zicînd mai bine hrana cu care obișnuiesc, este de multe feluri, însă: Delenii, Costeștii, Cățcanii, Oișăștii, aceste sate pentru că au cite puțin vin și oareșce pomăt, să află în socotință că ar fi și ei podgoreni. Mai mult razămă nădejde lor că ar avea folos de la vie decit în plugărie.

În anul acesta roada viilor a fost prea puțină. Puțin vin ce s-au făcut, cu toate că locul este prost, dar după prețul ce au urmat, l-au vîndut de la 3 și pînă la 4 lei vadra. Și fiind și în drumul cel mare, călcați de trecere oștilor, să află în proastă stare.

În celelalte sate, ce mai sînt a ocolului acestuia, alijveriş au întăi din pămînt și al doile din lemnărie, însă: scînduri, doage, poloboace, cercuri, roate, lopăți, funii, din care alijveriş a lor să agiută foarte puțin fiind pădurile stricate cu totul și locul nefîndinatec pentru plugărie, fiind văile strîmte și loc de pădure.

Alijverişul acestui ocol o parte este cu tîrgul Vaslui și Hușu, iar cea mai mare parte cu tîrgul Bîrladului.

Starea lăcuiitorilor acestui ocol este de coadă.

Și fiind întocmai cele cuprinsă mai sus am iscălit.

Gheorghe Opre... Pah.

Arh. Stat. Iași, Dos. Lit. E/80, f. 37-38.

ANEXA Nr. 5

1831, februarie

PENTRU ȚINUTUL BACĂULUI. PERIGRAFIE

Ocolul Bistriții de Gios

Iaste în parte de cîmpu și de codru și lăcuiorii ce sînt din plugării să îndemăniază numai cît pentru trebuința lor și nu au încă de agiunsu. Unele sate obișnuiesc căraușii de sare și altele, iar unele precum Luizi Călugării, Valea Sacă, Valea Mare, Faraonii, Cleja de Sus și de Gios, au și spiculație cu facire de vasă, buți și poloboace pentru vin. Razimă și în roada viilor și livezi. Dar în anul acesta, numai din vie cît au avut puțină roadă, vînzîndu-să vadra de vin pînă la 4 lei. Iar Găștenii, Giosăanii,

Tămașii, Chetrișul, Berății, o parte stăruiesc în vii și livezi care asămine, în anul acesta numai o puțină roadă din vii s-au împărțit iar livezile au degerat din anul trecut.

Unele sate să agiută cu cărături de lemne de foc la târgul Bacăului, iar păsările i alte fructuri și zarzavaturi, aducînd la târgul Bacăului, este în folosul fimeilor.

Starea lor este o parte frunte, două părți mijloc, și o parte coadă.

Ocolul Bistriții de Sus

Iarăși parte de cîmpu și de codri mai mici. Din lucrarea pămîntului să îndemănează cît pentru trebuința lor și iarăși nu au de agiunsu. Iar satele Blăgeștii, Vale lui Ion, spicularisăsc cu facire tiutunului și cărăușie. Dar Cindeștii, Beăștii, Rădiu, cu facire de var, iar Borleştii cu facire de hereste mărunță de brad și au și cărăușie.

Stare lor, o parte frunte, o parte mijloc și două părți coadă.

Ocolul Tazlăului de Sus

Parte de munte. Loc de hrană au puțin. Ca totdeauna sînt neguțători de piine. Unele sate: Băsăștii, Cămpenii, Pustiiana, Grigoreni, Scorțanii, Ardioanii, îndemănează în cărăușii de sare și altele, iar Măgireștii, Stîneștii, Solonțu, o parte să agiută cu gropile de păcură și ceilalți cu cărăușie. Sînt și satele Mănăstire Tazlăului, Frumoasa și Bălcăanii, care fac draniță și lețuri și altă hereste de brad mărunță cu care de pe loc să spicularisăsc, iar o parte dintr-înșii obișnuiesc și cărăușii; și cîteva sate au și livezi de perji.

Spiculația fimeilor, cu cele de mîncare, să îndemănează la târgușorul Moineștii. Stare lor, o parte mijlocu și două părți coadă.

Ocolul Tazlăului Sărat

Iaste loc de munte cu multă străntoare. Loc de hrană au puțin. De a purure sînt cumpărători de piine. Unele sate: Comăneștii, Doftiana, Dărmăneștii, fac herestele pe moși boierești unde și lăcuescu: scinduri, dulapi de toată măsura, de brad, pe care le și spicularisăsc, cu a lor trăsuri, pe la târgurile Bacău, Focșanii, Gălații și Iașii. Urmează și cu cărăușii de sare; și la satele Doftiana, Dărmăneștii, au și gropi de păcură, precum și celelalte sate să îndemănează cu cărăușie de sare și altele. Iar lăcuiitorii târgușorului Moinești, mai ales, stăruiesc cu spiculație lor în gropile de păcură, vînzînd pîn la 6 și 7 lei vadra de pe loc.

Păsările i fructurile și altele ce au de vîndut satele acestui ocol să îndemănează la Tîrgul Ocnii și Moineștii.

Stare lor, o parte frunte, două mijloc și una coadă.

Ocolul Tazlăului de Gios

Loc de munte. Fac piine, popșoi, numai pentru trebuința lor, iar unele sate, la întimplare, și cumpără. Îndemănare au unele sate cu cărăușie, în cărături de sare, la Scuteni și la alte târguri. Au și livezi de perjă. Cu cele de vînzare, o parte merg la Tîrgul Ocnii și Moineștii, iar o parte la Bacău.

Stare lor, o parte frunte, două mijloc și una coadă.

Ocolul Troțușului

Loc de munte. Pămînt de hrană au puțin. O parte de-a purure sînt cumpărători de piine. Unele sate să inlesnesc din vii, livezi cu perjă. Obișnuiesc și cărăușie de sare i altile. Și la satele Cașănu, i Mănăstire Cașănu, Popenii i Grozăștii, au cîteva herăstae, în care fac scinduri de brad, de cele turcești și de cele de rînd și le spicularisăsc de pe loc. Iar la satu Rădiana fac și var care îl pitrec de pe loc și îl duc și la Focșani.

Stare lor, o parte frunte, una mijlocu și două coadă.

Cu cele mai sus cuprînsă am dovedit cu ce să spicularisăsc lăcuiitorii ținutului Bacău.

Alecu Anastasiu stolnic

Anexa Nr. 6¹⁾

TINUTUL PUTNA

Ocolul Biliеști

1) Hulturul a vornicului Plaghia

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
485	221	37	139	1267	242	103	6	2	276 birnici
—	—	2	1	—	—	—	—	—	1 slugă f. bir
10	6	5	—	46	2	16	—	1	3 preoți
4	3	—	—	46	3	3	—	—	3 dascăli
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 ponimariu
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 preoteasă văduvă
6	8	3	—	—	—	—	40	—	1 sudit posăsor al moșiei
505	238	47	140	1360*)	247	122	46	3	286

2) Suroaia răzășască

268	153	24	85	637	141	56	—	2	167 birnici cu nevolnici
12	6	4	5	29	5	2	3	1	9 slugi
16	14	7	5	7	4	3	10	1	7 preoți
4	3	—	2	—	3	—	1	1	2 dascăli
302	176	35	97	673	153	61	15	1/4	185

Ocolul Milcovul de Gios

1) Mircești a casăi Moruzăști

121	40	10	36	9	22	—	10	—	49 birnici cu nevolnici
6	5	—	3	20	1	—	—	—	10 burlaci și văduve
12	3	4	3	20	2	—	—	—	? slugi
4	3	1	1	6	1	8	2	2	1 preot
2	3	1	1	5	1	4	—	—	1 dascăl
3	—	1	1	10	—	—	—	—	3 sudiiți
148	54	17	44	70	27	12	12	2/4	54*)

Ocolul Milcovul de Sus

1) Sândilarii de Gios, a Monastirii Miera

29	71	66	3	550	94	18	2	2	114 birnici cu nevolnici
6	4	2	2	40	7	—	4	—	2 ruptași
2	2	4	1	50	3	5	2	—	1 preot
2	2	—	—	20	3	1	—	—	1 dascăl
39	79	72	6	660	107	24	8	2/4	118

Arh. Stat. Iași, dos. lit. E/80, f. 137-180

1) Am ales aceste sate, din lucrarea generală efectuată de comisia a III-a, pentru ținutul Putna, cu scopul de a ilustra informațiile cuprinse în „perigrafie“.

Totalurile, în dreptul cărora punem un asterisc, sînt greșite.

2) Floreștii a ds. sardar Iordache Vidrașcu

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
44	28	18	14	10	13	2	18	2	46 birnici cu nevolnici
2	1	2	1	—	1	—	3	3	1 mazil
—	2	1	—	—	—	—	—	—	5 slugi
1	2	—	—	—	1	—	1	2	1 preot
4	3	1	2	—	1	—	1	—	5 sudți
51	36	22	17	10	16	2	24	3/4	58

3) Slobozia Vidrașcu a ds. ban Vidrașcu

17	12	2	8	—	17	—	11	2	18 birnici
2	3	—	2	—	—	—	5	2	6 slugi
2	1	—	1	—	4	—	3	1	1 preot
2	2	2	1	—	2	2	2	1	1 dascăl
23	18	4	12	—	23	2	22	2/4	26

4) Boțești răzăși

70	58	13	24	35	64	28	69	—	70 birnici cu nevolnici
1	1	—	—	—	1	—	7	—	2 ruptași
8	8	7	—	2	12	3	15	3	6 privilegheți
30	23	11	10	—	39	9	21	1	38 slugi
2	2	1	—	—	2	—	4	2	2 preoți
2	2	—	1	—	—	4	2	—	2 dascăli
115	94	32	35	37	118	44	119	2/4	120

5) Pădureni răzășiți

19	6	2	4	25	—	—	81	2	111 birnici cu 19 nevolnici
187	58	11	62	12	146	19	182	2	122 breslași
63	38	6	22	1	46	—	102	3	80 slugi
16	9	11	9	—	5	5	44	3	15 ruptași
16	6	2	8	—	9	6	21	2	9 preoți
4	2	1	2	—	3	—	8	—	5 dascăli
6	—	1	3	—	2	—	2	3	1 hrisovolit
2	—	2	—	—	2	—	1	3	2 slujitori hătmănești
4	1	2	2	—	3	—	10	2	1 privilegiet
317	130 *)	38	112	38	216	20 *)	446	—	346

Ocolul Vrancea

1) Voloșcanii răzășișcu

24	14	7	18	199	80	—	9	1	71 birnici
13	6	6	5	25	17	5	5	2	6 preoți și dascăli
37	20	13	23	224	97	5	14	3/4	77

2) Tichiriș răsădsc

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
80	56	14	33	552	48	8	—	—	80 birnici
—	1	—	—	—	—	—	—	—	3 plăieși
4	6	4	2	25	3	—	—	—	2 rupte a visteriei
6	8	4	3	140	18	—	—	—	3 slugi
10	10	13	4	58	8	12	4	4	4 preoți
4	3	2	2	39	—	6	—	—	2 diaconi și dascăli
104	84	37	44	816 *)	77	26	4	4	94

Ocolul Zăbrăuți

1) Muncel a casăi răposatului postelnic Pantazoglu

94	53	60	41	100	185	20	52	—	60 birnici
12	2	2	2	—	10	—	6	2	1 privilegheți
8	3	1	3	—	6	—	2	2	3 preoți
114	58	63	46	100	201	20	62	—	64

2) Movilița răsădscă

238	84	12	70	62	276	1	113	1	256 birnici
2	1	—	1	—	1	—	1	—	1 mazil
2	1	—	1	—	3	—	1	—	1 ruptaș
4	2	2	1	2	10	2	4	—	1 rupta a visteriei
13	8	—	5	39	21	—	9	2	17 slugi
10	6	8	3	15	21	—	16	—	7 privilegheți
10	7	4	4	16	1	—	11	2	8 preoți
6	2	—	2	—	6	4	2	2	2 dascăli
285	111	26	87	134	339	7	158	3/4	293

Ocolul Răcăciuni

1) Boșcanii a d. postelnic Alecul Baloș și răsăși

25	19	1	11	11	19	13	1	—	17 birnici
7	5	—	1	—	4	—	—	—	5 slugi
1	1	—	—	—	2	—	—	—	1 ruptă a visteriei
4	2	1	1	20	3	20	4	2	1 privilegheți
12	7	2	2	115	7	165	3	3	4 preoți și dascăli

49

34

4

15

146

35

198

9

1/4

28

2) Urecheștii de Sus al lui Mihail Veisa

34	22	—	13	54	43	—	—	—	23 birnici
28	27	30	16	28	38	—	—	—	30 slugi și bejenari fără bir
62	49	30	29	82	81	—	—	—	53

3) *Agiudul vechiu a mănăstirii Mera*

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
397	188	28	111	409	299	—	1	—	143 birnici
4	1	3	2	—	6	—	—	—	5 slugi
4	2	2	1	10	—	—	—	—	1 privilegiet
4	3	2	2	—	—	—	—	—	4 tagma bisericescă
409	194	35	116	419	305	—	1	—	153

4) *Osbenii a d. spatar Andrieș, spatar Negre și răzăși*

31	10	4	13	56	76	—	16	2	43 birnici
59	29	—	25	137	97	—	15	2	40 breslași
66	44	2	23	74	113	10	17	1	46 hrisovoliți cu bir
15	—	2	8	44	22	—	8	3	14 slugi
18	4	—	6	—	—	—	—	—	16 birnici
47	29	5	18	88	88	—	26	1	23 bisericiești
5	—	—	2	60	12	—	3	—	2 privilegheți
52	29	7	16	28	72	—	29	1	26 ruptași și mazili
293	145	23	111	487	480	10	106	2/4	212 *)

Ocolul Sușița1) *Cîmpurile a ds. paharnic Asanache Dan*

308	138	24	105	1069	293	45	50	1	224 birnici cu nevolnici
2	2	1	1	—	4	—	—	—	1 ruptaș de visterie
6	2	2	1	50	—	—	—	2	8 slugi
16	9	7	7	44	22	7	7	2	9 preoți
2	—	—	1	—	—	—	2	—	1 diacon
4	1	1	2	—	—	—	1	2	2 dascăli
338	152	35	117	1163	319	52	61	3/4	245

2) *Varnița răzăși*

21	22	—	4	10	—	—	—	—	20 birnici cu nevolnici
2	5	4	—	5	6	—	—	—	6 slugi
23	27	4	4	15	6	—	—	—	26

Ocolul Gîrlile1) *Purcelești răzăși*

42	42	2	22	—	71	15	14	2	38 birnici
2	3	2	1	—	6	—	6	1	2 privilegheți
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 slugă
44	45	4	23	—	77	15	20	3/4	40

2) Slobozia Precistei a bisericii Sf. Dimitrie

boi	vaci	cai	cară	oi	porci	stupi	pog.	firte	liudi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
46	24	4	19	167	22	4	2	—	25 birnici cu nevolnici
4	2	—	2	25	3	—	—	—	3 slugi
2	1	2	1	—	4	—	—	—	1 hrisovolit
52	27	6	22	192	30	4	2	—	29

Ocolul Lunca

1) Păuneștii răzășasc

545	45	117	184	767	884	211	198	2	275 birnici
30	19	10	9	31	65	—	13	—	10 mazili și ruptași
18	9	2	8	34	35	10	10	3	10 slugi
13	14	6	6	50	41	39	14	2	7 privilegheți
8	8	6	4	29	38	9	9	2	4 preoți
14	9	5	6	28	40	—	9	—	6 dascăli
633	531*)	146	217	939	1103	269	253*)	1/4	312

2) Coțofăneștii a d. spătar Const. Burghel

148	99	41	77	1387	347	—	7	3	114 birnici
28	19	17	10	117	47	—	—	—	13 slugi
176	119	58	87	1504	394	—	7	3/4	

3) Lunca Dochiei a d. postelnic Alecu Balș

54	52	2	20	166	66	—	5	3	33 birnici cu nevolnici
15	13	5	4	14	19	—	2	1	4 slugi
69	65	7	24	180	85	—	8	—	37

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА В МОЛДАВИИ
ПЕРЕД ВВЕДЕНИЕМ ОРГАНИЧЕСКОГО РЕГЛАМЕНТА

Краткое содержание

Исходным материалом для данной работы послужили автору пять описаний областей, называемых „периграфиями“, содержание которых дано в приложении.

Автор выявляет с начала условия, приведшие к появлению данных описаний, в которых показаны возможности заработка крестьян в связи с географической средой, а затем, используя и другие сведе-

ния, автор делает некоторые замечания, касающиеся внутреннего рынка и участия крестьянства в процессе обмена перед введением Органического Регламента.

Замечания автора касаются следующих вопросов:

- интенсивности сбыта крестьянских продуктов на рынке в рамках мелкой торговли.
- наличия скупчиков при товарообмене.
- разделения труда крестьян в связи с географическими условиями.
- расширения заплатного труда, дифференциации крестьянства и его тенденции перенести центр тяжести своих занятий вне земледелия, туда где эксплуатация чувствовалась сильнее.

Сделанные на основании собранного материала замечания, пополняют сведения, касающиеся процесса разложения феодализма на территории Молдавии.

SUR LE DÉVELOPPEMENT DU MARCHÉ INTÉRIEUR EN MOLDAVIE, À LA VEILLE DU „RÈGLEMENT ORGANIQUE“ („REGULAMENTUL ORGANIC“)

R é s u m é

Pour la rédaction du présent ouvrage, l'auteur s'est servi de cinq descriptions générales de contrées nommées „périgraphies“, dont le contenu est donné dans l'annexe.

Après avoir montré les circonstances qui amenèrent l'apparition de ces descriptions dans lesquelles on insiste notamment sur les possibilités de gain des paysans par rapport aux conditions du milieu géographique, l'auteur, utilisant également d'autres informations, fait quelques remarques concernant le marché intérieur et la participation des paysans au processus d'échange à la veille du „Règlement Organique“.

Ces remarques concernent :

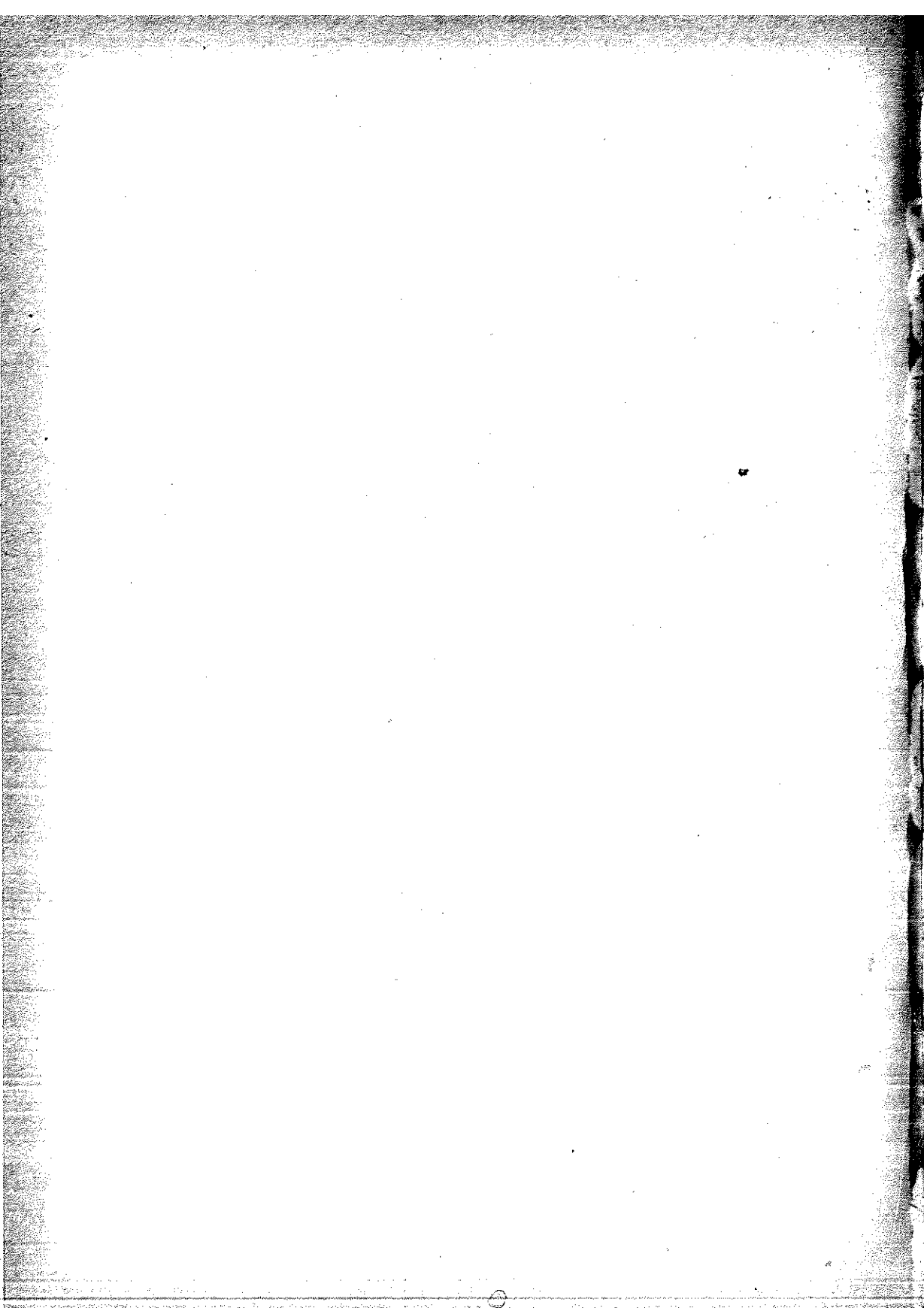
L'intensité de la vente des produits des paysans sur le marché par le commerce en détail.

L'existence des intermédiaires dans l'échange des marchandises.

La division du travail des paysans, par rapport aux conditions du milieu géographique.

L'extension du travail salarié, la différenciation des paysans et la tendance de ceux-ci, de transférer le centre de gravité de leur activité, en dehors de l'agriculture ou l'exploitation était plus accentuée.

Les remarques faites sur le matériel mentionné, complètent les informations relatives au processus de dissolution des rapports féodaux en Moldavie.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA SITUAȚIEI DIN MOLDOVA ÎN TIMPUL RETRAGERII

(1917-1918)

DE

EMILIAN BOLD

După patru luni de la declanșarea războiului între Puterile Centrale și România, teritoriile ca Oltenia, Muntenia, Dobrogea și o parte din Moldova au fost ocupate de trupele germane. În urma dezastrului de pe front și a retragerii în Moldova a unei populații, pe care această provincie, slab dezvoltată din punct de vedere economic, nu putea s-o îndestuleze, bolile și mizeria s-au dezlănțuit cu cea mai mare furie. Moldova a fost transformată în lagăr, în spital, în cimitir și aici se zbăteau în cumplite chinuri resturile armatei și a populației, degerate de frig, foame, mizerie și epidemii¹⁾.

În fața nemulțumirii generale, burghezia și moșierimea română a încercat să justifice dezastrul prin factorii externi, ca astfel să poată ascunde trădarea și dezinteresul ei, ocupația străină, pierderea a sute de mii de oameni și ruinarea totală a țării.

Contradicțiile interne și influența exercitată de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a dus la crearea unei situații obiectiv-revoluționare. Prezentarea unor aspecte din viața economică și socială a Moldovei din timpul retragerii (1917-1918) va aduce o contribuție la cunoașterea acelor factori care au determinat crearea acestei situații revoluționare.

La 1 ianuarie 1917, Moldova a trebuit să găzduiască, să hrănească și să întrețină în afara propriei sale populații, o bună parte a celor refugiați din zona de operații militare și din regiunile ocupate (Oltenia, Muntenia, Dobrogea). La aceasta se mai adaugă întreaga armată română retrasă de pe front, serviciile din spatele armatei, curtea regală, guvernul și parlamentul, zeci de mii de răniți, contingentele 1917, 1918, 1919 și 1920 evacuate și neinstruite încă, precum și numeroși prizonieri.

Încă din prima jumătate a lunii octombrie 1916, Iașul, capitala Moldovei, fără nici o viață industrială, cu străzile înguste și strâmbe - cum este descris de un martor al acestor zile - fusese inundat de mii de oameni, refugiați din

1) Documente din Istoria P.C.R., 1917-1922, vol. I, Ediția a II-a, E.S.P.L.P. Buc., p. 9.

teritoriul ocupat de germani, căutînd găzduire și hrană, iar alături de aceștia, resturile regimentelor care luptaseră la Jiu și Neajlov, ofițeri și soldați, milițieni și recruți după o lună de marș istovitor, goniți din urmă și mînați în silă se tirau pe străzile orașului. Camioanele și căruțele sanitare cu răniți sau bolnavi, grupurile răzlete de soldați rătăciți de unitățile lor, ostași schilozi, desculți, cu figurile supte de boală, flămînzi, încit abia se mișcau²⁾, ofereau un tablou sumbru care reflecta mizeria crîncenă a orașului. Autoritățile civile și militare erau asaltate de localnici și străini care cereau ajutoare în vederea soluționării problemelor legate de cazare și hrană.

Rezolvarea acestor cereri întîrzia mereu, dat fiind că în cele mai multe cazuri autoritățile motivau că „au alte atribuțiuni cu mult mai de seamă, pentru salvarea patriei decît aceea de a se ocupa de micile mizerii ale celor ce se plingeau“³⁾.

Pe valea Bahluiului sau pe dealurile din jurul Iașului, soldații săpau, în plină iarnă, bordeie de adăpost, iar alții clădeau bărci de izolare pentru exantematicii. Printre aceștia ca și în rîndurile populației civile, tifosul negru făcea ravagii, spitalele din Iași devenind neîncăpătoare. Regimentele trimise „în refacere“ în jurul orașului au pierdut mai bine de jumătate din efectiv⁴⁾. Se întimpla adesea ca vagoanele de marfă, pline cu răniți, să rămînă închise mai mult de 24 de ore, uitate pe linie. La deschiderea lor se constata că erau în mare parte pline cu cadavre⁵⁾.

Tifosul, pelagra sau alte boli provocate de foamete și frig determinau creșterea considerabilă a mortalității. „Degerau de-a binelea pruncii – relatează același martor ocular – în pelincile lor, la sînul a zeci de mame nevoiașe, înghețau copiii ori adolescenții, îmbrăcați numai în haine ușoare de toamnă, mulți fără ciubote ori opinci“⁶⁾. Lipsa acută a hranei este recunoscută chiar și de presa oficială a vremii : „Mîncare deloc ; depozitele ne dau boabe și urluială de porumb, uneori cu ulei, adesea fără nimic“⁷⁾. La începutul lunii februarie 1917 bonurile de carne și de pîine se puteau căpăta numai prin secțiile polițienești⁸⁾ iar în noiembrie, același an, consumul cărnii a fost interzis cu desăvîrșire⁹⁾.

„Dacă nu vom raționa consumația (de grîu și porumb – E. B.) vom fi amenințați de lipsă totală de pîine și grîu pe lunile iulie și august“¹⁰⁾, declara un membru marcant din parlament.

Departele de a avea posibilitatea să remedieze această situație prin mijloace proprii, burghezia și moșierimea încearcă prin măsuri demagogice să abată atenția maselor de la cauzele reale ale lipsurilor. Astfel în unul din ziarele guvernamentale apare un ordin prin care cetățenii Iașului „sînt rugați“ să denunțe comendurii pieței pe cei ce au mai mult decît cele strict trebuitoare¹¹⁾.

Nu era însă vorba să se denunțe dezmațul de la curtea regală sau huzurul

2) Arh. St. Iași, Fondul N. A. Bogdan, Ds. nr. 6 (nepaginat).

3) Ibid.

4) Ibid.

5) Ibid.

6) Ibid.

7) «Renașterea», București, 10 iulie 1918.

8) «Evenimentul», 16 februarie 1917.

9) Ibid., 12 noiembrie 1917.

10) «Evenimentul», 18 februarie 1917.

11) «Mișcarea», 3 august 1917.

atitor trântori, militari sau civili, care „apărau“ țara în restaurante, recepții, jocuri de cărți sau banchete și nici a acelor care „reprezentau“ interesele țării în străinătate¹²⁾.

Situația din Iași precum și starea de spirit a populației este veridic ilustrată, într-o scrisoare adresată prefectului de un cetățean oarecare al orașului: „În acești ani – menționează el – am fost doborâți de atîtea și atîtea ordine și dispoziții polițienesci, prin care ni se impunea felul în care trebuie, în acest timp, să umblăm în casă și în stradă, să ne culcăm, să ne sculăm, să ne luminăm, să mincăm, să bem, să dăm bunăziua, să ne stringem genunchii la gură pentru a face loc sărmanilor oaspeți, să ne așezăm pe două rînduri și să facem strajă zi și noapte cîte zece ceasuri, deoarece eram amenințați de a fi, în caz de călcare a ordinului polițienesc, nu numai înlăturați de la năzuința noastră, ci executați pe loc. Viața noastră e amară, cinstea și casa noastră expusă pradă tuturor răuvoitorilor și zăcașilor. Suferim de multe rele, îndurăm multe lipsuri care nu pot fi înlăturate prin o simplă ordonanță afișată, căci dacă astăzi viața publică e îngreuiată, circulația alimentară, îmbrăcămintea, lumina, încălzitul și acelea o mică și una de mărunte obiecte ce ne lipsesc de sub mînă, vina nu e numai a fatalității sau a evenimentelor neatîrnătoare de voința noastră individuală, ci a aparatului întreg de conducere și pază a ordinii, lipsa de control, lipsa de autoritate și mai ales a lipsei de capacitate, inițiativă, onestitate, probitate. În chestiunea alimentării publice, dacă nu se poate obține azi o piine cu ușurință pentru oricine, trebuie să vă spunem că sînt mulți indivizi care hrănesc porcii și caii cu piinea celor flămînzi. La noi e mare jaf. Pe străzile Iașului – continuă scrisoarea – aleargă în goana fulgerului automobilele militare și civile ducînd la plimbare dădacele și menajerele și în drumul lor vertiginos zdobesc sauucid caii ba chiar și oamenii, fără ca pentru aceste distracții să se fi auzit că s-au condamnat pînă astăzi măcar la doi-trei ani închisoare pe vreun cetățean ce trăiește așa de bine...”¹³⁾.

Mizeria maselor de muncitori și soldați, contrasta evident cu viața de huzur a claselor exploatoare. Alături de furgoanele cu bolnavi sau morți se puteau vedea – așa după cum s-a mai arătat – automobile sau docare conduse de ofițeri eleganți de intențdă, precum și „mobilizați pe loc” recrutați „din cei mai rumeni, mai grăsuți, mai bine dotați fizicește”, care-și petreceau vre-

12) În legătură cu reprezentanții romini în străinătate o gazetă relatează, dezvăluind jaful din bunul public în timpul guvernului Brăteanu (1914-1918): „La Londra (se află-E. B.) un general plătit cu leafa de 7.000 lei aur lunar, avînd ca aghiotant pe fiul său cu 2.800 lei aur lunar, spre a face propagandă. La Paris un general cu 6.700 lei aur lunar, cu 125.000 lei aur pentru propagandă prin presă. La Berna un amiral cu 5.500 lei aur lunar, iar ofițerii lui cu 35.000 lei aur lunar. La Florența un general rătăcitor cu 6.700 lei aur lunar iar ginerele cu aghiotant cu 3.000 lei aur salariu” (*Acțiunea Romină*, 25 mai 1918) „...Cea mai mare parte din aceștia (deputați-E.B.) se plimbau sau trăiau confortabil cu familia, pe socoteala țării, în țările din apus, în Suedia, Finlanda, în Japonia” (v. Alex. Marghiloman, *Note politice*, 1897-1924, vol. III, 1917-1918, Buc., Institutul de Arte Grafice Eminescu, 1927, p. 296). Tot Alex. Marghiloman relevă faptul că generalul Iliescu cînd a trecut prin Stockholm spre a se duce la Paris „era însoțit de doi tineri ofițeri și de două cocote”. Colonelul Contaș în loc de a fi pe front face serviciul de curier pentru Londra, unde D-na B. îl cere. O mulțime de romini în stare de a purta arme sînt la Copenhaga, Stockholm sau străbat alte orașe” (v. Alex. Marghiloman, *op. cit.*, p. 183. v. și Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brăteanu. Războiul 1914-1919*, ed. Universul, 1937, p. 282).

13) Arh. St. Iași, Colecția N. A. Bogdan, Ds. nr. 6 (nepaginat).

mea în birourile sedentare. Aceștia erau oameni de afaceri sau cu averi însemnate cărora le revenea obligația de a vizita din cînd în cînd un spital sau de a face de gardă, cite o zi pe lună, la vreun post militar local. Cei cu grade și cu rude bogate, ori participanți la diferite grupări politice sau asociații economice, au găsit prilejul să se instaleze în diferite funcțiuni, la curțile marțiale, la depozite sau antrepozite, formațiuni sanitare ori financiare. Printre negradații mobilizați pe loc care îndeplineau funcții ca șoferi, furieri, expeditori, felceri, curieri, ușieri etc. se puteau recunoaște ușor diferiți moșieri, bancheri, negustori de manufactură, feciori de bani gata etc., care primeau regulat salarii, diurne sau speze de transport și de reprezentare¹⁴⁾.

Pentru a masca această realitate, completată cu desfriul curții regale și orgiile de la Coțofenești, guvernul Brăteanu, prin organele sale de presă, sfătuia pe cei bogăți să părăsească obiceiul trăsurilor cu ziua, să-și restrîngă numărul camerelor de locuit, „pentru că publicul îi confundă cu autoritățile”¹⁵⁾.

În restul Moldovei situația era la fel de grea ca și în orașul Iași, iar de frica nemulțumirilor zecilor de mii de cetățeni, civili sau militari, apăreau în fiecare zi ordine din ce în ce mai drastice, care permiteau soldaților de santinele, patrulelor sau sergenților din oraș „să tragă asupra celor ce nu se supun”¹⁶⁾.

În toate județele Moldovei domnea aceeași atmosferă de suferință și nemulțumire. Situația era atît de grea încît chiar unele grupări burgheze declarau că „oricît veți tăcea, faptele care stau înaintea noastră vorbesc”¹⁷⁾. S-a luat chiar hotărîrea ca în parlament cuvintele de deznădejde „să nu mai fie publicate în Monitorul Oficial”¹⁸⁾.

În județele rămase Moldovei, se recunoaște oficial că domnea o cumplită mizerie. Județul Covurlui, de pildă, era cu desăvîrșire lipsit de alimente. „Mărginașii orașului (Galați-E.B.) – spunea un deputat – de cînd portul stagnează și fabricile nu mai funcționează, se zbat în cea mai neagră mizerie, neavînd nici case de locuit și nici merinde pentru gură”¹⁹⁾. Județul Bacău avea o situație cu atît mai grea cu cît era în vecinătatea frontului. Populația Bacăului nu-și putea procura, din cauza ordinilor stricte date de autoritățile militare, nimic din alte comune. Erau sate de munte mai ales, unde mamele, în nepuțința de a găsi hrană, adunau de pe drumuri rămășițe de coji de piine, aruncate de trupele în trecere și le dădeau copiilor de mîncare. Din cauza subnutriției mureau, în acele locuri, cite 6 copii pe zi²⁰⁾. În sate domnea o atmosferă de mare tristețe și durere, care așa cum se sublinia în parlament, era foarte primejdioasă²¹⁾. Sub formă de rechiziții forțate s-au luat de la sate tot ce aveau țărani, fără să le mai fi rămas ceva pentru timpul de iarnă, iar un

14) Ibid.

15) «Evenimentul», 25 februarie 1917.

16) Monit. Of. nr. 232, dezb. adun. deput., 13 decembrie 1916, p. 27.

17) Ibid., nr. 232, 1916, 13 decembrie, p. 27.

18) Ibid.

19) Monit. Of. nr. 109 din 15 iulie 1917, p. 184.

20) Ibid., nr. 115, 17 iulie, p. 224.

21) Ibid., nr. 5, 1917, p. 19.

sătean pentru cinci săptămâni de muncă n-a primit decît 6 lei, din care patru a trebuit să-i dea plutonierului abuziv²²⁾.

Samavolnicia luase atari proporții, încît la începutul anului 1917 în parlament, s-au făcut interpelări speciale, în legătură cu măsurile ce trebuiau luate pentru „frînarea dezordinelor“ legate de rechiziții, care apăsau tot mai mult asupra familiilor țăranilor săraci. Aproape toate căruțele fuseseră rechiziționate, iar o parte din terenul agricol aparținînd țăranilor a rămas în cursul anului 1916-1917 neînsămîntat. Documentele vremii arată dese cazuri cînd locuitorii au fost siliți să-și lase obștea lor nearată și să are moșiile vecine ale proprietarilor și arendașilor, iar intervenția lor la autorități a rămas fără rezultate²³⁾.

În comuna Stîncești, județul Botoșani, în duminica florilor, șeful de post a luat cu sila cele 16 pluguri ale sătenilor care începuseră aratul și semănatul de orz și ovăz la ei și i-a silit să meargă la aratul moșiei cu vitele lor, deși moșierul avea vitele odihnite și scutite de corvoadă. Băieții în vîrstă de 15-16 ani din comunele Tărnăuca, Pomirla, Vlăsinești și altele au fost ridicați și trimiși la pluguri pe moșiile marilor proprietari²⁴⁾. În comuna Broscăuți, țăranii opunîndu-se de a li se lua cele zece pluguri, au fost ridicați cu forța cu pluguri și vite și trimiși să lucreze la pepinierele din Dorohoi²⁵⁾. În partea neocupată de nemți a fostului județ Putna s-au luat măsuri ca întîi să fie muncite de către țărani, moșiile marilor proprietari și numai dacã va rămîne timp și pămîntul lor²⁶⁾. Tinerii din contingentul 1919-1921 au fost sechestrați de proprietari la moșiile din acest județ. Locuitorii obștii „M. Kogălniceanu“ din satele Arsenă și Ghermănești din județul Fălciu, au fost reținuți o lună de zile în toamna anului 1916 și în primăvara lui 1917 la aratul și muncitul moșiei și viei proprietarului, iar ogoarele lor au rămas nelucrate. La Albești, Ungureni, județul Botoșani situația era atît de grea încît jandarmii declarau că trebuie să ia copii de 14-17 ani pentru muncile cele mai grele de pe moșii. În județele Tutova, Roman și Suceava era aceeași situație²⁷⁾. În județul Tecuci, la ordinul consilierului agricol, țăranii au fost obligați să predea toate semințele de orz și ovăz la primăria comunei pentru a fi date proprietarilor și semămate pe moșiile lor. De asemenea, se hotărăște ca vitele de muncă și uneltele agricole să fie date tot de către săteni. În aceeași hotărîre, femeile și copiii celor mobilizați au fost ridicați cu forța și mițați de jandarmi să muncească ogoarele boierilor, totodată prevăzîndu-se mobilizarea tinerilor din clasa anului 1919-1920 și reparatizarea lor la marii proprietari în regiuni depărtate de satele lor. În sfîrșit, transportul cerealelor proprietarilor se făcea aproape în toate satele numai cu vitele sătenilor²⁸⁾.

În aceste condiții, cînd pămînturile țărănești au rămas nelucrate, lăsînd muritori de foame mii de locuitori ai satelor, cînd prin rechiziții forțate se

22) Monit. Of. nr. 5 din 6 ianuarie 1917 și din 13 decembrie 1916.

23) Monit. Of. nr. 13, dezb. adun. deput., 27 mai, p. 73, ședința din 6 mai 1917 (Este vorba de obștea Mîhălăseni, fost jud. Botoșani).

24) Ibid.

25) Ibid.

26) Ibid.

27) Monit. Of. nr. 13, 27 mai 1917, șed. din 6 mai 1917, p. 73.

28) Mon. Of. nr. 13, 27 mai 1917, șed. din 6 mai 1917, p. 73.

jefuiau ultimele fărîme ale unei gospodării sărăcite, cînd pentru îndeplinirea cerințelor moșierilor se întrebuinta cea mai cruntă teroare pînă la dreptul de a executa pe loc pe cei care nu se supuneau, este lesne de înțeles ce stare de spirit domnea în întreaga Moldovă. În unele cazuri și asupra acestui lucru vom reveni, țărani au căutat să-și facă singuri dreptate.

La toate cele descrise mai sus, trebuie adăugată îngrozitoarea stare sanitară a populației urbane și rurale, ca și a armatei, consecință a nepregătirii și indiferenței claselor conducătoare față de mase, înainte și în timpul primului război mondial. Tifosul exantematic, pelagra, febra recurentă, frigurile tifoide, au secerat mai multe vieți omenesti decît războiul însuși. Oamenii „mureau pe sub garduri ca animalele”, fără să aibă nici un ajutor medical²⁹⁾.

Comisiile de recrutare militară au fost obligate să arate că nu au putut recruta numărul de tineri prevăzuți în tabele, din cauză că cei mai mulți erau debili, nedezvoltați, loviți de infantilism. În cele cîteva județe ale Moldovei, de asemenea, erau zeci de mii de pelagroși³⁰⁾.

De asemenea, nu trebuie să uităm tragedia miilor de copii de țărani care și-au găsit moartea în urma ordinelor date de guvern de a se scoate din toate satele băieții de la 14 ani în sus. Aceștia mergeau zi și noapte prin ploaie, frig și ninsoare, neîmbrăcați și neîncălziți, în lunile noiembrie și decembrie, fără ca nimeni să se îngrijească de ei. Cînd a început fuga spre Iași, mii de copii, amestecați în exodul fără de sfîrșit, se îndreptau spre Moldova. Pe străzile Iașului și a celorlalte orașe, umblau copii pribegi de toate vîrstele, din toate unghiurile țării. Cei mai slabi au murit repede, prin șanțuri, iar alții deveniți cerșetori au fost înrolați în armată și cazați în bordeiele umede și reci din jurul Iașului și Romanului³¹⁾. Puși la exerciții militare de 8-10 ore pe zi, ori la săpatul șanțurilor pe un frig de minus 12°-15°, nu au putut rezista și spitalele „s-au umplut de acești copii care mureau cu sutele”³²⁾. Iată rezultatele anchetei făcute în bordeiele cu acești copii: „Copiii pe care i-am văzut în zilele de 25, 26 și 27 ianuarie 1917 și soarta lor nu s-ar putea descrie nici de pana celui mai iscusit prozator. Grămezi de corpuri aproape goale sau acoperite de zdrențe, zăcînd unul lîngă altul ca niște stafii negre și murdare ori ca niște schelete de piele. Unul în agonie, alături de altul care delirează de febră și de durere. Unul mort de mai multe zile și neridicat de nimeni, între alți doi vii care abia se mișcau și care-și disputau a pătură de acoperit. Milioane de păduchi sug și torturează corpul celor vii, sau acopăr hainele celor morți și înghețați, ca și cum ar fi fost presărate cu un strat de nisip. Te găsești parcă în fața stafiilor din basme”³³⁾.

În satele moldovenești supraaglomerate de trupe, epidemiile decimau atît pe soldații încartiruiți cît și pe femei și copii. Au fost sate unde nu a mai rămas nici un supraviețuitor, iar morții rămîneau în unele case, cîte 5-6 zile neavînd cine să-i ridice.

29) Mon. Of. nr. 88, 28 mai 1917, p. 290-291.

30) Mon. Of. nr. 118, șed. din 18 iunie 1917, p. 249.

31) Monit. Of. nr. 1, ianuarie 1918, p. 57.

32) Arhivele Statului Iași, Fond. N. A. Bogdan, ms. dos. nr. 6 (nepaginat).

33) Monit. Of. nr. 1, ianuarie 1918, p. 57.

În ceea ce privește situația soldaților din punct de vedere sanitar, socotim necesar să amintim că încă înainte de sfârșitul anului 1917 „numărul morților nu a mai fost comunicat stării civile în urma unui ordin special dat de autorități“³⁴).

Deosebit de semnificativ, pe această linie, este un raport al medicului șef al serviciului sanitar al orașului Iași către autorități: „De la anul 1894, dată de când posedăm date statistice mai complete, pînă astăzi, anul 1917 ajunge punctul culminant în istoricul epidemiologiei în Moldova. Evenimentele aduc o suprapopulație în orașul Iași, pe care orașul greu a suportat-o, o promiscuitate cu greu de imaginat, o lipsă de tot ce poate da o rezistență corporală cit de minimă... Începutul anului 1917 ne găsește cu totul nepregătiți. Numărul bolnavilor de febră tifoidă în 1917 este cel mai mare de cînd posedăm date statistice. Centrul cel mai bîntuit a fost centrul industrial militar improvisat de război care coincide și cu centrul cel mai sărac și insalubru (malul drept al Bahluiului)“. În continuare raportul adăuga: „Noi am dat alarma, dar nimeni nu mai era ascultat, nimic nu se mai lua în seamă, succedarea evenimentelor nu mai dădea răgaz de soluționarea chestiunilor care aveau un caracter imediat foarte grav“³⁵). Și pentru că grija de oameni nu erau o chestiune cu caracter imediat foarte grav, bolnavii de pneumonie și febră tifoidă ori exantematic erau trimiși de la formațiile militare la spitale pe jos, cîte 20 km. pe un frig de minus 14°, numai în tunică și în loc de manta și cojoc ei erau căpușiți cu paie. „În spitalele fără foc, bolnavii de boli grele nu aveau pe ei decît o cămașă scurtă și o izmană ruptă, desculți, fără manta pe ei. Erau bolnavi cîte trei într-un pat, alții pe sub pat, amestecați, cel de gripă sau reumatism cu cel plin de păduchi de exantematic. Bordeiele și bărăcile cărora li se ziceau spitale erau pline de oameni îmbrăcați, așa cum veneau de la corpuri, unii peste alții, grămezi și amestecați, fără nici un ajutor medical, în care erau doar băgați să moară în ele spre a nu muri pe străzi... În Iași și Bacău muureau cîte 100-150 de oameni pe zi de tifos exantematic. Morții nu mai puteau fi îngropați, așa că la un moment dat erau în Iași, prin spitale peste 300 de cadavre neîngropate“³⁶).

Ziarele oficiale dădeau cifra de 60.000 de oameni morți numai din trupă³⁷), deși se pare că e vorba de un număr mult mai mare. La tifosul exantematic nu se poate da o statistică exactă și niciodată nu se va putea ști numărul real. Din cauza faptului că populația era îngrozită și bolnavii erau ascunși de familiile lor, iar personalul sanitar de control era insuficient, medicii nu declarau toate cazurile. Autorul raportului către Ministerul de Interne arată că toa-

34) Arhivele Statului Iași, Fond N. A. Bogdan, dos. nr. 6 (nepaginat).

35) Idem, dos. nr. 19, 1918 (nepaginat). (Raportul medicului șef al serviciului militar Iași către Ministerul de Interne).

36) Monit. Of. nr. 1, ianuarie 1918, p. 39.

37) «Renașterea», București, iulie 1918. „În total, conchide un ziar, au pierit în acea iarnă (1916-1917 - E. B.) de boli, de frig și de mizerii peste 600.000 suflete“ (v. articolul *Cbestia prizonierilor de război*. «Renașterea», București, 10 iulie 1918). În realitate bilanțul primului război mondial s-a încheiat pentru România cu 800.000 morți - 300.000 pe front și 500.000 morți de foame, frig, tifos exantematic. (v. Maior V. A n e s c u și Căpit. M. P o p a, *Jefuirea poporului român de către monarhie*. Edit. militară a M. F. A. ale R.P.R. Buc., 1958, p. 65).

te acestea au fost posibile „din cauza promiscuității locuințelor, a lipsei de hrană, a lipsei de combustibil și a păduchilor“. Mortalitatea în urma difteriei din 1917 întrece cu mult media cunoscută în mortalitatea difteriei de la data descoperirii acțiunii curative a serului antidifteric. Izolarea bolnavilor, în ianuarie 1917 ca și spitalizarea civililor era aproape imposibilă. Spitalele s-au transformat prin forța întâmplărilor în azil de muribunzi³⁸⁾.

Iată „grija deosebită“ a burgheziei și moșierimii pentru soldații români și populația civilă în perioada retragerii în Moldova. Fără îndoială că istoriografia burgheză a fost obligată să arate acest aspect al lucrurilor, încercând uneori să arunce vina asupra unor abuzuri ale aparatului de stat și mai rar, asupra partidului liberal. Practica vieții politice însă în orânduirea burgheză a arătat că acestea n-au împiedicat niciodată ca partidele și grupurile politice să-și dea mina, când era vorba să lupte împotriva mișcărilor revoluționare, ca astfel să-și păstreze dominația de clasă.

Ansamblul greutăților expuse mai sus, a dus, așa cum era firesc, la o nemulțumire generală și la acțiuni revoluționare în rindul armatei, țăranilor și muncitorilor. În vederea preîntâmpinării unei revoluții, guvernul a luat măsuri pentru creșterea aparatului polițienesc, a mobilizat pe toți bărbații, a luat măsuri drastice împotriva unor învățători care purtaseră – după părerea unor moșieri – mare vină în 1907³⁹⁾ au condamnat la moarte sau la mulți ani de temniță elemente mai înaintate din armată, a pornit o aprigă teroare în rindul muncitorilor și țăranilor.

În județele Moldovei au fost acordate puteri discreționare celor trei fruntași de județ (prefectul, consilierul agricol și comandantul militar), a fost introdusă legea muncii obligatorii și în același timp au fost intensificate rechizițiile. Toată grija burgheziei și a moșierimii era „să nu se miște țărănimea“ proslăvindu-se mereu „puterea răbdării cu care dumnezeu inzestrase pe țăranul român“.

Cu toate ordinele severe și măsurile luate de guvern, în mai toate satele Moldovei erau mișcări împotriva cartiruirii cu forța a unităților militare, fără respectarea formelor legale⁴⁰⁾ ca și împotriva muncii obligatorii. Țăranii din Leorda, județul Botoșani la ordinul de a se scoate oamenii din sat la treierat la boieri, au amenințat cu topoarele pe jandarmi, spunându-le răspicat că va curge sînge, dar ei nu se vor duce la lucru și că vor încerca să facă orice alte corvezi, chiar și serviciul de pază pe zi, subliniind că nu mai vor să lucreze gratuit⁴¹⁾. Consiliul de război de la Iași a fost în repetate rînduri informat că „în multe sate oamenii refuză să se supună legii obligatorii a muncilor“⁴²⁾. Drept răspuns guvernul începe o serie de represalii, intensifică propaganda

38) Arhivele Statului Iași, dos. nr. 19/1918 (raport al medicului șef al serviciului sanitar Iași, către Ministerul de Interne).

39) Se anunțase că guvernul se pregătea să vină cu un decret lege prin care să împiedice pe învățătorii de la sate să facă politică (v. «Curierul Putneia», anul I, IV din 8 decembrie 1918).

40) Arhivele Statului Iași, Fond. Consiliului de Război nr. 4093, 27 iunie 1918.

41) Arhivele Statului Iași, Dos. nr. 976, Tr. 1883, noiembrie 1918, p. 2-3.

42) Idem, Cons. de Război nr. 4093, 3 iulie 1918.

prin biserici și mai ales face o largă propagandă în jurul apropiatei reforme agrare. Cercurile guvernante retrase la Iași au fost obligate însă să recunoască că lupta cu țărănimea nu era deloc ușoară, mai ales că acesteia i se luase în mod ilegal totul, pînă la totala distrugere a gospodăriilor⁴³⁾. Samavolniciile la care se pretau autoritățile la sate începuse să îngrijoreze chiar și guvernul de la Iași.

Acțiunile de protest ale maselor populare au îmbrăcat diferite forme. Astfel, în comuna Boroaia, județul Suceava la 17 iunie 1918, „trei sute de bărbați, afară de femei, se agitară contra autorităților, pentru că primiseră legea muncii obligatorii, publicată în Monitorul Oficial A 48/1918. La sfaturile ce le dădea D-l agronom, țărani au rămas reci, continuau să strige că nu primesc această lege, că preferă chiar moartea și oricine din autorități va îndrăzni să scoată la muncă pe țărani vor fi omoriți, vorbind cuvinte ațîțătoare și amenințătoare contra tuturor funcționarilor și chiar a m. s. regelui, pentru că sub pretext că în loc să pună în aplicare legea improprietării după cum li se spunea pe front, a pus asupra lor, legea muncii obligatorii. La un moment dat, o ceată de femei, îndemnate de locuitori, au pus mîna și au tras din mulțime pe notarul comunei, pe care l-au maltratat îngrozitor și apoi au pus mîna pe noi, jandarmii“⁴⁴⁾. Țărani au spus hotărît „că sub nici un motiv nu vor să execute dispozițiile decretului“. Ei cereau distrugerea imediată a procesului verbal de constituire a comitetului format din consilierul agricol, jandarmul și preotul în vederea aplicării legii muncii obligatorii, iar preotul recunoaște în declarația sa că nici autoritatea sa morală nu a mai avut putere asupra țărănilor deși el „le-a explicat că dacă vor rupe aceste lucrări vor fi luați ca răzvrătiți și că nu e timpul acuma să facă asemenea lucruri“⁴⁵⁾. Țărani însă își revendicau drepturile lor. La procesul care a avut loc imediat, țărani au arătat că legea obligatorie este o pacoste pe capul lor și s-au ridicat împotriva autorităților, care „și-au bătut joc de viața și munca lor în timpul războiului, pentru că le-au luat lucrurile în timpul mobilizării“⁴⁶⁾.

Acesta era un aspect al situației. De la începutul anului 1917, dezertările din armată pot fi numărate cu miile. Sînt mii de dosare ale curților marțiale care funcționau în permanență în Moldova și din care reiese că dezertările cuprinsese masa compactă de soldați și grade inferioare. Ele erau determinate de puternica influență exercitată de soldații ruși, eliberați pentru totdeauna de tirania și exploatarea boierilor și a capitaliștilor. Accastă influență puternică era ascunsă de autoritățile militare românești sub termenul de „pericolul pacifismului“. „Se atrage atenția asupra unei propagande pacifiste interesate și foarte dăunătoare spiritului războinic și moral al armatei“⁴⁷⁾, pentru care comandamentele au fost invitate să ia măsurile cuvenite pentru „preîntîmpinarea

43) Merita a fi subliniat că prin rechiziții s-au luat pînă și plăpumele, pînelce, pinzeturi și chiar cizmele din picioare (v. Arh. St. Iași, Dos. nr. 4 148, p. 10).

44) Idem, p. 12.

45) Idem, p. 28.

46) Ibid., p. 103.

47) Arhivele Statului Iași, Trib. Militar nr. 9/1918 (copie după ordinul Marelui Cartier general nr. 335 din 1 februarie 1918, p. 1).

răului". Printre aceste măsuri se recomanda: „Informațiuni din diverse surse ne dau prilejul de a insista asupra necesității unui contact sufletesc cât mai intim și demn între ofițeri și trupă. La rindul lor, ofițerii secondați de preoți trebuie să țină desăvârșit înrind în bine sufletul atît de primitiv al soldatului. Trebuie să dispară de pe fața soldaților noștri tristețea observată în mod bătător la ochi față de veselia pacifiștilor. S-a observat pe alocuri, cu toate ordinele date, că soldații și chiar ofițerii iau de la inamic gazete“⁴⁸⁾.

Se dădeau multe ordine de „supraveghere“ a soldaților și gradelor inferioare. „Direcția poliției și siguranței generale ne semnaleză, se spunea într-un ordin, că o mare parte din gradele inferioare, mobilizate la părțile sedentare, nutresc idei socialiste, sînt înscrși în cluburi socialiste și caută prin propagandă a răspîndi asemenea idei care în timpurile de față sînt periculoase ordinii și disciplinei ce trebuie să domnească. Pentru împiedicarea acestora am onoarea a vă ruga să binevoiți a da ordine confidențiale tuturor organelor în subordine pentru o discretă și strictă supraveghere a celor constatați că intră în categoria de mai sus și a ne semnala pe vinovați spre a lua măsuri în consecință“⁴⁹⁾. „Se constată – scrie un ordin confidențial, că soldații și caporalii au fost povățuiți să nu se prezinte la mobilizare⁵⁰⁾, iar alt ordin subliniază, de mai multe ori că „soldații fug și dezertează, iar alții cer pămînt. Ordon, – scrie generalul Averescu – ca vinovații de aceste rele periculoase să fie imediat judecați și împușcați“⁵¹⁾. La curtea marțială soldații răspundeau cu îndrăzneală că nu vor să lucreze la boieri „ci mai degrabă la orfani și invalizi“, sau la propriul lor pămînt⁵²⁾. Sub influența ideilor innoitoare de viață, lupta soldaților a îmbrăcat forme variate. Ei se ridicau împotriva continuării războiului, împotriva muncii forțate, împotriva înfometării, cerînd grabnică întoarcere acasă, hrană și îmbrăcăminte. „Peste 100 soldați – scria un raport – s-au grupat în fața cancelariei, parlamentînd între ei, din care reieșea că ar cere imediat demobilizarea și libera trecere în teritoriul ocupat, precum că nu sînt mulțumiți de felul hranei. Le-am arătat – declara autorul notei informative – că fac o greșeală și că, să se împrăștie la servicii pentru a nu lăsa caii în părăsire. Peste puțin s-a adunat trupa și am căutat a-i sfătui să fie cu răbdare, arătîndu-le că alimentele trebuiesc economisite“. Autorul notei spunea în continuare că această acțiune trebuie reprimată cu toată asprimea „pentru că ar putea avea consecințe regretabile“⁵³⁾. Caporalii și soldații care au lucrat la construcția de bărci de la Pădureni și Adjud și apoi la Coțofenești au fost judecați pentru „instigație pe șantier“⁵⁴⁾. Soldații din compania a IV-a C.F.R. care munceau pe linia de lucru Fălciu, au manifestat și au bătut conducerea șantierului⁵⁵⁾. În dosarele existente sînt nenumărate cazuri de nesupunere și

48) Idem, p. 15.

49) Arhiva M.F.A., Birlad, Dos. nr. 329, Lada nr. 26, fila 264, copie după ordinul M. St. M. nr. 4 039 din 19 mai 1917.

50) Arhivele Statului Iași, Dos. nr. 993, Tr. 1883, noiembrie 1918.

51) Idem, dos. nr. 23, Armata II, ordinul nr. 9 268, 1917.

52) Idem, dos. 1/1918, vol. II Corespondența, p. 26.

53) Idem, Dos. Corespondență, mai 1918, Curtea Marțială, Armata II. Transp., 1883, nr. 2722.

54) Idem, Dos. nr. 11/1918, Curtea Marțială, Armata II, 14 martie 1919.

55) Idem, Dos. Corespondență, Curtea Marțială, Armata II, Tr. 1883 nr. 27, aprilie 1918.

neexecutare de ordine. Lucrătorii militari și civili în număr de 228 care aparțineau regimentului de tracțiune auto-mobilă și care depindeau direct de cartierul general, au lipsit în ziua de 2 aprilie 1918 de la lucru „înțeleși între ei și în mod global, solidarizându-se la grevă cu lucrătorii C.F.R. și de la alte stabilimente, punându-se în grevă“⁵⁶). Peste o sută din aceștia erau soldații din contingentele 1916-1917 și 1919 de meserie ajustori, lemnari, fierari, zidari, tapițeri. E vorba de o grevă a lucrătorilor de la atelierele C.F.R. care înaintaseră un memoriu ministerului de război. Toți muncitorii implicați în acest proces au refuzat să iscălească orice declarație ceea ce a dus la concluzia anchetatorului că „toți erau înțeleși de a înceta lucrul pentru a obține cererile din memoriul înaintat ministerului de război“. Sînt interesante răspunsurile date de soldați la anchetă: „Motivul lipsei a fost pentru demobilizarea noastră și îmbunătățirea traiului“. Altul spunea că a plecat „la întrunirea muncitorilor“. „Motivul lipsei mele - declara alt muncitor îmbrăcat în haine militare - este, ca protest pentru neluarea în considerație a memoriului lucrătorilor trimis domnului ministru“. „Motivul lipsei mele este pentru cererea îmbunătățirii sortii față de scumpetea traiului și trimiterea la vatră prin semnarea păcii“ etc.⁵⁷).

La 29 aprilie 1918 soldații coloanei de subzistență a comandamentelor trupelor Iași, împărțit pe diferite secții au primit ordin de a pregăti plecarea pe ziua de 30 aprilie spre Basarabia. „Azi dimineață - relatează un ofițer - ducîndu-mă la secția a II-a am găsit toți soldații vociferînd că ei nu se mișcă din loc, chiar dacă i-ar împușca, că ei au copii pe front și că mai mult de 1 mai nu vor sta și că vor părăsi serviciul. La secția I am văzut aceeași stare de spirit. Am strîns toți gradații și toți spuneau să-i demobilizeze să nu mai meargă nicăieri. După aceea m-am dus la detașamentul de rezervă unde soldatul Popa Ion a răspuns în numele soldaților de la detașament că ei vor face ce fac soldații de la secțiile celelalte“. În urma unui ordin dat de comandament, au fost strînși toți soldații în prezența ofițerilor, unde li s-a vorbit explicîndu-le starea lucrurilor, „dar soldații nu au cedat și văzînd așa, am dat ordin să se aleagă care merg în Basarabia și care nu, au trecut cu toți la o parte din cei ce nu merg în Basarabia și au rămas pe loc numai cîțiva gradați. În numele soldaților vorbea soldatul Bărbiță Stan, chiar din fața domnului maior, zicînd că nu se duce nicăieri, să-i demobilizeze, pînă cînd să muncească statului“⁵⁸). Un sergent (Mihăilescu Dumitru) din detașamentul de operații, nutrînd idei revoluționare, îndemna pe soldați să nu iasă la lucru și să fugă la regimintele din care fac parte deoarece mîncarea era insuficientă și munceau degeaba⁵⁹).

Curțile marțiale nu mai prididesc cu condamnările. Găsim nenumărate rapoarte ale acestora în care arătau „că sînt aglomerate și că nu pot face față mulțimii proceselor atît de felurite“. Într-o singură ședință, - 19 decembrie 1917 - s-au condamnat la moarte 16 soldați dezertori. La 9 ianuarie 1918 curtea

56) Arhivele Statului Iași, Tribunalul Militar dos. nr. 3941/1918, fila 1-6.

57) Idem, filele 7-14.

58) Arhivele Statului Iași, dos. nr. 2041/1918, Tr. 1883, fila 10.

59) Arhivele M.F.A. Birlad, nr. 2069, Lada 22, fila 106.

marțială a diviziei a 5-a condamnă la moarte 20 soldați, iar la 22 ianuarie alți 25. La 11 ianuarie, curtea marțială a Diviziei a 10-a „într-un timp foarte scurt condamnă la moarte 25 de soldați“⁶⁰). Astfel erau executați sute de tineri care erau „bănuți a fi implicați în organizarea dezertărilor în Rusia“⁶¹), a fi autorii răspîndirii știrilor relative la încheierea păcii, a fi lovit în superiori, a fi cerut pămînt, a-și fi spus cuvîntul împotriva războiului.

Istoriografia burgheză, rareori, amintește și de unele dezertări, grăbindu-se să dea explicații fictive cu ajutorul cărora să ascundă crimele fără număr comise împotriva soldaților. Asupra condițiilor de viață ale soldaților am mai amintit mai sus și considerăm necesar să mai adăugăm altele. Este astăzi un adevăr cunoscut că armata a intrat în război slab pregătită din toate punctele de vedere. Această situație se datorește jafului din armată, jaf care a îmbogățit o serie de ofițeri din cadrele conducătoare, minuitori de bani, efecte și de pozite și care s-au făcut vinovați de furturi de milioane din banii statului. Alături de aceștia s-au îmbogățit și marii politicieni, oblăduți de rege și camarilă, care erau complici la toate aceste afaceri.

Slaba pregătire pentru război, corupția și furturile au făcut ca serviciile absolut necesare unei armate, ca cele de aprovizionare cu hrană și îmbrăcăminte ca și cele sanitare să se afle într-o stare deplorabilă. Acestea au determinat ca țara noastră să aibă în primul război mondial un procentaj de mortalitate și infirmi considerabil. Această stare de lucruri, cunoscută maselor largi populare, a determinat cercurile conducătoare refugiate în Moldova, să intensifice propaganda, pentru a abate atenția maselor, subliniind mereu suferințele prizonierilor romini la nemți.

Considerăm că nu au existat deosebiri de tratament și nici de metode între ocupantul prusac și guvernarea liberală, față de zecile de mii de soldați ca și față de populația civilă. Dacă la data de 19 octombrie 1917 numărul prizonierilor morți în Germania, fără a include pe cei din Bulgaria se ridica la 18.859⁶²), dacă ei au fost folosiți la munca cimpului flăminzi și trăind în mizerie și lipsuri⁶³), apoi aceeași situație au avut-o atît soldații armatei romine cit și populația civilă.

Și în rîndurile corpului didactic nemulțumirile erau destul de evidente. Brăteanu era supărat de faptul că profesorii au făcut o cerere de ridicarea cenzurii⁶⁴). Asemenea atitudini considerate de guvernul Brăteanu „foarte primejdioase“ se constată peste capul cenzurii și a stării de asediu. Muncitorii ceferiști de la Birlad, arătau într-un memoriu, că nu au ce mîncă și că salariul se achită cu multă zăbavă⁶⁵).

La Pașcani, ceferiștii protestează pentru mărirea în batjocură a salariilor.

60) Idem, Fond Tribunalul militar, Dos. nr. 9 (nepaginat).

61) Idem.

62) Alex. Marghiloman, *Note politice*; 1897-1924, vol. III, 1917, Buc., Inst. Arte Grafice „Eminescu“, S. A. Parlamentului 2, 1927, p. 180.

63) Arh. M.F.A. Birlad, dos. 18/1891 și 6/72, fila 76 și 20 (În sat. Jariștea-Focșani, reg. ocup. de nemți, mureau zilnic în lunile februarie și martie cîte 10 persoane de inaniție. Ad-ția locală germană nu dădea locuitorilor decît doi pumni de mîlai de cap de om pe zi).

64) Monit. Of. nr. 52, 8 mai 1917, p. 111.

65) «Tribuna», 19 noiembrie 1918, nr. 252.

Astfel, salariul mărit, unora cu 75 de bani sau 20 lei pe lună sau la alții cu 50 de bani sau 14 lei pe lună era absolut insuficient, dacă ne gândim că un sac de mălai costa 250 lei, 81 lei suta de kilograme de cartofi, 80 lei un metru de postav și 40 lei o sticlă de doctorie, 500 lei o pereche de încălțăminte⁶⁶⁾, 14 lei kg. de untură, 20 lei kg. de zahăr etc.⁶⁷⁾. Lucrătorii tipografi din Iași au decis, în urma unei consfățuiri, că în cazul nerezolvării cererilor din memoriul înaintat patronilor tipografi, vor intra în grevă⁶⁸⁾.

În ziua de 21 noiembrie 1917, lucrătorii atelierelor C.F.R. Nicolina erau în grevă, denumită în nota informativă „grevă generală”. Greviștii vorbeau despre lipsa de alimente, lipsa piinii, a îmbrăcăminte și a încălțăminte⁶⁹⁾. La 7 decembrie 1917, comandantul companiei de jandarmi cu reședința la Pașcani raporta de asemenea că lucrătorii din atelierelor C.F.R. au declarat grevă⁷⁰⁾.

Grupurile comuniste editau nenumărate manifeste care îndemneau pe soldații români să urmeze pilda soldaților ruși, să răstoarne monarhia și pe guvernarea de la conducere și să instaureze republica democrată, „adică domnia poporului adevărat”⁷¹⁾, și să nu lupte împotriva muncitorilor și țăranilor din Basarabia, așa cum intenționau să facă guvernele burghezo-moșieresti. Mișcarea revoluționară internă, puternic influențată de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a ridicat conștiința truditivilor, iar burghezia și moșierimea a fost nevoită să facă concesii sub presiunea puternică a maselor. În afară de aceasta, burghezo-moșierimea de la conducere, pentru a-și apăra cu orice preț dominația ei de clasă, a încheiat pacea separată cu Puterile Centrale. Deși prin această pace se cedau bogățiile țării în totalitatea lor și pe mulți ani, guvernele din România, vor folosi încetarea luptelor de pe front pentru reprimarea mișcărilor revoluționare interne. De asemenea, din acest moment, România devine un element important de manevră în planurile antisovietice ale capitalului monopolist internațional.

К ВОПРОСУ О ПОЛОЖЕНИИ В МОЛДОВЕ ВО ВРЕМЯ ОТСТУПЛЕНИЯ РУМЫНСКИХ ВОЙСК (1917—1918 гг.)

Краткое содержание

Спустя четыре месяца после вступления Румынии в войну против великих держав, румынская армия была вынуждена отступить в Молдову. Одновременно с ней, с территории, оккупированной немцами, эвакуировались сюда: гражданское население, учреждения, парламент и правительство. Слабо развита в экономическом отношении, террито-

66) Idem.

67) Sabina Cantacuzino. *Din viața familiei I. C. Brăteanu, Războiul 1914—1919*, «Universul», 1937, p. 282.

68) «Muncitorul», p. 1, 28 iunie 1918.

69) Arh. Statului Iași, dos. nr. 3822, Tr. 1883, 21 noiembrie 1917.

70) Idem, 7 decembrie 1917.

71) Doc. Ist. P.C.R., 1917—1922, E.S.P.L.P., Buc., ediția a II-a, p. 43.

рия Молдовы не могла тогда удовлетворить потребности населения, которое, из-за эвакуации, намного возросло. Недостаток жилых домов, продовольствия, горючего и медицинской помощи породили всякого рода болезни, как-то: сыпной, брюшной и возвратный тиф, дизентерию и пр., которые губили больше человеческих жизней, чем сама война. Вследствие исключительно тяжелых внутренних условий и под влиянием Великой Октябрьской Социалистической Революции в стране создалось объективное революционное положение. Документы эпохи свидетельствуют о многочисленных случаях того, как рабочие солдаты и крестьяне поднялись на борьбу против буржуазно-помещичьего строя. Стремясь следовать примеру русского народа, рабочие организуют забастовки и требуют прекращения войны. Солдаты дезертируют и отказываются воевать за увеличение прибылей правящих классов а крестьяне, подвергнутые бесчисленным реквизициям и принужденные работать на боярских землях, требуют аграрную реформу.

Притесняющий народные массы, буржуазно-государственный аппарат приговорил тогда к смерти или пожизненной каторге многих из тех, которые поднялись на борьбу против капиталистического режима.

CONTRIBUTIONS A LA CONNAISSANCE DE LA SITUATION DE
MOLDAVIE PENDANT LA RETRAITE (1917-1918)

R é s u m é

Quatre mois après l'entrée de la Roumanie dans la guerre contre les Pouvoirs Centraux, l'armée roumaine a du se retirer en Moldavie. En même temps se sont retirés du territoire occupé par les Allemands la population civile, les institutions, le parlement et le gouvernement. Le territoire de Moldavie, peu développé du point de vue économique, ne pouvait pas satisfaire les nécessités d'une population accrue de beaucoup. Le manque de logements, de nourriture, de combustible, d'assistance médicale a déterminé des maladies comme le typhus exantématique, la fièvre typhoïde, la fièvre récurrente, qui ont fait plus de victimes que la guerre elle-même. Grâce aux conditions internes exceptionnellement difficiles et à l'influence de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre, une situation révolutionnaire objective s'est créée dans notre pays. Les documents de l'époque relèvent de nombreux cas où les ouvriers, les soldats et les paysans se sont soulevés contre le régime bourgeois-agrarien. Les ouvriers ont fait des grèves en demandant de mettre fin à la guerre et de suivre l'exemple russe; les soldats désertaient de l'armée et ne voulaient plus combattre au profit des classes dirigeantes; les paysans soumis aux nombreuses réquisitions et obligés de travailler sur les propriétés foncières des boyards, demandaient la réforme agraire.

L'appareil de répression a condamné à mort ou emprisonné à vie un grand nombre de ceux qui ont lutté contre le régime capitaliste.

TERMINOLOGIA PROFESIONALĂ ÎN REGIUNEA VIITORULUI LAC DE ACUMULARE AL HIDROCENTRALEI «V. I. LENIN» DE LA BICAZ

DE

V. ARVINTE, N. A. URSU și AL. ANDRIESCU

Anchora pentru adunarea materialului pe baza căruia s-a alcătuit lucrarea de față a fost efectuată de un colectiv de cercetători de la Filiala Iași a Academiei R. P. R. în trei etape: octombrie 1954, iulie 1955, august 1956. S-au folosit, în această anchetă, chestionarele Muzeului limbii române de la Cluj și chestionarele referitoare la agricultură și plătărit alcătuite de colectivul din Iași. Diversitatea materialului cercetat și în special caracterul muncii la pădure, cu lucrători specializați în diferite faze ale unui proces de producție complex, a impus folosirea informatorilor ocazionali. Materialul trebuia cules chiar la fața locului, în timpul lucrului. Toți lucrătorii dintr-o schelă pentru legatul plutei deveneau, firesc, subiectele anchetate. La fel s-a procedat la punctele de încărcare a buștenilor în vagonete etc. Chiar în cazul anchetei la stână sau în casă, pentru industria casnică textilă, informațiile au fost culese de la persoane numeroase. Socotim că pentru anchetele referitoare la cercetarea lexicului aceasta este metoda cea mai potrivită. Cât privește muncile colective, cum sînt cele de la pădure, considerăm că este singura metodă indicată. De aceea nu putem da amănunțele obișnuite în legătură cu informatorii, numărul lor fiind extrem de mare. De la unele subiecte anchetate am cules doar cîțiva termeni.

Valea Bistriței este săracă și de aceea locuitorii ei își cîștigă existența mai ales ca muncitori la pădure. Terminologia profesională legată de pădurărit și plătărit este, din această cauză, foarte bogată și foarte variată ca origini și probleme. Nu trebuie să se piardă din vedere faptul că acesta este un sector industrial unde cercetătorul poate și trebuie să studieze terminologia înarmat cu instrumentele dialectologului. Termenul tehnic din cea mai nouă lucrare asupra tăierii și prelucrării lemnului se întîlnește alături de cuvîntul străvechi: *cioflinc* nu poate fi considerat mai puțin tehnic decît cuvîntul *circular*. Dubla ocupație a acestor oameni, agricultori și muncitori forestieri, va imprima o notă

specifică acestei terminologii. Legată de industrie, ea își va mărturisi, în ciuda termenilor neologistici, esența rurală. Nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că a existat, în aceste părți, înaintea fabricilor moderne de cherestea, o industrie primitivă țărănească destul de dezvoltată. Ne gândim atât la ferăstraiele de apă, cât și la morile mișcate tot de apele Bistriței. Terminologia profesională sporește în această regiune, din cauzele amintite, și cantitativ și ca interes pentru cercetător.

Trebuie pomenit aici și un factor fără care ne-ar fi greu să explicăm unitatea relativă a acestei terminologii pe întreaga vale a Bistriței, cât și în regiunile învecinate, Maramureș, de exemplu, sau chiar mai îndepărtate, valea Sebeșului. Valea Bistriței, cu pădurile ei atât de bogate, a atras lucrători din diferite părți ale țării. Astăzi lucrează în exploatarea din această regiune numeroși maramureșeni. Aceștia și înaintașii lor mai vechi din Ardeal au adus o serie de cuvinte maghiare. În jurul anului 1900 au venit pe aici lucrători sezonieri din provinciile fostului imperiu austro-ungar: Carintia, Tirol și Craina. Acești lucrători, cu o tehnică mult mai avansată, au transmis lucrătorilor noștri un bogat material lexical străin. Numai așa ne putem explica, de pildă, unii termeni de origine italiană comuni unor regiuni atât de îndepărtate cum sînt valea Bistriței și valea Sebeșului.

Terminologia din regiunea viitorului lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz se deosebește puțin de cea de pe cursul superior al Bistriței, din Bucovina, și este destul de apropiată de cea din Maramureș, care prezintă totuși deosebiri cele mai accentuate (elemente ucrainene și germane mai numeroase decît în alte părți).

Dintre elementele lexicale străine infiltrate în terminologia forestieră din această regiune cele mai importante sînt cuvintele de origine germană. Prezența lor se explică prin aceeași legătură strînsă a muncitorilor din localitățile cu coloniști germani (Bucovina) cu cei din satele cu populație romînească din aria anchetată. Termenii de origine ucraineană s-au răspîndit datorită aceluiași cauze. S-a creat, apoi, mai ales după unirea Ardealului, o flotanță foarte accentuată a muncitorilor din aceste părți. Trebuie să ținem seama și de faptul că angajarea în muncile la pădure nu-l leagă strîns pe muncitor de o anumită localitate, ca în cazul cînd ar lucra într-o fabrică. Dimpotrivă, locul de muncă, prin forța împrejurărilor, se schimbă în funcție de terenurile date în exploatare. De aceea în oricare localitate de pe valea Bistriței găsești muncitori care provin din regiuni destul de îndepărtate. Nu mai vorbim de activitatea plutașilor, care străbat, în permanență, toată valea, poposind pe parcurs în diverse localități. Toți factorii amintiți contribuie ca aceiași termeni să circule pe întreaga vale a Bistriței. Aici trebuie căutat aspectul relativ unitar al acestei terminologii, cu cîteva inerente deosebiri de la o localitate la alta, precum și varietatea etimologică (termeni germani, ucraineni, maghiari și chiar italieni). Această varietate sporește dacă luăm în considerație și cele cîteva elemente vechi turcești.

Toate aceste influențe s-au suprapus peste un fond vechi căruia i-am putea spune „romînesc”. Ne referim la cuvinte moștenite din la-

tină, din fondul vechi slav etc., în general termeni care nu sînt simțiți de proveniență recentă.

Se vorbește, prin părțile locului, de așa-zisul șes al Hangului, rezultat din aluviunile depuse de Bistrița. Oamenii au aici mai mult loc pentru agricultură. Bineînțeles nici unul din locuitorii din Hangu și din satele vecine nu pot trăi numai din agricultură. Deși terminologia agricolă din regiunea anchetată nu cunoaște varietatea din regiunile de șes, ea este, totuși, departe de a putea fi considerată săracă. În elementele ei de bază, este bine reprezentată.

Pășunile sînt întinse. Defrișările vechi au transformat culmile în fînețuri bogate. Stîmile sînt, îndeosebi, numeroase. De aceea terminologia legată de păstorit, fără să cuprindă numeroase elemente deosebite în comparație cu alte regiuni, este bogată. Activitățile oamenilor de la stîna, uneltele, animalele, construcția stîinii și prelucrarea laptelui sînt numite cu termeni preciși. Locuitorii din satele anchetate cresc, în afară de oi, și alte animale. Caii și boii sînt întrebuințați în muncile la pădure, dar din ce în ce mai puțin la transportul butucilor pe distanțe mari. Cu excepția termenilor legați de munca la pădure, materialul prioritar la creșterea animalelor de tracțiune este cunoscut.

Izolarea — ne referim la situația din trecut —, energia apei, cultivarea cînepii, pășunile pentru oi au dezvoltat mult industria casnică a firului. Femeia la cîmpie muncește mult în agricultură. Aici toarce și țese. Terminologia legată de această ocupație este, de aceea, destul de bogată. Materialul adunat cuprinde puțini termeni care să nu fie cunoscuți mai în toate localitățile din această parte a Carpaților.

În această situație se află și terminologia referitoare la casă și la celelalte construcții din curtea țaranului. Ea se integrează ariei lingvistice care cuprinde atît regiunile vecine din Ardeal, cît și zona subcarpatică vecină din Moldova. Terminologia referitoare la meșteșuguri ca: timplăria, fierăria etc. este mai bogată în elemente străine, mai ales de origine germană. Faptul se explică prin contactul acestor locuitori cu meseriașii de origine germană din Bucovina și din Piatra-Neamț. O mențiune specială merită morăritul, destul de dezvoltat, cu o terminologie bogată și precisă, în care termenii de origine străină nu sînt însă prea numeroși.

Nota specifică a terminologiei profesionale din localitățile anchetate este dată, după cum vedem, de numeroasele cuvinte legate de exploatarea lemnului. Infiltrațiile stăine în terminologia aceasta îi dau un caracter oarecum amestecat, ca origine, deși este vorba de cuvinte întrebuințate de țaranii care lucrează la pădure. Termenii legați de celelalte profesii ridică prea puține probleme speciale. Față de primii, se caracterizează printr-o vechime mult mai mare.

Dintre ramificațiile limbii naționale, acad. Al. Graur crede că graiurile profesionale sînt cele care pot furniza elemente mai numeroase pentru îmbogățirea fondului principal lexical. „Desigur, cuvintele tehnice nu intră în masă în fondul principal, și nici măcar în vocabularul activ al întregii populații, pentru motivele pe care le-am arătat mai sus. Se întîmplă totuși destul de des ca ele să fie cunoscute de toată

populația, să devină astfel elemente importante ale masei vocabularului de unde pot apoi pătrunde în fondul principal. Aceasta se întâmplă mai ales atunci când, schimbându-se obiectul, se schimbă numai sensul numelui iar forma lui rămâne aceeași, deci cuvântul are timpul să se înrădăcineze în limbă¹⁾. În această categorie ar intra, orientându-ne după criteriile de mai sus, cuvinte ca: *pădure, topor, trunchi* etc. Toate cuvintele prea strins legate de munca la pădure, necunoscute de ceilalți vorbitori ai limbii romine, trebuie considerate de o importanță secundară chiar în masa vocabularului, de vreme ce ele nu intră în vocabularul activ al întregii colectivități de vorbitori ai limbii romine. Am observa că sînt mult mai numeroase cuvintele legate de celelalte îndeletniciri ale locuitorilor din comunele anchetate (păstoritul sau industria casnică, de exemplu) în fondul principal sau măcar în vocabularul activ al unei majorități zdrobitoare de vorbitori. Faptul se explică cu ușurință dacă ne gândim la vechimea acestor terminologii față de cea forestieră, relativ recentă.

Trebuie să menționăm, în încheierea acestor considerații introductive, că nu vom lua în discuție, din bogatul material lexical cules pe teren, indiferent de îndeletnicirile de care ne ocupăm, decât termenii reprezentativi. Lucrarea nu epuizează, prin urmare, materialul lexical adunat, acesta urmînd să fie prezentat, mai tîrziu, în glosarul monografiei lingvistice a regiunii viitorului lac de acumulare de la Bicăz, elaborată de un colectiv de cercetători din București, Cluj și Iași. Menționăm de asemenea că în redactarea acestei lucrări am renunțat la transcrierea fonetică a cuvintelor discutate.

I. TERMINOLOGIA FORESTIERĂ

Cum s-a arătat mai sus, principala îndeletnicire a locuitorilor din satele anchetate este lucrul la pădure, transportul buștenilor și prelucrarea lor. Ocupația aceasta este, fără îndoială, veche. Știri furnizate de o serie de documente moldovenesti confirmă existența unei intense activități de tăiere și transportare a lemnului din această regiune pe apele râului Bistrița, sub formă de plute. De la Bacău, plutele își continuau mersul pe Siret, pînă la Dunăre, la Galați. De aici, materialul lemnos era încărcat pe corăbii pentru Constantinopole sau pentru cetățile turcești din sudul Rusiei. Secole de-a rîndul, nevoile în produse forestiere ale capitalei turcești au fost satisfăcute de țările românești. În această privință, regiunea păduroasă a bazinului Bistriței, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale celui următor, a constituit una dintre sursele cele mai bogate și mai lesne de exploatat.

Pentru cunoașterea trecutului exploatărilor forestiere și a plutăritului pe Valea Bistriței, cititorul poate vedea lucrarea lui V. A r v i n t e,

1) A. I. G r a u r, *Încercare asupra fondului principal al limbii romine*, Ed. Acad. R. P. R., 195¹, p. 82.

*Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*²⁾, în care, la p. 8—15, 27—30 și în alte locuri, sînt adunate diferite știri, unele inedite, referitoare la această chestiune. De aceea considerăm că nu-i necesar să repetăm aici lucruri spuse deja pe larg acolo. De altfel, această lucrare ne obligă să renunțăm și la prezentarea altor aspecte ale problemei referitoare la terminologia pădurăritului, pentru că ele sînt de asemenea tratate pe larg acolo, luîndu-se în considerație întreaga vale a Bistriței, Maramureșul și părți din Bucovina.

Unele din știrile inedite de care pomeneam se referă chiar la sate așezate în zona viitorului lac de acumulare de la Bicaz. Este vorba de localități ca Hangu, cu diferitele lui „cotunuri“, Bistricioara, Galu³⁾. Mulți din locuitorii acestor sate erau proprietari de ferăstraie, iar documentele dezvăluie diverse conflicte ale acestora cu arendașii moșiilor sau cu unii negustori de cherestea. Acestea se petrec în primele decenii ale secolului trecut. Exploatarea pădurilor din regiune trebuie să fie însă mai veche. În genere, ea se făcea la început, pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Pacea de la Adrianopole) în folosul stăpînitorilor turci. Faptul acesta a avut o oarecare influență asupra formării terminologiei forestiere din regiune.

La o analiză amănunțită a materialului adunat în anchetele noastre, avîndu-se în vedere originea cuvintelor, se constată că există aproximativ vreo 15 termeni forestieri, oarecum speciali, de origine turcă, sau care au ajuns la noi prin intermediul acestei limbi din neogreacă sau din italiană. Ei au pătruns în graiul plutașilor și tăietorilor de lemne romîni în timpul cînd antreprenorii și negustorii turci veneau pe valea Bistriței pentru a procura lemnul necesar Porții Otomane. Aceste cuvinte sînt o mărturie lingvistică despre unele realități economice și sociale mai vechi. Multe din ele sînt pe cale de dispariție. În vremea cînd e e au pătruns, tehnica muncii la pădure și cea a transporturilor pe apă erau slab dezvoltate. Se foloseau mijloace de producție rudimentare, mult mai înapoiate decît cele de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, cînd are loc, cum vom arăta mai departe, o pătrundere masivă a capitalului în această ramură de producție. Ca urmare a acestui fapt, nici terminologia forestieră corespunzătoare nu putea să fie prea bogată, pentru că este știut că unei tehnici înapoiate îi corespunde și o terminologie săracă.

Alături de elementele turcești, legate de prima etapă a dezvoltării producției forestiere, se grupează alți cîțiva termeni care, indiferent de originea lor, atestă o tehnică rudimentară în această ramură de producție. Despre obiectele denumite printr-însii, subiectele anchetate au făcut precizarea că existau altădată, „în vechime“. Împreună, aceste cuvinte constituie *primul strat terminologic* în procesul de formare a terminologiei pădurăritului.

2) Vezi «Studii și cercetări științifice», Filologie, an. VIII, fasc. 1, Iași, 1957, p. 1—185.

3) V. op. cit.,²⁾ p. 10—11.

Elemente turcești. Întrucît în lucrarea pomenită cuvintele de origine turcă din terminologia forestieră (precum și cele de alte origini) sînt discutate pe larg, noi nu vom face aici decît o simplă înșirare a lor. Vom aminti, bineînțeles, numai acei termeni care sînt cunoscuți în satele din regiunea viitorului lac de la Bicaz. Iată aceste cuvinte: *cazic* „stil puternic infipt pe malul apei, de care se leagă pluta de mal“. Termenul e cunoscut în toate localitățile anchetate. În bazinul superior al Bistriței, unde negustorii sau antreprenorii turci ajungeau mai greu, cuvîntul s-a răspîndit mai tîrziu (< turc. *kazyk*); *ceapraz* „unealtă cu ajutorul căreia se distanțează dinții ferăstrăului“. Termenul e cunoscut și prin alte locuri (< turc. *çapraz*); *dălcăuș* „ajutorul plutașului, plutaș care stătea altădată pe ultima tablă a plutei, ajutînd la conducerea acesteia“ (< turc. *dalkauk*, *dalkavuk*); *poiânt* „cui de lemn bătut în butucii care alcătuiesc o tablă a plutei, servind la fixarea gînjurilor (= nuiiele de mesteacăn pîrlite și răsucite)“ (GI) (< turc. *paianta*); *sal* „plută mare care mergea altădată pe Siret“ (GI) (< turc. *sal*); *zaviș* „șeful unei lucrări de exploatare forestieră, al unei echipe de lucrători la pădure, iar în trecut intermediar între lucrători și proprietari“ (PG) (< turc. *zabit*).

Termenii care urmează există și în limba turcă, dar aici ei provin fie din neogreacă, fie din italiană sau din alte limbi. Ei au pătruns în mai multe limbi din Peninsula Balcanică. Cu excepția termenului *dragomân* „conducător al unei lucrări de exploatare forestieră, șef al unei echipe de plutași, intermediar între lucrători și proprietar (în trecut)“, toți ceilalți aparțineau la început terminologiei marinărești, denumînd părți de corabie. În secolul al XVIII-lea la Galați se construiau corăbii turcești cu lemn din Moldova⁴). La fel și în primele decenii ale secolului următor. Așa se explică de ce locuitorii din satele anchetate, ca de altfel din toate satele văii Bistriței, întrebunțează și astăzi pentru diferite sortimente lemnoase termeni care la origine denumeau anumite părți ale navelor. În această situație se află cuvînte precum: *catârg* „trunchi de brad lung de 27—30 m“ (< ngr. *κατάριον*); *galion* „trunchi de brad lung de la 30 de metri în sus“ (< ital. *galeone*, ngr. *γαλιώνι*, turc. *kalion*, cu sensul de „corabie de război“); *pălimăr* „odgon gros de tei sau de cînepă, care servea înainte la ancoratul plutei de *cazic*“ (< turc. *palamar*; termenul există în alb., sîrb., bg., ngr., ital. etc.); *schelă* „loc pe malul apei unde se construiesc sau se ancorează plutele“ (< ital. *scala*, prin intermediul turcesc, neogrecesc etc.); *trinchet* „lemn rotund avînd între 2—4 m³“ (< ital. *trinchetto* „catart“, prin intermediul turcesc sau neogrecesc).

În localitățile de care ne ocupăm au fost înregistrate și următoarele cuvinte care, indiferent de originea lor, amintesc de o tehnică învechită în lucrul la pădure: *boinóc* (sau *poinóc*) „cui gros de lemn bătut într-un butuc din plută, de care se anina *ciocîrlia* și se ancora pluta la mal“ (CI) (cf. rus. *proboinik* „priboi de găurit“, *probiti* „a străpunge, a găuri“); *căpătti* „tablă la plută“; *chingă* „lemn pus de-a

4) V. op. cit., 2) p. 20.

curmezișul pe capetele butucilor dintr-o tablă de plută, în partea din față" (IA); *ciocirliie* „legătură din nuiele pirlite și răsucite, cu ajutorul căreia se lega altădată pluta la mal" (< *cioacă* „trunchi cu rădăcinile unui copac scos din pământ + suf. *-irlă + ie*); *gtnj* „nuia de mesteacăn pirlită și răsucită, servind la legatul buștenilor dintr-o plută"; *iăpă* „cui de lemn într-unul din butucii plutei, în care se agăța *ciocirliia*"; *jenchi* „idem“.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când exploatările forestiere încep să capete o mare amploare în munții Moldovei, o dată cu dezvoltarea capitalismului, în terminologia acestei profesii își fac loc noi cuvinte oglindind realitățile determinate de noua conjunctură economică a regiunii și a țării. Pentru a vedea modul cum s-a dezvoltat capitalismul în această ramură de producție, poate fi consultată cu folos lucrarea mai veche a lui M. Anania, *Pădurea Tarcău*⁵⁾. Autorul se ocupă de exploatările forestiere de pe domeniul Tarcău. Situația de aici este concludentă pentru întreaga regiune a Bistriței. La sfârșitul secolului al XIX-lea, întreprinderile forestiere din regiune aduc, o dată cu mașini perfecționate, și lucrători sau tehnicieni specialiști în munca de exploatare la pădure. Printre aceștia și-au câștigat o adevărată faimă frații Giacomuzzi, italieni din Tirol, care au introdus pe această vale unelte noi, de pildă *șapinele*, au construit primele scocuri sau jilpuri pentru transportat buștenii de pe munte, au introdus ferăstrăul de tip *venețian*, cum spune M. Anania, *op. cit.*, p. 325. Unul din acești frați, Virgiliu Giacomuzzi, avea, pe la 1900, în antrepriză domeniul Bicaz. Interesante sînt datele furnizate de un alt articol apărut tot în «Revista pădurilor», din anul 1903, scris de Gh. D. Bielinschi⁶⁾. Se vorbește acolo de existența unui funicular care pleca de la poalele Ceahlăului pînă la mașinile din Valea Pintecului, unde buștenii erau transformați în „marfa germană, engleză..." (p. 166). De asemenea pe la Bicaz trecea un uluc care aducea lemne tocmai din „țara ungurească“.

Lucrătorii italieni sezonieri au încetățenit în satele de pe valea Bistriței o serie de cuvinte tehnice speciale, pe care le folosesc și astăzi muncitorii romîni. Tot acum terminologia în discuție se îmbogățește prin pătrunderea unor elemente de origine germană, maghiară sau ucraineană, precum și prin impunerea unor neologisme din limbajul tehnicienilor și inginerilor silvici romîni. Se constituie astfel *cel de-al doilea* și cel mai important *strat terminologic*.

Elemente italiene. De origine italiană sînt termeni precum *sprângă* „sirmă groasă, uneori împletită, cu ajutorul căreia se leagă pluta la mal" (< ital. *spranga* „idem“); *a ștronța*, „a rotunji capetele unui trunchi cu toporul, pentru a evita crăparea lui în timpul mersului pe uluc la vale"; *a se ștronța* „a se lovi cap în cap (despre două trunchiuri)" (< ital. *stronzare*); *a tapă* „a face cu toporul o așchie în trunchiul unui copac înainte de a-l tăia cu beschia"; *tăpă* „tăietură în trunchiul unui copac" (cf. ital. *tappo*); *tasón* „locul de la capătul de jos al ulucului

5) «Revista pădurilor», anul XIX (1900), p. 193—216; 289—338.

6) «Rev. păd.», anul XVIII (1903), p. 164 urm., articolul *Civilizație, progres...*

unde se adună buștenii dați la vale pe uluc" (< ital. *tasso* „grămadă“; cf. fr. *tasser* „a îngrămădi“, *tas* „grămadă“); *țapîn(ă)* „unealtă folosită de lucrătorii la pădure și de plutași la manipularea buștenilor“ (< ital. *zappa*, carint. *zappin*, slov. *capin*).

Alături de acestea, se numără și o serie de interjecții sau semnale pe care lucrătorii forestieri le folosesc la manipularea trunchiurilor sau pentru a asigura buna funcționare a ulucului de transportat buștenii de pe munte. Asupra semnificației și etimologiei fiecăreia dintre ele vom reveni mai încolo. Ne mulțumim deocamdată numai cu înșirarea lor: *bâinia-bâinia!*, *bizunia!*, *gârگا!*, *marina!*, *mêna-mêna!*, *ohi!*, *tiara-tiara!*, *tira!*, *vârda!*, *vólta!*.

Elemente germane. O mare parte din inovațiile tehnice din domeniul forestier se datoresc și lucrătorilor de limbă germană, unii din ei stabiliți definitiv în țara noastră, alții veniți numai pentru un anumit timp ca angajați ai diferitelor întreprinderi capitaliste. Cele mai multe dintre elementele germane ale terminologiei forestiere trebuie explicate prin influența vorbitorilor germani din nordul țării noastre, din Bucovina sau Maramureș, precum și din Ardealul propriu-zis. Cele câteva elemente de origine săsească (*cioflinc*, *jadgâr* etc.) au putut pătrunde în regiunea anchetată cu mult înainte de epoca de care ne ocupăm. Probabil că unii termeni germani din graiurile populare ar putea fi explicați și prin influența limbajului tehnicienilor și inginerilor silvici.

O discuție aparte merită influența pe care au putut s-o exercite acei lucrători veniți în munții noștri la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru din Carintia, Tirol și Craina. Oamenii din satele anchetate le spun *grâineri* sau *crâineri*, desigur după numele provinciei Craina de unde proveneau. În Craina, alături de sloveni, locuiesc și numeroși germani. De asemenea se vorbește aici, precum și în Tirol, limba italiană (și retoromana). În această regiune păduroasă s-a constituit, prin munca în comun la pădure a unor oameni de diferite origini, un sistem de semnalizare alcătuit din cuvinte de origine italiană (v. mai sus), germană sau slovenă. Acest sistem a fost apoi transplantat și în munții noștri. Elementele germane din acest sistem trebuie explicate mai degrabă prin limba vorbită de acei lucrători germani din Alpii Carnici, vestiți specialiști în munca la pădure.

Ca și în cazurile precedente, pentru a ilustra puternica influență germană asupra terminologiei forestiere, vom înșira câteva cuvinte cu o mare circulație în regiunea anchetată: *clúpă* „unealtă cu ajutorul căreia se determină volumul trunchiurilor“ (< germ. *Kluppe*); *flúdár* „tablă alcătuită din butuci, fixată cu un capăt pe canalul numit *șloif*, iar cu celălalt lăsat liber pe apă, un fel de prelungire a *șlaiului*, avînd menirea de a ajuta pluta, care vine cu viteză din baraj (*hait*), să se înscrie în curentul de apă al riului“ (GI, IA) (< germ. *Fluder* „scoc la moară“); *gadarâie* „un fel de cerdac la baraca lucrătorilor forestieri originari din Borșa (Maramureș)“ (< germ. *Catter* „parmaclie“ + suf. *-ei*); *leáfă* „lopată la cirna plutei“ (< germ. *Löffel* „lopată“); *plâncă* „uluc simplu din scinduri, construit în mod provizoriu pe o ripă, pentru

transportat bușteni“ (< germ. *Planke* „scindură“, *plancken* „a îmblăni cu scînduri“); *raid* „lemn rotund, lung între 20—22 m“ (Cl) (< germ. *Rahe*); *riz(ă)* „canal, uluc pentru dat buștenii de pe munte la vale“ (< germ. *Riese*); *șlăidăr* „construcție din butuci groși, cu un capăt prinși de mal și cu celălalt lăsat liber pe apă, avînd menirea de a feri plutele de izbituri“ (PG) (< germ. *Schleuder*, *schleudern* „a arunca, a azvîrli“); *șlăiș* „canalul prin care iese apa din hait și o dată cu ea și plutele“ (< germ. *Schleuse* „zăgaz, stăvilar, ecluză“); *vécșăl* „ramificație la uluc, locul unde se întîlnesc două sau trei ulucuri sau unde se ramifică o linie de cale ferată forestieră“ (< germ. *Wechsel*).

Iată acum și cîteva interjecții sau „comenzi“ de origine germană, care stau în sistemul de semnalizare alături de cele italiene sau slovene: *abdú!*, *contrafúx!* și *fúx!*, *fórvér!*, *șpi!*, *șiba!*.

Elemente ucrainene. În terminologia profesiei de care ne ocupăm există un număr relativ mic de elemente slave de dată recentă, care au putut pătrunde fie de la lucrătorii ucraineni, fie de la cei sloveni veniți din Craina. Dată fiind marea asemănare dintre limbile slave, este uneori foarte greu de spus despre unele cuvinte dacă sînt ucrainene sau slovene (în cazul nostru). Poate că unele din elementele slave din sistemul de semnalizare, cum sînt *palúga!*, *drécea!*, sã fie de origine slovenă. Despre un cuvînt ca *ocináš!* „tatăl nostru“, cu care se dă seara încetarea lucrului, este greu de spus cărei limbi slave i se datorește. Unele elemente ucrainene pot fi însă mai cu ușurință identificate. Ele au pătruns de la lucrătorii forestieri sezonieri ucraineni în primul rînd de la lucrătorii forestieri huțuli), mai numeroși în satele din nordul țării. Iată cîteva exemple: *boc* „tablă la plută, a doua sau a treia tablă la plută, cînd pluta este alcătuită din trei table“ (Cl, Gl) (< ucr. *bocor* „plută“); *corován* „trunchi de brad curățit de crengi dar necojit; de obicei i se lasă virful netăiat, pentru ca seva din el să se tragă în frunze. Coaja se usucă și se lipește de lemn atît de tare, încît numai prin cioplire poate fi înlăturată“ (Bh, PG) (cf. ucr. *kora* „scoarță“, *koravyj* „aspru, scortșos“); *húzăr* „capătul gros al unui trunchi“ (< ucr. *huzer*); *purif* „un fel de prag în curmezișul apei, de la maluri pînă aproape de mijlocul ei; firul apei se lasă liber astfel ca să poată trece plutele“ (ucr. *porih* „prag“). Sînt cunoscute și cîteva „semnale“ ale lucrătorilor forestieri care cuprind elemente ucrainene sau slave, în genere: (*várda*) *crivúla!*, *virșánu!* sau (*várda*) *virșánu!*, *ocináš*, apoi *drécea!*, (*ohi*) *drécea!*, *palúga!*, care pot fi de origine slovenă.

Elemente maghiare. Zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei „V. I. Lenin“ de la Bicz se află, din punct de vedere lingvistic, într-un strîns contact cu Ardealul. Ca urmare a acestui fapt, numeroase elemente de origine maghiară pot fi întîlnite în graiul oamenilor de aici. În terminologia forestieră această influență nu este totuși prea puternică. Pot fi amintite următoarele cuvinte: *captár* „coajă de brad, care se pune uneori pe unele adăposturi provizorii în munte“ (Bh) (< magh. *Kaptár*); *călădău* „lemn pus de-a curmezișul pe prima tablă a plutei“ (cf. magh. *koloda* „trunchi“); *foltău* „coajă lungă de brad folosită la acoperitul colibelor“ (< magh. *folt* „fășie, zdreanță“, cu suf.

-ău); *hăit* „zăgaz, stăvilar pentru reglementarea debitului necesar de apă pentru plutărit“ (cf. magh. *hajtani* „a mina“); *támos* „lemn scurt care se pune sub călciiul țapinei ca sprijin la ridicat buștenii“ (Gl) (<magh. *tamasz*); *răcoănță* „drug de fier prins vertical pe perinocul va-vașonetului de cale ferată sau la remorci, un fel de țepușă (ca la sa-nie), avînd menirea de a susține buștenii încărcăți“ (Cl, PG) (<magh. *raconca* „idem“).

Neologisme din limbajul tehnicienilor silvici. În materialul adunat din satele anchetate există un număr destul de mare de termeni neologistici, pătrunși, desigur, în graiurile populare datorită prestigiului limbii literare, vorbită de inginerii și tehnicienii silvici. Astfel se explică folosirea curentă de către lucrătorii forestieri și plutași a unor termeni ca: *acord* (în expresia *muncă în acord*), *a ancora* (pluta la mal), *antreprenor* (cu variantele *antîpinor* sau *intîmpinor*), expresia *arbore cursă* „copac pregătit anume pentru prinderea și distrugerea insectei numite științific *bostrichus typographus*“ (localnicii (Gl), îi spun *bostrîșă*), *a asorta* (sau *a sorta*) „a alege lemnele după dimensiuni pentru construirea unei plute“, *bailón* „stilp puternic care susține ulucul de transportat lemnele“ (<fr. *bâillon*), *baracă*, *baraj*, *canal*, *echipă*, *manipulant* „conducător de exploatare forestieră“, expresia *piață de experiență* (Cl) „porțiune de pădure căreia i se calculează volumul mediu și servește ca unitate de apreciere pentru restul pădurii“, *plantație* (cu variantele *plîntație* și *împlîntație*), *remorcă*, *sonetă* „berbece de bătut parii la întăriturile făcute de-a lungul riului pe care se plutărește“ etc.

În ultima vreme, o dată cu perfecționarea mijloacelor tehnice și cu reorganizarea muncii la pădure, terminologia de care ne ocupăm s-a îmbogățit cu noi elemente lexicale. S-ar putea vorbi, în ciuda numărului restrîns de cuvinte, de cel *de-al treilea strat terminologic*, mai cu seamă că numărul acestor elemente de dată recentă este într-o continuă creștere, o dată cu permanenta perfecționare a tehnicii forestiere. Iată cîteva exemple din această categorie: *combinat* (forestier), *responsabil* (de plutași), *brigadă* „echipă de lucrători forestieri“, *catéu* „tractor special, folosit la desfacerea *închisorilor* de plute sau pentru tîrit bușteni“, expresia *echipă fulger* (alcătuită din lucrători care au obligația de a veni în ajutorul plutașilor cărora li s-a oprit pluta pe parcurs). Majoritatea acestor cuvinte nu caracterizează strict vorbirea lucrătorilor forestieri, ci ele sînt comune și altor terminologii profesionale, uneori fiind chiar termeni general cunoscuți.

După aceste considerații asupra formării terminologiei forestiere și a influențelor străine mai puternice, vom trece acum la prezentarea materialului lexical ținînd seama de procesele mai importante de muncă ale acestei ramuri de producție. Uneori vom nota și termeni oarecum cunoscuți, din cauză că lucrarea de față tinde să consemneze cît mai multe cuvinte dintr-o regiune ai cărei locuitori vor trebui să-și păreasească locurile de baștină. Pentru cercetătorii de mai tirziu, atestarea unor cuvinte, a unor fapte lingvistice, va fi de un real folos.

Într-un prim capitol vor fi grupați termenii care se referă la acțiunea de doborîre a buștenilor, la transportul lor pe uluc etc. Vor în-

tra, așadar, termenii care țin de munca la pădure. Apoi vor urma cuvintele folosite de cei care transportă trunchiurile din pădure la fabricile de cherestea sau la gaterile de apă, fie cu ajutorul vagonetelor de munte, fie cu canioanele sau căruțele, dar mai cu seamă cu plutele. În sfârșit ne vom ocupa de cuvintele folosite la prelucrarea lemnului. Întrucît în zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz această operație se reduce doar la confecționarea de scînduri cu ajutorul gaterelor, ne vom opri numai asupra terminologiei acestei instalații. Chiar și în acest caz nu vor fi discutați termenii tehnici caracteristici marilor gateri sau instalații industriale (de fapt, în zona noastră nici nu există așa ceva) și nici termenii care depunesc părțile gaterului țărănesc comune cu cele ale altor instalații de apă, cum ar fi *lătocul* de la moară (întîlnit și la piuă sau la gater). Acești termeni vor trece în capitolele referitoare la aceste instalații.

Ca orice grupare care ține seama de criteriul semantic, și aceasta pe care o prezentăm acum ridică unele dificultăți, atîta vreme cît un cuvînt, avînd mai multe sensuri, poate fi trecut în mai multe categorii deodată. În același timp, unii termeni sînt întrebuițați atît în munca la pădure, cît și la transportul cu plutele sau chiar la gaterul de apă. Cu toate acestea, existența unor faze distincte în cadrul întregii munci forestiere e indiscutabilă.

A. Munca la pădure

Pădurea. Ca și în alte regiuni ale țării, și în zona de la Bicaz locurile acoperite cu arbori sînt denumite cu substantive colective care indică soiurile de copaci ce cresc pe ele. Un loc acoperit cu brad poartă numele de *brădet* (Hn), unul pe care cresc fagi se cheamă *în fâgărie* (Cl). Menționăm apoi cuvînte ca *mestecăniș*, *tuftiș* „loc acoperit cu aluni (sau *tufe*), aluniș” (Cl), *afiniș*, unde cresc afine, *ariniș*, *buhăștme* „loc acoperit cu brazi mici, închirciți, numiți *buhași*”. Pentru toți acești termeni, să se compare hărțile 595, 601, 602, 604 din ALR, II (serie nouă).

Pentru „pădure tînără și deasă” se folosește cuvîntul *sthlä* sau *sthléte*. Există și derivatul adjectival *sthlós*, -oasă. Limitele unei păduri sînt marcate cu ajutorul *bórnelor* sau a *ciúhelor* (Gl). Primul termen provine din limbajul tehnicienilor silvici. Pentru al doilea (< germ. *Scheuche* „momție, sperietoare”), vezi «St. cerc. șt.», VI, Iași, 1955, p. 235-238.

Exploatare de pădure. Vom grupa aici cîțiva termeni al căror sens se referă la operațiunile preliminare tăierii unei păduri și la denumirile date terenurilor care urmează a fi despădurite. Înainte de a începe tăiatul, *pădurea se marcă* (Gl), adică se înseamnă cu toporul sau cu un ciocan special arborii care urmează a fi doborîți. Pentru determinarea volumului lemnos al unei păduri ce urmează a fi defrișată, se practică, în ultimul timp, procedeul numit *piașă de experiență* (Gl) sau *piesă de experiență* (Cl). Pădurea poate fi tăiată *cu rasu*, adică pînă

la ultimul copac, sau parțial, cite un brad doborât la trei lăsați. În ultimul caz, parcela de pădure poartă numele de *mărcătură*, pentru că arborii care se vor tăia sînt mai întîi marcați cu un ciocan. La Cl, despre o asemenea tăiere se spune că-i făcută *înțarcălăi*. Copacii însemnați cu toporul se mai numesc și *cioplăși* (Cl).

Exploatarea de pădure poartă numele de *parchet* în toate satele anchetate. Sinonim cu el este *bolotău* (IA). În timpul lucrului, parchetul se împarte în mai multe fășii, fiecare purtînd numele de *pôrție* (Bh, Cl, Gl, IA), *parcélă* (aceleși localități) sau *plăsă* (PG).

Soiuri de conifere. Se cunosc în satele anchetate următoarele specii de brad: *brad alb*, *molift*, numit și *brad molid* (PG, Cl), *brad luc*, care are *cetina lungă și albicioasă*. Uneori *luc* este sinonim cu *pin* (IA) (pentru etimologie, cf. Berneker, *Sl. etym. Wörterb.*, p. 742, sub *luča*). O specie de conifer pe cale de dispariție este *tisa* (Cl, Gl, PG). Consemnăm și termenul *jnedpân*, cu forma *jnëpâr* -pl. *jnëperi* (PG), sau *jnëpi*, *jnëpâni* (Cl), probabil printr-o confuzie cu cuvîntul *jpapan*, care are cu totul alt sens. Aceluiași arbust i se mai spune și *țpir* (Cl) sau *țniper* (Gl). La PG, *țpirul* este cunoscut ca un „brad țepos din ale cărui fructe se face rachiu“. Termenul a pătruns recent în graiurile populare, căci lat. *juniperus* a devenit *jnedpân*. O specie aparte de conifer este *crînul*, „brad cu cetina plîngătoare“, cum ni s-a spus (la IA), precum și *tămțierul*, „un soi de brad cu scoarța ca la cireș, care sloboade tămție“ (PG).

Adăugăm și cîțiva termeni referitori la aspectul exterior al arborilor. Un brad mic, închîrcit, poartă numele de *buház*, altul care are tulpina desfăcută în două sau mai multe brațe se numește *îngemănat* sau *brad cu feșnic* (PG). Dacă-i găunos, cu inima mîncată, putredă, i se spune *bortâr*, *știubéi*, *brad stupós*, *brad bortós*, *iescâr* sau *lemn atacat*. Un brad uscat din picioare este denumit *cioblă* (Cl), *ciomp* sau *ciung* (Cl). Arborele atacat de insecta numită *bôstrișă* se numește *muscâr*.

Organizarea muncii la pădure. Lucrătorii forestieri sînt organizați în *echipe* sau *brigăzi* de cîte 4-8 oameni. În trecut aceste grupuri se numeau *cete*. Ele ascultau de un *dragomán* sau de *zaviț* (PG). Ultimul cuvînt e rar folosit în zona de care ne ocupăm. În schimb termenul *dragomán* este des întrebuintat. Alături de el se folosesc cuvintele *antreprenor* (*întîmpinor*, *manipulant*, *șef de pțrău* sau *șef de sector*).

La pădure, oamenii locuiesc în colibe numite *súrle* sau în *barăci*. Este cunoscută în regiune baraca numită *borșenedască*, construită de lucrătorii maramureșeni originari din localitatea Borșa. Acest adăpost are ca trăsătură caracteristică o gaură rotundă, mare, în acoperișul circular, pentru că această construcție este rotundă. Prin această gaură iese fumul de la focul făcut direct pe pămînt, în mijlocul barăcii. Lucrătorii din Maramureș numesc această deschizătură circulară *șofrécă*. Sub forma *juvlécă*, cuvîntul a fost înregistrat și în zona noastră (Cl, PG) (e un derivat de la *șopru* > *șofru* + suf. *-écă*). *Baraca borșănească* are la intrare un fel de cerdac, de parmaclîc, cunoscut sub numele de *gadarăie* sau *ghidărăie*.

În timpul zilei, cînd lucrătorii sînt la muncă, în baracă rămîne un copil de 12-14 ani, numit *căiman* (Bh, Cl, PG), *cuhâr* (Bh), *focâr* sau

sócaci (Bh), care întreține focul, pregătește mîncarea, face curățenie în încăpere. Lucrătorii forestieri numesc alimentele pe care le primesc de la magazia unității unde-s angajați *magazin: am luat magazinul*.

Unele tăietorilor de lemne. Cu un singur termen, unele ca *toporul, țapina, beschia* sau *joagărul* sînt numite *sarsămuri* (< magh.). Țapina are un vîrf ascuțit numit de lucrători *șpiț* (< germ. *Spitz*), iar partea unde se introduce coada de lemn se cheamă *călchi*. Sub țapină, cînd se ridică bușteni, lucrătorii pun un căpătii de lemn numit *tămos, (tamis)* (Gl), sau *ciotoc* (Cl). Cu ajutorul lui, spunea un lucrător din Cl, *ai cîntar la țapină cînd miști butucul*. Printre *sarsămuri* trebuie trecute și *răzúșul* „fier cu care se cojesc copacii“, *penele* folosite la despicatul trunchiurilor, *potcoavele* care se prind de încălțăminte în timpul iernii, cînd e prea mare gheșuș. Sînt cunoscute niște potcoave numite *italienești* (IA), alături de *țapinele italienești marca două chei* (IA).

Copac doborît. Munca de tăiere a unui copac cunoaște mai multe momente. Prima dată copacul *se tapează* sau *se talpează*, adică i se face cu toporul o tăietură la rădăcină, în partea unde trebuie să cadă, de obicei înspre deal. Tăietura poartă numele de *tăpă* sau *hășchie* (Cl). Pentru „a tapă“ se cunosc și sinonimele *a încreștă* (PG) sau *a tăia așchie* (Gl). Operația tăierii crengilor este denumită prin verbele *a cepuri* (derivat de la *cep*) sau *a ciontă* (Cl). Sinonimul *a cești*, de origine ucraineană,⁷⁾ nu-i cunoscut în zona Bicăzului.

După ce au fost doborîți, buștenii sînt rotunjiți cu toporul la capătul cel gros, la *húzăr*. Se spune atunci că se *olărește* lemnul la capăt (adică se face ca o oală) sau că *se teșește* (Gl). Cînd bușteanul care a fost doborît se lasă mai mult timp cu vîrfu (spicul, crucea) netăiat și cu coaja pe el, un asemenea trunchi poartă numele de *corován*. Lemnul *jupit în corovan* e de calitate superioară. I se spune și *rizonánt* (Gl).

Pentru „sevă de brad“ se cunosc sinonimele populare *mîjă, mîzgă* și *zămărie*. Seva de paltin, care este dulce și se bea, poartă denumirea de *mușteredăjă* (Cl). Sînt demne de reținut denumirea de *urs* dată unui brad necojit (IA) și expresia *a tăia pădurea în urs*, folosită în legătură cu tăierea unei păduri în timpul iernii, cînd, din cauza înghețului, bradul nu poate fi cojit.

Partea mai groasă a unui trunchi poartă numele de *húzăr, botán* sau *turpînă*. Unii brazi bătrini au aproape de pămînt, în lungul tulpinei, niște vine groase, umflate. Ele alcătuiesc ceea ce se cheamă *rochia bradului* (BG). Copacului căzut cu tulpina la vale i se spune *botán, huzuredán* sau *turpinár*, iar celui cu vîrfu la vale, *vîrșán* sau *vîrván*.

Ulucul. Acesta este termenul cel mai folosit în regiune pentru a denumi canalul prin care se transportă buștenii de pe munte în vale. Muncitorul de la uluc este numit *ulucár*, iar acțiunea făcută de el se exprimă prin verbul *a ulucări*. Ulucul este alcătuit din butuci groși, ciopliți, care se sprijină pe niște *căsói* sau *ciúturi* (un fel de picioare ca la pod). Porțiunea dintre două *căsói* se numește *raclă de uluc*. Butucii de pe fundul ulucului, așezați pe aceste *ciúturi* sau *căsói*, alcătu-

7) Vezi V. Arvinte, *op. cit.*, 2) p. 56.

iesc inima ulucului (Cl), *pînza ulucului* sau *podéaua*. Butucii mai groși de pe margine se cheamă *mărginări*, *mărginăși*, *vire* (sg. *viră*), *lăturăși*, *biléri* (IA), *argéle* (sg. *argedă* sau *argică*). La coturi, unde buștenii care vin la vale lovesc cu putere și pot sări din uluc, se pun trei *argéle* una peste alta. Ele poartă numele de *taráz* (Gl, Cl). *Argélele* sînt sprijinite de niște lemne numite *bailoáne* (< fr. *bâillon* „stîlp, proțap“). La rîndul lor, aceste *bailoáne* sînt sprijinite de *andréle* (sg. *andredă*) sau de *iópuri* sau de *contrafișuri* (Bh). Între *căsoáie* și restul ulucului se află un lemn numit *tres*, pe care se sprijină *pînza ulucului*. Termenii aceștia sînt adeseori confundați de subiectele anchetate.

Pe fundul ulucului, pentru a se micșora viteza buștenilor, se pune o placă de fier cu mai mulți colți, numită *clisă* (cf. s.-cr *klis*, la Bernekker, *op. cit.*, p. 520), *mișă* sau *spántă de fier* (PG). Cînd se pune un singur cui de fier mai gros, el poartă numele de *germán* sau *neámț*. La Buhalnița, cuvîntul *germánă* denumește o placă de fier cu un singur cui, prinsă pe fundul ulucului. Informatorul din P. Grințieșului explica denumirea de *germán* sau *neámț* dată acestor obiecte prin faptul că mai întii procedeul a fost adus de lucrătorii germani la Cîrîbaba, către izvoarele Bistriței, și de aici s-a răspîndit pe întreaga vale. Un alt dispozitiv pentru micșorarea vitezei lemnului care vin pe uluc este așa-numitul *urs*, alcătuit dintr-un butuc greu, prins cu un capăt de o margine a ulucului și cu cealaltă sprijinită pe marginea opusă, pe sub care trecînd buștenii se freacă și-și încetinesc viteza.

Locul de la capătul de sus al ulucului, unde se adună trunchiurile înainte de a fi date în vale, e numit *bofîntău* sau (*bofîltău*) (Cl) sau *parcănă* (IA, PG).

De-a lungul ulucului stau, din loc în loc, *santinelele* sau *póștele* (< germ. *Posten* „santină“), care au obligația de a anunța eventualele stricăciuni produse în timpul lucrului sau de a transmite în sus sau în jos diferitele „comenzi“ sau „semnale“. Cel care îngrijește ulucul se numește *șoibár*, *șoibár*, *șubár* sau *șoábă*. În timpul verii, acesta are grijă să toarne apă pe uluc, să-l *șprîțuiescă* sau *să-i dea șprîț* (< germ. *spritzen* „a stropi“).

„Comenzi“ și „semnale“ în munca la pădure. Lucrătorii forestieri romîni posedă un adevărat sistem de interjecții-semnale prin care se anunță efectuarea unor anumite operațiuni în procesul transportului buștenilor. Unele interjecții se folosesc la manipularea trunchiurilor cu ajutorul țapinelor, în timp ce altele se strigă de-a lungul ulucului de către *santinele* sau *póște*. Aproape toate aceste cuvinte sînt de origine străină.

Din prima categorie fac parte: *fórverț!* „comandă prin care se anunță împingerea bușteanului înainte cu ajutorul țapinelor“ (< germ. *vorwärts* „înainte“); *fux!* „comandă prin care se anunță lucrătorii dintr-o echipă să miște lemnul cu țapinele de la capătul cel gros“, (și *contrafux!* „comandă prin care se anunță că doi lucrători din echipă trebuie să înfigă țapinele în pămînt, pentru a împiedica rostogolirea trunchiului la vale“) (cf. germ. *Fuchs*, vb. *fuchsen*); *marína* „comandă prin care se anunță învîrtirea bușteanului pe loc“; *páis!* „comandă prin care

se anunță lucrătorii, așezați de o parte și de alta a lemnului, să-l salte de la pământ cu virful țapinelor, mișcând toți deodată aceste unelte, astfel încît trunchiul înaintează în lungul lui" *paluga!* „comandă prin care se anunță introducerea țapinelor sub buștean, după care lemnul este săltat de întreaga echipă" (<s.-cr. *paluga* „drug, manivelă"); *șiba!* (sau *șiba!*) „comandă prin care se anunță împingerea lemnului de la capătul rămas în urmă" (<germ. *schieben* „a împinge", *Schub* „împingere, îmbrîncitură"); *spiț!* „comandă prin care se anunță rostogolirea bușteanului cu virful țapinei, numit și *spiț* (<germ. *Spitz* „virf"); *volta!* (sau *hei, volta, uai!* - Gl) „comandă prin care se anunță rostogolirea trunchiului cu ajutorul țapinelor".

Din a doua categorie (semnale folosite de-a lungul ulucului) fac parte: *abăuf!* (cu variantele *băuf!* sau *boaf!* „semnal prin care se anunță că s-a produs vreo stricăciune pe uluc și e nevoie să se înceteze lucrul"; cînd continuarea lucrului ar cauza pericole de moarte, se strigă *băuf bizuna!* (sau *bizunia, vizuna*) (<germ. *aufheben*, la imperativ *hebe auf!*; pentru *bizuna*, cf. ital. *bisogno*); *băina-băina!* „semnal prin care se anunță îngrijitorul ulucului să toarne apă pe uluc, în timpul verii, pentru ca trunchiurile să alunece mai ușor la vale" (din ital. *bagnare* „a uda, a stropi"); *dréce-dréce!* „semnal prin care se anunță încetarea lucrului pe uluc, atunci cînd e nevoie să se pună în ordine materialul lemnos de la gura ulucului, în vale" (<s.-cr. *drašavati, drešiti*); *húia!* „semnal prin care se anunță încetarea lucrului la amiază sau seara"; *gárga!* (și *cárga!*) „semnal prin care se anunță lucrătorii de la capătul de sus al ulucului că pot să dea drumul lemnului la vale" (<ital. *caricare* „a încărcă"); *ména-ména!* „semnal prin care se anunță că trebuie date mai multe lemne pe uluc, pentru că treaba merge bine" (<ital. *menare* „a mina, a face să meargă"); *ohi!* (sau *hohi!*) „interjecție prin care se anunță că s-a înțeles semnalul dat anterior"; *tiára-tiára!* „semnal prin care se anunță îngrijitorul ulucului să toarne, în timp de iarnă, pământ ars pe uluc pentru că lemnele vin cu prea mare iuteală" (<ital. *terra* „pământ"); *ocinás!* „semnal prin care se anunță, seara, încetarea lucrului pe uluc" (<slav. *otče naš* „tatăl nostru"); *várda!* „semnal prin care lucrătorii de pe munte anunță pe cei din vale să fie atenți că vin bușteni pe uluc"; există și următoarele expresii: *várdo bilánu!* „atenție, vine un lemn greu pe uluc", *várdo viršanu!* „atenție, vine un lemn cu virful înainte", *várda virvânu!* „idem", *viršan!* sau *vine viršanu uai!* „idem", *várda crivúla!* „atenție, vine un lemn strîmb pe uluc" (<ital. *varda, lit. guarda[re]*; *crivúla*, din sl. *krivъ* „strîmb", ucr. *krivúlja* „lemn strîmb").

Alte mijloace de transportat buștenii. În afară de uluc, care se construiește numai acolo unde sînt exploatări întinse, se folosesc și alte procedee pentru scoborît trunchiurile de pe munte. Dacă, de pildă, acolo unde s-a tăiat o pădure există un pîrau, un fir de apă cu pantă mare, atunci lemnele pot fi date pe dinsul în vale. Unui astfel de pîrau cu o pantă puternic înclinată i se spune *fugár* (IA). Pentru „pantă", „loc înclinat", consemnăm și termenii populari *hredpá, oblic* (IA), *țápchiș* sau neologismele *versánt, loc forțát, loc accidentát,*

auzite la lucrători din P. Grințieșului. Uneori, pentru că lemnele să nu se oprească în mersul lor pe pîrâu la vale, se fac unele lucrări de amenajare, punindu-se scînduri pe margine sau, cum spun subiectele anchetate, acun *se face plancă pe pîrâu, se plîncuiește pîrâu*. Termenul *plancă* are și sensul de „uluc construit pe o coastă de munte (<germ. Panke „scîndură“, planken „a îmblăni cu scînduri“).

În lipsa unui pîrâu sau a unei pante mari, pe care buștenii pot veni aproape singuri la vale, transportul se face cu ajutorul boilor sau cailor. Parchetul unde se poate folosi acest mijloc de transport se cheamă *loc de boi* (PG). Buștenii sînt legați de tinjala vitelor cu ajutorul *cioflincului*. Acesta este alcătuit dintr-un lanț cu o verigă mai mare numită *ză* (pl. *zăle*), în care este introdus un cui gros de fier numit *firgău* (pl. *firgăie*) sau *furgău*. În localitatea Călugărenii s-a spus *virtej*, aici *furgău* avînd sensul de „lanț prevăzut cu o verigă mai mare, în care se bagă *dreava* (=ceatlăul), ca să se strîngă lemnele pe car“. Termenul *cioflinc* este de origine săsească (v. D. Acad.), iar *firgău* de origină maghiară (magh. *forgó* „virtej“). De acest *firgău* este legată o pană de fier numită *pana cioflincului* (CI), *pană la cioflinc* (GI) sau *pană de cioflinc* (PG). Cuiul de fier cu ajutorul căruia se prinde *cioflincul* de tinjală poartă numele de *crampon*.

În pădure, buștenii se tirăsc pe un drum numit *patlăj* (cf. sl. *podložiti* „a pune, a așterne“), de-a curmezișul căruia sînt așezate din loc în loc niște lemne numite *mizgari*, care au rostul de a ușura alunecarea trunchiurilor la vale. Dacă nu se pun acești *mizgari*, atunci, cum spunea un informator, *brațul îmbrîncă cu botul în glod*. Acțiunea de așezare a acestor lemne de-a latul drumurilor de munte se denumește cu verbul *a pătlăji* (*drum pătlăjit*), *a mizgui* (*drum mizguit*) sau *a argelă* (*drum argelat*) (CI, GI).

Pentru acțiunea de scoborire a lemnului de pe munte, indiferent dacă aceasta se face cu ajutorul ulucului, pe *plancă*, pe pîraie sau cu vitele, se folosește, în toate localitățile anchetate, verbul *a corhăni*, derivat de la *corhână* „ripă mare, ridicătură de teren“. Este de asemenea cunoscut derivatul, nîme de agent, *corhănitór* „muncitor care lucrează la scoboritul lemnului“.

Loc despădurit. Cînd s-a terminat de cărat lemnul dintr-o exploatare forestieră rămîn pe loc *hrésturi* sau *vredăscuri* (PG) sau *ciături* (GI). Pentru că pe un asemenea loc crește planta numită *zmîdă*, locul se cheamă și *zmîdărie* (CI). Termenul *curătura*, ca și în alte părți, denumește tot un „loc de pe care s-a tăiat pădurea“, iar *pîrlitura*, „locul unde a ars o pădure“. Cînd crește planta numită *șuvăr*, locul despădurit se numește *parchet șuvăr* (CI). Consemnăm și pe *răsturnătura* „pădure doborîtă la pămînt de vînt“ (CI), cu sinonimul său *clădă* (IA).

În ultima vreme se pune în practică măsura de a planta cit mai repede terenurile despădurite. Locul unde s-a efectuat această operație, pe care cresc puieți de brad, se cheamă *împlîntație* (adică *plantație*).

B. Transportul lemnului

Termenii care urmează aparțin celui de-al doilea moment mai important din munca la pădure. Este vorba de transportul buștenilor din pădure la fabrici, către locurile de prelucrare. În zona anchetată nu există astăzi o cale ferată forestieră, care însă, după cum spun localnicii, a existat altădată pe valea Secului, de la poalele Ceahlăului până la apa Bistriței. În regiune, cum am arătat mai sus, a funcționat acum vreo 50 de ani și un funicular. Astăzi lemnele se aduc până la Bistrița mai mult cu camioanele. De aici ele sînt legate în plute și transportate spre Piatra-Neamț, Bacău etc.

Schela de plute. Locul de pe malul Bistriței unde se depozitează lemnul și se leagă plutele e cunoscut sub numele *schelă*. Aici lemnul se așază mai întîi în *stive*, se *stivuește*. El poate fi *stivuit cadrél*, adică așezat în rînduri în curmeziș, unele peste altele (se spune și *stivă în cadrél* sau *stivă cadril* (Gl) sau poate fi *stivuit normal* sau *grămădă*. Sub *stive* se pun niște lemne lungi numite *lungoâne*. Schelele sînt situate în locurile unde apa Bistriței merge domol, formînd așa-numitele *dolii* sau *bâlți*, unde *apa-i moartă ca-n cofă* (PG).

Amenajarea rîului pentru plutărit. Pentru a menține un debit de apă constant, necesar plutăritului, de-a lungul rîurilor de munte se construiesc diferite *instalații* (PG). Cea mai importantă este *haitul* „stăvilar, zăgaz“ (cuvîntul este, probabil, de origine maghiară) sau *spraîțul* (PG). Ultimul termen vine din germ. *Spreize*, care însă înseamnă „proptea“. Modificarea semantică s-a produs pe terenul limbii romîne. În bazinul superior al Bistriței, *spraîț* înseamnă „perete la hait în care lovește apa“ sens oarecum mai apropiat de cel originar. Cu cît ne îndepărtăm de regiunea nordică, unde influența germană este mai puternică, termenul apare cu sensuri mai deosebite. În afară de „hait“ el mai are și sensul de „canal prin care iese apa din hait o dată cu plutele“ (Gl). Canalul prin care se scurge apa din hait, numit *șlaiț* (< germ. *Schleuse*) sau *radiér* (PG), se termină jos cu o *răclă plutitoare* sau *flútur* (< germ. *Fluder*) „o tablă din butuci fixați cu un capăt de acest canal, iar cu capătul opus lăsați să plutească pe apă, ușurînd astfel înscrierea plutei, care vin cu mare viteză din stăvilar, în curentul de apă al rîului. La unele stăvilare sînt mai multe porți prin care iese apa, de regulă trei: *poarta principăldă*, pe unde trec și plutele, și două *stărpuri* laterale, pe unde se scurge apa cînd stăvilarul e plin.

Pentru normalizarea cursului rîurilor de munte se mai folosesc și următoarele construcții: *cășițe* (sg. *cășiță*) (pentru originea căruia v. Gr. Rusu, *Etimologia cuvîntului cășiță*⁸⁾, *farsîne* „întărituri de nuiete pe malul apei“ (cf. germ. *Faschine*, ital. *fascina*, fr. *fascine*), *gărdășuri*, *căsói*, *răcuri*, *șlăidăre* (< germ. *Schleuder*). În ultimul timp s-au construit pe parcursul Bistriței așa-numitele *purifuri*. Termenul a fost discutat în paragraful despre elementele ucrainene.

8) În „Cercetări de lingvistică“, an. I, Cluj, 1956, p. 141—143.

Pluta. Înainte de a se lega sub formă de plute, trunchiurile sînt asortate după mărime, calitate etc. Ele se așază pe un drug cu două picioare numit *șap*. Pluta este compusă din mai multe *table*, numite și *căpătii* sau *bócuri*. Numărul lor poate varia de la 3 pînă la 7, 8 sau, rar, și mai multe. Tabla din față poartă numele de *buzăr* sau *fruntăr*, cea de la mijloc de *mijlocăr*, iar ultima de *curăr* (i se spune și *cur de plută* — Cf, Gf). Între prima și ultima tablă sînt mai mulți *mijlocări*. Partea din față a primei table se cheamă *buză*, *buza plutei*, iar partea din spate a aceleiași table, *huzăr*. Pe prima tablă este instalată *cirma*, alcătuită dintr-un lemn lung, cioplit, numit *condéi*, și dintr-o scîndură prinsă de acesta numită *lopată* sau *leafă*. Cirma e fixată în *jagul* plutei, la rîndul lui fixat pe *călădău* „lemn gros care leagă capetele buștenilor dintr-o plută“. Specifică pentru regiunea Bicăz este denumirea de *talmiz* sau *talmij* dată acestui lemn, denumire pe care nu am întîlnit-o în alte locuri de pe valea Bistriței. Pare a fi un cuvînt de origine turcă, însă nu putem spune sigur.

Cuiul de lemn în care se fixează *cirma* poartă denumirea de *restéu*, *tiúz* sau *tiuzác*. Pe marginea fiecărei table se pun niște butuci mai lungi decît ceilalți, cu scopul de a feri tabla următoare de izbirea în mal, la coticuri. Se numesc *mărgináși* (sau *mărginári*), *arípe* sau *argéle*. Există, la fiecare tablă din plută, o *argică lungă* și o *argică scurtă*. În partea din urmă a fiecărei table se pune un lemn de-a curmezișul care se cheamă *cordár* sau *píhlá* (și *píhlár*) (IA) (< ucr. *piliha* „butuc, căpătii“). Tablele se unesc unele de altele cu *șprăngi* sau *gînjáre*. Asupra unor termeni ca *pálimár*, *ciocírlie*, *cazíc*, *poínoc*, *poiánt* etc., de care ne-am ocupat mai sus, nu mai insistăm.

Transportul pluteilor. *Firul apei* pe unde trebuie ținută pluta în mersul ei se mai numește și *șipot*, *șfóru* *ápei*, *álbía apei* (PG), *strúnga apei*. Locurile din parcursul rîului unde se adună crengi, mîi, bușteni, care pot periclita plutăritul, poartă numele de *agéstru* sau *jneámát*. Dacă se întîmplă să se sfărîme una sau mai multe plute, se formează o *închisoare de plute*, numită și *zahátă*. Expresia *a da pluta de buză* înseamnă a o conduce cu prima tablă către unul din maluri. Cînd pluta are prea mare viteză, cîrmaciul o apropie de maluri ca să se frece de bolovani și să-și încetinească mersul. Pentru aceasta folosește expresia *a dolii pluta*. Cînd o plută este ajunsă de alta, plutașul de pe prima plută strigă către cel care vine: *doliéște uái!* Cunoscutele „comenzi“ *la pădure!* și *la címp!*, prima însemnînd „la dreapta!“ și cealaltă „la stînga!“, stau în legătură cu configurația văii Bistrița mai ales de la Piatra-Neamț la vale. Aici, într-adevăr, la dreapta sînt munții acoperiți cu păduri, iar la stînga e címp deschis. De la Bacău în jos, unde ambele laturi ale rîului au cam același aspect, comenzile de mai sus sînt înlocuite prin *la Muntenia!* „la pădure!, la dreapta!“ și *la Moldova!* „la címp!, la stînga!“.

C. Ferăstrăul de apă

Cum am arătat mai înainte, al treilea grup de termeni referitori la exploatarea lemnului ține de gaterul țărănesc de apă. Terminologia

de aici nu-i prea bogată. Iată câteva exemple. Apa adusă pe *lătóc* pune în mișcare roata *gaterului*. Aceasta învîrte *grindéiul*, care, la rîndul său, pune în mișcare altă roată numită *călătău* (Hg), *buzdugán* (IA), pentru că are o greutate într-o parte ca la roțile de la locomotivă, *buzdugán alergător* (PG) sau *bold* (PG). De această roată este prinsă o bielă, un lemn care transmite mișcarea la *jug*, numită *șustáng* (IA), *ștángă* (Hg), *tinjălă* (PG). *Jugul* ferăstrăului de apă fixează *pînza* (eventual *pînzele*) care taie buștenii în scinduri. *Jugul* este stăpînit de patru *mănúși*, *străji*, sau *ursói* (IA). Butucul din care se scot scinduri este așezat pe un fel de platformă mobilă numită *canapeá* (Hg, PG) sau *car* (IA). *Canapeaua* alunecă pe niște suluri de lemn, fixate în postamentul ferăstrăului, numite *válțuri* (PG), *súluri de transport* (Hg) sau *vălătúci* (IA). Aceste *válțuri* au la mijloc un șanț prin care merge *inima canapelei* adică muchia de dedesubtul *canapelei* care nu-i dă voie acesteia să joace pe postament. *Canapeáua* este mișcată, înspre *jugul* cu *pînza* care taie, de un dispozitiv numit *transport* (Hg, PG). El este alcătuit dintr-o *roată de transport* (IA), pusă în mișcare de o curea legată de osia roții numită *buzdugan*. Întreaga instalație pe care-i fixată *canapeaua* se cheamă *capra mare* (PG) sau *postamentul joagărului* (Hg). Dimensiunile scindurilor se stabilesc cu un dispozitiv numit *model*.

II. TERMINOLOGIA AGRICOLĂ

Spre deosebire de exploatarea lemnului și de plătărit, care sînt îndeletniciri relativ recente în regiunea de care ne ocupăm, agricultura, creșterea vitelor și păstoritul, industria casnică textilă, morăritul și altele sînt ocupații străvechi. Dacă pe baza lexicului profesional și a unor documente s-a putut schița un istoric, destul de incomplet, al exploatării lemnului și al plătăritului pe valea Bistriței, stabilindu-se și anumite perioade în evoluția acestor îndeletniciri, nu se poate face același lucru și pentru agricultură sau păstorit, de exemplu, a căror terminologie de specialitate s-a constituit cu multe veacuri în urmă și a rămas aproape neschimbată pînă astăzi. În timp ce tehnica modernă a adus mari schimbări în procesul muncii la pădure, care schimbări se reflectă și în lexicul profesional, îndeletniciri ca agricultura, păstoritul, morăritul sau industria casnică textilă, în special într-o regiune muntoasă, cum e valea Bistriței, se resimt în mai mică măsură de influența unei asemenea tehnici. O fază nouă în evoluția profesiunilor menționate începe abia în zilele noastre. Totuși, pentru că termenii care atestă această fază nouă sînt încă prea puțini, nu vom stabili pentru îndeletnicirile următoare straturi terminologice, așa cum am făcut în capitolul precedent.

Prezentarea materialului în capitolele următoare va fi deosebită față de cea din capitolul precedent și pentru faptul că terminologia profesiunilor respective a mai stat în atenția filologilor, fie în lucrări speciale, cum sînt ale lui Ovid Densușianu asupra păstoritului⁹⁾, mo-

9) Ovid Densușianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, curs universitar ținut în anii școlari 1933-1934 și 1934-1935.

nografia lui Al. Bocănețu asupra terminologiei agricole¹⁰⁾ sau a lui Sever Pop și Șt. Pașca asupra terminologiei calului¹¹⁾, fie în lucrări cu caracter etnografic și folcloric sau în diferite articole, note etimologice, glosare etc., răspândite aproape în toate revistele cu caracter filologic apărute la noi de mai bine de jumătate de veac încoace. Aproape toți termenii specifici agriculturii, păstoritului, industriei casnice textile, morăritului și altor meșteșuguri sînt înregistrați și explicați de dicționarele existente. O contribuție însemnată la cunoașterea și repartiția teritorială a acestui lexic aduce și *Atlasul lingvistic român*. De aceea noi nu vom face aici discuții de amănunt asupra originii termenilor luați în discuție, ci — avînd în vedere faptul că populația acestei regiuni va fi dislocată — vom prezenta lexicul specific îndeletnicirilor respective mai mult descriptiv, menționînd, prin urmare, și unele cuvinte foarte cunoscute și răspândite pe întreg cuprinsul țării. Raportările la *Atlasul lingvistic român* vor fi făcute numai în cazurile cînd va trebui să întregim imaginea ariei lingvistice a termenului discutat.

Terminologia agricolă din această regiune nu se deosebește în general de cea folosită în restul teritoriului locuit de romîni și în special de cea folosită în Moldova. Principalele faze de lucru, unele agricole, feluri de cultură etc. au și aici aceleași denumiri. Astfel, se folosesc și aici, cu sensurile cunoscute, termeni ca *ciuhă*, *délmișă*, *hat*, *hotăr*. Alături de *délmișă*, pentru „fășia de pămînt îngustă și lungă” se mai folosesc și cuvintele *dirjuncă*, cu varianta *durjuncă*, și *sûsuișă* (Hn).

Terenuri de cultură. Un pămînt moale, mlăștinos, în general impropriu pentru agricultură, este numit *băhnă*, *loc băhnós*, *mocirlă*, dar și *mocioarcă* (IA). Un teren umed și puțin adîncit poartă denumirea de *toloacă* sau *șiștoacă* (IA). Dintre ceilalți termeni cu care se denumesc în regiune anumite terenuri după compoziția sau configurația lor, menționăm pe *hléi*, *pămînt hleiós*, *ponór*, *pămînt zgurós*, cu sensurile cunoscute. Alături de *țirloágă*, am înregistrat și forma *priloágă* (IA), mai apropiată de etimon (<vsI. *prêlogü*), pe care ALR, I, harta 1, o notează numai în punctele 172 (Arpașul de Jos-Făgăraș) și 551 (Pipirig), iar sub forma *prilóg* și în punctul 386 (Marginea-Bucovina).

Pentru a-l face bun de cultură, un ogor secătuit se *gunoiește* sau se *tîrléște*, adică se împrăștie pe el *tîrlă* „bălegar de ovine sau de bovine” ori se mută pe el, din loc în loc, *tîrlă* „ocolul mare al oilor”. Terenul gunoit astfel se numește *tîrlitură* sau *loc tîrlit*. ALR, I, harta 13, înregistrează verbul *tîrlí* numai în punctele 551 (Pipirig) și 365 (Cioacănești-V. Dornei). Se pare că derivatele de mai sus ale cuvîntului *tîrlă* formează o arie în partea muntoasă a Moldovei de nord, cuprinzînd și regiunea anchetată de noi.

Plugul. În satele anchetate, *cotiúgă* nu are decît sensul de „car, căruță, cu două sau cu patru roate”, nu și pe cel de „roatele plugului”,

10) Al. Bocănețu, *Terminologia agrară în limba romînă*, în „Codrul Cosminului” anul II (1925), și III (1926), p. 120-274.

11) Sever Pop, *Cîteva aspecte din terminologia calului și Șt. Pașca*, *Terminologia calului: părțile corpului*, „Dacoromania”, anul V (1929), p. 51-337.

ca în alte părți din Moldova. Pentru acest din urmă sens se folosesc aici expresii ca *roatele plugului*, *roate de plug*. La Bñ am înregistrat și expresia cu caracter neologistic *trenul plugului*. Dintre cuvintele care denumesc părțile plugului propriu-zis, se întilnesc și aici termenii sinonimi *cormână* și *cúcură*, apoi *brăzdăr*, *bîrsă*, *broască*, *cușit* (lat și lung) *grindéi*, *pláz*, *schimboáie* etc. Datorită faptului că plugul este aici o unealtă mai rară decît în părțile unde agricultura reprezintă indevletnicirea de bază, unii termeni dintre cei menționați ori nu sînt cunoscuți de către mulți dintre locuitorii satelor anchetate, ori sînt confundați între ei. Astfel, la Hñ unii informatori ne-au răspuns că nu cunosc cuvîntul *cormână*, iar alții ne-au spus că e tot una cu *bîrsa*. În aceeași localitate, însă, se folosește în mod propriu sinonimul lui *cormână*, termenul *cúcură*. În localitățile unde este mai cunoscut termenul *cormână* se poate primi răspunsul că *cúcură* denumea partea respectivă numai la plugurile de lemn. Și cuvîntul *bîrsa* este adesea confundat, fie cu *plaz*, fie cu *grindéi*. O confuzie asemănătoare între *plaz* și *bîrsa*, într-un răspuns dat cu oarecare ezitare, înregistrează și ALR, I, hărțile 21 și 22, în punctul 551 (Pipirig), din apropierea regiunii anchetate de noi, precum și în nordul Moldovei și al Ardealului. Probabil că această confuzie se explică prin faptul că la plugurile de lemn *bîrsa* era o piesă aparte, pe cînd la pugurile de fier ea a intrat în grupul de piese care alcătuiesc *plázul*.

Grapa. Termenul obișnuit pentru unealta cu care se sfarmă bulgării de pe arătură este *grață*. Unii locuitori cunosc și sinonimul *boronă* (sau *boroánă*), dar fac observația, confirmată și de ALR, I, hărțile 34 și 35, că aceste cuvinte se folosesc numai la cîmp, adică în partea deluroasă a Moldovei. Mai numeroși sînt termenii folosiți pentru denumirea bucăților de lemn în care se înfig *cuietele* sau *colții* de lemn sau de fier ai grapei. În PG am înregistrat termenul *fălcică* (pl. *fălcéle*), pe care ALR, I, harta 36, îl înregistrează și în punctul 228 (Toplița). În Hñ am notat cu acest sens expresia *amnari de grață*, apoi pe *daltări*, *deltári*, *dealțári*, *ghealțári*, *gilțári*, variante ale cuvîntului *zbilțág* (neatestat cu această formă). Termenii *grindéi* (Bñ) și *lemn de grață* (Se) sînt înregistrați de harta pomenită și în alte localități din apropierea regiunii anchetate de noi.

Bucățile de lemn care leagă între ele părțile grapei discutate mai sus se numesc *chingi*, *curmezișuri* și *stinghii*.

Plante cultivate. Planta cerealieră care se cultivă cel mai mult, aproape exclusiv, în această regiune este porumbul, numit în general *popușoi* sau *păpușoi*, dar și *porumb*. Dintre soiurile de porumb cultivate aici, mai răspîndit este așa-numitul *popușoi moldovenesc* sau *hăngănesc*, după numele localității Hangu. Răspîndit este și soiul numit *ciocantîn*. *Colțul calului* și *roșcánii* sînt soiuri mai puțin preferate, pentru că nu au timpul necesar să se coacă, din cauza climatului în general răcoros. Porumbul semănat des, pentru a fi cosit și folosit ca nutreț, se numește în regiune *coșolînă*, termen pe care harta 120 din ALR, I, consacrată acestei noțiuni, îl înregistrează numai în punctul 514 (Corop-

ceni-lași). În legătură cu termenii care se referă la cultura porumbului, menționăm faptul că în regiunea anchetată se folosește atât forma general moldovenească *a prăși*, cât și forma *a prășui*, care alternează cu prima pe o arie maimare din partea muntoasă a Moldovei (v. și harta 100, din ALR, I, unde se atestă forma *a prășui* în punctul 228, Toplița). Alături de forma *prășit*, în expresii ca *prășitul dintii* sau *prășitul de-al doilea*, se întâlnește și forma *prășilă*.

Ca în aproape tot nordul Moldovei și în Bucovina, cel de-al doilea sau al treilea fir de porumb care crește din aceeași rădăcină se numește *copilș*. În IA am înregistrat și expresia *porumbul a îngemănoșit*. Harta 103, din ALR, I, notează pentru această noțiune cuvântul *ingemănat* numai în punctele 574 (Mihăileni-Bacău) și 362 (Borșa). Pentru „polenul de pe spicul porumbului“ se folosește în general termenul *praf*. Uneori se întâlnește și neologismul *polen*. Fazele prin care trece știuletele de porumb pînă ce se coace au și aici aceleași denumiri, ca aproape peste tot în Moldova: *păpușoi urzit* sau *tnurzit*, cînd abia încep să se recunoască grăunțele pe ciocălău, *păpușoi în lapte*, cînd grăunțele sînt formate, dar pline cu un lichid cleios, și *păpușoi în șinte*, cînd grăunțele încep să se coacă.

După ce s-a copt, porumbul *se culege*, adică se rup *păpușile* de pe *strujeni*. În satele Hn și Bh, pentru „rădăcinile de porumb care rămîn pe ogor după ce se taie strujenii“ am notat termenul *cotóri* (pl), pe care harta 116, din ALR, I, îl înregistrează numai în două puncte din Ardeal și, sub forma *cotoáre* (pl.), în cîteva localități din Bărăgan și Dobrogea. Păpușile *se desfăcă*, adică se înlătură *penele* sau *pănușile* de pe știuleți. Știuleții răi se numesc *codină*. Strujenii se taie, se fac *snop*, apoi *glugi* (sg. *glugă*). Locul de pe care s-a recoltat porumbul se numește *ciucălătște*.

Dintre păioase, aici se cultivă foarte puțin grîul și ovăzul. De cele mai multe ori ovăzul se cosește de verde, pentru nutreț. De aceea, terminologia referitoare la uneltele cu care se recoltează păioasele este săracă și, uneori, imprecisă. Grîul se recoltează cu secerea sau cu *hredpca* „coasă prevăzută cu un cirlig pentru adunatul firelor de grîu cu spicele în aceeași parte, spre a se putea lega mai ușor în snopi“. Operația se numește *a hrepcui*. O grămadă mică de snopi de grîu se numește și aici *clăie*. Sperietoarea pentru păsări, pusă într-un ogor de grîu sau de cînepă se numește, ca aproape peste tot în Moldova, *ciuhă* sau *momție*, cu variantele *mămîie* și *mămúie* (v. și ALR, I, harta 46).

După ce s-a secerat, grîul *se bate* cu *îmblăciul*. Alături de forma *îmblăciu*, am notat la Hn și *măciu*, iar la IA forma *umblăciu*, rezultată desigur prin apropierea făcută de informator între numele uneltei respective și verbul *a umbla*. Nici unul din subiectele anchetate nu ne-a comunicat vreun termen special pentru fiecare dintre cele două capete de lemn care alcătuiesc *îmblăciul*. Cureaua care le leagă între ele se numește la Hangu *potîng*. Vinturatul grîului se face cu un *căuș*. Termenul *vînturișcă*, înregistrat numai la Hn, denumește mașina de vînturat grîul. Locul de pe care s-au recoltat păioasele se numește peste tot *mîriște*.

Dintre legume, mai intens se cultivă aici cartoful. Pentru denumirea acestei plante, termenul cel mai răspândit, aproape singurul folosit curent, este *cartoăfă* sau *cartófă*. Se cunosc, însă, și termeni ca *ptiôci* (pl.), despre care localnicii spun că se folosea mai de mult, *barabule* (pl.), și *bulughéne* (pl.), cuvinte pe care le aud — spun ei — în vorbirea ardelenilor. O altă legumă cultivată mai mult aici este și varza. Alături de cuvântul *varză* se întâlnește frecvent și *curéchi*.

Coasa și recoltarea finului. O terminologie mai bogată și mai precisă am întâlnit în domeniul recoltării finului, datorită faptului că munca respectivă constituie aici o preocupare de prim ordin în lunile iulie și august și angajează atât pe bărbați cit și pe femei. Unealta principală în această operațiune fiind *coasa*, vom prezenta mai întâi terminologia referitoare la diferitele ei părți. Ca aproape peste tot teritoriul dacoromân se întâlnesc și aici termenii *bătcă*, *brăjare*, *gura coasei*, *măseaua coasei*, *pînza coasei*, *toc* (în care stă *arcéru*), *toporiște*, *varga coasei*. Menționăm faptul că gresia cu care se ascute coasa se numește *arcer*; foarte rar se folosește și termenul *cúte*, care denumește aici indeosebi piatra cu care se ascute toporul. Mănunchiul coasei, fixat la mijlocul toporiștei se numește peste tot *pícor*. Termenul *cîrligătúră*, cu sensul de „pícor la coasă“, comunicat de un informator din Hn, credem că este o creație spontană a subiectului respectiv, care nu-și aducea aminte, ori nu cunoștea, cuvântul *pícor*, folosit în mod curent în localitate. La crearea termenului a contribuit și faptul că acest mîner este îndoit, are formă de cîrlig.

Oarecare bogăție lexicală am întâlnit în această regiune cu privire la uneltele de bătut coasa. În general, *batcă* se numește, la un loc, și bucată de fier, nicovala, pe care se bate coasa, și bucată de lemn în care este infiptă nicovala. Uneori, însă, după cum am fost informați în Hn, se distinge între *batca* propriu-zisă, adică nicovala, și *bătcălău*, adică bucată de lemn în care stă nicovala. La Se, *bătcălău* se numește *bătălău*, iar la Ch, datorită formei lui și faptului că stă infipt în pămînt, i se spune și *ridíche*. Pentru aceleași obiecte am înregistrat la Bh și expresia *lemn de batcă*. Toate uneltele de bătut și ascuțit coasa, pe care coșul de obicei le duce la cîmp într-o traistă, se numesc la Hn *băt-căldie*, la Ch *bătăcănéle*, iar la Se *traista cu ciocanele*.

Scobitura făcută în toporiște, căptușită uneori cu o bucată de tablă mai groasă, în care intră *căjelul* coasei, se numește în toată regiunea anchetată *fleașcă*. Termenul, neinregistrat cu acest sens în dicționarele noastre, este probabil la origine germ. *Flasche*, în general cu sensul de „butelie“, „carafă“, dar care se poate ca în graiurile germane din Ardeal și din Bucovina să aibă și vreun sens mai apropiat sau chiar identic cu cel înregistrat aici. Un alt exemplu în care germ. *Flasche* a devenit *fleașcă*, în vorbirea românilor din Ardeal și din Bucovina care au făcut armata la austrieci, este *ferfleașcă* „ploscă“, „bidon“ (< germ. *Feldflasche*).

Pentru „locul de pe care se recoltează finul“ se folosesc în regiune trei termeni: *costre*, *finăț* și *țărîină*, avînd citeodată și nuanțe semantice care-i deosebesc între ei. De exemplu, unui teren cu finul

încă necosit i se spune *finăt*, iar după ce s-a luat finul de pe el, *cosire* sau *jarină*. Alteori *cosire* are sensul de „loc de cosit“, fie înainte, fie după ce s-a luat finul de pe el. Harta 122, din ALR, I, care înregistrează pe *finăt*, cu sensul de mai sus, în majoritatea punctelor anchetate, nu înregistrează în nici un punct termenul *cosire*. Cu sensul de „loc de pe care s-a cosit finul“, însă, cuvântul *cosire* este notat de ALR, I, harta 125, în mai multe puncte din Moldova. Finul cosit, dar neadunat, se numește peste tot *pológ*, iar cit rezultă din adunatul unei brazde și care se poate lua o dată cu furca se numește *porșor* (pl. *porșóri*). Harta 131, din ALR, I, înregistrează termenul *porșor*, cu acest sens, în mai multe puncte din țară, între care 228 (Toplița) și 551 (Pipirig), din vecinătatea regiunii cercetate. Brazdele adunate în *porșóri*, înainte de a fi făcute *căpișă*, se numesc (la Hn și Ch) *rînd de porșóri*. Termenul *vălătuc*, notat de ALR, I, harta 129, pentru această noțiune, în numeroase localități din apropierea regiunii anchetate de noi, nu este cunoscut aici. În IA și Se am notat cu acest sens cuvântul *córi*, neînregistrat de harta menționată mai sus, unde apare numai forma de plural *corituri*, (de la sg. *coritură*), în punctul 365 (Ciocănești). Iarba nouă care crește după cosit se numește peste tot *otavă*.

Din căpițe, finul este adunat în *clăi*, *stoguri* sau *girezi*. *Clăia* este mai mică decât *stógul*, iar diferența dintre *stog* și *gireadă* constă în faptul că stogul este rotund, pe cînd *gireada* este lungă și subțire, făcută pe trei sau patru *prepeleci* (sg. *prepeleác*). Partea din clăie, stog sau gireadă pînă unde începe vîrful se numește *pódină*, iar clăditul se face cu *furca* (dacă-i de fier) sau cu *țăpoiul* (dacă-i de lemn) numit *turchinar* sau *durghinár* (IA). La vîrful grămezilor respective de fin se lucrează cu furca sau cu țăpoiul numit peste tot *vîrvár*, iar operația se numește a *vîrvui* (stogul etc.). Pentru ca vîntul să nu împrăștiie finul adunat, pe vîrfurile clăilor și stogurilor sau al girezilor se pun *prăștini* (sg. *prăștină*), numite la Hn și *prăjini* (sg. *prăjină*).

Pe lângă finațul natural pentru nutreț se mai cultivă în regiune *lucerna* și *trifoiu*. Buruienile nefolositoare, care de obicei se ocolesc cu coasa cînd se intîlnesc în finaț, se numesc la IA *blîii*, iar la Se și în alte localități și *ogréji*. Tot *ogréji* se numesc la Hn resturile de fin care rămîn în ieslea vitelor. În general, însă, pentru „resturile de fin care rămîn după ce au mîncat vitele“ se folosește termenul *túriște*, cu varianta *tóriște* (Hn). Finul mărunt, care rămîne pe fundul carului, după ce s-a descărcat, se numește peste tot *stróh*. La IA am notat, cu același sens, și forma *strohărie*, derivat colectiv de la *stróh*, cu sufixul *-ărie*. Comparînd răspunsurile primite de noi cu datele oferite de ALR, I, harta 132, constatăm că aria lui *stróh* cuprinde aproximativ nordul Ardealului și partea muntoasă a Moldovei de nord, regiune în care se întîlnesc și alte elemente de origine germană.

Mijloace de tracțiune. Trecînd acum la prezentarea terminologiei referitoare la mijloacele de tracțiune folosite în mod obișnuit de populația acestei regiuni, menționăm în primul rînd *carul*, tras de boi, și *căruța*, trasă de cai. Pentru ambele mijloace de transport po-

menite se folosește și termenul *cotiugă*. Iarna tracțiunea se face cu *sania* și cu *sanciul* (v. mai jos).

Carul. Părțile carului au în general aceleași denumiri ca și în restul Moldovei. Deși majoritatea carelor sînt astăzi cu osii și cu legături de fier, am întîlnit informatori care cunosc încă și termeni specifici carelor de lemn. Bucata de lemn pusă deasupra osiei se numește *perinoc* sau *poțul osiei*, dar și *dric* (pl. *dricuri*). La Hn am înregistrat și diminutivul *perinogăș*. Perinocul este fixat pe osie cu ajutorul *taringilor* (sg. *taringă*); la Hn *tarinci* (sg. *tarincă*). La *dricul de dinainte*, pe perinoc se sprijină *virtejul* sau *benchiușul*. Unii informatori confundă *virtejul* cu *perinocul* (v. și ALR, I, harta 343, intitulată „virtej (la căruță)”, care înregistrează în punctele 551 (Pipirig) și 386 (Mărginea-Bucovina) răspunsul *perinoc*, la întrebarea privitoare la *virtej*). Ca să nu se răstoarne carul la cotituri, *virtejul* se mișcă pe un semicerc mare de fier, prins de *perinoc* și sprijinit pe o bucată de lemn numită *splină*. Acest semicerc de fier se numește în general *cranș* sau *cranșă* (IA), dar și *colăc* (Se) sau *coroană* (CH). Bucățile de lemn sau de fier care leagă *proșapul* ori *oștea* de perinoc, precum și *dricul de dinapoi* de *inima* carului sau a căruței, se numesc *craci* (sg. *crac*), *colțări*, *corzi* (sg. *coardă*) și *lămbi* (sg. *lămbă*). Pentru „cracii de la dricul de dinapoi” am înregistrat la Hn și termenul *gemănări*.

Termenii care se referă la *roată* și la părțile ei sînt cei în general cunoscuți în Moldova: *butucul* (roții), *cercuri* (la butuc), *spîțe*, *obezi* (sg. *obădă*), *șină*, *bucșă*; *mutelcă* (la capătul osiei). Pentru „butuc (la roată)” am înregistrat și termenul *căpășină* (Hn). Expresiile a *incălța* (o roată) „a-i pune numai obezi noi” și a *impintena* (o roată) „a-i pune spîțe și obezi noi”, larg răspîndite în Moldova, le-am înregistrat și în această regiune. Dintre termenii care se referă la carul de lemn, rar întîlnit astăzi în regiunea anchetată, am notat pe *bleah*, la Hn, și pe *produscă*, la IA și Se, însemnînd același lucru: „bucată de tablă cu care se învelește capătul osiei, la carul de lemn, ca să nu se roadă sau să se aprindă prin frecare”. Șuruburile cu care se fixează șina pe roată se numesc *șinare* (sg. *șinar*).

Coșul carului sau al căruței se fixează între *șepușe* (de lemn și căpușite cu fier), care sînt înfipte în capetele virtejului. La carul de lemn, *șepușa* se sprijină pe capătul osiei cu ajutorul *loucei*. Leasa care se pune pe coșul carului, cînd se cară finul, se numește în general *córcie*, dar și *corlătă* (Se) sau *lôitără* (Bh, IA). Tot *córcie* se numește și leasa intrucitva asemănătoare cu cea de la căruță, care este tirită uneori în urma *sanciului* (v. mai jos). Cînd e făcută pentru sanie, o astfel de leasă poartă denumirea de *grătie*. Termenul *lôitără* se folosește și aici cu sensul în-deobște cunoscut. Bucata de lemn care leagă loitrele, atît dinainte, cît și dinapoi, se numește *răscol*. Cortul sau acoperișul căruței poartă în toată regiunea denumirea de *porciș*.

Sania. Majoritatea termenilor folosiți aici pentru denumirea diferitelor părți ale saniei sînt în general cunoscuți mai ales în Moldova. De exemplu: *opleán*, *tălpă* (de sanie), *picior* (de sanie), *cruce* (de sanie),

jepușă. „Botul săniei“ (v. ALR, II, harta 359) este numit *pisc*, *gurgui*, dar și *bôur* (pl. *bôuri*) (Hn). O talpă nouă, care se adaugă peste una veche, cind aceasta se roade, poartă peste tot denumirea de *tălpășiță*. La Hn am înregistrat cu acest sens și termenii *tălpăuidlă* și *tălpigă*. O sanie mai scurtă, prevăzută la unul din opline cu un virtej, ca să se poată mai ușor transporta cu ea buștenii, se numește peste tot *sanciu*.

Jugul și tinjala. Alături de *jug*, pentru „cerbice, partea de sus a jugului“ am notat la Hn și termenul *plocău* (pl. *plocăie*) cu varianta *plocăz* (pl. *plocazuri*), neînregistrat cu acest sens în dicționarele existente. Pentru „policioară, partea de jos a jugului“ se folosește în general termenul *cerbice*. Cu acest sens la IA am notat și termenul *fălcică*. ALR, I, harta 335, înregistrează primul termen numai în punctul 551 (Pipirig), iar pe cel de-al doilea în 574 (Mihăileni-Reg. Aut. Magh.). Ca în toată regiunea vecină cu localitățile anchetate de noi (v. ALR, I, harta 336), pentru „bulfeie“ se folosește aici numai termenul *lopășică*.

Augumentativul *tinjăloi* denumește în regiune tinjala nra mare, care se folosește de obicei la trasul butucilor, în pădure. Partea încovoiată în sus, de la capătul de jos al tinjalei, în care se agață circea sau cioffincul, poartă numele de *clobăni*, termen înregistrat și de ALR, I, harta 359, în punctul 551 (Pipirig), cu sensul de „botul săniei“. Bucata de lemn sau de fier, prinsă la capătul de dinainte al proșapului sau al tinjalei, cu ajutorul căreia se fixează jugul, poartă și aici denumirea de *cătușă*. Prin cătușă, jug și proșap sau tinjală trece *cuiul* (de fier) ori *tiuzul* (de piele de vită, prevăzut la capete cu cite o bucată de lemn numită *căluș*). Uneori, mai ales la căratul butucilor, pentru a se evita accidente, tinjala nu mai are cătușă, iar *tiuzul* leagă direct jugul de tinjală (IA).

Ha mul. Toate obiectele necesare la inhămatul cailor, luate la un loc, se numesc fie *halături*, fie *sarsămuri*. Ca și în alte regiuni ale Moldovei, întilnim și aici, cu sensurile cunoscute, termeni ca *hăș* (pl. *hășuri*), *căpăstru*, *căpeșeală*, *gură de ham*, *opritoare* (pl. *opritori*), *orcic*, *ștreâng*. La căruțe de doi cai, orcicurile se prind de *crucea căruței*; cind se cară butucii cu cai, ori la arat și la grăpat, orcicurile se leagă de o bucată de lemn numită *vârșă*. Calul al treilea inhămat la o căruță de doi cai se numește *prăștiér*.

III. TERMINOLOGIA PĂSTORITULUI

Mai bogată și, în general, mai precisă decît terminologia agricolă, terminologia păstorească din această regiune are un caracter relativ unitar. După cum vom vedea, termenii diferiți de la sat la sat nu sînt dintre cei mai des întilniți în vorbirea locuitorilor care se îndeletnicesc cu păstoritul. Unele cuvinte, însă, ne arată încă o dată că graiul acestei regiuni formează o zonă de trecere de la graiurile ardelenesti la cel moldovenesc, cu predominarea particularităților graiului moldovenesc.

Dintre termenii care denumesc oile după culoarea lînii sau după anumite pete pe care le au pe trup sau pe bot, în afară de prea cunoscuții *albă*, *neagră* sau *lăie* și *brumărie*, menționăm pe *bucălăie* „oie

albă, cu picioarele și botul negru" (Rg), *căceră* „cu pete albe și negre pe trup”, *múscură* „albă, cu *muște* «mici pete negre» pe bot”, *zúdrîe* „albă și cu citeva șuvițe de lînă neagră pe trup” (Rg). Sinonim cu *albă*, în Rg a.m înregistrat și termenul *bălúșă*. Cuvîntul *noáten* se folosește aici atît cu sensul de „miel pînă la un an”, cit și cu sensul de „lînă neagră, tunsă de obicei de pe *noáteni*”. În localitățile Cl, PG, *noáten* înseamnă și „oaie neagră”. La întrebarea „Cum îi ziceți unei miele de un an?”, harta 387, din ALR, I, nu înregistrează termenul *noátenă* în nici unul din punctele vecine cu regiunea anchetată de noi, ci numai de *cîrlánă*, frecvent în Moldova, și pe *mioárá*. Termenul *noáten*, -ă în această regiune este desigur de proveniență ardelenească. După vîrstă, oile au și numiri variate. Astfel, pe lîngă *noáten*, pomenit mai sus, „mielul pînă la un an” este numit peste tot și *cîrlán*. *Mioárá* (masc. *miór*) se numește „oaia de doi ani”. Berbecul de doi ani impliniți se mai numește și *terșiu*. *Oaia de un miel*, adică de trei ani, e *strămioárá* (masc. *strămiór*); berbecul de trei ani impliniți, deci cînd este bun de reproducere, poartă și denumirea de *mátur*. Unei oi sau unei vaci bătrîne i se spune *cánără* și *hîștioágă*.

La stîină, oile se împart de obicei în *mînzări* (sg. *mînzáre*), adică cele cu lapte, și *stérpe*, adică oile care n-au fătat în anul respectiv. Oaia care nu poate concepe se numește peste tot *știră*.

Semne la oi. Pentru ca un proprietar de oi să-și poată recunoaște oile lui, în cazul cînd le amestecă cu ale altora, le *înseamnă* la urechi. Dintre semnele frecvente în regiunea anchetată de noi menționăm *cercélul*, adică semnul care constă din creșterea urechii într-o parte laterală. Această creștătură, atîrnînd, lasă impresia că oaia respectivă are un *cercel*; *dálțișă*, semn care constă din tăierea unei bucăți dreptunghiulare dintr-o parte laterală a urechii, în forma unui virf de *daltă*; *forfecătúră* (Bh), semn rezultat din despicarea urechii cu *foarfecutele*, pe o distanță de cîtiva centimetri, de la virf spre rădăcină; *furculișă*, semn care constă din tăierea unei mici bucăți triunghiulare de la virful urechii, în așa fel ca ea să capete aspectul unei furculițe cu două coarne; *hîrleșul*, adică semnul obținut prin tăierea din virful urechii a unei bucăți în formă de *pană de hîrleș*; *pișcătura*, adică semnul rezultat din tăierea unei mici bucăți de formă ovală, dintr-o parte laterală a urechii; *potricala* este gaura rotundă făcută în mijlocul urechii cu ajutorul unelei numite de asemenea *potricală*; *retezătúra* este semnul care constă din retezarea totală a virfului urechii unei oi; *șușta* sau *șuetúra* este retezarea piezișă numai a unei margini din virful urechii; o creștătură mică în ureche se numește *zambă*. Comparînd datele adunate de noi cu cele pe care le prezintă hărțile 403, 404, 405 și 406 din ALR, II, constatăm mai întîi că din punctul de vedere al ariei de răspîndire a termenilor amintiți această regiune aparține graiului moldovenesc. Apoi, hărțile respective arată confuzia mare, observată și de noi, între termenii care denumesc diferitele semne făcute la urechile oilor.

Bolile oilor. Dintre numirile pe care le au aici bolile sau paraziții oilor menționăm *înfierbîntatul* sau *rășfúlgul*. Această boală

constă în inflamația ugerului, când oaia respectivă nu s-a muls la timp sau a dormit în bălegar. Alte boale sînt *căpiatul* sau *tăhuiala*, *dalacul*, *gălbăza*, *gălbendrea*, *șchiopul*, *vărsatul*. Cuvîntul *pișpiială*, înregistrat în întreaga regiune anchetată, denumește boala oilor pricinuită de faptul că mîncă iarbă multă, mai ales cînd e prea crudă, sau o anumită buruiană numită tot *pișpiială*. Cînd o vită, ovină sau bovină, este bolnavă *de sînge*, i se *ia sînge* cu briceagul special numit *stricneă*. Cei mai cunoscuți paraziti ai oilor sînt *chichirișa* și *căpușa*.

Stîna. Termenii care denumesc diferite părți ale stîinii sînt de asemenea numeroși. Prin *stîna* se înțelege atît coliba în care se face brînză și în care locuiesc ciobanii, cît și întreaga așezare păstorească, alcătuită din colibă și diferitele ocoale pentru oi. Cu sensul al doilea, cuvîntul *stîna* este sinonim cu *itrlă*, care înseamnă în mod obișnuit „ocolul oilor” sau „adăpostul de iarnă al oilor”. Tot *itrlă* se numește și „bălegarul de oaie”. Sinonim cu *itrlă* „bălegarul de oaie” la IA am înregistrat termenul *törn*, iar la Hn *fișchie*. Unei stîni mai mici, cu o singură încăpere, sau adăpostului de iarnă al vitelor i se mai spune *côrlă* sau *șopron* (PG), termen înregistrat și de harta 393, din ALR, II, intitulată *șopron (pentru oi)*, în punctele 551 (Pipirig) și 219 (Prundul Bîrgăului). Miei se țin într-un ocol mai mic, numit *coșer* sau *nimăt* (Cl). La IA un astfel de ocol se numește și *cotăr*. Hartile 392, 393 și 402 din ALR, II înregistrează termenul *coșer*, sub formele *coșăr* și *corșer* (Toplița), în numeroase puncte din vecinătatea regiunii anchetate de noi, dar nu numai cu sensul de „țarc pentru miei”, ci și de „staul sau șopron (pentru oi)”; *nimăt* și *cotăr* nu sînt înregistrați nicăieri. Cu sensul de „ocol pentru vite, la cîmp”, *nimăt* este cunoscut pe aproape întreaga vale a Bistriței. Coliba de la ocolul mieilor se numește *surlă* sau *barătcă* (IA), iar adăpostul improvizat la *aripa oilor* este o *pătulă* sau *colibă*.

Ocolul în care stau oile cu lapte, *minzările*, înainte de a trece la muls, se numește *strîngă*, iar cel în care stau după muls sau noaptea, *plăsă* sau *coșer* (PG). Porțile ocoalelor se mai numesc și *zăvoare* (sg. *zăvôr*), iar suportul de lemne așezat de obicei în mijlocul ocolului vitelor, în care se pune *drôbul* de sare, este numit peste tot *crivălă*.

Revenind acum la stîna propriu-zisă, adică la coliba în care stau ciobanii, observăm mai întîi că aproape toate stîniile din această regiune au o încăpere, numită *brînzărie*, în care se păstrează brînză. Leasa pe care se pune brînză la scurs și la zvîntat se numește *țat*, *pat de brînză*, sau *pat de ținut brînză*. Cînd mulg oile, ciobanii stau sub *comárnic* „adăpost de ploaie”, iar găurile prin care trec oile la muls se numesc *spătări*. Pentru că aceste găuri sînt făcute într-o plasă de gard special amănajată și așezată sub *comárnic*, termenul *spătări* este uneori sinonim cu *comárnic*. La Bh și IA cuvîntul *spătăr*, variantă a lui *spătări*, denumește și „scaunul pe care stă ciobanul la muls oile”. Ca să nu poată trece oile prin *spătări* oricînd, ci numai atunci cînd este necesar, acestea sînt prevăzute cu două bucăți mobile de scîndură, numite *ștergători* sau *uși* (PG). Locul din stîna unde se face focul cînd se fierbe

zerul se numește peste tot *vatră*. Când se face focul, lemnele mai mici *célnișele*, se reazemă pe un butuc mai gros, numit *naclád* sau *năcărúș* (Rg).

În toată regiunea, cuvântul *mutăre* sau *mutătoăre* (Hn) înseamnă „locul unde pasc oile“. La acest sens s-a ajuns datorită faptului că locul de pășunat al unei stini nu este același din primăvară pînă toamna. Când ciobanul consideră că oile nu mai au pășune bună într-un loc, se mută cu tot cu stină într-o altă *mutăre*.

Unelele de la stină. Operația măsurării laptelui muls o dată de la fiecare oaie, în ziua cînd se alcătuieste stina, pentru a stabili cantitatea de brînză convenită proprietarului ei, este denumită aici prin expresiile *a pune pe brînză* și *a băga pe brînză*; harta 396, din ALR, II, înregistrează în punctele vecine cu regiunea noastră numai *a pune pe brînză*. Laptele se mulge în *cúpă* „vas mic de lemn sau de metal“, care este fixată în timpul mulșului între *băierele* găleții; după ce se umple cupa, laptele curge în *găleată*. Vasul de lemn în care *se încheagă* laptele se numește *budăcă*. Aria acestui cuvînt, în care se include și regiunea anchetată de noi, cuprinde partea centrală și de nord a Moldovei, precum și estul Ardealului și al Maramureșului (vezi ALR, II, harta 414). În restul teritoriului dacoromîn se folosesc sinonemele *pútină*, *hîrdău*, *ciubăr* etc. Stomacul de miel sau de vițel, din care se prepară *chiagul*, se numește tot *rînză* și *chiag*. După preparare, chiagul se păstrează într-un vas de lemn, denumit *chigornicér*. Ca în aproape toți Carpații răsăriteni și sudici (vezi ALR, I, II, harta 415), laptele încheagat se numește și aici *străgheăță*. Înainte de a se strînge cașul, acesta *se bate* cu unealta de lemn numită *brighidău*. Alături de *strecătoăre*, formă folosită curent în această regiune, am înregistrat la PG și pe *strecurătoăre*. Harta 412, din ALR, II, nu înregistrează în nici un punct din Moldova centrală sau de nord forma *strecurătoăre*, ceea ce ne determină să credem că prezența ei în localitatea pomenită este o infiltrație din Ardeal unde această formă este atestată în puncte numeroase. Se poate ca această formă să apară și sub influența limbii literare. Cu sensul de „strecurătoare“, mai ales pentru strecurat urda, am notat și termenul *zăgîrnă* (Hn), cu varianta *zăgîlnă* (Bh). Cuvîntul *hîrzób*, denumind obiectul cu ajutorul căruia se sprijină strecurătoarea deasupra budăcii, cînd se strecoară laptele, se întilnește frecvent și aici, ca aproape în toată Moldova și în alte regiuni din țară (vezi ALR, II, harta 413). Bățul cu care se sucește strecurătoarea ca să se scurgă cașul se numește *sucitór*.

După ce s-a strîns, cașul se *jintuiește*, adică se frămîntă în strecurătoare sau în *crință* „bucată de lemn scobită, în formă de covată“. Zerul gros și cu multă grăsime, care iese atunci din caș, se numește *jintuit*. În localitatea Ruginesti, alturi de *jintuit* am notat și forma *janș*, cu mențiunea că se folosește mai mult în glumă. Harta 422, din ALR, II, care atestă pentru Ardeal și Moldova de nord formele *jintuit* și *jintuială*, înregistrează și pe *janș* în mai multe puncte din sudul Moldovei, sud-estul Ardealului și estul Munteniei. Din *jintuit*, după ce se lasă mai multă vreme să dospească într-o puțină, numită de aceea *zăcă-*

toăre, se alege untul. Vasul în care se bate untul se numește în general *badău*. La Buhalnița am înregistrat cu acest sens și forma *bidăiș* (diminutiv de la *budii*), la Hangu termenul *budalău*, iar la Ruginești *budurói*. Bățul prevăzut la un capăt cu o roțiță de lemn găurită, cu care se amestecă *jintuitul* în *badău* se numește *brighidău* sau *roată de bătut unt*. Aceeași unealtă servește și la bătut *străgheța*, despre care a fost vorba mai sus. Lichidul care rămâne după ce se alege untul se numește peste tot *zără*.

Zerul rămas de la caș se fierbe în *căldare* (dacă-i de tablă) sau în *cazan* (dacă-i de tuci). Ca să nu se prindă zerul de fundul căldării, se mestecă cu un băț numit *tăujér*. Căldarea cu zer este susținută deasupra focului cu un *virtéj* sau cu o *cújbă*. Termenul *jintiță*, înregistrat de harta 418, din ALR, II, în aproape toate punctele anchetate, se folosește curent și aici. Zerul rămas de la urdă se numește *zer acru*, spre deosebire de *zerul dulce*, rămas de la caș. Lingura de lemn cu care se toarnă urda fiartă în strecurătoare este numită *lingură mare* sau *lingură de luat urda*.

Putina în care se bate brinza se numește *bărbînță* sau *putină de brinză*. Înainte vreme brinza se mai păstra și în *burdúf*. Între *civveiele* de la stână se află și vasul de lemn, nu prea mare și înfundat la ambele capete, în care ciobanii țin de obicei apă și care se numește *bótă* (pl. *bóte*) sau *fedelés* (IA). Termenul *bótă*, însă, are în această regiune, ca și în alte părți din Carpații răsăriteni, și sensul de „baston, ciomag“. Pentru „bățul mai lung, prevăzut la un capăt cu un cîrlig de lemn sau de fier, cu care se servesc ciobanii la prins oile“, se folosește aici termenul *căță*, mai răspândit în Moldova decât în alte regiuni ale țării (vezi ALR, II, harta 395).

Mincăruri obișnuite la stână. Dintre mincărurile speciale pe care le pregătesc ciobanii, menționăm *diresélele* (sg. *direséală*) sau *dresélele* (sg. *dreséală*), făcute din zarzavat fiert cu zer acru și amestecat cu *jintuit*, *gâtejelele* „bucăți de caș amestecate cu jintuit“, *topitul* „caș topit în prăjitură de ceapă cu unt“, *urdărul* „amestecătură de urdă și unt“ (Rg), *tolcámul* „amestecătură de urdă cu jintuit“ (Hn).

Funcțiile îndeplinite de ciobani la stână. După obligațiunile precise pe care le au ciobanii la stână, ei poartă diferite denumiri. *Báciul* se îndeletnicește, la stînile mari, numai cu preparatul brânzei și al celorlalte produse lactate; la stînile mai mici el este și cel mai mare peste ciobani. În acest caz, partea de simbrie primită de el în plus față de ceilalți se numește *băcie*. Administratorul unei stîni mari se numea înainte, uneori se numește și astăzi, *scutár*; sinonim cu *scutár*, am înregistrat la Hn și termenul *sámeș*. Sensul de aici al cuvîntului *sámeș* nu este prea îndepărtat de acela pe care-l avea în limba romînă din sec. al XIX-lea: „casier, administrator financiar, om priceput în probleme financiare“. Pentru că *scutárul* era de multe ori și proprietarul celor mai multe oi din stână, el se numea și *stăpîn mare*, *stăpînul stinei* sau *stăpîn de stână*. Astăzi, la stînile aparținînd cooperativei, începe să se introducă termenul *responsabil* sau *cioban pe samă* (Rg), adică cel care are responsabilitatea întregii stîni, înlocuindu-l pe

mai vechiul *scutâr*. Ciobanii care nu au oi în stînă, ci lucrează numai pentru *simbrie* „plată în bani și în brînză“ se numesc *simbrăși* (PG, CI). Ciobanul care paște oile cu lapte, *mînzările*, și — totodată — participă la muls se numește *mulgâr* sau *mînzărâr*, iar cel care paște oile sterpe, *sterpâr*. Pentru că oile sterpe sînt adesea amestecate la păscut cu cîrlanii, ciobanul respectiv se mai numește și *cîrlănâr*. Ciobanul de la berbeci este *berbecâr*. În cazul cînd caprele sînt mai numeroase la o stînă și se aleg într-un cîrd aparte, cel care le paște se numește *căprâr*. Ciobanul care mîină oile la strungă, de obicei un copil, este numit *strungâr*. Cu termenul *pohâr*, folosit adesea în glumă, este numit ciobanul mai tînăr, un copil care nu are o sarcină precisă la stînă, fiind întrebuițat, după împrejurări, la toate treburile, dar mai ales ca strungar. Cuvîntul este un derivat cu sufixul -ar, de la *pûhă* „bici“, prin analogie cu ceilalți termeni care denumesc ciobanii după sarcinile îndeplinite la stînă: *mulgâr*, *sterpâr*, *berbecâr*, *cîrlănâr* etc. Aproape pe lîngă fiecare stînă este și cîte o cîreadă de vaci. Păstorul însărcinat cu paza vacilor este numit *văcâr*, iar cel care paște vițeii, *vițelâr*.

Un număr de oi mai mic decît ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin turmă se numește *cîrd*. În satele IA și Bh am notat și termenul *botéi*, pe care harta 390, ALR, II, îl înregistrează pe o arie compactă în Ardealul central și de nord, inclusiv Maramureșul, precum și în mai multe puncte din Moldova. Prezența acestui cuvînt în regiunea anchetată de noi, ca și în restul Moldovei, se datorește probabil unei infiltrații ardelenesti. Tot doi termeni se folosesc în regiune și pentru locul umbrît și expus la bătaia vîntului, unde se odihnesc vitele la amiază. Alături de *stăniște* se întilnește și *amiezătoare*. Toamna, cînd stîna se desface, în sensul că fiecare om își ia oile acasă, se zice că se *aleg* sau se *răscolesc* oile. Operația aceasta, precum și data cînd se *răscolésc* oile, poartă denumirea de *răscól*. Harta 399, din ALR, II, înregistrează termenul *a răscolî*, cu acest sens, în mai multe puncte din nordul Moldovei, Bucovina și Maramureș, printre care și punctul 551 (Pipirig), din vecinătatea regiunii anchetate de noi.

Locul unde a fost o stînă se numește în general *trlitură*. Pentru că pe un asemenea loc cresc de obicei urzici, la IA i se spune și *ur-zicărie*. În satul Rg, unui loc cu iarbă mai bună, preferat de păstori, i se spune *d'umésnic*, termen înregistrat cu acest sens și de dicționarul ilustrat al lui Candrea. În general, locul unde pasc vitele se numește *izláz*. Cu același sens, la Hn am notat și termenul *pășine*, iar la IA *nimás* (< magh. *nyomás* „bătătură“), pe care harta 317, din ALR, II, îl înregistrează în Moldova numai în localitatea Mircești-Roman.

Din prezentarea termenilor păstorești făcută pînă aici se poate cu ușurință constata lipsa neologismelor, precum și numărul mic de elemente străine intrate relativ recent în componența acestei terminologii. Faptul se explică în primul rînd prin nivelul tehnic scăzut la care se găsește această îndeletnicire, în raport cu progresul tehnic mai mare realizat de aceiași locuitori în alte domenii ale vieții lor materiale. Astfel, în timp ce în terminologia păstorească nu întilnim aproape nici

un cuvînt de origine germană, în terminologia meșteșugurilor, după cum vom vedea mai departe, termenii germani abundă, datorită contactului pe care l-au avut locuitorii romîni din această regiune cu meșteșugarii germani din Bucovina sau din orașele Piatra-Neamț și Vatra Dornei.

IV. TERMINOLOGIA INDUSTRIEI CASNICE TEXTILE

Ca în toate regiunile muntoase ale țării, prelucrarea lînii și a cînepei formează și aici ineleșnicirea de bază a femeilor. Termenii referitori la diferitele unelte și operațiuni specifice acestui domeniu de activitate nu diferă față de cei folosiți în Moldova sau în regiunile limitrofe din Ardeal. Așa cum am constatat în cazul terminologiei agricole și a păstoritului, aria de răspîndire a unor termeni din regiunea anchetată de noi cuprinde fie numai Moldova (adesea cu Bucovina, Maramureșul și Ardealul de nord-est), fie numai Ardealul sau partea Ardealului vecină cu Moldova. În mod firesc, sînt și cuvinte a căror arie de răspîndire cuprinde regiuni mai mari, uneori chiar întreg teritoriul locuit de romîni. Alteori, însă, pentru aceeași noțiune se folosesc aici doi termeni, dintre care unul caracterizează graiul moldovenesc, iar celălalt anumite graiuri adeleneste, ceea ce face ca regiunea respectivă să aibă aspectul unei zone de tranziție între graiul moldovenesc și graiurile ardeleneste.

Dintre cele două plante textile mai cunoscute, cînepa și inul, aici se cultivă aproape numai prima. În afară de expresiile *cînepă de vară* și *cînepă de toamnă*, se întilnește peste tot și termenul *haldân* (pl. *haldâni*), denumind cînepa mai mare, care crește de obicei la rărima. Locul pe care se seamănă cînepa se numește *cînepiște*. După ce se coace, cînepa se culege, apoi se usucă și se scutură de frunze și de floarea cu semințe, numită în regiune *buc*, *huc* și *muc*. Firele care se iau o dată în mină, cînd se culege cînepa, alcătuesc un *mănușchi* sau un *smoc*. Din cîteva *mănușche* sau *smocuri* se alcătuesc un *fuior*. Cînepa prea mărunță care rămîne pe ogor după ce s-a cules cea bună, și care servește de legători pentru fuioare, se numește *porghici*. La Cl am notat și forma *purghici*, iar la PG *purdic* și *purdei*. În Hn ni s-a spus că o astfel de cînepă se numește și *rămășiță*.

După operațiile amintite, cînepa se duce la *topilă*, unde se *topește*. Nu se cunoaște în regiune, cu acest sens, verbul *a mura* (cînepa). Apoi se usucă și se *bate* (Hn) sau se *zdrobește* (PG), cu *melișoiul*, alcătuit din *limbă*, *picioare* și *melișoiul* propriu-zis sau *tocul* (Hn), termen creat probabil de la verbul *a toca* „a sfărîma”. La melișoi se elimină aproape în întregime *pozderia*, adică partea lemnoasă a cînepei. Cîtă mai rămîne se elimină cînd se *trage* cînepa la *melișuică*, Harta 257, din ALR.I, care notează pe arii întinse din Moldova, Muntenia și Ardeal, cu acest sens, termenul *melișă*, înregistrează în cîteva puncte din Moldova, între care și Pipirig, din vecinătatea regiunii noastre, pe *melișuică*, derivat de la *melișă* cu sufixul diminutival *-uică*, după cum *melișoi* este derivat de la același cuvînt, cu sufixul augmentativ *-oi*. După melișat,

cinepa se trece în *ragilă* (verbul este *a răgelă*), cu care ocazie se aleg *cilții*. Aria cuvintelor *ragilă* și *a răgelă*, în care intră întreaga regiune anchetată de noi, cuprinde numai Moldova și o mică parte din Ardealul de nord-est și din Maramureș (vezi ALR, I, hărțile 260 și 261). Calitatea cea mai bună a cinepei, cu firul lung și subțire, care se obține prin răgelat, se numește *fuiór*. Douăsprezece fuiuare alcătuiesc o *chită*. În Moldova, aria lui *chită* se suprapune ariei cuvintelor *ragilă* și *a răgelă* (vezi ALR, I, harta 262). Cuvântul *búci*, plurale tantum, se folosește și aici în mod curent pentru a denumi cinepa de cea mai proastă calitate, care rămâne după ce se *piáptănă* cilții.

O terminologie în general cunoscută, mai ales în Moldova, am înregistrat și în domeniul prelucrării lînii. Lîna tunsă de pe burta oilor și de pe coadă se numește *tușinătúră* (pl. *tușinătúri*). La Hn i se mai spune și *floodce*. Operația respectivă se numește peste tot *a tușiná*. *A miși* înseamnă la Hn „a tunde lîna de pe cîrlani“, iar lîna respectivă poartă denumirea de *mișe* (sg. *mișă*). Pe lîngă sensul comun, termenul *lînă* are peste tot și pe cel de „cantitatea de lînă tunsă de pe o oaie“. Cînd e cu firul mai scurt, la Cl i se spune *lînă cánuroasă*, iar cînd e cu firul lung, *lînă pároasă*. Murdăria care iese din lînă la primul spălat se numește și aici *usúc*. În general, în regiune se folosește forma *scărmăná*. La Cl, însă, am înregistrat și varianta *cărmăná*, rezultată prin afereza lui *s*, pe care harta 432, din ALR, II, o înregistrează în mai multe puncte din Moldova de nord, între care și Pipirig, precum și în cîteva localități din munții Apuseni. Lîna scărmănată se *piáptănă* cu niște *piepteni* speciali, cu care ocazie se selectează două calități: *părul*, care se toarce pentru *urzeálă*, și *cánura*, care — după ce se trage din nou prin niște piepteni mai fini, numiți *pieptăniși* — se toarce pentru *bătedă* (sau *bătătúră*). Harta 483, din ALR, II, nu înregistrează termenul *bătedă* în nici o localitate din Moldova. Peste tot este numai *bătătúră*. Prezența lui în regiunea anchetată de noi, eventual și în alte localități din partea muntoasă a Moldovei, poate fi pusă pe seama unei infiltrații ardelenesti. Lîna trasă în *pieptăniși* se așază sub formă de pături, numite *pále* (sg. *pălă*), iar din mai multe pale se face un *cáier*. Uneori numai cantitatea de *păr* care se pune o dată în furcă se numește *cáier*, iar cantitatea de *cánuri* pusă o dată în furcă se numește *pălă*. Scărmănatul lînii se mai face în regiune și cu mașina. Lîna măruntă, de calitate inferioară, care cade sub mașina de scărmănat se numește *códină* sau *scuturătúră*.

Torsul și țesutul. Atît lîna cît și cinepa se *torc* în general cu *furca* și *fusul*, dar și cu *roata de tors* (Hn). Un fus mai mare se mai numește și *drúgă*. Tot *drúgă* se numește și cantitatea de tort pusă pe un fus. După ce se scoate de pe fus, *drúga* se *deáțănă*, se face *scúle* sau *ghéme*. Sculele se fac pe *rășchitór*, iar operația se numește *a rășchiá*. Unealta cu care se *urzește* o țesătură se numește peste tot *urzói* (pl. *urzóié*), termen derivat de la verbul *a urzi*, cu sufixul *-oi*. Cuvîntul *urzói*, notat de harta 461, din ALR, II, și în localitatea Pipirig, poate fi socotit tot o infiltrație ardelenescă. În restul Moldovei, unealta res-

pectivă se numește numai *urzitor* sau *urzitoare*. Locului unde se încrucează firele pe urzoi sau pe rășchitor i se spune *rost* sau *cruce*. Existența în această regiune a ambilor termeni se explică prin faptul că localitățile anchetate fac parte din zona de tranziție între aria lui *rost* și aria lui *cruce* (vezi ALR, II, harta 450). Firele de pe urzoi se numără în grupuri de cîte trei. La un loc, trei fire alcătuiesc o *numărătură*. Zece *numărături* alcătuiesc o *je'iușă* sau *jurubișă* (Cl). Toate firele de pe urzoi, sculul, alcătuiesc o *jrēbie* sau un *caleap* (Hn).

Părțile *virtelniței* se numesc și aici, ca aproape peste tot în Moldova, *pop*, *cruci*, dar și *raze* (PG), *fofeze* (sg. *fofează*). *Țeviile* sau *șevile* se fac cu *sucăla*, numită în PG și *roată de făcut șevi*. Pentru *sucăla*, în Hn și IA am înregistrat și sinonimul său moldovenesc *lécă*.

Noțiunea „război de țesut“ este denumită aici numai cu termenul general moldovenesc, dar a cărui arie cuprinde și Ardealul de nord-est, inclusiv Maramureșul (vezi ALR, II, harta 470, *stătive*. Bucățile de lemn scobite, în care se fixează spata se numesc *vatăle*, ca peste tot în Moldova și în Muntenia propriu-zisă. Cele două bucăți de lemn care leagă între ele tăpile războiului de țesut se numesc aici *prinzători* (sg. *prinzătoare*). Harta 474, din ALR, II, înregistrează acest termen numai în localitățile Toplița, Pipirig și Ciocănești, din vecinătatea regiunii anchetate de noi. Probabil că aria lui nu depășește partea de nord a Carpaților răsăriteni. Ochjurile itelor prin care trec firele urzelii, la *nevedit*, se numesc în general *cotlețe* (sg. *cotlêț*), în localitățile Cl și PG, însă, am înregistrat, pentru această noțiune, și termenul *cășișă*, neatestat în nici un punct de ALR, II, harta 479. Bucățile de lemn pe care se apasă cu picioarele ca să se facă *rostul*, să *rostească* pinza, se numesc *călcători*. Cele două bețe care țin rostul sau crucea pinzei și care stau lângă sulul de dinapoi se numesc *fustei* (sg. *fustel*). *Teără* se numește și aici distanța dintre ite și sulul de dinapoi, precum și întreaga urzeală *invelită* de acest sul, iar *nătră*, distanța dintre sulul de dinainte și spată. Cuvintele *amnăr*, *annărúș* și *lem núș* numesc în unele localități atit unealta cu care se sucește sulul de dinainte, cit și bețișorul care menține țevia în suveică, deși în general primul este numit *amnăr* ori *amnărúș*, iar al doilea *amărúș* sau *lemnúș*. Bucata de lemn sau de fier, cu zimți la capete, care întinde pinza la țesut se numește în general *intinsoare*, iar la PG și *mîșă*. Prezența termenului *mîșă*, cu acest sens, la PG trebuie pusă în legătură cu existența lui și la Toplița (vezi ALR, II, harta 486), ambele localități fiind aproape vecine și situate pe șoseaua care face legătura între valea Bistriței și Ardeal, pe valea riului Bistricioara. „Furul rupt sau urzit în plus, care se deapănă de obicei înspre sulul de dinapoi“ se numește *mînzóc*, *mînz* sau *urióc* (Pt). În general, *urióc* se numesc resturile de urzeală care nu se mai pot țese, la capătul pinzei. Greșul făcut în pinză, cînd un fir rupt nu a fost înlocuit, se numește peste tot *lătvrói* sau *lătínói* (pl. *lătvródie*, *lătínódie*), iar la Cl și *cărare*. Pentru ca pinza să nu se *destrămz*, se *tivêște* la capete sau se *cîpestrează* (Cl).

În legătură cu termenii care se referă la felul cum este ambalat sau la calitatea *bumbacului* menționăm faptul că, alături de *pachet*, am

înregistrat în PG și forma *pac* (de bumbac); cf. germ. *Pack* „pachet, legătură”. Bumbacul tors subțire se numește peste tot *perișor*. Legătura de bumbac mai mică decît pachetul, alcătuită de obicei din cinci *scule*, este numită *sucitură*, dar și *păpúșă* (Hn). Comparînd termenii înregistrați de noi cu datele oferite de ALR, II, harta 459, care înregistrează în punctele anchetate în Moldova termenii *păpúșă* sau *scul*, presupunem că *sucitură* este aici o infiltrație ardelenască. Harta menționată consemnează prezența acestui termen în mai multe localități din Ardeal.

Țesături. Dintre termenii sau expresiile care denumesc diferite feluri de țesături am întilnit și aici pe *birneacă* „baieră la traistă”, înregistrat de ALR, II, harta 495, numai în localitățile Pipirig și Mihăileni-Bacău, apoi pe *cuvertură*, *lăicér*, *macát*, *pănură*, *pinză de bumbac*, *pinză de cîlși* sau *șiac de tort*, *pinză de fuior*, *pocládă* (și *poclád*) sau *plocádă*, *pro-sop*. „Valul de pinză” se numește, ca peste tot în Moldova (vezi ALR, II, harta 489), atît *val* cit și *vălătúc*. Florile sau diferite figuri care se aleg în țesătură, cu ajutorul unei scinduri numite *spetează*, poartă denumirea de *alesături*.

V. TERMINOLOGIA MEȘTEȘUGURILOR

Spre deosebire de terminologia agricolă, a păstoritului sau a industriei casnice textile, unde am constatat lipsa aproape totală a termenilor străini, terminologia unor meșteșuguri, mai ales a țimplăriei și a fierăriei, prezintă un mare număr de elemente străine, în special germane. Ca și cazul termenilor de origine germană din terminologia forestieră, asupra cărora am insistat mai sus, aspectul formal al cuvintelor respective din domeniul țimplăriei și al fierăriei a suferit numeroase schimbări în graiul locuitorilor din regiunea anchetată, datorită anumitor particularități fonetice și morfologice ale limbii romine.

Țimplărie. Meseriașul care se ocupă cu țimplăria se numește în regiune *țimplár* (și *stolér*). Masa lui de lucru este denumită atît *tejghea* cit și *bâncă* (sau *bânc* < germ. *Bank*) de lucru, de țimplărie, de lem-nărie. Părțile băncii de țimplărie au și aici denumiri ca *șurubul* sau *șurupul mare* și *mic*, *broasca*, *cutia băncii* sau *saltărul*, *cuiul opritor*, *cuiile pentru strîns*, *jugul móbil*, *picioarele băncii*. Fața mesei de lucru este numită și *blát* (< germ. *Blatt* „fața mesei”).

Unelele țimplărilor. Termenul *ferăstrău* apare aici numai cu formele *ferestău* și *firistău*, ca în mai multe părți din Moldova și Muntenia de est (vezi ALR, II, harta 553). Alături de cuvintele menționate, care denumesc mai ales „ferăstrăul de mînă”, apar și termenii *béschie*, cu varianta *béstie*, și *joágăr*, denumind un ferăstrău mare, mînuit de două persoane. Unealta cu care se înclină dinții ferăstrăului, unul la stînga și altul la dreapta, ca să taie mai ușor, se numește peste tot *rostár* (termen pe care harta 554, din ALR, II, îl înregistrează numai în localitatea Pipirig), dar și *polizór* (IA).

După felul cum sînt construite și după întrebuințarea lor, ferăstraiele de mînă au diferite numiri. Astfel, „ferăstrăul de scobit” se nu-

mește *șfăizic* sau *șfăizir* (< germ. *Schweifsäge*). Dintre celelalte menționăm pe *lócžec* sau *coadă de soarece* (< germ. *Lochsäge*), ferăstrăul *fúxtant* (și *fucșfanț*) sau *coadă de vulpe* (< germ. *Fuchsschwanz*), ferăstrăul cu dinții mici, numit *șliț* (< germ. *Schlitz*), ferăstrăul mic, folosit de obicei la îngropatul *chingilor*, numit *chingár*.

După felul cum sint construite și după întrebuințarea lor, nume diferite au și *dălțile*. În primul rind subliniem faptul că alături de termenii *dáltă* și *dáltui* se folosesc curent și *ștémaizin* (< germ. *Stemmeisen*, „daltă“) și a *ștemui*. O daltă groasă se numește *lócbaidín* (< germ. *Lochbeitel*). Daltă crucișă, folosită de obicei la îngropat balamalele, este denumită *cráismă* (< germ. *Kreuzmeissel*). Pentru „daltă“ am notat la Hangu și termenul *rázúș*.

Mai numeroși sint termenii care denumesc diferitele feluri de gealăie. Pe lângă termenul *gealáu*, în regiune se folosește curent și *rindeá*, cu varianta *rándea*. Lama de fier a gealăului se numește peste tot *custură*. Gealăul cu care se trage pentru prima dată pe o scindură se numește *hălcițór* și *cioplitór*, iar cel cu care se trage ultima dată, *șeșuitór* sau *dúblu óbel* (< germ. *Doppelhobel*). Gealăul cu care se face tablă la ușa este denumit *plátbanc* și *pátbanc*, la Se (< germ. *Plattbank* [*hobel*]). Gealăul cu care se face șanțurile în lemn, *núturi* (< germ. *Nut* „șanț, scobitură“), se numește *garniz* (< germ. *Karnies* [*hobel*]), *nútobel* (< germ. *Nuthobel*) sau *șpónt*. Cercevelele ferestrelor se lucrează cu gealăul special numit *chítfalț* (< germ. *Kittfalz*). Muchiile rotunde sau bas-toanele se lucrează cu rindeaua numită *ștáb* (cf. germ. *Rundstabhobel*). Un alt gealáu, folosit mai ales la subțiat scindura, poartă numele de *șrótohel* (< germ. *Schrothobel*). Rindeaua mare, cu care se îndreaptă *muchiile* scindurilor sau ale doagelor este numit *muchér* sau *robánc* (< germ. *Rauhbank* [*hobel*]). Pentru a îndrepta sau a adânci un șanț făcut cu *garnizul*, se folosește gealăul numit *gurá de broască*. Cu gealăul numit *lambá* se face scobitura de la muchia unei scinduri, ca să se îmbuce cu alta. Alături de *geluitúri*, pentru fâșiile de lemn care ies de la geluit am înregistrat la IA termenii *perciúni* și *circéi*.

Dintre ciocanele folosite de tâmplar, unele comune și fierarului, menționăm *fóșlacul* (< germ. *Vorschlag* [hammer]), *fálșamerul* (< germ. *Falzhammer*) și *șlácamerul* (< germ. *Schlaghammer*).

În afară de uneltele pomenite mai sus tâmplarul se mai folosește și de *șigliná* „lamă de fier, cu ajutorul căreia se rázuiește o bucată de lemn“ (< germ. *Ziehklänge* numită la Hangu și *clóșur* sau *crođár* (< germ. *Kratzer* „rázuitor“). Unealta cu care se înseamnă pe o scindură linii rotunde se numește *compas*, iar cea cu care se înseamnă unghiuri poartă în general numele de *vinclu* (< germ. *Winkel*), dar și *colșár*, derivat de la *colș*, sau *șmiglá* (< germ. *Schmiege*). Tot *compas* (sau *clușá*) se numește și unealta cu care se măsoară lungimea sau grosimea lemnelor. „Compasul de grosime“ mai poartă și numele de *gráifșirc* (< germ. *Greifzirkel*). Pentru găurit lemnul se folosește *sfléderul* (la IA și *sféder*) sau *burghiul* și *coárba*, la care se pot fixa, după trebuință, diferite *burghie*. Tot *coárba*, sau *lingurá* (Hn), se numește în regiune burghiul mare, cu ajutorul căruia se fac găuri mai largi, îndeosebi la butucul roții. Unealta

cu care se fac cepurile la spițele roților poartă aici numele de *țap-mașin* (< germ. *Zapfenmaschine*). Butucul pe care reazemă timplarul bucată de lemn, când cioplește, sau pe care stă nicovala fierarului, se numește *trunchi de cioplit*, *ciotă* sau *ștoc* (< germ. *Stock*). În sfârșit, o ultimă unealtă pe care o mai pomenim aici este *zgîriăcul*. Cu ajutorul lui se înseamnă, prin *zgîrieturi*, linii paralele cu marginea unei scînduri; pe baza acestor însemnări se fac alte operații, cu alte unelte. Aceeași unealtă este denumită și cu termenul *ștrăihmas* (cu variantele *ștrăgmais* și *trăxmais*), (< germ. *Streifmass*) sau *șablón*, cu varianta *jablón*, la Se, (< germ. *Schablone*).

Strungul. Aproape toți meșterii timplari din regiune au *strung*. Forma *strug*, pe care ALR, II, harta 563, o înregistrează pe o arie largă în Moldova și în Ardealul de nord-est nu apare în vorbirea meseriașilor timplari din regiunea anchetată; peste tot am întilnit numai *strung*. Dintre termenii care denumesc diferitele părți ale strungului, menționăm *capul supört* cu *furca*, în care se fixează un capăt al lemnului de strujit; la capătul celălalt lemnul respectiv se sprijină într-o bucată de fier, cu vârful conic, numit *chérner* sau *chélner* (< germ. *Körner*), apoi *roata strungului* sau *roata volanță* „volantă“ (Hn), care — fiind pusă în mișcare cu ajutorul *pedalei* sau *călcătorului* — produce energia necesară pentru a fi învîrtită cu viteză *osia strungului*. Bara de fier pe care se reazemă cușitele, când se lucrează la strung, este numită *liniár* (< germ. *Lineal*) sau *téu*. La strungurile rudimentare, bucată de lemn care face legătura între pedală sau călcător și osia strungului se numește *colătău*. La strungurile mai noi, mișcarea de la roata volanță la osie este transmisă cu ajutorul unei curele. Roata mică, fixată pe osia strungului, care este pusă în mișcare de cureaua respectivă, se numește *șăibă* (< germ. *Scheibe*). Surcelele care ies când se strujește lemnul poartă și aici denumirea de *strujituri*.

Fierărie. Alături de cuvîntul *fierar*, folosit curent în regiune, apare sporadic și termenul de origine maghiară, pătruns în localitățile anchetate din Ardeal, *cováci*, cu varianta *cováł*.

Unelte fierarului. În primul rînd trebuie să subliniem faptul amintit deja că și în cadrul acestui domeniu de activitate terminologia constă dintr-un amestec de elemente romînești și germane. Amestecul acesta de termeni romînești, uneori reprezentînd traducerea sau calchieră celor germani, și termeni germani propriu-ziși caracterizează terminologia timplăriei și a fierăriei nu numai în regiunea Bicz sau pe valea Bistriței. Atare amestec, produs într-un timp nu prea îndepărtat, se întilnește aproape peste tot în Moldova și se datorește faptului că meșteșugarii de la care au învățat românii aceste meserii erau mai ales germani sau evrei stabiliți în orașele și ținturile moldovenești. Pătrunderea acestor termeni tehnici germani în graiurile populare romînești a fost susținută apoi și de învățămîntul în vechile școli de meserii, unde mulți dintre maiștri erau de asemenea germani¹²⁾.

12) Simion C. Mîndrescu, în lucrarea sa *Influența germană asupra limbii române*, Iași, 1904, p. 20, dă o bogată listă de numiri germane folosite pentru diferite gealăie, în școala de arte și meserii din Iași, cu mențiunea că numiri germane poartă și alte numeroase unelte din atelierul școlii.

În afară de unii termeni cunoscuți, ca *nicovălă*, *fedle*, *ilău*, *ciocán*, *barós*, „ciocanul cel mai greu“, *chéie* (*fixă*, *franceză* sau *universală*), *minghină* „clește mare de fier, fixat la masa de lucru a fierarului“ și alții, care alcătuiesc un strat terminologic mai vechi, am înregistrat și cuvinte aparținând unui strat mai nou ca *bonfaer* „ferăstrău de mină pentru tăiat fierul“, *hántamer* „ciocan de mărime mijlocie“ (< germ. *Handhammer*), *nitamer* „ciocan de bătut nituri“ (< germ. *Niethammer*), *bórmaşină* „unealta cu care se găurește fierul la rece“ (< germ. *Bohrmaschine*). Ciocanul special de făcut potcoave se numește *spítzhammer* (< germ. *Spitzhammer*), dar și *fórbaism*, la Se. Alte numiri pentru ciocane am notat la tâmplărie.

Dulgheria și construcția casei. Terminologia acestei îndeletniciri este mai puțin bogată în cuvinte străine de proveniență relativ recentă în limba română, în comparație cu terminologia forestieră sau cu a tâmplăriei și fierăriei. În general, termenii referitori la construcția casei folosiți în această regiune sînt aceiași ca pe întreaga vale a Bistriței. Casa se construiește fie încheiată *durát* sau *în durat*, *îi chiotori*, adică din birne încheiate la colțuri, fie *în șóși* sau *în amnăre*, adică din stîlpi (numiți *șóși*) fixați jos în *tálpa* casei, iar sus înfipti în *grinzi*, între care se bagă *înfundătúra* „lemnurile care formează umplutura pereților casei“. *Șóșii* de la colțurile casei sînt sprijiniți de o parte și de alta de *contrașise*. Alături de termenul *grindă* am notat cu sensul de aici și pe *coárdă*. Pe capetele grinzilor se pun *costoroábele*, iar pe acestea se fixează capetele de jos ale *căpriorilor*. Acoperișul casei poartă denumirea de *hazás* sau *házás*, dar și *acoperiș*. Gaura din acoperiș prin care intră lumina în podul casei se numește *bagică* și *fumár* (Se). Materialul folosit în mod curent pentru acoperiș este *dránița*. Alături de acest termen se folosește și cuvîntul *şindilă*, uneori cu specificarea că şindila îi subţire și scurtă, pe cînd dranița-i mai groasă. Retezătura de brad din care se face dranița se numește *span* (< germ. *Span*), iar operația respectivă a *şpănuí*. Din *span*, bucățile de draniță se desprind cu unealta de fier numită *cîrnéci*. Dranița se bate pe *leațuri* (sg. *leát*); alături de *leațuri*, am notat și forma *léturi* (sg. *leť*). Scindura care se bate peste căpriori, cînd se învelește casa cu tablă, se numește *astereálă* (< tc. *astar* „căptușeală“ + suf. *-eală*) sau *tabán*, termen de asemenea turcesc.

După ce s-a ridicat construcția de lemn, pentru a putea fi lipită casa se *suşeléște* sau se *şipcuiéște*, adică se bat în birne sau în înfundătura *suşéle*, *cercevéle*, *şipci* sau *şánduri* „leațuri mici de scindură, care susțin lipitura“. În toată regiunea am întîlnit, cu sensul cunoscut, cuvîntul *prispă*. Cînd prispă este prevăzută la exterior cu un grilaj de scindură, se numește *cerdac* sau *tîrnáť*. Șopronul sau paravanul făcut la spatele casei se numește *dólie* (Cl, PG).

Tavanul casei se numește în mod obișnuit *bagdadie*, dar și *sufit*. Jos se bate *duşumeá* (și *duşameá*) sau *podeálă*. Lemnurile pe care se bate duşumeaua poartă denumirea de *căpătíie* sau *grinzi*. Pe lîngă termenul *toc* (de uşă sau de fereastră), am notat cu același sens și pe *uşór*. Bucățile de scindură puse pe dinafara geamului sau a uşei, formînd un

fel de ramă, se numesc *blăni* (sg. *blână*, dar și *tasmăle* sau *tăsmăli* (sg. *tasmă*, *tăsmă*), la Se.

Cojocăria. Termenii referitori la prelucrarea pieilor și la făcutul cojoacelor sînt puțini și aproape toți cunoscuți și în alte regiuni ale țării. De exemplu, unealta cu care se rad pieile înainte de a le *dubi* se numește și aici *gripcă* iar operația respectivă a *gripcui*. Pielea se întinde cu unealta specială numită *cîrlig*. De la acest cuvînt s-a creat și verbul *a cîrligi* „a întinde pielea cu cîrligul”. Suportul pe care se așază pielea cînd se *gripcuiește* se numește *stătivă*. Alături de termenul *bondă*, cu sensul cunoscut, am înregistrat, cu același sens, și pe *pieptăr*. Marginea neagră sau brumărie la o bondă, făcută fie din piele de miel, fie din lînă toarsă și vopsită, se numește *prim* sau *imităție*. Dintre înfloriturile făcute pe bondă, menționăm *flăurile*, *musculițele* și *pîricii*. Aceste înflorituri se coasă pe o bucată de piele special pregătită numită *jămșă*. Ca să nu se strice cojocul sau bonda, nasturii se coasă pe niște bucăți de piele, aplicate, numite *pingele*.

Morărit. Deși bogată și, uneori, variată de la o localitate la alta, terminologia acestui ultim meșteșug asupra căruia ne oprim în paginile de față nu conține multe elemente străine de proveniență relativ recentă. Prin urmare, ca și terminologia dulgheriei și a construcției casei sau a cojocăriei, terminologia morăritului se deosebește din acest punct de vedere de cea a timplăriei sau fierăriei, bogată în elemente germane.

Toate morile, ferăstraiele sau joagărele de apă și pivele din această regiune sînt puse în mișcare de forța apei; șanțul prin care vine apa se numește *canal* sau *gîrlă*. Uneori, partea de unde această gîrlă începe să fie amenajată, eventual ridicată, pentru a aduce apa la nivelul necesar, poartă denumirea de *lăptoc* sau *lătoc*. Alteori, însă, termenii *canal*, *gîrlă* și *lăptoc* sau *lătoc* sînt perfect sinonimi. Lăptocul se face din scînduri, pe niște *stîlpi*. Lemnele puse de pe un capăt pe altul al stîlpilor și care sprijină lăptocul se numesc *curmezisuri*. Din lăptoc, prin partea înclinată numită *săritoare*, apa izbește în *roata de apă*. Cu ajutorul unei pîrghii numită *cîmpănă*, se oprește sau se pornește roata de apă, coborînd ori ridicînd *stăvila* sau *stăvilărul*. Cînd stăvila este coborîtă și prin urmare roata nu se mișcă, apa din lătoc curge pe o săritoare laterală, numită *sterp*, termen înregistrat de ALR, I, harta 152, numai în punctele 386 (Marginea-Bucovina) și 812 (Grădiștea-Oltenia). Lemnul gros și lung, care constituie osia roții de apă, se numește *grindei*. În acest grindei sînt înșepenate bine, cu *pene* sau *dăpuri* (Cl) de lemn, *crucile* roții. De cruci sînt prinși *colăcii* „obezile”, iar între colaci sînt fixate *cúpele*, adică scîndurile roții în care lovește apa. Roata de apă este fixată la partea dinafară a grindeiului; la capătul lui din interior este fixată *roata de masele*. Capătul dinafară al grindeiului se sprijină pe o construcție specială numită *căpătii*. Lemnele din care se face căpătiiul se numesc *andréle*, dar și *căpătii*. Sinonim cu *căpătii*, la Audia am înregistrat termenul *postament*. În formă de ax, în capetele grindeiului se bat adînc niște buioane de fier, numite *cépurii* sau *ósii* (Cl). Bucata de lemn tare (fag, stejar etc.), fixată în căpătii, pe care se

sprijină *cépul*, poartă numele de *broască* sau *măseauă* (Cl). Dacă-i de metal, bucată respectivă se numește *lagăr* (PG, Ad). De multe ori, termenul *căpătii* are atit sensul notat mai sus, cit și pe cel de *broască* sau *lagăr*. ALR, I, harta 161, intitulată *broască* (*supt cepul grindeiului*), nu înregistrează termenul *broască* în nici una din localitățile vecine cu regiunea anchetată de noi.

Instalația descrisă pînă aici este comună morilor, joagărelor și pivelor. În cotinuar, ne vom ocupa numai de terminologia referitoare la diferitele părți ale morii. *Roata de măsele* adică roata care are pe una din părțile laterale ale obezilor înfipti niște colți de lemn tare, numiți *măsele*, pune în mișcare *crîngul*, alcătuit dintr-o axă verticală, numită *fus* sau *drîgul crîngului* (Ad), și din niște bucăți de lemn fixate în jurul fusului. Aceste bucăți de lemn, în care se angrenează măselele, se numesc *sustóri* sau *ștóri* (IA). Capătul de jos al fusului se sprijină pe o bucată de lemn numită *punte*, *puntea crîngului* (Ad), *punte mobilă* (Hn), *supört* (Hn) sau *grinda morii* (PG). Cu ajutorul ei se ridică sau se coboară piatra de deasupra, ca să iasă făina — după preferință — mai mare sau mai mică. Dispozitivul special construit pentru aceasta se numește *frîná* (IA, Bh), *șurub de transport* (PG), *manivelă* (Cl), *mină cu zăvör* (Gl). Bucata de metal sau lemn tare, scobită și fixată în punte, pe care se învîrte fusul, se numește *tigăie*. Capătul fusului, care intră în *tigăie* și care este prevăzut uneori cu un vîrf de metal, se mai numește și *cășel* (Gl) sau *buburúz* (PG). Capătul de sus al fusului este înfipt în puntea de metal numită *părpărișă* (Ad), *pîrpărișă* (IA, Ad), *părpălișă* (Bh), *pîrpălișă* (IA, Hn), *pîrpelișă* (Gl), *pêrpelișă* (Cl), *pîrpălișă cardalnică* (PG), fixată în *piatra alergătoare*, adică piatra de deasupra. Sinonim cu *pîrpărișă*, la Bh am înregistrat și termenul *lagăr*. Piatra de dedesupt, care nu se mișcă, se numește *zăcătoare*. Bucata de lemn care căptușește gaura din piatra zăcătoare, prin care trece fusul, este numită peste tot *buric*. Uneori nu numai bucată de lemn, ci și gaura respectivă poartă acest nume.

Pietrele morii sînt înconjurate de o *vêșcă* făcută din scînduri. Locul ridicat unde se află *coșul* se numește în general *podul morii*, dar și *postaméntul morii* (Bh, Hn, Ad). Lemnele groase, înfipte în pămînt, care susțin podul morii se numesc *stîlpi*, *pópuri*, *ursói* sau *úrși*. Partea de dedesunt, unde se află roata de măsele, puntea etc., poartă denumirea de *fundamént* (Gl) sau *băscă* (Cl). Lemnul din față, la podul morii, pe care se reazemă și pietrele, se numește la Galu *fruntár*.

Coșul morii se sprijină pe *cái*, două lemne numite așa datorită faptului că de obicei au capetele din față sculptate în formă de cap de cal. Din coș, grăunțele cad mai întii într-o cutie de lemn numită *teică*, iar de aici, prin gaura din piatra alergătoare, între pietre. Teica este scuturată, ca să curgă grăunțele din ea, cu ajutorul unui dispozitiv special numit *titiréz*, *scuturătoarea teicii* (PG), *scuturiște* (Bh). Cantitatea de grăunțe care trebuie să curgă continuu din teică între pietrele morii este stabilită cu ajutorul dispozitivului pus în mișcare de roțița numită *roata pentru grăunțe*, *roata de dat făina* (Bh), *durișă* (Gl) sau *grăunțár* (Cl). Ighia-

bul prin care curge făina dintre pietrele morii are în această regiune mai multe denumiri, cunoscute de toți morarii. Mai răspândite sînt *téică* și *piscoáie*. La PG am notat, alături de *téică*, și termenul *gírlici*. Cu același sens, la Cl, Ad, IA și Bh a n înregistrat cuvîntul *șipot*. Lada în care curge făina se numește peste tot *covată*. Din covată, făina se pune în saci cu *căușul de luat făină*, *leáfa de luat făină* sau *lopáta*. Măsurarea grăunțelor de măcinat sau a făinii se făcea altădată (uneori se mai face și astăzi) cu *mierțicul* și *stamboála* (sau *stambólul*). Plata în grăunțe sau în făină, pe care o ia morarul pentru măcinat, se numește astăzi *huúim* sau *uiúm*. Cu același sens, altădată se folosea mai ales cuvîntul *vámă*. Lada în care se păstrează *huúumul* se numește la Călugăreni *hambár*.

Din timp în timp, pietrele morii se *férecă*, cu *ciocanul de férecát*. Dispozitivul cu care se ridică piatra alergătoare, cînd se férecă moara, se numește *cápră* sau *șap* (Hn). Făina fină, care se așază, sub formă de praf, pe diferitele părți ale morii, este numită în general *ométiță*, dar și *piclá* (Hn). Făina prea mare, care se amestecă de obicei în hrana vitelor, poartă și aici denumirea de *urluíálă*.

CONCLUZII

După ce am parcurs toate sectoarele terminologiei profesionale din localitățile anchetate, se cuvine să precizăm, în cîteva rînduri, caracterele generale ale acestui vocabular.

De la început, am distins o foarte bogată terminologie forestieră. Alături de termeni aparținînd unui fond străvechi (*pădure*, *lemn*, *copac* etc.), sau de împrumuturi mai vechi, cum sînt cele cîteva turcisme (*dragoman*, *dălcăuș*, *șirin*, *ghionder* etc.) din timpul cînd exploatarea forestieră de pe valea Bistriței aprovizionau piețele imperiului otoman, am observat prezența unui amestec foarte variat de cuvinte de diverse origini. Lucrătorii străini de această regiune, sau chiar din alte țări, specializați în muncile la pădure, au lăsat urme adînci în acest vocabular, dîndu-i un caracter eterogen. Cei mai numeroși termeni rezultați din astfel de împrumuturi sînt de origine germană, ucraineană, maghiară și italiană. Vocabularul forestier se îmbogățește, în momentul de față, cunumerosi termeni legați de tehnica avansată care se aplică în exploatarea lemnului. Neologismele tehnice devin tot mai numeroase: *acord*, *ancora*, *antreprenor*, *baraj*, *canal*, *combinat*, *manipulant*, *plantație*, *rampă*, *remorcă*, *sonetă*, *sorta* etc.

Față de terminologia forestieră, într-o continuă prefacere, în plină dezvoltare, vocabularul legat de celelalte îndeletniciri ale oamenilor din regiunea viitorului lac de acumulare prezintă un caracter mai staționar. Neologismul își face loc cu multă greutate și, cum este și firesc, angajează mai puternic diverse meșteșuguri, care se învață la oraș sau de la meșteri care, la rîndul lor, au învățat meseria practică în centrele urbane. Păstoritul, industria casnică textilă și agricultura, cu o tehnică învechită în satele anchetate, cunosc o terminologie în general străveche și, din această cauză, cu puține elemente deosebite față de

alte regiuni din Carpați. Dacă împrumuturile relativ recente sînt puține, în schimb impresionează numărul mare de derivate cu sufixele *-ar* și *-(i)tor*: *berbecar, căprar, cîrlănar, colțar, gemănar, mînzărar, mulgar, pohar, sterpar, strungar, văcar, vițelar, virvar* etc., *călcător, feșuitor, hălțitor, urzitor* etc. Alte sufixe nu ajung acest grad de productivitate și nu este cazul să le pomenim în mod special. Cele menționate sînt instrumente foarte importante și în îmbogățirea terminologiei forestiere: *ginjar, măr-ginar, mijlocar, mîzgar, tasonar, ulucar* etc.; *corhănitor, doborîtor, fasonator, sortator* etc. Din nou trebuie să observăm că la celelalte îndeletniciri derivarea, cu un rol mare în trecut, nu mai prezintă aceeași importanță în momentul de față. Caracterul staționar al terminologiei agricole, păstorești, al industriei casnice textile și al unor meșteșuguri, cum ar fi morăritul, față de prefacerile mari din terminologia forestieră, este evident și din acest punct de vedere. În timp ce terminologia forestieră se îndepărtează tot mai mult de caracterul rural, se „tehnicizează”, restul vocabularului profesional își păstrează, în linii mari, caracterul său vechi.

LISTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE
cu abreviațiile respective folosite în lucrare

- Ad — Audia
- Bh — Buhaľnița
- Ch — Ceahlău
- Cl — Călugăreni
- Fg — Fîrțiģi
- Gl — Galu
- Hn — Hangu
- IA — Izvorul Alb
- PG — Poiana Grințieșului
- Pt — Potoci
- Rg — Ruginești
- Sch — Schitul-Durău
- Se — Secu

INDICE DE CUVINTE

A

abáuf ! 9, 15
 accidentat 16
 acoperiş 38
 acord 10, 41
 afiniş 11
 agéstru 18
 albia apei 18
 aleg oile 31
 alege (la ţesut) 35
 aţesătúrá 35
 amiezătoáre 31
 amnár 34
 amnari de grapă 21
 amnárúş 34
 ancorá 10, 41
 andréa 14, 39
 antîmpinór 10
 antreprenor 10, 12, 41
 arbore cursă 10
 arcér 23
 argeá 14, 18
 argelá 16
 argicá 14, 18
 ariniş 11
 aripă 18
 aripa oilor 28
 asortá 10
 astereálă 38

B

badău 30
 báci 30
 báhnă 20
 bagdadie 38
 bagicá 38
 báieră 29
 bailón 10, 14
 báina ! 15
 báinia ! 8
 baltă 17
 banc 35
 bancă 35
 bancă de lemnărie 35
 bancă de lucru 35

bancă de tímplărie 35
 barabúlă 23
 baracá 10, 12
 baracá borşănească 12
 baraj 10, 41
 barátcă 28
 barós 38
 báşcă 40
 bátcă 23, 24
 bate (caşul) 29, 30
 bate cinepa 32
 bate coasa 23
 bate griul 22
 báuf ! 15
 báuf, bizúna ! 15
 băcie 30
 băhnos 21
 bălúţă 27
 bărbînă 30
 băţălău 23
 băţcălău 23
 băţcăláie 23
 băţacănéle 23
 băţătúrá 33
 băţeală 33
 benchiúş 25
 berbecár 31, 42
 béşchie 13, 35
 béstie 35
 bilán 15
 bilér 14
 bizúnia ! 8, 15
 bizúna ! 15
 bidiiş 30
 bílii 24
 bírnă 38
 bírneáţă 35
 bírsă 21
 blánă 39
 blat 35
 bleáh 25
 boáf ! 15
 boc 9, 18
 bofítău 14
 bofintău 14

boinoc 6
 bold 19
 bolotău 12
 bóndă 39
 bonfáer 38
 bormaşină 38
 bornă 11
 boroánă 21
 borónă 21
 borşenească 12
 bortár 12
 bortos 12
 bostrichus typographus 10
 bóstriţă 10, 12
 botán 13
 botă 30
 botéi 31
 bóur 26
 brad alb 12
 brad bortós 12
 brad cu feşnic 12
 brad luc 12
 brad molid 12
 brad stupos 12
 brădet 11
 brăţăre 23
 brigadă 10, 12
 brighidău 29, 30
 brinză (a băga pe) 29
 brinză (a pune pe) 29
 brinzărie 28
 brăzdár 21
 broască 21, 35
 broască (la moară) 40
 brumărie 26
 buburúz 40
 buc 32
 bucaláie 26
 búci 33
 búcşă 25
 budăcă 29
 budalău 29, 30
 budii 30
 budurói 30

buhăș 11,12
 buhășime 11
 bulfee 27
 bulughéne 23
 bumbac 34
 burdúf 30
 burghiu 36
 buric 40
 butuc (la roată) 25
 buza plutei 18
 buzár 18
 buzdugan 19

C

cáceră 27
 cadrél 17
 cadríl 17
 cáier 34
 cáiman 13
 cai (la coșul morii) 40
 caleáp 34
 canal 10, 39, 41
 canapéa 19
 cánură 33
 cápră 41
 capra mare 19
 captár 9
 capul suport 37
 car 19, 24, 29
 carga 15
 cartoáfa 23
 cartófă 23
 catarg 6
 catéu 10
 cájá 30
 cazan 30
 cazic 6, 18
 cälădău 9, 18
 cälătău 19
 cálcătór 34, 37, 42
 cálcii 13
 cáldare 30
 cáluș 26
 cânărá 27
 cãpășiru 26
 cãpătii 6, 18, 38, 39, 40
 cãpătina 25
 cãpestră 34
 cãpeșeală 26
 cãpiátul 28
 cãpițá 24
 cãprár 31, 42
 cãpriór 38
 cãpușă 28
 cãrare 34
 cãrmână 33
 cãrușă 24

cãsoáie 13, 14, 17
 cãșiță 17, 34
 cãtúșă 26
 cãțél 23, 40
 cãúș 22
 cãușul de luat fãină 41
 ceapráz 6
 ceátă 12
 célniță 29
 cep 13, 39, 40
 cepurí 13
 cerbice 26
 cerc 25
 cercél 27
 cerceveá 38
 cerdac 38
 cești 13
 cetină 12
 cheie 38
 chélnir 37
 chérner 37
 chiag 29
 chichiriță 28
 chigornicér 29
 chingár 36
 chingă 6, 21, 36
 chitá 33
 chitfalț 36
 cioáblă 12
 cioácă 7
 cioatá 37
 cioban 30, 32
 cioban pe samă 30
 ciocán 38
 ciocanul de ferecat 41
 ciocantin 21
 ciocirlie 6, 7, 18
 cioflinc 1, 8, 16
 ciómp 12
 ciontá 13
 cioplăș 12
 cioplitór 36
 ciotóc 13
 circular 1
 ciubăr 29
 ciucălăște 22
 ciúhă 11, 20, 22
 ciung 12
 ciúturá 13, 16
 ciuveie 30
 cílți 34
 cínepă de toamnă 32
 cínepă de vară 32
 cínepăște 32
 círcéi 36
 círcie 26
 círd 31
 círlan 27

círlană 28
 círlánár 31, 42
 círlig (la dubit) 39
 círtigătúră 23
 círligi 39
 círmă 18
 círnéci 38
 cladă 16
 cláie 22, 24
 clisá 14
 cíobánț 26
 cíóțur 36
 cíupă 8, 36
 coadă de șoarece 36
 coadă de vulpe 36
 coárbă 36
 coardă 25, 38
 coasă 23
 códină 22, 33
 colác, 25, 39^m
 colítău 37
 colibă 28
 colț 21, 36
 colțár 25, 36, 42
 colțul calului 21
 comárnic 28
 combinat 10, 41
 compas 36
 condei 18
 contrafiș 14
 contrafișă 38
 contrafúx ! 9, 14
 copac 41
 copilét 22
 corcie 25
 cordár 18
 córi 24
 corláră 25
 córlă 28
 corhánă 16
 corhăni 16
 corhănitór 16, 42
 coritúră 24
 cormánă 21
 coroánă 25
 corován 9, 13
 corșér 28
 cosire 23, 24
 costoroabă 38
 coș 40
 coșér 28
 coșolină 21
 cotár 28
 cotór 22
 cotiugă 20, 25
 cotleț 34
 cotóri 22
 cováci 37

covâl 37
 covată 41
 crac 25
 crâiner 8
 crâismă 36
 crampón 16
 cranț 25
 cranț 25
 crin 12
 crintă 29
 crivăla 28
 crivăla ! 9, 15
 crîng 40
 croațar 36
 cruce 13, 26, 34
 cruce (la sanie) 25
 cruce (la virtelniță) 34
 crucile roșii 39
 cucură 21
 cûhâr 12
 cui 21, 26
 cuiele pentru strîns 35
 cûjbă 30
 culege 22, 32
 cûmpănă 39
 cupă 29, 39
 curâr 18
 curătura 16
 cur de plută 18
 curechi 23
 curmeziș 39
 curmezișuri 21
 cursă 10
 custură 36
 cûte 23
 curia băncii 35
 cușit 21
 cuvertură 35

D

dalác 28
 dâltă 27, 36
 dâlțâr 21
 da pluta de buză 18
 dâlcăuș 6, 41
 dâltiță 27
 dâltui 36
 dealțâr 21
 délniță 20
 délțar 21
 depănă 33
 desfăcă 22
 destrămă 34
 direseală 30
 dirjuncă 20
 doborîtór 42
 dölje 17, 38
 dolji 18

dop 39
 dragomán 6, 12, 41
 dránița 38
 dreává 16
 dréce! 15
 drécea! 9
 dreseală 30
 dric 25
 dricul de dinainte 25
 dricul de dinapoi 26
 drob 28
 drúgă 33
 drugul crîngului 40
 dubi 39
 dublu obel 36
 dumésnic 31
 durát 38
 durghinár 24
 duriță 40
 durjuncă 20
 dușameá 38
 dușumeá 38

E

echipă 10, 12
 echipă fulger 10

F

falțamer 36
 farșine 17
 fasonatór 42
 fâgârie 11
 falcică 21, 26
 fedelés 30
 ferăstrău 35
 ferăstrău de apă 19
 ferecă 41
 ferestău 35
 ferflească 23
 feșuitór 36, 42
 fierar 37
 firistău 35
 firul apei 9, 18
 fixă 39
 finát 23, 24
 firgău 16
 fișchie 28
 flească 23
 floáce 33
 floare (la bondiț) 39
 flúdâr 8
 flútur 17
 foale 38
 focár 12
 fofeáză (la virtelniță) 34
 foltău 9

fôrbaism 38
 forfecătura 27
 fôrverț 9, 14
 fôșlac 36
 frină 40
 fruntar 18, 40
 fûgâr 15
 fuiór 32, 33
 fumár 38
 fundamént 40
 furcă 24, 33, 37
 furculiță 27
 furgău 16
 fus 33, 40
 fuștel 34
 fux! 9, 14
 fúcfanț 36
 fúxfanț 36

G

gadaráie 8, 12
 galión 6
 gard 18
 garga! 8, 15
 garniz 36
 gater 19
 gâlbază 28
 gâlbénare 28
 gâleată 29
 gârdúș 17
 gâtejele 30
 gealău 36
 geluitóri 36
 gemănâri 25, 42
 germán 14
 germánă 14
 ghelțâr 21
 ghem 33
 ghidărăie 12
 ghiondér 41
 gilțâr 21
 gireadă 24
 ginj 7
 ginjâr 18, 42
 girliă 39
 girlici 41
 giugă 22
 grăifțirc 36
 grâiner 8
 grapă 21, 22
 grátie 25
 grămadă 17
 grăunțâr 40
 grindă 38, 40
 grinda morii 40
 grindéi 19, 21, 22, 39
 gripcă 39
 gripcui 39

gunoi 20
gură de broască 36
gura coasei 23
gură de ham 26
gurgui 26

H

hăit 8, 10, 17
halături 26
haldán 32
hambár 41
hántamer 38
hășchie 13
hat 20
hazás 38
hálcitór 36, 42
hângánesc 21
hăt 26
házás 38
hirdäu 29
hirlét 27
hírzób 29
híștioagă 27
hléi 20
hleioi 20
hohi! 15
hotár 20
hreápă 15
hreápă 22
hrepcui 22
hrésturi 16
huc 32
húia! 15
huiúm 41
húzár 9, 13, 18
huzureán 13

I

iapă 7
iescár 12
ilău 38
imităție 39
inima canapélei 19
inima carului 25
inima ulucului 14
iniper 12
instalăție 17
ióp 14
ipir 12
izlaz 31

I

imblăciu 22
impintenă 25
implintație 10, 16

în amnăre 38
incălță (roata) 25
incheга 29
în chiotori 38
închisoare 10, 18
increștă 13
în durăt 38
înfierbintatul 27
înfundătură 38
îngemănat 12, 22
îngemănoși 22
însemna 27
în șoși 38
intinsoare 34
intimpinór 10, 12
înțarcălăt 12
înurzit 22
înveli 34

J

jablón 37
jámșă 39
janț 29
jebiúță 34
jintiță 30
jintui 29
jintuială 29
jintuit 29, 30
jiréble 34
jńapan 12
jnap 12
jneámăt 18
jneapán 12
jnépăr 12
jóeperi 12
joagăr 8, 13, 35
jug 18, 19, 26
jugul mobil 35
jupi 13
jurubiță 34
juvléică 12

L

la cimp! 18
lăgăr 40
láie 26
lambă 36
lambă 25
la pădure! 18
la Moldova! 18
la Muntenia! 18
lăicér 35
lăptóc 39
lătínói 34
lătóc 11, 19, 39
lătunói 34
lăturaș 14

leáfă 8, 18
leáfa de luat făină 41
leát 38
lemn 41
lemn atacat 12
lemn de batcă 23
lemn de grapă 21
lemnúș 34
létcă 34
leț 38
léucă 25
limbă 32
liniár 37
lingură 36
lingura mare 30
línă 33
línă cănuoroasă 33
línă păroasă 33
loc accidentat 15
lócбайдin 36
loc băhnos 20
loc de boi 16
loc forțat 15
loc tirlit 20
lóczec 36
lóitřă 25
lopátă 18, 41
lopățică 26
luc 12
lucernă 24
lungoáne 17

M

macát 35
magazin 13
manipulant 10, 12, 41
manivelă 40
marcă 11
marina 8, 14
mátur 27
mămíie 22
mămúie 22
mánúnchi 32
mănușă 19
mărcătură 12
mărginár 14, 18, 42
mărginăș 14, 18
mășáúă 40
măseá (la moară) 40
măseáua coasei 23
meliță 32
melițói 32
melițúică 32
ména! 8, 15
mestecăniș 11
miertic 41
mijlocár 18, 42
minghină 38

mioară 27
 miór 27
 miriște 22
 miță 33
 miți 33
 mijă 13
 mină cu zăvór 40
 minz 34
 minzare 27, 28, 31
 minzărár 31, 42
 minzóc 34
 miță 14
 miță (la stative) 34
 mizgár 16,42
 mizgă 13
 mizgui 16
 mlăciu 22
 mocioárcă 20
 mocirlă 20
 modél 19
 molid 12
 molift 12
 momie 22
 muc 32
 muchér 36
 múchie 36
 mulgár 31, 42
 murá cînepa 32
 muscár 12
 musculiță 39
 múscură 27
 muștereață 13
 mutare 29
 mutátoáre 29
 mutélcă 25

N

naclád 29
 nátră 34
 năcărúș 29
 neámț 14
 nevedit 34
 nicovală 38
 nitamer 38
 nimăș 31
 nímăt 28
 noáten 27
 noátenă 27
 numárătúră 34
 nútobel 36
 núturi 36

O

oaia de un miel 27
 obadă 25
 oblinc 15

ocinăș! 9,15
 ogréji 24
 ohí! 8, 9, 15
 óiște 25
 olári 13
 ométiță 41
 opleán 25
 opritoáre 25
 opritór 37
 orcic 26
 osia strungului 37
 osie 39
 otavă 24

P

pac 35
 pachet 34
 páis! 14
 pálá 33
 palúga! 9,15
 pană 13, 39
 pana cioflincului 16
 pană de hírleț 27
 parcánă 14
 parcélă 12
 parchet 12
 parchet șuvár 16
 pat 28
 pat (de brînză) 28
 patbanc 36
 patláj 16
 pădure 4, 11, 41
 pálimár 6, 18
 pánură 35
 pánușă 22
 pápușă, 22, 35
 pápușoi 21
 pápușoi în lapte 22
 pápușoi în ținte 22
 pápușoi urzit 22
 pár 33
 párpáliță 40
 párpáriță 40
 páșune, 31
 pátláji 16
 pátúlă 28
 pedală 37
 pene (de porumb) 22
 perciúni 36
 perinóc 25
 perinogăș 25
 perișór 35
 pérpeliță 40
 piatra alergátoare 40
 piață de experiență 10, 11
 píciór 23
 píciór (la sanie) 25
 picioarele băncii 35
 picioare (la meliță) 32
 píclă 41
 pieptár 39
 pieptánă 33
 pieptánúși 33
 pieptene 33
 piesă de experiență 11
 pihlár 18
 pihlă 18
 pin 12
 pingéle 39
 pírpeliță 40
 pisc 26
 piscoáie 41
 pișcătúră 27
 pitióci 23
 pinză 19
 pinză de bumbac 35
 pinză de cílți 35
 pinza coasei 23
 pinză de fuior 35
 pinza ulucului 14
 pírlitúră 16
 píroágă 20
 pírpálița cardálnică 40
 pírpáliță 40
 pírpáriță 40
 pișpiálă 28
 pláncă 8, 16
 plantație 10, 16, 41
 plátbanc 36
 plásă 12, 28
 plaz 21
 pláncui 16
 plintație 10, 17
 plócádă 31
 plocáz 26
 plocău 26
 plug 28
 plută 18
 poarta principală 17
 poclád 35
 pocládă 35
 pocriș 25
 podea 14
 podeală 38
 podină 24
 podul morii 40
 podul osiei 25
 pohár 31, 42
 poiánt 6, 18
 poinóc 6, 18
 polen 22
 polizór 35
 polog 24
 ponor 20
 pop 34, 41

popușoi 21
 popușoi moldovenesc 21
 porghici 32
 porșor 24
 pörție 12
 porumb 21, 22
 postamentul joagărului 19
 postamentul morii 39, 40
 pöšťä 11
 potcoává 13
 poting 22
 potricală 27
 pozdërie 32
 praf 22
 prășilă 22
 prășină 24
 prășii 22
 prășit 22
 prăștiér 26
 prăștină 24
 prășui 22
 prepeleac 24
 priloágă 20
 prilög 20
 prim 39
 prinzătoäre 34
 prispă 38
 produscă 25
 prosóp 35
 proțáp 25
 pühă 31
 pünte 40
 puntea cringului 40
 punte móbilă 40
 purdëi 32
 purdic 32
 purghici 32
 purice (la bondiță) 39
 purif 9, 17
 putină 29, 30

R

rac 17
 raclă plutitoare 17
 raclă de uluc 13
 radiér 17
 rágilă 33
 raia 8
 rampă 41
 rasu (tăia cu) 11
 rază (la virtelniță) 34
 răcoanță 10
 rágelă 33
 rămășiță 32
 rándcă 36
 ráscol 25, 31
 ráscoli oile 31
 rásfulgul 27
 răsturnătúră 16

rășchiá 33
 rășchitor 33
 rázuș 13, 36
 remorcă 10, 41
 responsabil 10, 30
 restéu 18
 retezătúră 27
 ridiche (la coasă) 23
 rindeá 36
 riz 9
 riză 9
 rizonant 13
 rínd de porșóri 24
 roată 26
 rínză 29
 roată de apă 39
 roată de bătut unt 30
 roată de dat făină 40
 roată de făcut țevi 35
 roată de măsele 39, 40
 roată de tors 33
 roată de transport 19
 roată pentru grăușne 40
 roatele plugului 21
 roata strungului 37
 roata volántă 37
 robănc 36
 rochia bradului 13
 rost 34
 rostár 35
 roști 34
 roșcăni 21

S

sal 6
 saltár 35
 sámeș 30
 sanciu 25, 26
 sanie 25
 santinelă 14
 sarsámuri 13, 26
 săritoäre 39
 scărmană 33
 schélă 6, 17
 schimboáie 21
 schiópul 28
 scul 33, 34, 35
 scutár 30, 31
 scuturătúră 33
 scuturătoarea teicii 40
 scuturiște 40
 sector 4?
 sféder 36
 sfléder 36
 simbric 31
 síhlă 11
 síhléte 11

síhlös 11
 simbraș 31
 sínge (de) 28
 smoc 32
 snop 22
 sócaci 13
 sonétă 10, 41
 sortá 10, 41
 sortatör 42
 spată 34
 spatir 28
 spătări 38
 speteáză 35
 spic 13
 spișă 25
 splină 25
 stamboală 41
 stamból 41
 stániște 31
 státivă (la dűbit) 39
 státive 34
 stávilă 39
 stăpin mare 30
 stăpinul stinei 30
 stăvilár 39
 stearpă 28
 sterp 17, 27, 39
 sterpár 31, 42
 stinghie 21
 stívă 17
 stívă cadril 17
 stívă în cadrul 17
 stivui 17
 stítp 39, 40
 stină 28
 stog 24
 stolér 35
 strájă 19
 străghéăț 29, 30
 strămioară 27
 strămiór 27
 strecătoäre 29
 strecurătoäre 29
 stricneá 28
 stróh 24
 strohărie 24
 strug 37
 strujan 22
 strujituri 37
 strung 37
 strungă apei 18
 strungár 31, 42
 strungă 28
 stupós 12
 sucală 34
 sucitör 29
 sucitúră 35
 sufít 38
 suluri de transport 19

suport 40
 súrlă 12, 28

Ș

șablón 37
 șaibar 14
 șaibă 37
 șchiop 28
 șef de pirău 12
 șef de sector 12
 șfáizic 36
 șfáizir 36
 șforul apei 18
 șiac 35
 șiba ! 9, 15
 șinár 25
 șină 25
 șindilă 38
 șipcă 38
 șipcui 38
 șipot 18, 41
 șirin 41
 șistoacă 20
 șistori 40
 șlácamer 36
 șláidár 9, 17
 șláit 8, 9, 17
 șliț 36
 șmiglă 36
 șoáibă 14
 șoibár 14
 șofreică 12
 șopron 28
 șopru 12
 șoși 38, 40
 șpan 38
 șpantă 14
 șpánui 38
 șpiț ! 9, 13, 15
 șpițhamer 38
 șpont 36
 șpráit 17
 șprángă 7, 18
 șpriț (a da) 14
 șprițui 14
 șrótofel 36
 ștab 36
 ștangă 19
 ștemaizin 36
 ștemui 36
 ștergătóri 28
 știră 27
 știubéi 12
 ștoc 37
 ștrághmais 37
 ștráihmas 37
 ștreáng 26
 ștronță 7
 șuba ! 15
 șubár 14

șuvár 16
 șuetă 27
 șuetură 27
 șurub 35
 șurub de transport 40
 șurupul mare 35
 șurupul mic 35
 șușele 38
 șușeti 38
 șúșniță 20
 șúștang 19
 șúștóri 40
 șuvár 17

T

taban 38
 táblă 18
 talmij 18
 talmíz 18
 talpă 13
 tálpa casei 38
 talpă (de sanie) 25
 támis 13
 támos 10, 13
 tapă 7, 13
 tápă 7, 13
 taráz 14
 tarincă 25
 taríngă 25
 tasmá 39
 tason 7
 tasonár 42
 táhuiálă 28
 táia áșchie 13
 táia pădurea în urs 13
 tálpáluiálă 26
 tálpásiță 26
 tálpigă 26
 támiter 12
 tásmă 39
 táujér 30
 teară 34
 réică 40, 41
 teighéa 35
 terțiu 27
 teși 13
 téu 37
 tiára ! 8, 15
 tigáie 40
 tira ! 8
 tisă 12
 titiréz 40
 tiúz 18, 26
 tiuzac 18
 tiví 34
 tímplár 35
 tínjálă 19
 tínjálói 26
 tírlă 20, 28
 tírli 20

tirlitură 20, 31
 tírnaț 38
 toarce 33
 toc 23, 38
 toc (la meliță) 32
 tocă 32
 tolcám 30
 toloacă 20
 topi 32
 topilă 32
 topit 30
 topór 4, 13
 toporiște 23
 tóriște 24
 tórna 28
 tort 35
 trage cínepa 32
 traista cu ciocanele 23
 transpórt 19
 táxmais 37
 trenul piugului 21
 tres 14
 trifoi 24
 trinchét 6
 trunchi 4
 trunchi de cioplit 37
 tufă 11
 tufiș 11
 túriște 24
 turpinár 13, 24
 turpină 13
 tușiná 33
 tușináțură 33

T

țandură 38
 țap 18, 41
 țapínă 7, 8, 13
 țapmașin 37
 țarină 23, 24
 țápchiș 15
 țápoi 24
 țeávă 34
 țenchi 7
 țepușă 25, 26
 țevie 34
 țevii 34
 țiglină 36

U

uiúm 41
 uluc 13
 ulucar 13, 42
 ulucári 13
 umblăciú 22
 urdár 30
 urióc 34
 urliuíálă 41
 urs 13, 14, 40

ursói 19, 40
urzeálă 33
urzi 33
urzičărie 31
urzițoăre 34
urzițor 34, 42
urzói 33
usúc 33
ușă 28
ușor 38

V

val (de pinză) 35
valțuri 19
vămă 42
várda! 8, 9, 15
várda crivúta! 9, 15
várda vírvánu! 15
vardo bilánu! 15
vardo vírvánu! 15
varga coasei 23
várșă 26

varză 23
vatăle 34
vatră 29
vácăr 31, 42
vălătúc 19, 24, 35
vársát 28
vécsál 9
versánt 15
véscă 40
vínclu 36
vine vírvánu uái! 15
viră 14
vițelár 31, 42
vizúna! 15
vinturișcă 22
vírván 13, 15
vírvánu! 9, 15
vírtej 16, 25, 30
vírtelniță 34
vírván 13
vírvár 24, 42
vírvui 24
volta! 8, 15
voltá 8

vrcășcuri 16

Z

zahátă 18
zambá 27
zară 30
zaviț 6, 12
ză 16
zácătoăre 29, 40
zăgilnă 29
zăgírănă 29
zámărie 13
zāvór 28
zbiłtag 21
zdrobește (cínepa) 32
zer acru 30
zer dulce 30
zgiriác 37
zgiriățuri 37
zгурós 20
zmidă 16, 38
zmidărie 16
zudrie 27

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ РАЙОНА БУДУЩЕГО
ВОДОХРАНИЛИЩА БИКАЗКОЙ ГИДРОЭЛЕКТРОСТАНЦИИ
„В. И. ЛЕНИНА“

Краткое содержание

Данная работа является частью раздела, касающегося лексики народного говора, представленного в лингвистической монографии Биказа, которая была составлена коллективом исследователей из Бухареста, Клужа и Ясс.

Была исследована профессиональная лексика, связанная с лесной промышленностью, земледелием, скотоводством, кустарным текстильным производством и с некоторыми другими ремёслами. В отношении возможностей её развития профессиональная терминология исследуемой области имеет два аспекта: а) лексика, связанная с лесной промышленностью, столярным и кузнечным ремеслом, т. е. с такими занятиями, в которых техника получает с каждым днём всё большее применение; б) терминология из сферы земледелия, скотоводства, кустарного текстильного производства и др. является более устойчивой.

Терминология из области лесной промышленности очень богата и в то же время весьма разнообразна по своему происхождению. На основу старых румынских элементов нашлаивается прежде всего пласт турецких слов, проникших ещё в то время, когда лесная промышленность снабжала главным образом в пользу турков (напр. *cazic, dălcăuș, dragoman, zaviț* и др.). В период проникновения капитализма в эту сферу производства, к этому слою прибавляются элементы немецкого

происхождения (*fludăr, leafă, șlaidăr, șlaiș* и др.), итальянского (*gar-ga!, marina!, șprangă țapină, volta!* и др.), украинского (*boc, hufăr, purif* и др.), венгерского (*călădău, răcoanță, tamos* и др.). Особое место занимают технические неологизмы, широко распространяемые в последнее время квалифицированными служащими лесной промышленности.

Остальные два занятия из первой группы, отмеченной выше, — столярное и кузнечное ремесло — содержат большое число элементов немецкого происхождения. Эти элементы проникли при посредстве немецких и еврейских мастеров, поселившихся в исследуемом районе или в таких городах как Ватра-Дорней и Пятра-Нямц.

Терминология, связанная с остальными занятиями известна во всей Молдавии. Наличие в этой терминологии отдельных трансильванских слов, происхождение которых было установлено авторами при помощи румынского лингвистического атласа, объясняется географическим положением данного района.

Сельскохозяйственная терминология не очень богата вследствие неблагоприятных условий для более широкого развития земледелия. Однако терминология из области скотоводства и кустарного текстильного производства несравненно богаче.

Отличительной чертой терминологии, связанной с указанными выше занятиями, является отсутствие в ней иноязычных элементов.

LA TERMINOLOGIE PROFESSIONNELLE DANS LA RÉGION DU FUTUR LAC D'ACCUMULATION DE L'HYDROCENTRALE „V. I. LENIN” DE BICAZ

Résumé

Le présent travail n'est qu'un fragment du chapitre qui s'occupe du lexique du parler populaire présenté dans la monographie linguistique de Bicaz, élaborée par un collectif de philologues de Bucarest, Cluj et Iassy.

On a étudié la terminologie professionnelle relative à l'exploitation du bois, à l'agriculture, à l'industrie textile domestique, à certains métiers comme aussi la terminologie pastorale. Du point de vue des possibilités de développement, la terminologie professionnelle de la région enquêtée offre deux aspects: a) le vocabulaire lié à l'exploitation forestière, à la menuiserie ou à la ferronnerie, — occupations qui se trouvent dans un progrès technique ininterrompu, — subit des modifications permanentes; b) la terminologie de certaines occupations à savoir l'agriculture, l'élevage des moutons, l'industrie domestique textile et autres est de beaucoup plus stationnaire.

Extrêmement riche, la terminologie forestière de la dite région est aussi très variée comme origine. Sur un fond d'éléments vieux roumains se greffe tout d'abord une couche de mots turques adoptés au temps où l'exploitation du bois servait les intérêts turcs (ex. *cazic, dălcăuș, dragoman, zaviș* etc.). À l'époque de la pénétration du capita-

lisme dans cette branche de production on y ajoute des éléments d'origine allemande (*fludâr, leafă, șlaidâr, șlaiș* etc.), italienne (*garga!, marina!, șprangă, șapină, volta!* etc.) ukrainienne (*boc, huzâr, purif* etc.), magyare (*călădău, răcoanță, tamos* etc.). Il faut donner une place spéciale aux néologismes techniques qui, dernièrement, jouissent d'une circulation intense par l'intermède du personnel silvique qui a une qualification spéciale.

Dans les deux autres métiers (ci dessus) cités, la menuiserie et la ferronnerie, on emploie un vocabulaire très riche en éléments allemands. Ces éléments s'y sont introduits moyennant les artisans allemands et juifs qui se sont établis dans la région enquêtée ou dans des localités comme Vatra-Dornei et Piatra-Neamț.

Quant à la terminologie relative aux autres occupations indiquées, elle est généralement répandue dans la Moldavie toute entière.

Grâce à la position géographique de la région en discussion certains éléments transylvains ont passé la montagne en s'y introduisant. Les auteurs les ont identifiés en se servant de *l'Atlas linguistique roumain*. La terminologie agricole reste pauvre, ce que l'on explique par le fait que le sol de la région est assez impropre à l'agriculture. Par contre, le vocabulaire concernant l'élevage du bétail comme aussi celui de l'industrie textile domestique est mieux représenté. Leur trait caractéristique est le manque d'éléments étrangers de date récente.

DE LA INDO-EUROPEANĂ LA BALTO-SLAVĂ — INOVAȚII MORFOLOGICE *)

DE

A. VRACIU

§ 1. În ultima vreme interesul față de studierea celor mai vechi relații lingvistice balto-slave a crescut în mod considerabil. Despre aceasta ne vorbesc numeroasele cercetări publicate recent — sau relativ recent — în diferite țări europene ¹⁾. Dar, întrucât perioada de timp su-

*) Menționăm că, din lipsă de semne, n-am putut respecta, în note, ortografia limbilor în discuție.

1) Dintre studiile consacrate de lingviști și arheologi problemei respective menționăm: A. S e n n, *On the degree of kinship between Slavic and Baltic*, «Slavonic and East European Review», vol. XX, 1941, p. 251—265; *Die Beziehungen des Baltischen zum Slavischen und Germanischen*, «Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung», Bd. 71, 1954, p. 162—188; C h r. S. S t a n g, *Das slavische und baltische Verbum*, Oslo, 1942; J. S a f a r e w i c z, *Przyczynki do zagadnienia wspólnoty balto-słowiańskiej*, «Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności», t. XLVI, nr. 7, Kraków, 1945; *Balto-słowiańskie stosunki językowe*, Słownik starożytności słowiańskich (Zeszyt dyskusyjny), Wrocław, 1958, p. 4—6; J. K o s t r z e w s k i, *Balto-słowianie i początki Słowian*, «Przegląd Zachodni», t. II, nr. 2, 1945, p. 168—173; *Stosunki między kulturą luzyczką i baltyczką a zagadnienie wspólnoty językowej balto-słowiańskiej*, «Slavia Antiqua», V, 1956, p. 7—75; T. L e h r — S p l a w i n s k i, *O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian*, Poznań, 1946; *Język polski*, ed. II, Warszawa, 1951, p. 18—19, p. 33—34 (Vezi și traducerea rusă, *Польский язык*, Editura literaturii străine, Moscova, 1954, p. 10—11, p. 21—22); *Wspólnota językowa balto-słowiańska a problem etnogenezy Słowian*, «Slavia Antiqua», t. IV, Poznań—Wrocław, 1954, p. 1—21; *Новая попытка освещения проблемы происхождения славян*, «Voprosi iazikoznaniia», nr. 1, 1955, p. 152—161; în colaborare cu Z. d. S t i e b e r, *Gramatyka historyczna języka czeskiego*, partea I, Warszawa, 1957, p. 13—15; *Балто-славянская языковая общность и проблема этногенеза славян*, «Voprosi slaveanskogo iazikoznaniia», fasc. 3, 1958, p. 5—14; *Podstawy indoeuropejskie wspólnoty językowej balto-słowiańskiej*, Z polskich studiów slawistycznych, t. I (Prace językoznawcze i etnogenetyczne na IV międzynarodowy kongres slawistów w Moskwie, 1958), Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa, 1958, p. 125—136; E. G h e o r g h i e v, *Балто-славянско-германското езиково родство*, «Izvestiia na Seminara po slaveanska filologija», kn. VIII și IX, Sofia, 1948, p. 1—46; O. S z e m e r é n y i, *Sur l'unité linguistique balto-slave*, «Études slaves et roumaines», vol. I, fasc. 2, 3, 1948, p. 65—85, 159—193; *The Problem of balto-slavic Unity*, «Kratylos», Jg. II, 1957; J. K u r y ł o w i c z, *Le degré long en balto-slave*, «Rocznik Slawistyczny», t. 16, 1948, p. 1—14; *L'accentuation des langues indo-euro-*

pusă observației ține de preistorie, e natural ca divergențele de păreri să fie foarte mari, iar ipotezele mai mult ori mai puțin plauzibile.

Studiind însă elementele comune în vocabularul, fonetica și gramatica limbilor balto-slave, ajungem la concluzia că, după scindarea unității indo-europene, vorbitorii acestor dialecte au trecut printr-o epocă de comunitate. Teza aceasta este susținută în prezent de majoritatea lingviștilor. Puțini sint cei care mai adoptă astăzi concepția emisă cândva de A. Meillet, concepție potrivit căreia inovațiile spe-

péennes, Kraków, 1952; *L'apophonie en indo-européen*, Wrocław, 1956; *O jedności językowej balto-słowiańskiej*, «Biuletyn Polskiego Towarzystwa językoznawczego», XVI, Wrocław-Kraków, 1957, p. 71—113; *O балто-славянском языковом единстве*, «Voprosi slaveanskogo iazikoznaniia», fasc. 3, 1958, p. 15—49; E. Fraenkel, *Die baltischen Sprachen. Ihre Beziehungen zu einander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1950; *Zum baltischen und slavischen Verbum*, «Zeitschrift für slavische Philologie», Bd. XX, nr. 2, 1950, p. 236—320; A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, t. I, Lyon-Paris, 1950; J. M. Endzeliņ, *Древнейшие славяно-балтийские языковые связи*, «Trudi Instituta iazika i literatūri Akademii Nauk Latvīiskoi SSR», t. II, Riga, 1953, p. 67—82; P. N. Treťiakov, *Восточнославянские племена*, ed. a II-a, Editura Academiei de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1953; J. S. Otremski, *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosi iazikoznaniia», 1954, nr. 5, p. 27—42, nr. 6, p. 28—46; *Stosunki wzajemnych stosunków między grupą językową bałtycką a słowiańska*, Z polskich studiów slawistycznych, T. I, p. 146—148; P. Aruma, *Die Verwandtschaftsverhältnisse zwischen Baltisch und Slavisch*, «Zeitschrift für slavische Philologie», Bd. XXIV, 1955, p. 9—28; M. Leumann, *Baltisch und Slavisch*, Corolla linguistica. Festschrift F. Sommer, Wiesbaden, 1955, p. 154—162; V. Gheorghiev, *Към въпроса за балтославянската езикова общност*, «Bălgarski ezik», god. VIII (1958), kn. 2; *Балто-славянский, германский и индоиранский*, *slaveanskaia filologija*, Sbornik statei, T. I, Editura Academiei de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1958, p. 7—26; V. K. Mathews, *О взаимоотношении славянских и балтийских языков*, *ibidem*, p. 27—44; S. B. Bernstein, *Балто-славянская языковая общность*, *ibidem*, p. 45—67; V. V. Ivanov și V. N. Torogov, *К постановке вопроса о древнейших отношениях балтийских и славянских языков*, Editura Academiei de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1958; V. N. Torogov, *Новейшие работы в области изучения балто-славянских языковых отношений*, «Voprosi Slaveanskogo iazikoznaniia», fasc. 3, p. 134—161; V. Maziulis, *Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков*, Editura de Stat pentru literatură politică și științifică a R. S. S. Lituanieni, Vilnius, 1958; P. Trost, *O baltoslovanských vzťahoch v oblasti syntaxe*, *K historickosrovnávacimu studiu slovanských jazyku*, Státni Pedagogické Nakladatelství, Praha, 1958, p. 124—127; *K otázce baltoslovanských jazykových vzťahů*, *Ceskoslovenské Prednásky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistu v Moskvě*, Nakladatelství Československé Akademie Ved, Praha, 1958, p. 221—227; Adolf Erhart, *Zum Problem der baltisch-slavischen Spracheinheit*, Sbornik prací filosofické fakulty Brněnské University, Rocnik VII, Rady jazykovedne (A), C, 6, Brno, 1958, p. 123—130; B. Rosenkranz, *Zur Entstehungsgeschichte des bestimmten Adjektivs des Baltischen und Slavischen*, «Die Welt der Slaven», Jg. III, Heft 2, 1958, p. 97—101; B. V. Gornung, *К дискуссии о балто-славянском языковом и этническом единстве*, «Voprosi iazikoznaniia», 1958, nr. 4, p. 55—62; W. Hensel, *O tzv. balto-słowiańskiej wspólnocie kulturowej*, *Z polskich studiów slawistycznych*, T. I, p. 149—158; P. S. Kuznetov, *Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке*, Editura Academiei de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1958; T. P. Lomtev, *О синтаксических соответствиях тождества и различия в глагольно-именных сочетаниях в славянских языках*, Editura Academiei de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1958, p. 5, nota 3; Vezi și «Voprosi iazikoznaniia», 1953, nr. 1, p. 37—54 (au Sbornik otvetov na voprosy po iazikoznaniu, (K IV Международному Съезду Славистов), Editura Academiei de Științe a U. R. S. S.,

cifice balților și slavilor ar fi apărut independent și s-ar fi dezvoltat paralel²⁾.

În cele ce urmează vom discuta unele fapte morfologice care, după părerea noastră, pledează în favoarea unei comunități lingvistice balto-slave. Concordanțele acestea deosebesc balto-slava atît de indo-europeana primitivă, cît și de limbile atestate istoricește.

§ 2. Una din particularitățile caracteristice morfologiei balto-slave o constituie desinența *-a* la genitivul singular al temelor în *-o-* (substantive masculine și neutre); cf. v. sl. *вълка* < **vīlkā*, let. *vilka* (nom. *vilks* „lup“), lit. *vilko* (nom. *vilkas*); dialectele lituaniene au *vīlkā*. În fond *o* din limba lituaniană literară este lung și idemic ca atare cu *a* din slavă și letonă.

Limbile slave împart această inovație numai cu subgrupul baltic oriental. Deși vechea prusiană nu ne oferă propriu-zis o desinență în *-a*, totuși *-as* (de la aceleași teme indo-europene în *-o*) care apare în texte, nu diferă prea mult de letonă, lituaniană sau slavă. De fapt ori de cite ori venim în contact cu materialul limbii prusiene, trebuie avut în vedere:

a) Caracterul conservator al acestei limbi;

b) Influența originalului german.

Cunoscători superficiali ai limbii vechi prusiene, traducătorii de-natură realitățile lingvistice, adeseori străine lor. Așa se face că și astăzi datele furnizate de prusiană sînt folosite într-o mai mică măsură în lucrările de gramatică comparată (indo-europeană sau baltică). Se înțelege de la sine, grafiile defectuoase reflectă inexact spiritul limbii.

c) Existența unui număr insuficient de texte.

d) Izolarea teritorială. Unele inovații s-au ivit după scindarea balților în subgrupa occidentală (vechea prusiană) și orientală (lituaniană și letonă), dar înainte de destrămarea slavei comune³⁾.

În ceea ce privește originea desinenței *-a*, părerile sînt împărțite. A. Leskien⁴⁾, O. Hujer⁵⁾, A. Meillet⁶⁾, J. Endzelin⁷⁾ și alții au susținut că în slavă și baltică genitivul în *-a* s-a dezvoltat dintr-un ablativ (cf.

Moscova, 1958, p. 152—175, unde au fost publicate răspunsurile primite de la T. Lehr—Splawinski, L. A. Bulahovski, K. Janáček, K. Treimer, S. B. Bernstein, P. Trost, V. R. Kiparsky, M. Budimir, I. Lekov, V. Ernits, V. Gheorghiev și E. Dickenmann în problema unității lingvistice balto-slave. Chestiunea aceasta a fost dezbătută pe larg la cel de-al IV-lea Congres Internațional al Slaviștilor, ale cărui lucrări s-au desfășurat la Moscova, între 1 și 10 septembrie 1958.

2) Printre aceștia se numără: Kazimieras Buga, J. M. Korinek, A. Senn și V. P. Maziulis.

3) Vezi și J. S. Otrębski, *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosi iaztkoznaniia», nr. 6, 1954, p. 45.

4) *Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen*, Leipzig, 1876, p. 34.

5) *Úvod do dejin jazyka ceskeho*, ed. III., Praha, 1946.

6) *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes; Le slave commun*, ed. II, Paris, 1934.

7) *Славяно-балтийские этюды*, p. 132 și urm.; *Baltu valodu skanas un formas*, Latvijas valsts izdevniecība, Rīga, 1948, p. 115; *Latviesu valodas gramatika*, Latvijas valsts izdevniecība, Rīga, 1951, p. 396.

scr. *vr̄kāt*, lat. *lupō* (*d*); aici *-āt* < *-o-at*⁸⁾. Dimpotrivă, V. K. Porzeziński⁹⁾, F. F. Fortunatov¹⁰⁾, A. A. Şahmatov¹¹⁾ şi, recent, P. S. Kuzneţov¹²⁾ arată că în limba lituaniană *o* nu provine din i.-e. *ōd*, căci *-ā* a dat în lituană diftongul *-uo-*. Alţii au legat formarea genitivului indo-european de adjective¹³⁾.

S-a afirmat, în fine, că pe teren balto-slav s-ar fi dezvoltat un nou ablativ, în urma alipirii unei postpoziţii (lit. şi let. *at*, slavă *отъ*, întrebunţate şi ca prepoziţie, şi ca prefix. Teoria aceasta, emisă la începutul secolului nostru de C. Kappus, a fost reluată nu de mult de lingvistul sovietic P. S. Kuzneţov¹⁴⁾. Mai sînt, bineînţeles, şi alte ipoteze¹⁵⁾. Indiferent însă de cea pe care am accepta-o, cert e că avem a face cu o inovaţie specifică limbilor balto-slave¹⁶⁾. Întrucît genitivul slav îndeplineşte şi funcţiile ablativului, mai verosimilă ni se pare ipoteza, conform căreia, contopirea celor două cazuri s-a produs în epoca de comunitate a slavilor cu balţii¹⁷⁾.

8) Părerea aceasta a fost împărtăşită şi de E. Fraenkel. Vezi *Die baltischen Sprachen. Ihre Beziehungen zu einander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1950, p. 78. Cu 10 ani mai înainte o susţinuse şi slavistul sovietic A. M. Selişcev (1833—1942). Vezi A. M. Selişcev, *Старославянский язык*, partea I, Moscova, 1951, p. 226, partea II, 1952, p. 90. În *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* (ed. II, Strasbourg, 1897—1916) K. Brugmann pune inovaţia menţionată aici în rîndul celor balto-slave.

9) V. K. Porzeziński, *Сравнительная морфология древнеиндийского, греческого, латинского и старославянского языков*, partea I, Moscova, 1916, p. 34—35.

10) *Сравнительная морфология индоевропейских языков*, Избранные труды, т. II, Moscova, 1957, p. 379—380.

11) A. A. Şahmatov, *Историческая морфология русского языка*, Moscova, 1957, p. 24.

12) Vezi A. Meillet, *Общеславянский язык*, Edit. literaturii străine, Moscova, 1951, p. 463; O. Hujer, *Введение в историю чешского языка*, Editura literaturii străine, Moscova, 1953, p. 128, nota 11; *Историческая грамматика русского языка. Морфология*, Editura Universităţii din Moscova, 1953, p. 43—49; *Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке*, p. 27.

13) Vezi J. Wackernagel, *Genitiv und Adjektiv*, Mélanges de linguistique offerts à F. de Saussure, Paris, 1908; J. Knobloch, *Zur Vorgeschichte des indogermanischen Genitives der o Stämme auf—sjo*, «Die Sprache», Bd. II, Hf. 3, Wien, 1951. În legătură cu originea genitivului indo-european vezi şi V. V. Şevorikin, *К истории индоевропейского генитива*, «Voprosi iazikoznaniia», 1957, nr. 6, p. 89—90.

14) Vezi C. Kappus, *Der indogermanische Ablativ*, Marburg, 1903; P. S. Kuzneţov, *Развитие индоевропейского склонения в общеславянском языке*, p. 28—32.

15) Astfel, A. Vaillant este de părere că *-ot* > *-at* sub influenţa lui *-as* de la nominativ. Vezi, în acest sens, *Grammaire comparée des langues slaves*, t. I, Lyon—Paris, 1950, p. 112. J. S. Otremski se întreabă dacă nu cumva *-a* de la genitiv provine din morfemul *-a* — (specific formaţiilor în *-a -kъ* din limbile slave, *-o-kas* din lituaniană şi *a-ks* din letonă). Vezi *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosi iazikoznaniia», 1954, nr. 6, p. 31.

16) În orice caz nu poate fi vorba aici de un împrumut slav (cum pretindeau A. Senn şi A. Erhart).

17) În ceea ce priveşte structura genitivului în limba rusă vezi V. V. Vinogradov, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, Moscova—Leningrad, 1947, p. 173—176. Genitivul pe lungă verbele *bijōti* „a se teme“, *nusigasti* „a se speria“, *gédintis* „a-i fi ruşine de“ constituie în lituaniană un rest al vechiului ablativ,

§ 3. O altă particularitate, demnă în aceeași măsură de relevant, apare tot la singularul temelor în *-o-*. Este vorba de desinența dativului. Cf. lit. *vilkui* și v. sl. *вѣлкѹ*. Nu se poate contesta caracterul nou al acestui fapt lingvistic, mai ales că și vechea prusiană are un dativ în *-u*. Dativul în *-am* (*tēvam* „tatălui“, *brālam* „fratelui“ etc.) reprezintă în letonă formații tirzii, apărute sub influența adjectivului și a pronumelui demonstrativ: cf. *labs* „bun“ — dat. *labam*, *tas* „acela“ — dat. *tam*.

§ 4. Dativul pronumelui personal de persoana I; cf. v. sl. *мѣнк* „mie“, lit. (dialectul žemait) *mūņēi*, *mūny* < * *munie* și let. (graiurile de sus) *mun*, *mins*¹⁸). Dialectul žemait mai dispune la dativ și de forme de tipul *mūn*, *mūna*¹⁹). În limba letonă literară, ca de altfel și în lituaniană, acest pronume face la dativ *man* (let.), *mān* (lit.). Formele respective au fost refăcute după modelul pronumelor posesive (lit. *mānas* „al meu“, let. *mans*). Graiurile reflectă o realitate existentă în perioada unității balto-slave.

§ 5. Limbile balto-slave au două feluri de adjective: nominale și pronominale (li se mai spune scurte și lungi, nearticulate — articulate). În ambele ramuri adjectivele articulate se obțin de la cele nearticulate prin adăugarea pronumelui demonstrativ: lit. *jis*, *ji*, let. *jis*, *ja*, sl. *jb*, *ja*, *je* < i. e. * *yos*, *ya*, *yod*. Cf. lit. *bāltas* „alb“, *baltāsis* „cel alb“ (*bāltas* + *jis* „el“, pronume personal, dezvoltat, ca și în limbile slave, dintr-un demonstrativ)²⁰); gen. *bāltojo* < *bālto* + *jō* „a lui“; *gēras* „bun“ — *gerāsis* „cel bun“; *gerā* (fem., forma nominală) — *gerōji* (forma lungă); let. *mazs* „mic“ — *mazais* „cel mic“; v. sl. *ноукъ* „nou“ — *ноукын* „cel nou“, *ноука* (fem.), *ноуке* (n.); *синь* „albastru“ — *синин* (m.), *синиа* (f.), *синикѣ* (n.). În vechea prusiană adjectivele pronominale se întilnesc mai rar²¹). Formele atestate în monumente (de ex., *pirmois* „cel dintii“, *pirmoi* (fem.) în raport cu *pirmis* (neart.) ne arată însă că au aceeași origine.

În limbile lituaniană și letonă adjectivele scurte se întrebunțează și în momentul de față cu funcție atributivă (spre deosebire de rusă, de exemplu, unde ele au numai rol predicativ), ceea ce ne amintește

18) Limba lituaniană se împarte în două dialecte principale: de sud (*zemait*) și de sus (*aukstait*). Limba literară s-a format pe baza graiurilor aukstait de sud-vest. Letona dispune de trei dialecte: a) grupul de nord-vest, b) graiurile de sus și c) grupul graiurilor de mijloc, care au constituit temelia limbii letone contemporane.

19) Vezi și J. Endzelin, *Baltu valodu skanas un formas*, p. 162; *Latviesu valodas gramatika*, p. 508—509.

20) Fenomenul este frecvent și în alte limbi. Vezi cazul limbilor neolatine, al finlandezei etc.

21) Cauzele au fost arătate de noi mai sus. Deoarece primii autori ai monumentelor de limbă letonă erau tot de origine germană, adjectivele articulate apar arareori și sînt folosite inconsecvent. Vezi în acest sens și observația lui Z. P. Z i n k e v i c i u s în monografia *Lietuviu kalbos iwardziuotiniu budvardziu istorijos bruoza* (Schize de istorie a adjectivelor pronominale din limba lituaniană), Valstybine politines ir mokslines literaturos leidykla, Vilnius, 1957, p. 14 și în studiul *Некоторые вопросы образования местоименных прилагательных в литовском языке*, «Voprosi Slaveanskogo iaziko-znaniia», fasc. 3, 1958, p. 56.

perfect de situația caracteristică într-o perioadă mai veche tuturor limbilor slave²²⁾.

Dar problema genezei adjectivelor articulate este controversată. Astfel, în timp ce unii (K. Brugmann²³⁾, A. Şahmatov²⁴⁾, O Hujer²⁵⁾, J. Endzelin²⁶⁾, J. Otrębski²⁷⁾ și P. Trost²⁸⁾ aduc probe în favoarea apariției acestei categorii în epoca unității lingvistice balto-slave, alții (A. Meillet²⁹⁾, E. Fraenkel³⁰⁾, Z. Zinkevičius³¹⁾, A. Erhart³²⁾ și B. Rozenkranz³³⁾ găsesc analogii în hitită, indo-iraniană și la Homer. De aici s-a tras concluzia, greșită după părerea noastră, că imbinarea pronumelui demonstrativ cu adjectivele nominale s-a petrecut în limbile balto-slave independent și în perioade diferite³⁴⁾. Adepții acestei concepții uită că nici o limbă indo-europeană (veche sau nouă) nu posedă adjective articulate de tipul celor din slavă sau baltică. Asemănările se reduc exclusiv la faptul că în vedică, avestică, veche persană, dialectul homeric și limbile iraniene actuale i-e. *yo (pronume relativ sau demonstrativ) îndeplinește în anumite cazuri o funcție simflară cu adjectivele pline din balto-slavă. Există însă o deosebire esențială. În Rig-Vedă *ya* — „care“ (fem.) precedă substantivul; în avestică, unde construcțiile acestea sînt și mai numeroase, pronumele stă nu după adjectiv, ci înaintea lui (cf. *ahmi anhvō yat astvainti* „în viața aceasta, care (-i) trupească“; *ažəm yō ahuro mazdā* „eu Ahur Mazd“, literal: „eu, care (-s) Ahur Mazd“). Și așa mai departe. Prin urmare, existența adjectivelor pronominale constituie un indiciu sigur al înrudirii apropiate dintre baltică și slavă.

22) În ceea ce privește întrebuințarea adjectivelor articulate în limba lituaniană contemporană vezi A. Valeckienė, *Dibartines lietuvių kalbos ivardziuotiniū budvardziū vartojimas*, Literatura ir kalba, II, Lietuvos TSR Mokslu Akademijs Lietuvos kalbos ir literaturos Institutas, Valstybine grozines literaturos leidykla, Vilnius, 1957, p. 159—328; *Употребление местоименных форм имен прилагательных в современном литовском языке*, Vilnius, 1958. Pentru letonă vezi J. Endzelin, *Latviesu valodas gramatika*, p. 595—599.

23) *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. ed. a II-a.

24) A. A. Şahmatov, *op. cit.*, p. 187.

25) O. Hujer, *op. cit.*, ed. rusă, p. 49.

26) *Древнейшие славяно-балтийские языковые связи*, p. 74—75.

27) *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosi iazikoznaniia», nr. 6, 1954, p. 34.

28) *K otázce baltoslovanských jazykových vztahů*, p. 222.

29) *Les dialectes indo-européens*, Paris, ed. II, 1922, p. 43.

30) *Die baltischen Sprachen*, p. 82.

31) Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos ivardziuotiniū budvardziū istorijos bruožai*, p. 9—11; *Некоторые вопросы образования местоименных прилагательных в литовском языке*, p. 53—54.

32) *Op. cit.*, p. 127.

33) *Op. cit.*, p. 97—100.

34) Susținută recent de Z. Zinkevičius în studiile pomenite, p. 13 (cel redactat în lituaniană) și p. 55 (cel publicat în limba rusă), ipoteza aceasta, formulată de alții mai înainte, a fost acceptată și de redactorii fasciculei 3 din «Voprosi Slaveanskogo iazikoznaniia» (S. B. Bernstein, N. I. Tolstoi și V. N. Toporov). Vezi *Prefața*, p. 3. Mai mult decît atît: Zinkevičius afirmă că în lituaniană adjectivele pronominale s-au format relativ tîrziu și independent de letonă.

§ 6. Inovații esențiale se produc și în sistemul verbal.

a) În epoca balto-slavă se constituie infinitivul cu desinența caracteristică *-ti*; cf. v. sl. видѣти „a vedea“ върати „a lua“, кричати „a striga“, зхѣати „a chema“, хвалити „a lăuda“; în limba rusă contemporană *-ti* s-a menținut numai sub accent (spre deosebire, de paleoslavă și rusă veche); нести „a purta, a duce“, идти „a merge“, плести „a împleti“; lituaniana are întotdeauna *-ti*: būti „a fi“, duoti „a da“, vėsti „a duce“, ėsti „a mânca“, gimti „a se naște“, gėrti „a bea“; letona literară are *-t* < *-ti* (conservat în dialecte): dzert „a bea“ (dial. dzerti), ģst „a mânca“ (dial. ģsti); vest „a duce“, būt „a fi“, dot „a da“, dzimt „a se naște“; în vechea prusiană găsim mai multe tipuri de infinitiv: dātwei, dāton (refl. dātunsi) și dāt „a da“ cu *t* < *-ti*.

b) Spre deosebire de sanscrită și greacă, limbile balto-slave folosesc verbul „a da“ fără reduplicare; cf. scr. dādāmi „dau“, dādasi „dai“; gr. δίδωμι, δίδως etc.; lit. duomi, duosi, duosti; let. duomu (cu *u* de la verbele tematice); un document leton din anul 1587 atestă forma dome, considerată de J. Endzalin³⁵) ca provenind din *duomi; v. pr. (pers. II) dāse (cu *ā* de la infinitiv), dāsit (pers. III); v. sl. дамь, дачь, дасть (lui *a* din slavă îi corespunde în celelalte limbi indo-europene *ā* sau *ō*; în lituaniană *uo* < *i.-e. ō, ā*; în letonă *o* < *uo*).

În afară de apariția unor inovații³⁶), verbul pierde, în perioada comunității lingvistice balto-slave, o serie de categorii mai vechi, conservate în alte limbi indo-europene. Dintre acestea amintim:

a) *Diateza medie* (cf. scr. bhāre „port“, bhārase „port“, bhārate „poartă“, gr. φέρομαι, φέρεσαι, φέρεται; cf. de asemenea ved. çaye „el stă (întins)“, scr. çete, gr. κείται);

b) *Conjunctivul* (cf. gr. φῶ de la φημι „vorbesc“, φῆς, φῆ etc.; deikvóω de la deikvómi „arăt“, deikvónς, deikvónη etc.).

c) *Perfectul* — (cf. scr. cakāra „am făcut“, jagāma „am venit“, jaghāna „am lovit“; gr. πέπονθα „am suferit“, τέτροφα „am hrănit“; got. lailot „am lăsat“) După cum se știe, în indo-europeană primitivă au existat și forme de perfect fără reduplicare. Paleoslava și vechea prusiană au păstrat doar un singur exemplu: κῆκῆ „știu, cunosc“, v. pr. waissei (pers. II sg.), waidimai (pers. I pl.); cf. scr. véda, av. vaēda, gr. wōida, got. wait. Din primul procedeu în limbile balto-slave n-au rămas nici un fel de urme.

d) *Augmentul* care în indo-europeană era facultativ (apare numai în indo-iraniană, greacă și armeană; cf. ved. ābharat „el ducea“, gr. ἔφερε, arm. eber).

§ 7. Mai sînt și alte afinități balto-slave (chiar la categoriile despre care am vorbit). Astfel, din analiza numeralelor reiese cît se poate de clar asemănarea dintre cele două ramuri lingvistice. Aceasta l-a

³⁵) Latviešu valodas gramatika, p. 723.

³⁶) Pentru rest, vezi J. Otrębski, op. cit., „Voprosi iazikoznania“, nr. 6, p. 35—40, apoi cercetările lui J. Endzelin, Chr. S. Stang, E. Fraenkel și ale altora.

indreptătit pe J. Otrębski să afirme că: „Nimic nu ilustrează mai bine decât numeralele gradul de înrudire dintre limbile slave și cele baltice”³⁷⁾.

§ 8. Concordanțele morfologice semnalate mai sus confirmă, creștin, într-o foarte mare măsură justetea tezei privitoare la comunitatea lingvistică balto-slavă. Argumentele care se aduc astăzi în favoarea acestei ipoteze sînt cu mult mai convingătoare și mai numeroase decât obiectiile. Numai admitînd ca reală existența unei perioade de unitate a strămoșilor slavilor și baltilor, vom fi în stare să explicăm de unitate se cuvine originea inovațiilor atît de caracteristice ambelor așa cum afară de morfologie, inovațiile acestea se manifestă în mod pregnant în sistemul fonetic, în sintaxă, în derivare și, mai ales, în lexic. Ele sînt cu atît mai frapante, cu cît nu apar în alte limbi indo-europene. Evident, asemănările dintre slavă și baltică nu pot fi puse pe seama faptului că atît una, cît și cealaltă se trag din același izvor — din indo-europeana primară³⁸⁾. Cu atît mai puțin este de presupus — din indo-trăsături comune să fie rezultatul unor evoluții paralele, independente, autonome.

Cercetarea minuțioasă a concordanțelor lingvistice balto-slave ne întărește convingerea că ele s-au constituit în urma interferenței îndelungate dintre cele două triburi, după desprinderea lor din indo-europeana comună³⁹⁾.

Acceptînd, pe baza argumentelor invocate, teza relativă la existența unei epoci de unitate a limbilor balto-slave, sîntem totuși nevoiți să recunoaștem că:

a) Într-o serie de cazuri (care anume?) nu avem a face cu inovații, ci cu menținerea unor trăsături mai vechi, moștenite din indo-europeană⁴⁰⁾.

b) Unele elemente comune limbilor balto-slave se vor fi ivit independent și au evoluat paralel.

Desigur, limba balto-slavă n-a fost — și nici nu putea fi — perfect unitară. Ca orice limbă primară, ea era scindată în dialecte și graiuri. Urme ale acestei stări de lucruri sînt vizibile în limbile balto-slave.

Problema relațiilor balto-slave nu este exclusiv de competența lingvisticii; ea va putea fi rezolvată numai în colaborare cu istoricii, lingvisticii, antropologii și etnografil.

37) *Славяно-балтийское языковое единство*, «Voprosi iazikoznania», 1954, nr. 6, p. 42. Vezi și V. Maziulis, *op. cit.*, p. 19, unde se arată că în limbile baltice cele mai vechi numerale provin din indo-europeana comună; în schimb, numeralele mai noi au în baltică forme asemănătoare cu slava și germanica. Lingvistul lituanian opină însă pentru evoluția lor paralelă, independentă. Problema originii numeralelor este tratată de autor mai detaliat în: *Индоевропейская десятичная система числительных*, «Voprosi iazikoznania», 1956, nr. 4, p. 53-59 și în *Kai kurie lietuviu kalbos gramatikos klausimai* (Unele probleme ale gramaticii limbii lituaniene), Vilnius, 1957, p. 40-64.

38) Vezi și S. B. Bernstein, *op. cit.*, p. 46.

39) Numai în felul acesta ar putea fi eliminat subiectivismul, care, după părerea lui V. K. Mathews, joacă un anumit rol în concepția adepților comunității lingvistice balto-slave. Vezi V. K. Mathews, *op. cit.*, p. 43.

40) Vezi și L. A. Bulahovski, «Voprosi iazikoznania», 1958, nr. 1, p. 44 sau *Réponses aux questions linguistiques* (au IV-e Congrès International des Slavistes), Académie des Sciences de l'U. R. S. S., Moscou, 1958, p. 161.

După cum s-a subliniat la cel de-al IV-lea Congres Internațional al Slaviștilor (Moscova, 1—10 septembrie 1958), participanții căruia au susținut aproape în unanimitate ideea limbii balto-slave comune, este de așteptat ca soluționarea acestei chestiuni controversate s-o dea fafatele noi și, în primul rând, cele din domeniul toponimiei și hidronimiei⁴¹⁾

ОТ ИНДОЕВРОПЕЙСКОГО ПРАЯЗЫКА К ЯЗЫКУ БАЛТО-СЛАВЯНСКОМУ
— MORFOЛОГИЧЕСКИЕ НОВООБРАЗОВАНИЯ

Краткое содержание

В статье приводятся морфологические данные, подтверждающие существование славяно-балтийского языкового единства.

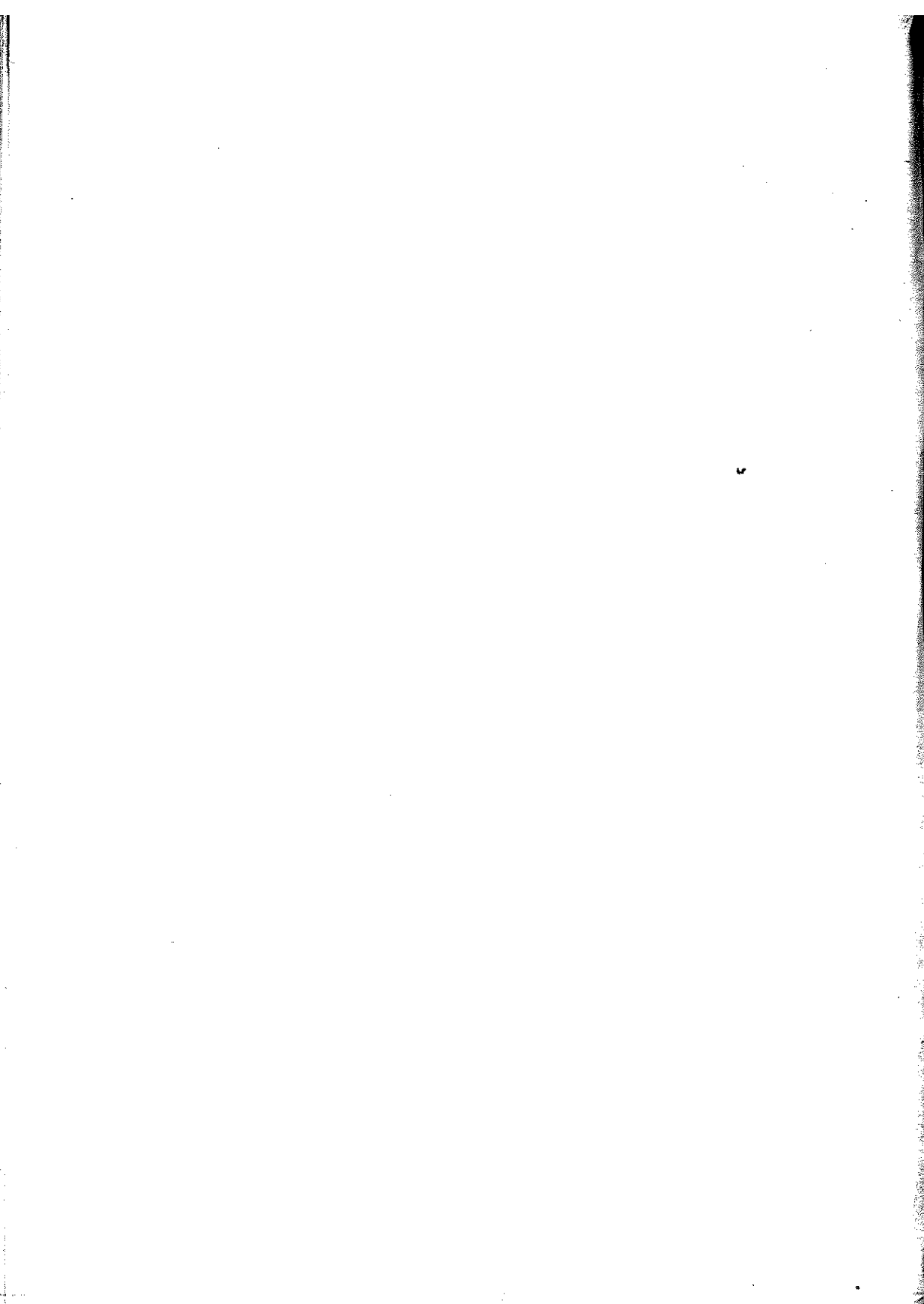
Автор считает, что балтийские и славянские диалекты входят в единую диалектную область индоевропейского языка. Такой же точки зрения придерживаются в настоящее время многие лингвисты и археологи.

DE L'INDO-EUROPEEN AU BALTO-SLAVE—INNOVATIONS
MORPHOLOGIQUES

Résumé

L'article traite des innovations morphologiques parlant en faveur de l'existence d'une unité linguistique balto-slave. L'auteur trouve que le balto-slave constitue, au cadre de l'indo-européen, un groupe dialectal à partir du moment même de son détachement de la langue primitive. Cette conception est partagée, à présent, par la majorité des spécialistes en ce domaine.

41) Vezi și V. M. Illici-Svitici, *Балто-славянская проблематика на IV. Международном съезде славистов*, «Вопросы языкознания», 1959, nr. 1, p. 139—141.

ОБ ОДНОМ ФОНЕТИЧЕСКОМ ЯВЛЕНИИ В *PSALTIREA ȘCHEIANĂ* ¹⁾

Г. ИСТРАТЕ

Несмотря на то что изучение старорумынского языка очень рано привлекло к себе внимание специалистов, а библиография, которой мы располагаем, является не только богатой, но и весьма ценной, все еще в этой области имеется много нерешенных вопросов и точек зрения.

Здесь мы остановимся лишь на случаях вставочного *i*, встречаемых у переписчика С Шкеянской псалтыри (*măire, țaire, minuire, cântaire, giudecnaire, mestecaire, pădăire, scăpăire* и т. д.), по поводу которых специалисты выдвинули различные объяснения, вследствие чего мнения ученых расходятся по сей день. Уместно будет напомнить, что первые исследователи данного явления предполагали, что переписчик был не румыном по происхождению. Не приводя убедительных доводов, А. Прокопович ссылался еще в 1908 году на „венгерского священника“ ²⁾. Восемь лет спустя, И. А. Кандря считал, что скорее всего мы имеем дело с „греческим книжником“ или же с лицом, „обычным занятием которого было списывание греческих текстов“ ³⁾.

Однако, ни Прокопович, ни Кандря не уделяли этому факту должного внимания, так как их интересовали другие вопросы, связанные со старорумынским языком. Поэтому возникла необходимость возобновления дискуссии по вопросу о происхождении вставочного *i* в указанных примерах. Так, через некоторое время два клужских профессора исследовали более подробно это явление и, на основании богатой аргументации, пытались его объяснить. Речь идет о К. Лаче ⁴⁾ и Н. Дрэгану ⁵⁾, сославшихся на одного переписчика, сакса по происхождению, точка зрения которых, на наш взгляд, заслуживает внимания, несмотря на то, что она была отвергнута академиком А. Росетти ⁶⁾,

1) Доклад, прочтанный на пятой научной сессии Ясского университета им. „А. И. Кузы“, 1958 г.

2) *Despre nazalizare și rotacism*, стр. 34.

3) *Psaltirea Șcheiană*, I стр. СХХIII.

4) *Copiștii Psaltirii Șcheiene* («Dacoromania», III, стр. 461—471).

5) *Manuserisul liceului grăniceresc „G. Coșbuc“ din Năsăud și săsimele celor mai vechi manuscrise românești* («Dacoromania» III стр. 472—508).

6) «*Grai și suflet*», II, стр. 163 и след. Ср. *Istoria limbii române*, VI, стр. 144, а также *Mélanges de linguistique et de philologie*, стр. 558—585.

последним видным исследователем данного вопроса, считающим, что указанное явление свойственно вообще румынскому языку и тождественно со вставкой *i* в словах *ciine*, *miine*, *piine*, *oichi*, *ureiche*, *veiche*, *Costaiche* и т. д.

К. Лача не ограничивается одними предположениями, а пытается найти доказательства в пользу своей точки зрения. Он полагает, что данное явление может быть объяснено как фонетическая особенность языка переписчика-сакса (стр. 464—465) из области Бистрица (стр. 469) причем, как нам кажется, некоторые из доводов, приводимые автором, весьма убедительны. Если все сказанное им до стр. 466 не обладает доказательной силой в пользу теории Лачи, в чем сам автор убедился, то доводы, приводимые далее, по нашему мнению, подтверждают высказывания автора.

Опираясь на работу И. Вольфа, *Über die Natur der Vocale im Siebenbürgisch — sächsischen Dialect*, Лача отмечает целый ряд примеров в языке саксов, где мы также находим вставку *i*; отсюда делается вывод, что саксы могли повлиять на немцев, говорящих и по-румынски и передать им эту фонетическую особенность. Автор предпринял среди учащихся-саксов из области Бистрица анкету и показал, что многие из них произносили *minuine* вместо *minune*. Августин Бена, автор работы *Limba română la saşii din Ardeal* (Cluj, 1952) сообщает Лаче, что, разговаривая по-румынски, саксы произносят *faişe* вместо *face*, *traişe*, вместо *trage* и т. д.⁷⁾ Нам кажется исключительно важным утверждение автора на стр. 469, где говорится о том, что случаи типа „*piine*, *ciine* и т. д. не имеют ничего общего с теми искажениями, которые наблюдаются у саксов“. Это заявление не следует понимать превратно. По мнению Лачи, с физиологической точки зрения, процесс появления *i* в *ciine* и в *minuine* является одинаковым, одним и тем же. Различие состоит только в том, что *minuine* можно было себе представить только в устах иностранца, в нашем случае сакса, в то время как *ciine* характеризует часть говорящих, для которых родным языком является румынский. Выше мы указывали, что не все доводы, приводимые Лачей, подтверждают его точку зрения. Впрочем сам автор отдавал себе отчет в этом, подчеркивая особое значение ранее отмеченных примеров: „Несомненной особенностью языка переписчика С является исключительно частая вставка *i* после ударяемого гласного (иногда и после безударного гласного) в тех случаях, когда за ним следует *r* или *n* в сочетании с гласным переднего ряда: *maire*, *măiritu-te* (-*ai*), *taire*, *minuine*, *minuinatu*, *căntaire*, *cărairea*, *cureairea*, *giudecaire*, *mestecaire*, *măiaire*, *păduire*, *scapaire*, *stairea*“ (Кандря, указ. соч., I, стр. XXXVII) («Dacoromania» III, 466).

„Преход *a* в *ai* и *u* в *ui* нельзя рассматривать как фонологический закон, свойственный румынскому языку, так как он (переход) является частым искажением, характерным только для саксов, говорящих по-румынски“ («Dacoromania», III, 470).

7) Мы сами записывали в речи саксов из *Cranimăr'a*, Бистрицкого района, фонетические явления типа *şaisă* (вместо рум. *şase*!), *Broit* (вместо нем. *Brot*!).

Как известно, точку зрения К. Лачи разделял также и Н. Дрэгану. Знаменательно то, что эти два клужских ученых пришли, совершенно независимо друг от друга, к такому выводу, основываясь на разных текстах и используя различные субъекты.

Подобно Лаче, Дрэгану ничуть не сомневается в сакском происхождении данного явления: „По причинам, о которых речь ниже, несомненно сакского происхождения дифтонгизация *a* в *ai* в словах *maire*, *saile* и *taile...*“ («Dacoromania», III, 475).

Н. Дрэгану использовал многочисленные данные, полученные от нэсэудского преподавателя Виргилия Шотропы (стр. 487), бывшего директора журнала «Arhiva Someșană» (1924—1940 гг.), который предоставил ему большое количество документов архива Бистрицы. В этих материалах Дрэгану обнаружил примеры типа *mairele*, *taire*, *cairele* и т. д. На вопрос о том, известны ли Шотропе и другие документы, содержащие аналогичные примеры, он ответил Дрэгану, что „дифтонгизация *ai* встречается почти во всех румынских актах, составленных саксами“ и добавил: „Ведь саксы так говорят“. На основании показаний Шотропы, Дрэгану отметил в других документах такие примеры, как *maire*, *Sellaire* (= Șelariu), *Văraire*, *Istrajte*, *Vailan* (vălian), *Karbuine* (= cărbune), *superaire*, *dreptaite*, *plecajre*, *așezaire*, *frait ye*, *Rotair*, *Versaire* (= Vărzariu), *Kosokair* (= Cojocariu).

„Имея в виду вышеуказанное, считаем, что все случаи дифтонгизации, наблюдаемые у переписчика с Шкеянской Псалтыри, приведенные господином И. А. Кандря в первом томе, на стр. XXXVIII своей работы, посвященной этой псалтыри, а также господином О. Денсушану в труде *Histoire de la langue roumaine*, том 2, выпуск 1, стр. 52—53, 54, 56, 72 и 73, которые в основном сводятся к типам *căraire* и *caraire*, *cîntaire*, *giudecaire*, *maire*, *măiri*, *mestecaire*, *scapaire*, *staire*, *taire*, *măiaire*, *cureaire*, *minuine*, *minuina*, *păduire*, *genuikele*, *ceireare*, куда можно привлечь еще слово *meine*, следует приписать тому факту, что он (переписчик) был саксом по происхождению“, Н. Дрэгану, «Dacoromania», III, 497).

Точно так же, как и Лача, поступает совершенно правильно Дрэгану, исключая случаи вроде *mîine*, *cîine* и т. д., которые явно не сакского происхождения: „Только произношение *îi* в словах типа *cîine*, *mîine*, *mîini* (множ. число от *mină!*), *ptine* и *păinichiu* (*Cuvente den be-trani*, I, 296) нельзя объяснить, ссылаясь на саксов“ («Dacoromania», III, 508).

Однако мы не можем согласиться с ним, когда он утверждает, что в случаях типа *oichi*, *păreichi*, *ureichi*, *veichi*, *roike*, *păduike*, *Costai-che*, *Petraiche*, *straichină* и т. д. отражается сакское влияние. Указанные на стр. 404—405 пять аргументов, необидительны. Относящиеся сюда примеры однородны с *mîine*, *cîine*, *ptine*, рядом с которыми они встречаются поныне на одном и том же ареале. Только *păduire*, *minuine* и т. д., выступающие в Шкеянской Псалтыри и которые в настоящее время неизвестны ни одному говору, следует объяснять сакским влиянием.

Отмеченное сакское влияние в Шкеянской Псалтыри, а также и

в других старых памятниках, было принято и С. Пушкарю (см. «Daco-romania», III, стр. 451, сноска).

В отличие от упомянутых ученых, А. Росетти⁸⁾ полагает, что перед нами обычное для румынского языка явление и опирается между прочим на наличие в Олтении формы *straikină*, вместо *strachină* (стр. 559—560). К тому же в валашском говоре он отмечает *Iordaiche*, который, по его мнению, восходит к более древнему *Iordachie* (стр. 561). Однако ни *Iordaiche* ни *straikină* не стоят, по нашему мнению, на одной плоскости с *saile*, *taile*, *maire* и т. д. по той простой причине, что *Iordaiche*, *strachină* характерны для языка румын из определенной области, то-есть являются основной особенностью валашского говора, наряду с *mîine*, *ciine*, *piine* и т. д., в то время как *saile*, *taile* не свойственны ни одному говору румынского языка; их мы никогда не услышим в произношении румын. Появление вставочного *i* в некоторых словах действительно составляет характерную особенность нашего языка, и Росетти имеет полное основание приводить также примеры из других румынских диалектов, а именно из мегленорумынского и арумынского. Но он не должен был включать сюда примеры из Шкеянской Псалтыри, так как их наличие в старых текстах не является нормой; они не подкрепляются никакими данными современных румынских говоров. С физиологической точки зрения мы имеем дело с одним и тем же явлением. Подобно тому как *Iordachie* дало *Iordaiche*, точно так же *salie* легло в основу *saile*. Случаи первой категории нужно оценивать как проявление одной из тенденций румынского языка, получившее впоследствии всеобщее распространение на территории, где мы их находим и в настоящее время. Напротив, случаи второй категории представляют собою неудачное новообразование, возникшее в „неестественной“ обстановке, в речи иностранцев, чем и объясняется тот факт, что оно не могло привиться.

Приводимый Росетти довод (стр. 562—563), согласно которому и другие иностранцы, кроме греков и саксов, отражали на письме *maire* вместо *mare* противоречит теории бухарестского лингвиста и говорит скорее за „нерумынский“ характер данного явления. Больше того, примеры вроде *maire*, *saile*, *taire* не могут быть отнесены хотя бы к полубразованным людям (стр. 566), как это наблюдается в *mîine-ta*, услышанном мною случайно в Нэсэуде из уст говорящих, которые обычно „литераризируют“. Этот пример напоминает нам такие примеры как *demăneacă*, *rămîine* или *tătîine-său*, вносимые Варлаамом в свое знаменитое *Cazanie* по аналогии с *mîine*, *piine*. Впрочем, вопреки авторитету, которым пользовалась книга молдавского митрополита, указанные новообразования также не укоренились в румынском языке (как в литературном, так и в говорах).

Подобно тому, как Дрэгану и Лача, пытаясь доказать свою точку зрения, усмотрели сакское влияние во многих фактах, на самом деле не имеющих никакой связи с этим воздействием, точно так же Росетти

8) См. *Mélanges de linguistique et de philologie*, стр. 559. Все последующие ссылки, указанные в скобках, относятся к этой работе.

считает, что можно целиком отвергнуть доводы, приводимые клужскими лингвистами. Устраняя из этого спора некоторые явления, легко объяснимые на почве нашего языка, следует все же отнести к сакскому влиянию, как это предлагал еще Дрэгану, а также Лача, вставку *i* в *maire, saile, taire*. К аргументам, приведенным этими двумя языковедами, а так же к доводам, упомянутым до сих пор, привлекаем еще один. В архиве Бистрицы, сохраненном попечением саксов, имеется ряд румынских документов, которые по своему начертанию очень похожи на тексты, написанные готическим шрифтом. Сходство это является самым верным показателем того, что автор текста был саксом, причем он не знал, что латинское *s* графически изображается иначе, чем готическое. Как раз в текстах такого рода мы встречаем *maire, saile, taire*, которые, как уже было сказано, нельзя извлечь из внутренних возможностей румынского языка.

Наконец, отметим одну деталь, которую не следует игнорировать, а именно, что фонетические явления, составляющие предмет настоящей статьи (*maire, taire, min'ine, păduire* и т. д.) возникают на территории, где широко распространена палатализация, как это явствует из многих карт *Румынского лингвистического атласа (ALRM)*. Вот несколько примеров, взятых наугад из *ALRM I, I*: *viñe* (множ. число от *vină*, к. 7), *min'e* (13), *frun'e* (18), *lacrămî* (30), *d'int'e* (42, 43), *inimă* (63), *inimî* (64), *d'aget'e* (75, 76), *d'ăs* (99), *șt'irb* (101), *mîiros* (115), *d'ê* (155, 170). Во втором томе *ALRM, I* мы отметили также: *părint'e* (209), *frat'e* (219), *nepot* (239), *nepoată* (244), *r'ineri* (256, 257), *oamin* (271, 272), *fet'e* (275), *șin* (303), *cununie* (348), *mîire* (357), *mîireasă* (360); *mî-a povestit* (383).

Наличие палатализованных согласных на территории, где были переведены ротацизированные тексты и, следовательно, Шкеянская Псалтырь, непосредственно интересующая нас, подтверждается и данными *ALRM, II, I*, откуда мы выписали *d'aget* (101), *inimă* (119), *carie* (147), *hodînesc* (154), *mort'e* (213).

Не трудно заметить, что все примеры из Шкеянской Псалтыри содержат *r* или *n* смягченные. Палатализация содействовала возникновению вставочного *i*. Однако, в связи с тем, что это явление спорадическое у тех, для которых румынский язык не был родным языком, оно, вполне понятно, не могло сохраниться в памятниках, составленных после XVII в.

Исходя из этих соображений, мы считаем, что Росетти совершенно правильно предполагал (стр. 573), что гипотеза Дрэгану не выдерживает критики, если мы привлечем все без исключения языковые явления, подвергнутые анализу бывшим профессором древней румынской литературы Клужского Университета; но мы не можем с ним согласиться, что случаи типа *maire, taire* и т. д. якобы являются характерными для румын, начиная с XVII в. и по сей день. Вне всякого сомнения, что в этом случае утверждение Дрэгану-Лачи является наиболее приемлемым. Эти два клужских лингвиста правильно определили сакское происхождение данного явления.

UN PHONÉTISME PROPRE À LA *PSALTIREA ȘCHEIANĂ*

Résumé

Après des recherches d'archives et à la suite d'une confrontation des anciens textes roumains avec les parlers territoriaux, l'auteur arrive à la conclusion que les phonétismes du type *maire, taire, păduire, minuine* etc., rencontrés chez le copiste C. de la *Psaltirea Șcheiană*, ne sauraient être expliqués par les moyens internes de notre langue. Il prouve qu'il faut établir une distinction nette entre les phonétismes mentionnés et *ciine, piine, miine, oichi, ureiche, Costaiche* etc. Si ces derniers caractérisent certains parlers roumains, jusqu'à l'époque actuelle, les autres sont dûs à des étrangers qui ne connaissent pas suffisamment notre langue.

Les arguments sur lesquels s'appuie l'auteur sont de nature à donner gain de cause aux linguistes de Cluj, N. Drăganu et et C. Lacea qui, les premiers, ont avancé l'idée de l'origine saxonne du phénomène.

UN FONETISM PROPRIU *PSALTIRII ȘCHEIENE*

Rezumat

Pe baza unor cercetări de arhivă și a confruntării textelor românești vechi cu graiurile teritoriale, autorul ajunge la concluzia că fonetismele de tipul *maire, taire, păduire, minuine* etc., întâlnite la copistul C. al *Psaltirii Șcheiene*, nu pot fi explicate prin mijloacele interne ale limbii noastre. El demonstrează că între fonetismele pomenite și între *ciine, piine, miine, oichi, ureiche, Costaiche* etc., trebuie făcută distincție netă. Dacă ultimele caracterizează anumite graiuri românești, până în momentul de față, celelalte se datoresc unor străini care nu cunoșteau, în măsură suficientă, limba noastră.

Argumentele pe care se sprijină autorul sînt în măsură să dea câștig de cauză lingviștilor clujeni N. Drăganu și C. Lacea care s-au gîndit, cei dintîi, la originea săsească a fenomenului.

ASPECTE STILISTICE ALE SINTAXEI POEZIEI LUI MAIAKOVSKI

DE

A. STRATULAT

În cercetarea operelor marilor scriitori și poeți nu se pot obține rezultate valabile, decît pornind de la ideea creației lor ca proces unitar, în care toate elementele componente sînt legate dialectic, se întrepătrund, se condiționează. Orice creație literară a marilor prozatori și poeți ne apare ca un tot arhitectonic, în care fiecare element component este necesar, introdus spre a juca un rol determinant. Numai necesitatea studiului duce la fragmentarea a ceea ce este unitar, considerente metodice impunînd separarea părții de întreg. Rima sau ritmul unei poezii, de exemplu, nu pot fi interpretate considerîndu-le de sine stătătoare, în afara ambianței generale a poeziei respective, în afara raportului cu celelalte mijloace de comunicare: lexicale, morfologice, sintactice etc.

După știrea noastră, cercetătorii poeziei lui Maiakovski au acordat o deosebită atenție problemelor de conținut, aspectului lexical, prozodiei operei poetului, dar mai puțină construcțiilor sintactice, în conexiunea lor internă și externă cu celelalte elemente de realizare artistică. Academicianul Tudor Vianu afirmă, că cercetătorii literaturii beletristice, în preocupările lor de a determina valoarea stilistică a operelor scriitorilor și poezilor, nu pot evita de-a face, în ultimă instanță, lingvistică¹⁾. Prezența elementelor lingvistice în operele literare permit, ba chiar impun, studiul lor din ambele puncte de vedere — lingvistic și literar —, de unde deci necesitatea aprecierii valorii stilistice a construcțiilor sintactice, ele fiind mijloacele principale de exprimare a concepției, sentimentelor, intențiilor și viziunii scriitorului.

În acest sens se impun constatările academicianului T. Vianu: „Felul propriu al oricărui scriitor, în exprimarea imaginilor fanteziei, ale sentimentului și ale concepției lui nu poate fi pus în lumină decît stabilind, cu mijloacele lingvistice, ... care este felul construcțiilor folosite mai des, dacă expunerea lui se apropie de tipul limbii vorbite sau scrise, ... în ce chip conținutul este exprimat... prin cadența fra-

1) Vezi Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, E.S.P.L.A. (f. a.), p. 128.

zilor, prin ordonarea contextului²⁾). În cercetarea măiestriei artistice a oricărui prozator sau poet nu pot fi deci ignorate „construcțiile folosite mai des“, „cadența frazelor“, „ordonarea contextului“.

În cele ce urmează ne propunem o încercare de evaluare a construcțiilor sintactice din poezia lui Maiakovski sub aspectul lor afectiv emoțional.

Construcțiile sintactice în poezia lui Maiakovski sint condiționate de cel puțin trei factori deosebit de importanți în orice creație artistică și anume: de principiile selecționării materialului realității, de conținutul afectiv al operei respective și, în sfârșit, de particularitățile publicului căruia i se adresează autorul³⁾.

O cercetare, fie și sumară, ne duce la constatarea că poetul utilizează cu predilecție propoziția, simplă sau dezvoltată. Preferința pentru propoziție nu poate fi explicată prin lipsa unui debit abundent al vorbirii poetului. Dimpotrivă, el a fost un iscusit orator, capabil să capteze auditorul și să-i țină atenția încordată. Explicația se află în natura poeziei sale, născută în tumultul luptei revoluționare. Despre orice ar fi vorbit, — despre dragoste sau luptă, natură sau situație economică, artă literară sau muncă în abataj, — poetul era complexit de gânduri, simțăminte, pasiuni, dorințe pe care vroia să le comunice pe toate cititorului. Contînd pe afinitatea sufletească a celui căruia i se adresa el nu simțea nevoia unor explicații suplimentare: erau suficiente constatările, îndemnul, poruncile care caracterizează întreaga-i operă și care pot fi exprimate în modul cel mai fericit prin construcții lapidare, reduse la elementele cele mai semnificative și strict necesare spre a realiza intenția autorului. Aici există însă pericolul trunchierii ideii, al știrbirii imaginii, al confuziei în mintea cititorului și deci al reducerii valorii artistice a poeziei. Poetul a evitat cu multă măiestrie acest pericol folosind procedee care, stimulînd imaginația cititorului, îl determină să completeze imaginea cu amănuntele care se impun. Într-un studiu al său N. A. Șegolev observă: „... la Maiakovski acționează asupra gândurilor și imaginației cititorului nu numai un cuvînt sau altul, ci și asociația complimentară care ia naștere în funcție de cuvîntul respectiv⁴⁾. Această „asociație complimentară“ are un rol deosebit și ea nu apare spontan, ci este provocată intenționat prin alegerea elementului lexical și a construcției sintactice care să sugereze asocierile vizate de poet. Procedeele nu-l întîlnim numai la Maiakovski. Gogol l-a cunoscut în mare măsură, iar Cehov l-a dezvoltat în nuvele pînă la perfecțiune; în versurile sale Maiakovski l-a folosit ca principiu fundamental. Ritmul trepidant al desfășurării evenimentelor, pulsul viu al vieții noi în construcție, evoluția febrilă a realității ofereau poetului un conținut cu aceleași particularități, ce nu poate fi exprimat decît într-un vestmînt artistic corespunzător. Construcțiile sintactice de tipul propoziției erau cele mai adecvate și

2) Idem, p. 149.

3) Vezi Г. Л. Абрамович, *Введение в литературоведение*, Учпедгиз, 1950, p. 169.

4) Н. А. Шеголев, *Художественное мастерство В.В. Маяковского в поэме „Хорошо!“*, Учпедгиз, 1956, p. 14.

de aceea ele abundă într-o proporție impunătoare în creația sa. Expri-mînd stări sufletești sau relatînd fapte, îndeobște cunoscute, cu afinități multiple și ecou larg în inima cititorului, acestea sînt redade prin propoziții adeseori monomembre, eliptice, reduse la o singură indicație. De aceea propoziția se apropie de aforism, multe din ele cucerindu-și locul trainic printre acestea ca de pildă: „Ленил жил, Ленин жив, Ленин будет жить“ (Lenin a trăit, Lenin trăiește, Lenin va trăi) sau „Мы говорим Ленин, подразумеваем партия; мы говорим партия под-разумеваем Ленин“ (spunem Lenin, înțelegem partidul; spunem partidul, înțelegem Lenin), ori „Славьте молот и стих землю молодости“ (Slăvește ciocan și vers pămîntul tinereții) și altele. Paragrafele ce urmează vor aduce explicații suplimentare cu privire la particularitățile propoziției în poezia lui Maiakovski.

Predilecția poetului pentru propoziție nu împieteză asupra utilizării frazei. Atunci cînd este stăpînit de stări sufletești clocotitoare, profunde, atunci cînd se simte purtătorul durerii sau bucuriei poporului său, propoziția pare a fi limitată și atunci el recurge la fraze, cîteodată ample, fără a ajunge însă la arborescență; arareori ele trec limitele strofei pentru a începe sau a se isprăvi în strofa învecinată. Spre a nu contrasta, fraza este alcătuită pe același principiu de bază al economiei lexicale, antrenînd, ca și propoziția, imaginația cititorului. Astfel, exprimînd sentimentele de durere pentru cei căzuți, o durere însă care îmbărbătează, înaripează, exprimînd totodată și sentimentele de încredere în viitor, creînd imagi-ne de necuprins în timp și spațiu a forței poporului său și a victoriei cucerite, Maiakovski alcătuiește capitolul al III-lea din poemul *Vladimir Ilici Lenin* din numeroase fraze care se deapănă pe cele patru versuri ale multor strofe. Procedul nu este frecvent și de aceea, obiș-nuiți cu propoziția, fraza care apare ici și colo ne reține atenția, sugerîndu-ne fie ideea de magnific, de sublim, ca mai sus, fie hiperbolizînd spre a sublinia imaginea ca în strofa:

Берет —
 как бомбу,
 берёт — как ежа
 как брутву
 обоюдоострую,
 бдрёт,
 как дремучую
 в 20 жал,
 змею
 двухметроворостую,⁵⁾ (I, 442)⁶⁾

5) В. Маяковский, Избранные произведения в двух томах, ГИХЛ, М., 1955.

În text se va indica volumul și pagina

6) „Mi-l ia parcă-i bombă, / sau parcă-i arici, / sau parcă ar prinde / stilette, / cuțite, // sau șarpe de-un stînjîn, / cu șuier de bici, // cu douăzeci de limbi / otrăvite.“ (V. Maiakovski, *Poeme alese*, C. Rusă, 1954, p. 158) Mai departe în text se va indica numai pagina.

fie spre a-și exprima disprețul batjocoritor față de anumite fenomene ca în strofa :

Кто стихами льёт из лейки,
Кто кропит,
набравши в рот, —
Кудреватые Митрейки,
мудреватые Кудрейки
Кто их, к черту, разберёт (II, 227)⁷⁾

sau, în sfârșit, în alte momente când poetul, fără a înceta de a crede în comuniunea afectivă cu cititorul său, ține, totuși, să-i dezvăluie în întregime emoția sa, dovedindu-și mai din plin satisfacția de a fi găsit un răsunset larg în inima acestuia.

Alcătuirea frazelor este simplă, procedeul cel mai frecvent fiind acumularea enumerativă, ca în exemplele oferite mai sus, — și în măsură mai mică construcția hipotactică. Predominarea acumulărilor enumerative oferă aceleași posibilități ca și propoziția: poetul poate reduce enumerarea la ceea ce este esențial și semnificativ, în timp ce construcțiile hipotactice presupun raporturi de dependență, de interacțiune, care duc la construcții ramificate. De aceea poetul nu face apel la ele decât atunci când are de prezentat situații contradictorii, sentimente opuse sau caracterizări prin contrast. În multe din aceste fraze regenta este precedată de subordonatele ei care-i pregătesc atmosfera subliniind-o sau, dimpotrivă, accentuează impresia sau ideea prin contrast, oferindu-ne o latură sau un amănunt la care regenta vine cu un aspect neașteptat. Astfel, vorbind despre Kerenski, în strofa :

Если ж
сам с безработы загруститя,
себя, уверенно и быстро,
назначает —
то военным,
то юстции
то каким — нибудь
ещё министром. (II, 193)⁸⁾

regenta „сам себя назначает министром“ (singular pe sine se numește ministru) este precedată de subordonata „Если ж с безработы загруститя“ (dacă din trîndăvie îl prinde uritul), care contrastează cu ea. Dar cum putea fi altfel zugrăvită figura lui Kerenski, lapidar și sugestiv, decât prin aceste contraste neașteptate? Spre a te numi, din

7) „Unul toarnă versul din stropitoare, // alții pe gură-l stropesc, ca pe apă, // Fazonel cel cu zorzoane, // Zorzonel cel cu fasoane — / toți Mitreikini și Kudreikini. // dracu să-i pieptene, / el să-i priceapă“ (p. 274).

8) „Dacă din trîndăvie / îl prinde uritul, // singular, / pe sine, / hotărît și în grabă, // se numește ministru / ba la război, / ba la justiție, // ba la un oarecare alt / minister“ (trad. n.).

plictiseală, la diferite ministere, trebuie să fii și ușuratic, și frivol, și netalentat, ori tocmai acesta a fost Kerenski.⁹⁾

În alte momente, aceeași subordonată cauzală, precedind regenta, ne avertizează asupra celor ce vor urma, ne pregătește oarecum, pentru anumite consecințe neașteptate pe care ni le comunică regenta, uneori narativ, alteori retoric, iar câteodată printr-o imperativă care ne convinge că altfel nu poate fi, că orice încercare de a găsi altă soluție este zădarnică. Așa bunăoară, unirea celor mulți și asupriți în lupta comună nu poate avea alte urmări decât zdrobirea dușmanului și de aceea regenta imperativă din fraza care urmează exprimă această idee fără echivoc.

А если
в партию сгрудились малые, —
сдайся, враг,
замри и ляг. (II, 143)¹⁰⁾

Subordonata condițională „А если в партию сгрудились малые“ (Iar dacă cei mici s-au unit în partid) deschide perspective multiple din care poetul alege pe cea mai importantă și o comunică prin regenta în care toate verbele, indicind același rezultat, sint la modul imperativ: „сдайся, враг, замри и ляг“ (predă-te, dușmane, mori și cazi). Încrederea în forțele „celor mici“ și siguranța în victorie sint sugerate de aceste imperative, care apar neașteptat și tocmai de aceea cu efect multiplicat. Alcătuirea asindetică a frazei nu face decât să sporească vioiciunea, dinamismul, deci și emoția. În trăsăturile sale caracteristice, exemplul analizat nu este singular: poetul uzează de asemenea construcții ca mijloace de realizare artistică, ori de câte ori tonul major sau intensitatea și extensiunea sentimentului o cer.

În această ordine de idei se impun câteva aprecieri și asupra perioadei.

Făceam observația pe care o consideram ca regulă, că stilul lui Maiakovski se caracterizează prin conciziune, prin restrângerea la maximum a elementelor verbale, care însă se dezvoltă larg în aparatul receptiv al cititorului, diluându-se ca o esență prea concentrată, găsindu-și tocmai aici împlinirea proprietăților celor mai pregnante. Perioada nu se îndepărtează de la această regulă, oricât ar părea de paradoxal. Poetul evită arborescența, frazele peste măsură de bogate; ele ar putea reține atenția, mai mult decât s-ar impune, asupra unor momente în detrimentul altora, lăsând astfel spații confuze, dacă nu chiar umbrite, în imaginea totală sugerată de o poezie sau poem, ori ar putea distribui atenția, momentele semnificante rămânând insuficient remarcate. De aceea perioada apare arareori, și adeseori cînd îi constatăm prezența, ea naște îndoiala, dacă poate fi considerată ca atare sau dacă nu este mai degrabă o frază

9) Vezi M. Zoșcenko, *Kerenski*, Cartea Rusă, 1953.

10) „Iar dacă / cei mici / s-au unit în partid, — // predă-te, dușmane, / mori / și cazi“ (trad. n.).

complexă. Totuși, acolo unde o găsim, ea dezvăluie priceperea autorului de a folosi complexitatea perioadei, realizînd-o limpede și armonios.

Astfel starea economică a Rusiei Sovietice, strînsă în inelul blocadei capitaliste în anii războiului civil, crease un moment de profund dramatism. Toate legăturile pe mare erau întrerupte; flota străină, în fruntea căreia se afla cea a Marii Britanii, împinzise mările și oceanele litoralului Uniunii Sovietice. Un fragment din poemul *E bine!* zugrăvește acest tablou:

Ткнѣшься,
в Белое,
Ткнѣшься
в Черное,
в Каспийское,
в Балтийское, —
куда
корабль
ни тьчется,
конец
катаниям:
стоит морей владычица
булдожья Британія.

(II, 228) 11)

Fără ramificații multiple, protaza perioadei este totuși mai bogată decît apodoza. Regenta protazei „конец катаниям“ (oprită-i navigația) se desprinde ca o concluzie și o explicație a subordonatelor care o preced. Prima subordonată „Ткнѣшься в Белое...“ (de încerci în Marea Albă...) chiar și fără repetarea complementelor circumstanțiale de loc „в Черное, в Каспийское, в Балтийское“ creează aceeași impresie de generalizare grație alcătuirii sale prin prezentul gnomic care prin sine însuși are acest sens. Ea ne introduce în situația generală, precizată de cea de-a doua subordonată, o circumstanțială de loc, care îngustează cadrul, venind cu indicația privitoare la circulația vapoarelor devenită imposibilă datorită blocării căilor maritime, precum comunică regenta protazei „конец катаниям“. Exprimată printr-o propoziție principală, apodoza precizează nu numai autorul întregii situații create, ci precizează și cine este conducătorul întregii acțiuni contrarevoluționare îndreptate împotriva tinărului stat socialist. Evoluînd crescendo, perioada trece de la un grad de intensitate la altul superior, atingînd punctul culminant în cel de-al doilea membru al ei, ceea ce imprimă un raport de inegalitate a membrilor, necesar însă spre a reliefa impresia ultimă pe care o lasă cele din urmă cuvinte ale perioadei.

Același procedeu îl aflăm și în alcătuirea altor construcții similare. Iată de pildă, în pragul mauzoleului lui Lenin, poetul este complexii

11) „De încerci / în Marea Albă, / în Marea Neagră, // în Caspica, / în Baltica: // oriunde / vaporul / ar încerca, // oprită-i / navigația: // domnește pretutindeni a mărilor stăpîină, // Britania buldogă“ (trad. n.).

de un noian de sentimente diferite: și durerea pierderii conducătorului iubit, dar și conștiința vie, care dă puteri, a prezenței eterne a celui dispărut. El este prezent în sufletul mulțimii, este prezent în faptele eroice ale milioaneilor de constructori, este prezent în cauza-i nemuritoare, tot mai grandioasă în cuprinderea neîncetată a noi și noi inimi ce pulsează în același ritm, încălzite de flacăra aceluiși ideal. Perioada deci i s-a impus poetului spre a putea exprima polifonia vibrațiilor sale emoționale:

Но в эту
дверь
никакая тоска
не втянет
меня,
черна и вязка, —
души не смущу
мертвизной —,
он бится,
как бился
в сердцах
и висках
живой
человечьей весной.

(II, 265) 12)

Și aici arborescența este reținută, cu toate că membrele perioadei au o ramificație mai pronunțată. Echilibrul perioadei este mai accentuat fiind impus de profunzimea sentimentelor trăite de poet—durerea și încrederea în viitor—, deși simetria ei nu este desăvârșită. Protaza este alcătuită din două propoziții principale, ambele dezvăluind durerea care vine dinafară și dinăuntru, durerea proprie și a poporului. Legătura asindetică dă nota de continuitate, de unitate a acestor sorginte ale aceleiași dureri: poetul nu poate deosebi durerea sa de aceea a poporului. În numele viitorului, însă, el vrea să o depășească, plin de speranțe luminoase. Unde se află izvorul acestui optimism nețărmurit? Răspunsul ni-l oferă apodoza: Lenin „se luptă cum lupta pe vremuri, în inimi și în timple, viu ca primăvara omenirii“. Alcătuită dintr-o regentă „el se luptă... viu ca primăvara omenirii“ în care a fost intercalată o circumstanțială de mod comparativă „cum lupta pe vremuri în inimi și în timple“, ea realizează echilibrul cerut, sugerind certitudinea optimismului poetului. Știrbirea, oarecum, a simetriei — două propoziții principale și o regentă cu subordonata ei — subliniază vigoarea adevărului enunțat în apodoză și credința nestrămutată în acest adevăr.

După aceste lapidare observații asupra valorii stilistice a propoziției, frazei și perioadei, vom încerca o scurtă incursiune în același scop și în aceleași limite, în domeniul altor construcții sintactice, pe care le-am remarcat ca fiind frecvente în poezia poetului.

12) „Dar / gânduri chinuite // nu mă poartă, / negre și viscoase // lingă / ușa asta / n-o să-mi umple // sufletul / tristețile pieirii : // încă el se luptă, / cum lupta pe vremuri, / în inimi / și în timple, // viu, / ca primăvara omenirii“ (p. 258).

În cele ce urmează, selectînd numai cîteva din procedeele stilistice caracterizante, ne vom opri asupra inversiunii, elipsei, suspensiei și repetiției.

Inversiunea, dictată de necesitățile ritmului și rimei, o găsim prezentă în orice poezie, la Maiakovski însă, spre deosebire de alți poeți, ea este introdusă cu intenții variate și pe o scară foarte largă. Astfel este deajuns, credem, să menționăm că în poemul *E bine!* alcătuit din aproape o mie cinci sute de versuri, din cele aproximativ optsuteci-zeci de propoziții și fraze, cam 40% sînt construite pe temeiul inversiunii. Această situație își are o explicație neîndoielnică. În articolul său *Cum se fac versurile?* poetul scrie: „Rima te întoarce la versul anterior, te silește să-l reții în memorie, determină toate versurile care exprimă o idee să se unească între ele”¹³). De aceea „...eu așez întotdeauna cuvîntul cel mai caracteristic la sfîrșitul versului și-i găsesc apoi rimă cu orice preț”¹⁴). Așa deci „cuvîntul cel mai caracteristic”, în primul rînd trebuie să stea la sfîrșitul versului; în al doilea rînd, trebuie să aibă rimă în versurile învecinate, „cu orice preț”. Dar și o cerință și cealaltă cu greu pot fi satisfăcute fără încălcarea topicii limbii literare¹⁵). De aici și numărul extrem de mare al inversiunilor. Iar pe baza mărturisirilor poetului, putem afirma că cel puțin jumătate din numărul acestora a fost cerut de a găsi „rimă cu orice preț”; celelalte apar ca o posibilitate de a plasa „cuvîntul cel mai caracteristic la sfîrșitul versului”. Și într-un caz și în celelalte tendința autorului este vădită, inversiunea apărînd ca un mijloc folosit intenționat în scopul realizării unei eficiențe maxime a expresiei artistice. De aceea ea este întotdeauna echilibrată, lîmpede și neașteptată. În versurile :

Для внуков

пишу

в один лист

капитализма

портрет родовой,

(11, 123)¹⁶)

inversiunea „капитализма портрет родовой” în loc de „родовой портрет капитализма” precum ar cere topica limbii literare, — aduce la sfîrșitul versului cuvîntul „родовой” fiindcă rimează cu „городовой” dintr-un vers precedent, unde era subliniat ca cel „mai caracteristic” cuvînt.

Originală și de un efect neobișnuit ni se pare inversiunea atributului față de substantivul determinat. Poetul se recurge adeseori la această construcție spre a sublinia valoarea deosebită a atributului, pe care-l reliefează prin mai multe procedee, dintre care vom nota doar pe cele

13) Маяковский, *Как делать стихи?*, Сов. писатель, 1952, p. 28.

14) *I dem*, p. 29.

15) În opera lui Maiakovski se găsesc numeroase exemple de realizare a unor fraze ample, de o rară frumusețe, în care topica limbii literare a fost respectată cu toată rigurozitatea, ca în strofa: „От боя к труду — / от труда / до атак, — // в голоде, в холоде / и нагоде // держали / взятое, / да так, // что кровь, выступала из под ногтей” (11, 253).

16) „Pentru nepoți / voi zugrăvi / pe o foaică // al capitalismului / portret generic” (trad. n.).

mai vizibile: a) prin așezarea lui la sfârșitul versului, b) prin găsirea rimei în alt vers, c) prin așezarea după cuvântul determinat, d) prin repetarea prepoziției de pe lângă cuvântul determinat și e) separarea prin pauză, marcată de treapta nouă a versului pe care este situat atributul respectiv¹⁷⁾. Astfel în versurile

И лунным
пламенем
озарена мне
площадь
в сиянии,
в яви
в денной (II, 265)¹⁸⁾

atributul „денной“ ca element esențial al tabloului — sugerează lumina puternică a lunii, claritatea celor văzute și deci neîndoielnică lor realitate — este subliniat prin procedeele menționate, la care se adaugă și faptul că poetul folosește un adjectiv cu circulație restrinsă „денной“ ceea ce atrage atenția și mai mult, fixând imaginea.

Același procedeu și în versurile:

Всыпят
как пойдут в бой,
по число
по первое, (II, 272)¹⁹⁾

unde inversiunea „по число по первое“ este introdusă cu același scop, folosindu-se aceleași procedee. La concluzie similară ne duce și versul:

Класс
гласит
из слова
из нашего, (I, 262)²⁰⁾
precum și altele. Însă în versul:

Вот стою
на горке
на Владимирской, (I, 153)²¹⁾

construit pe baza aceleiași scheme, inversiunea a fost utilizată nu atât pentru a sublinia atributul ca atare, ci spre a ne sugera atmosfera de loc istoric. Construcția semnalată în acest vers este foarte frecventă în poezia populară mai cu seamă în bîline, în care abundă expresii ca: „Во славном во Киеве городе“ (în slăvitul în orașul Kiev). Prezența acestei inversiuni la începutul poeziei *Kiev* are menirea de a ne readuce

17) Vezi H. A. Щеголев, *op. cit.*, p. 4.

18) „Și flacăra / lunii / mi-a luminat // piața / într-o lumină / ca în fapt de zi“ (trad. n.).

19) „Știu / c-or să se lupte / ei, // pe viață și pe moarte“ (p. 265).“

20) „Clasa vorbește prin cuvântul printr-al nostru“ (trad. n.).

21) „Iată-mă pe deal, pe Vladimirka“ (trad. n.).

în memorie trecutul istoric îndepărtat al oraşului care a jucat un rol deosebit de important în viaţa Rusiei vechi.

Numeroase inversiuni sînt dictate numai de necesitatea sporirii expresivităţii, unde, cu toate acestea, nu putem eluda valoarea impresivă a rimelor realizate tocmai prin intermediul celor dintii.

Folosită pe scară largă şi cu intenţii diferite, această construcţie variază de la simpla comutare a termenilor unei expresii, la schimbarea ordinii părţilor propoziţiilor, pînă la inversiunea propoziţiilor care alcătuiesc o frază, cunoscînd o mare diversitate de aspecte şi care toate se reliefează, aşa cum arătăm, prin claritate, precizie şi expresivitate.

Elipsa alături de inversiune este procedeul stilistic cel mai frecvent în poezia lui Maiakovski, fiindcă oferă largi posibilităţi de comprimare a expresiei, de condensare a materialului lexical atît prin selecţionarea cuvintelor celor mai semnificative, cît şi prin înlăturarea gantitativă a tot ce poate fi subînţeles cu uşurinţă. Ilustrînd prin intermediul acestoraşi date statistice, vom arăta, bunăoară, că în poemul pomenit *E bine!* din cele optsutecincizeci de propoziţii şi fraze, cam o treime sînt eliptice. Constatarea explică în bună parte cum a reuşit poetul să zugrăvească, în poeme mai ales, întregi perioade istorice, cu toată dinamica interioară şi amplexarea exterioară a lor, proiectînd pe acest fundal soarta oamenilor luaţi aparte sau în colectivul social.

În numeroase propoziţii lipseşte predicatul. Elipsa predicatului are efecte stilistice deosebite, sporeşte expresivitatea, conferă textului dinamism şi vioiciune. Observaţia ar părea nefirească, întrucît, fiind exprimat, de regulă, prin verbe, predicatul comunică acţiuni, stări, forme ale mişcării, ceea ce imprimă naraţiei mobilitate²²⁾. Maiakovski însă elidînd predicatul, construieşte propoziţia astfel încît el să fie nu numai subînţeles cu facilitate, ci întregit chiar de cunoştinţele şi experienţa cititorului, ajungîndu-se astfel la o imagine mult mai bogată, mai vie, mai expresivă. La aceasta contribuie de cele mai multe ori contextul, prin care poetul nu-l lasă pe cititor absolut liber în conturarea imaginii şi recepţionarea emoţiei. Cîteva exemple.

Zmulgînd măştile de pe figurile abjecte ale celor ce se erijau în apărători ai Rusiei, în cap. al X-lea din poemul *E bine!* poetul recurge la o interogaţie retorică şi o anaforă amplă în limitele căreia sînt introduse tablourile distrugerilor şi al crimelor săvîrşite de contrarevoluţionari. Aceste tablouri au fost realizate cu o rară măiestrie printr-o singură frază, alcătuită din două propoziţii de sine stătătoare.

Леди,
спросите
у мерина сивого —

22) Vezi *Studii de gramatică*, vol. II, Acad. R. P. R. 1956, p. 182.

как над серыми
хатами
огненные перья
и рукн
холённые
туго у горл. (II, 231)²³⁾

Ambele propoziții care alcătuiesc fraza sînt eliptice de predicat. În prima „как над серыми хатами огненные перья“ verbul predicativ *развеваться* (a filfii) sau poate „пылать“ (a arde în flăcări) ori altul nu-l găsim în propozițiile anterioare și nici vreo aluzie măcar la ele. Predicatul însă ne este sugerat de subiectul cu atributul său: „огненные перья“. Epitetul „огненные“ reprezintă de fapt elementul ce i-a permis poetului să elideze predicatul, fără ca tabloul zugrăvit să piardă din valoarea sa, dimpotrivă, conciziunea și valoarea impresivă a metaforei „огненные перья“ îi conferă o semnificație mult mai adîncă și o plasticitate ce amintește de penelul unui Rubens.

Predicatul lipsește și în a doua propoziție: „руки холённые туго у горл“. Verbul „сжимать“ (a strînge) sau *стискиваться* (a se încleșta) se subînțelege nu din context, ci grație adverbului „туго“ (strîns, încleștat), care ne trimite fără echivoc la unul din verbele amintite. Absența lor are aceleași efecte ca și în prima propoziție analizată.

În multe situații predicatul elidat se subînțelege fie datorită contextului, fie, în sfîrșit, în virtutea unei reguli generale a verbelor auxiliare, îndeosebi a verbului „быть“ (a fi) care în limba rusă poate lipsi în construcțiile prezentului. Astfel în versurile:

А поверх
всех
с пушками
чудовищной длиноты
сверх дредноуты (II, 227)²⁴⁾

verbul predicativ „плавать“ (a pluti) figurează într-o propoziție precedentă și de aceea asocierea se produce fără nici o dificultate.

Semnificative pentru conciziunea stilului maiakovskian par a fi construcțiile eliptice de ambele părți principale: subiect și predicat. În unele situații ele sînt indicate în context, ca de pildă:

В красное здание
на заседание. (II, 271)²⁵⁾

Subiectul „деputații“ și predicatul „trec“ figurează în propoziția precedentă. Repetarea lor nu numai că ar împovăra textul cu un balast de prisos, dar ar reduce dinamismul imaginii, reținînd atenția inutil. Alcătuită astfel, alături de alte elemente de expresie, construcția ne sugerează

23) „Lady, / întreabă-l / pe neisprăvitul acesta — / ... Despre aripile incendiarii / deasupra caselor / cenușii // și mîinile / îngrijite / încleștate pe gîturi“ (trad. n.).

24) „Iar mai sus, / cu tunurile în nori, // supra-dreadnought-urile“ (p. 218).

25) „Spre clădire în / roș închisă, // la ședință“ (p. 265).

rează ideea vitezei („deputații trec în automobile“), a pulsului viu, chiar febril, în care se desfășura viața constructivă în anii de după Revoluția din Octombrie.

Nu întotdeauna elipsa subiectului și predicatului contează pe prezența lor în context. În multe situații ele sînt sugerate de însăși structura morfologică a propoziției. Astfel versul:

Грудью

у витринных

книжных груд,

(II, 271)²⁶

este o propoziție eliptică și de subiect și de predicat, acestea negăsindu-se în propozițiile învecinate; ele însă se desprind din cuvintele care alcătuiesc propoziția. Instrumentalul cu funcție adverbială de mod „грудью“ prin asocierea cu anumite expresii de largă circulație ca de pildă „статья грудью“, (a apăra cu pieptul) ne indică elementul uman, sugerindu-ne și predicatul „стоять“, grație asocierilor amintite. La această contribuție și construcția circumstanțială de loc „у витринных книжных груд“, menită să înlăture orice echivoc.

Prin îndepărtarea a tot ce nu este strict necesar, elipsa reprezintă unul din cele mai adecvate mijloace de realizare a conciziei expresiei artistice. Maiakovski recurge la ea frecvent, dovedind multă măiestrie mai ales cînd are nevoie de un cadru mai larg, dar care nu reprezintă decît un ecran pe care urmează să se proiecteze coliziunea epico-lirică a poeziei respective. De aceea poetul nu-și poate permite să rezerve spații prea largi acestor momente de ansamblu, ci le realizează succint și sugestiv, din citeva linii, indicînd doar efectele, consecințele; procesele, cauzele rămîn în afara textului, dar sînt prezente în planul tabloului general creionat. Astfel întreaga situație a Rusiei în momentul izbucnirii primei revoluții este redată, în partea a doua a poemului *Vladimir Ilici Lenin*, numai prin intermediul a trei propoziții.

Девятое января.

Конец гапонщины.

Падаем

царским свинцом косимы.

(II, 145)²⁷

Toate propozițiile sînt eliptice: primele două de predicat, cea din urmă de subiect. Elipsa a redus comunicarea la elementele cele mai esențiale. Contînd pe cunoștințele de istorie ale compatrioților săi, ba în momentul apariției poemului și pe amintirile încă vii în memoria multora, poetul alege doar citeva jaloane; o dată istorică, un nume caracteristic pentru politica oficială din pragul revoluției, un aspect al încrîncenării luptei sociale, — și sîntem introduși pe de-a-ntregul în atmosfera revoluției din 1905—1907. Acestea n-ar fi posibile fără participarea activă, fără

26) „Cu pieptul aproape / de teancurile de cărți / din vitrină“ (trad. n.)

27) „9 Ianuarie. / Sfirșitul lui popa Gapon. // Cădem, / secerăm de plumbii țariști“ (trad. n.)

informațiile cititorului, pe care Maiakovski l-a atras neconținut în realizarea creației sale poetice.

În alte împrejurări, elipsa servește pentru zugrăvirea unor tablouri foarte cuprinzătoare, prin intermediul aceluiași procedeu al selecționării excesive a mijloacelor de expresie. În poemul *E bine!* cu ajutorul altor trei propoziții, poetul conturează extrem de sugestiv imaginea Petersburgului în timpul nopții:

Петербургские окна.

Синѣ и темно.

Город

сном

и покоем скован.

(II, 195)²⁸⁾

Orașul cufundat în liniștea nopții, somnul care întrerupsese febrilitatea vieții din capitală, cerul de un albastru închis străjuind deasupra orașului învăluit de obscuritatea menținută de Guvernul Provizoriu, care nu încercase nimic pentru reglementarea vieții orașelor, reducându-și întreaga politică la continuarea războiului imperialist. Totuși liniștea și întunericul nu sînt absolute, orașele mari nu-și pot înceta cu desăvîrșire activitatea nici în timpul nopții. De aceea „ferestrele Petersburgului” străpung întunericul, trădînd prelungirea activității din timpul zilei. Întregul tablou nocturn al capitalei este redat prin cele trei propoziții: prima eliptică de predicat, a doua alcătuită din două complementele circumstanțiale de loc, iar a treia o propoziție dezvoltată. Primele două propoziții sînt cele mai impresive tocmai datorită conciziunii lor. Ca și în exemplul anterior și aici dezvăluim același procedeu al jaloanelor care-l duc pe cititor la înțelegerea și recepționarea imaginii.

Maiakovski face apel la elipsă în momentele de tensiune lirică, precum și atunci cînd își exprimă atitudinea proprie, atașamentul sau dezaprobarea, față de anumite fapte sau fenomene ale realității. Vibrațiile puternice ale sensibilelor lui coarde sufletești sînt transmise parcă fragmentar, dar tocmai prin segmentele cînd amplitudinea lor este cea mai mare, prin notele dominante ale gamei intensității trăirilor interioare. Evitînd descrierea amplă a simțămîntelor sale, cu excepția doar a împrejurărilor cînd poetul devine exponentul durerii sau bucuriei întregului popor, el și le exteriorizează prin cîteva construcții extrem de concentrate sau de transparentă aluzie.

În ultima parte a poemului *Vladimir Ilici Lenin* după ce poetul vorbise cu căldură zugrăvind figura conducătorului și după ce subliniase cu adîncă sinceritate neputința de a reda prin cuvinte măreția și magnificul figurii lui Lenin, ne face participanți la ceremonialul de înmormîntare a lui Ilici. Dar orice strădanie de a da ceremonialului un fast cît mai mare, rămînea oarecum, zadarnică, fie pentru că marii simplități a lui Lenin nu i se potriveau asemenea manifestări pompoase, fie că nici un ceremonial, din cîte sînt posibile, n-ar fi putut reda pe

28) „Ferestrele Petersburgului. / Albastrul cerului și întuneric. // Orașul / e ferecat de somn și liniște” (trad. n.).

de-a-ntregul uriaşa durere din sutele de milioane de inimi. De aceea poetul trece cu oarecare grabă pe lângă acest moment, consemnându-l doar:

Выполняют церемониал.
Говорили речи.

Говорят—и ладно.

(II, 180)²⁹⁾

Ceremonialul ca atare, în comparaţie cu marea tristeţe a poporului, este atât de puţin semnificativ, încît poetul nu socoate de trebuinţă să precizeze nici cine îndeplineşte ceremonialul şi nici cine şi ce discursuri rostesc.

În poezia lui Maiakovski elipsa este un procedeu stilistic foarte răspîndit. Explicaţia rezidă, fără îndoială, în faptul că ea oferă posibilităţi extrem de largi în scopul realizării conciziunii stilului. Pe lângă aceasta, elipsa îşi găseşte în creaţia poetului largi ecouri emoţionale, fie că e vorba de zugrăvirea unor tablouri ale realităţii, fie că e vorba de exteriorizarea sentimentelor care-l stăpinesc. Aceste două laturi ale poeziei sale se contopesc într-atît, încît adeseori este imposibil de sesizat limita dintre epic şi liric, fiindcă poetul a unit într-un singur suvoi tot ce era al său şi al semenilor săi, fiindcă el a fost un participant activ, pasionat la desfăşurarea vieţii din patria sa.

Ca structură, suspensia este apropiată de elipsă. La Maiakovski o găsim alături de cele mai răspîndite procedee stilistice, cu deosebire doar că este înzestrată cu mai multă potenţă emoţională. Prin suspensie poetul caracterizează personaje, stări sufleteşti, îşi exprimă propriile-i sentimente şi atitudini; ea apare în vorbirea unor personaje, ca şi în vorbirea poetului, în ambele cazuri cu semnificaţie determinată, cu funcţiuni stilistice variate. Unele personaje, prin suspensia din vorbirea proprie, se caracterizează fără intervenţia autorului. Iată bunăoară în condiţiile extrem de grele ale războiului civil, incercuită de puterile imperialiste, hărţuită şi jefuită de forţele contrarevoluţionare Puterea Sovietică făcea eforturi nespuse de mari spre a asigura minimum de trai populaţiei. Dispoziţiile guvernului erau duse la îndeplinire de oameni ce se ridicaseră nu de mult din bezna ignoranţei şi a mizeriei.

Fiind mai puţin familiarizat cu slovele, comisarul care citeşte „mandatul lui Lunacearski” le descifrează cu oarecare dificultate:

Так...

сахар...

так...

журок вам.

Дров берёзовых...

посуше поленья...

и шубу широкого
потребления.

(II, 237)³⁰⁾

29) „Îndeplinesc ceremonialul. / Rostesc discursuri. / Rostesc şi basta” (trad. n.).

30) „Aşa... / zahăr... / aşa... / grăsime... // Lemne / de mesteacăn... / bucăţi mai uscate... // şi o blană... / cum poartă orişicine...” (p. 228).

În atmosfera precipitată, timpul fiind drămuț, comisarul nu are răgaz să întirzie asupra celor scrise, să biruie în întregime textul și de aceea el se limitează la citeva cuvinte care poartă în ele embrionul întregii idei, restul fiind suspendat formal, figurînd însă în conștiința celui ce face lectura poemului, ca o completare, ca un aport solicitat de poet. Vorbînd liber în versurile următoare, comisarul nu mai face pauzele de mai sus :

Я вас,
товарищ,
хотите- берите
головой убор.
Берите
пока что
ногу
лотажью. (II, 237)³¹⁾

Suspensiile din primele versuri nu au alt rost decît de a caracteriza personajul în cauză despre care numai pe această cale ne dăm seama că este un om de încredere al Puterii Sovietice și că provine dintre acei care, deși talentați, nu au avut posibilitatea să se dezvolte din punct de vedere intelectual. Și dacă scrisul îl biruie cu dificultate, în vorbirea liberă manifestă ușurință în exprimare, vioiciune, humor împletit cu o ușoară ironie.

Același procedeu îl găsim și în capitolul al III-lea din poemul *E bine!* în care poetul ne înfățișează figura aventurierului Kerenski sau în cap. al IV-lea al aceluiași poem în care apar alte două figuri din tabăra adversă revoluției: Kuskova și Miliukov. În acest din urmă capitol suspensia apare și în vorbirea poetului. Chiar la începutul capitolului citim versurile :

Город
сном и
покоем скован.
Но...
не спит
мадам Кускова (II, 195)³²⁾

Acest „но” suspendat între două propoziții opuse ca sens are un rol și o semnificație aparte. L. I. Timofeev observă pe bună dreptate ; „Aici cuvîntul monosilabic „но” (dar) echilibrează ritmic primul vers care e lung (deoarece „темно”-întuneric rimează cu „но”, iar „скован”

31) „Eu, /tovarăși,- / vă întreb- / și pe bună dreptate- / doriți ?- / luați ceva de pus pe cap ! // Toți îmi vin / infumurați // și de mofturi / nu-și încap. // Știți ce, / deocamdată / luați // un picior de cal” (p. 228).

32) „Orașul / e ferecat / de somn și liniște. // Dar... / madam Kuskova nu doarme” (trad. n.).

—înțepenit rimează cu „Kuskova“) de aceea cuvîntul „no“ se pronunță foarte accentuat iar după el vine o pauză foarte mare, necesară din punct de vedere ritmic. Dar această pauză este dictată și de sens: aici cuvîntul „dar“ trebuie accentuat cu putere, pentru a sublinia tonul ironic al frazei și a sugera cititorului o atitudine corespunzătoare față de madam Kuskova“³³⁾. Suspensia care intrerupe cea de-a doua propoziție este introdusă spre a schimba dispoziția cititorului, dispoziție creată de descrierea plastică a Petersburgului nocturn, cu o stare de ironie și dispreț față de figurile și preocupările patriotarșilor de tipul Kuskovei și al lui Miliukov. Efect similar îl are și suspensia din versurile următoare, privind pe aceeași Kuskova.

С чего это

девушка

сохнети в янет?

Молчит...

но чувство,

вудать, велико.

“(II, 195)³⁴⁾

Datorită suspensiei, satira biciuitoare din ultimul vers este realizată cu măiestria unui Necrasov sau Salticov-Scedrin.

Suspensia la Maiakovski servește și pentru exteriorizarea unor sentimente profunde, care cuprind întreaga ființă și nu lasă vorbele să se lege între ele curgător, ci frînte, în crîmpeie de fraze, prin aluzii. Astfel poetul A. Blok, înrolat în armată în anii revoluției, află că la țară i-a fost distrusă biblioteca. O pierdere grea, poate ireparabilă; sentimentul durerii este puternic și legitim. În discuția cu Maiakovski, — pe care acesta ne-o redă în poemul *E bine!* — Blok nu-i poate spune mai mult decît cîteva cuvinte:

Пишут...

из деревни...

сожгли...

у меня...

библиотеку в усадье.

“(II, 216)³⁵⁾

Semnele de suspensie, care separă aproape fiecare cuvînt, marchează lipsa unor altor cuvinte care ar fi trebuit să exprime toată durerea poetului; pauzele mari care le înlocuiesc sînt însă suficiente spre a sugera starea de spirit a aceluia care și-a pierdut biblioteca în vîlvă-tăile incendiului, și ele apar mai sugestive decît o descriere amplă care ar fi contrastat cu atmosfera generală: bucuria revoluției înfăp-tuite³⁶⁾.

33) L. I. Timofeev, *Literatura sovietică rusă*, Cartea Rusă, 1951, p. 331.

34) „De ce se usucă / domnișoara? / Dece se vestejește / // Таче... / dar simțămîntul, / sigur, / e adînc“ (p. 184).

35) „Îmi scriu... / de la țară... // mi-au ars... // biblioteca de la moșie“ p. 206.

36) Înclinăm să credem că suspensia în fraza lui Blok nu este determinată numai de intensitatea sentimentului de durere, ci și de jena care-l stăpînea la gîndul că în momentul cînd în țară fuseseră distruse attea bunuri și muriseră atîția oameni, el se gîndea în primul rînd la biblioteca lui personală.

Particularitățile stilistice ale suspensiei, relevate mai sus, sînt de natură să confirme afirmația noastră că suspensia la Maiakovski ascunde în ea bogate rezerve emoționale, servind ca mijloc eficient, combativ al poetului.

Repetiția este un procedeu la care au recurs măștrii cuvîntului încă din antichitate. Maiakovski a cunoscut și preluat această tradiție, dezvăluind în poezia lui posibilități noi, nuanțe noi dictate de conținutul cu totul deosebit, revoluționar al creației sale. De la repetarea unor cuvinte la începutul, la mijlocul și la sfîrșitul versurilor și terminînd cu repetarea unor strofe întregi, aceste construcții stilistice sînt rezonatorii color mai diferite note ale gamei afective, pe care le amplifică, le intensifică, le dă contur, conferindu-le o mare capacitate sugestivă. De aceea unele anafore, ca de ex. :

Партия —
 спиной хребет рабочего класса.
 Партия —
 бессметрие нашего дела.
 Партия—единственное,
 что мне не изменит. (II, 144³⁷)

și cuceresc tot mai mult loc printre izolările lexicale, apropiindu-se de proverbe și zicători. În majoritatea cazurilor, repetiția are funcția sa fundamentală, adică de a sublinia o anumită idee sau imagine. Astfel în partea a III-a a poemului *Vladimir Ilici Lenin*, descriind cortegiul funerar al conducătorului, poetul reliefează legătura organică dintre Lenin și tot ce e rusesc printr-o anafora amplă, în care cinci propoziții încep cu cuvîntul „здесь“ (aici). Subliniind această indestructibilă legătură spirituală, anafora explică marea durere a poporului, transmițînd-o cititorului mai deplin, mai impresionant. Construcția nu este singulară în opera poetului de care ne ocupăm. Pretutindeni ea servește convingerea în adevărul celor relatate și trezește sentimentul sublimului cauzat de evenimentele sau momentele zugrăvite. Nu întotdeauna însă repetiția este organizată în forma anaforei.

Cu același efect ca mai sus, dar cu mai multă semnificație ideologică, în capitolul al VIII-lea din poemul *E bine!* pronumele „наш“ (al nostru) este repetat de opt ori, iar în capitolul al XIX-lea pronumele „мой“ (al meu) este repetat de cinsprezece ori. Prezența pronumelor în capitolele amintite nu este o întimplare: semnificația lor apare evidentă³⁸).

Capitolul al optulea este consacrat începutului noii atitudini socialiste față de muncă: subotnicele.

În cadrul și cu prilejul acestora a început să se manifeste și acel sentiment nou al proprietății colective. El nu se conturase încă pe deplin. Deabia se naștea, luptînd împotriva celui alt sentiment al proprie-

37) „Partidul / e șira spinării clasei muncitoare. / Partidul / e nemurirea cauzei noastre. / Partidul / e singurul care nu mă va trăda“ (trad. n.).

38) Vezi H. A. Щеголев, *op. cit.*, p. 71, 73.

tății private, proces dificil, pe care M. Șolohov l-a zugrăvit în romanul său *Pământ desțelenit* cu un talent neasemuit. De aceea noul sentiment nu se putea manifesta la început decât pe planul vieții colective, adică în cadrul colectivului, susținut și animat de forța acestuia, fără a fi adinc înrădăcinat în sufletul fiecăruia. Așa fiind, poetul nu putea folosi pronumele posesiv decât la plural „al nostru“. În celălalt capitol amintit atmosfera este cu totul alta: aici poetul zugrăvește situația din țară după zece ani de la Revoluția din Octombrie (poemul a fost închinat celei de-a X-a aniversări a Marelui Revoluții Socialiste de Octombrie). În acest răstimp se schimbaseră nu numai fața țării, dar și gândurile și simțămintele oamenilor, conștiința socialistă se dezvoltase: în locul intereselor meschine de îmbogățire prin exploatare, sentimentul nou al legăturilor tovarășești; în locul goanei după avuție particulară, dragostea pentru avutul obștesc și interesul pentru sporirea acestuia. Noul sentiment al proprietății colective, sentimentul de stăpîn al țării prinsese rădăcini adinci în inima fiecăruia, manifestându-se nu numai pe planul colectivului și imprimat de acesta, ci și pe plan individual, fiecare simțindu-se răspunzător pentru bunul public, fiind cointeresat în păstrarea și sporirea lui. Spre a reda acest amănunt semnificativ, poetul folosește în capitolul amintit pronumele posesiv la persoana întâia „мой“: „улица мая/дома мои/мои депутаты/моя милиция/лётчики мои“ și așa mai departe.

Adeseori repetiția este însoțită de gradație. Cea mai frecventă construcție din această serie ni se pare a fi repetarea aceluiași subiect însoțit însă de un alt predicat, exprimat printr-un verb cu o nuanță nouă a acțiunii, indicînd o latură nouă a situației sau chiar o mișcare neașteptată, adeseori contrarie.

Poezia *Nemaiomenita pățanie întîmplată cu Vladimir Maiakovski, vara, în viligiatură* începe cu strofa:

В сто сорок солнц закат пылал,
в июль катилось лето,
была жара
жара плыла —
на даче было это.

(I,69) 39)

Spre a ne introduce în canicula unei zile de iulie poetul nu folosește vreun comparativ sau superlativ, ci o repetiție. Căldura era mare, de „o sută patruzeci de sori“ și poetul o constată: „была жара“, iar spre a ne sugera intensitatea ei, pe lângă metafora din primul vers, el repetă subiectul propoziției „жара“ cu un predicat nou „плыла“. Acest verb nu era cerut numai de rimă (care putea fi realizată cu orice verb la trecut), ci de faptul că spre deosebire de „быть“ (a fi) care constată prezența, verbul „плыть“ (a pluti, a plana) este dinamic, arată o mișcare, o deplasare, astfel că în mintea noastră se creează

39) „Cu o sută patruzeci de sori ardea apusul, / vara intra în iulie, / era căldură, / căldura plutea- / era în viligiatură“ (trad. n.).

impresia că zăpușeala nu mai încapă în limitele spațiului cuprins cu ochiul și ea se deplasează în necuprins, plutește, încercînd a-și reduce gradul de condensare. Același procedeu este folosit în rindurile care urmează:

В наши вагоны,
на наши пути,
наиш
грузим дрова,
.....
Работа трудна,
работа томит. (II, 221)⁴⁰⁾

Este vorba aici de primele subotnice. Munca voluntară cu prilejul acestora era efectuată după programul zilei de lucru. Dacă încercăm să reconstituim în memorie atmosfera anilor 1918—1919, cînd pămîntul rusească purta pe întreaga-i suprafață rănilile războiului, cînd condițiile de trai erau foarte precare, dacă ne imaginăm toate acestea, înțelegem că o zi de muncă solicita eforturi foarte mari din partea oamenilor, iar după toate acestea, munca voluntară. Dar munca era mai mult decît grea și de aceea autorul repetă același subiect cu un predicat nou: „работа томит“ (munca istovește). Precizarea din urmă nu privește munca în general, ci numai munca din condițiile grele de atunci. Aici nu este o simplă precizare, repetiția ne sugerează consecințele încordării peste măsură a forțelor: în primul moment, participanții la subotnice simțeau doar greutatea muncii, pentru ca în scurtă vreme să o simtă istovitoare, istovire pe care o putea birui numai conștiința „muncii în libertate / a oamenilor liberi adunați“.

În sfîrșit, lăsînd la o parte alte aspecte stilistice ale repetiției, vom nota funcția ei de a imprima stigmatul disprețului și al oprobriului poetului față de unele fenomene negative.

Prin repetiția din vorbirea unor personaje, poetul face ca acestea să se autocaracterizeze, trezînd repulsia cititorului. Aceeași Kuskova de mai sus vorbind cu Miliukov despre Kerenski, îi spune:

Ах, няня,
он такой речистый...
ах, няня — няня!
няня!
ах! (II, 197)⁴¹⁾

Cît de falsă, de săracă sufletește și de mărginită ne apare Kuskova numai din această replică. Repetarea cuvîntului „няня“ (dădacă) nu are deloc menirea de a sublinia profunzimea sentimentului, ci, dimpotrivă, lipsa unui atare sentiment și încercarea de a-l acoperi cu vorbe,

40) „În vagoanele noastre, / pe drumurile noastre, // lemnele / noastre încărcăm“ (trad. n.).

41) „Ah, dădacă / aș tot sta / să-l ascult... // Ah, dădacă, dădacă / dădacă / Ah!“ (p. 187).

care la rindul lor, nefiind stimulate de idei, nu se pot desprinde și închea, iar rezultatul, așa cum vedem, este repetarea agasantă a cuvântului „няня“. Același efect îl are și repetarea interjecției „ah“, care mai aduce cu ea, pe lângă celelalte, și o notă de ieftină dulcegărie și de ton romanțios desuet. În poemul *E bine!*, ca și în altele, există numeroase exemple similare, care ar putea fi invocate.

Încercarea de față, nu reprezintă un corespondent a ceea ce poate fi denumit rezolvarea totală a problemei. Trecerea sumară în revistă, sugerarea ideii necesității unor studii din punctul de vedere urmărit, intenția de a schița un fir conducător,—acestea reprezintă, în fond, sensul observațiilor de mai sus. Studiile similare ni se par cu atât mai necesare, cu cât tocmai în acest aspect al creației poetice se vedește cel mai limpede talentul artistic, măiestria și originalitatea artistului. Problemele conținutului unei opere, ideile de fond urmărite, intenția autorului sînt în nemijlocită legătură cu orientarea ideologică și pregătirea politică a acestuia. Cît privește vestmintul artistic în care sînt îmbrăcate, aici rolul preponderent îl are de jucat acel „eu“ poetic pe care trebuie să-l posede orice artist al cuvîntului. Din acest punct de vedere, Vladimir Maiakovski ne oferă o operă în care originalitatea conținutului se împletește strîns cu noutatea formei.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ ПО СИНТАКСИСУ ПОЭЗИИ МАЯКОВСКОГО

Краткое содержание

В своей статье автор затронул вопрос о стилистических функциях некоторых синтаксических конструкций в творчестве Маяковского: предложения, фазы и периода, а также инверсии, эллипсиса, повторения и др., основываясь, главным образом, на крупных поэмах. Анализируя художественное значение указанных конструкций, автор исходит из положения, что они находятся во взаимной связи со всеми другими средствами выражения.

Эти конструкции преобладают и характеризуют стиль Маяковского, так как их структура предоставляет художнику самые широкие возможности для осуществления экономного использования лексического материала. А это объясняет, в чём состоит и как удалось поэту создать свой оригинальный стиль—сжатый, лапидарный, выразительный.

Все рассмотренные примеры в тексте приведены с целью показа, что, устраняя всё лишнее, поэт сокращает выражение до существенных элементов, которым он придаёт большую эмоциональную силу. Это позволяет поэту избегать широких описаний и предоставляет самому читателю возможность дополнить художественный образ и воспринимать эмоции на основе собственного опыта, знаний и воображения. Тем самым поэт прочно связал своё творчество с широкими массами читателей, предоставляя им художественное удовлетворение и окрыляя их созидательный труд.

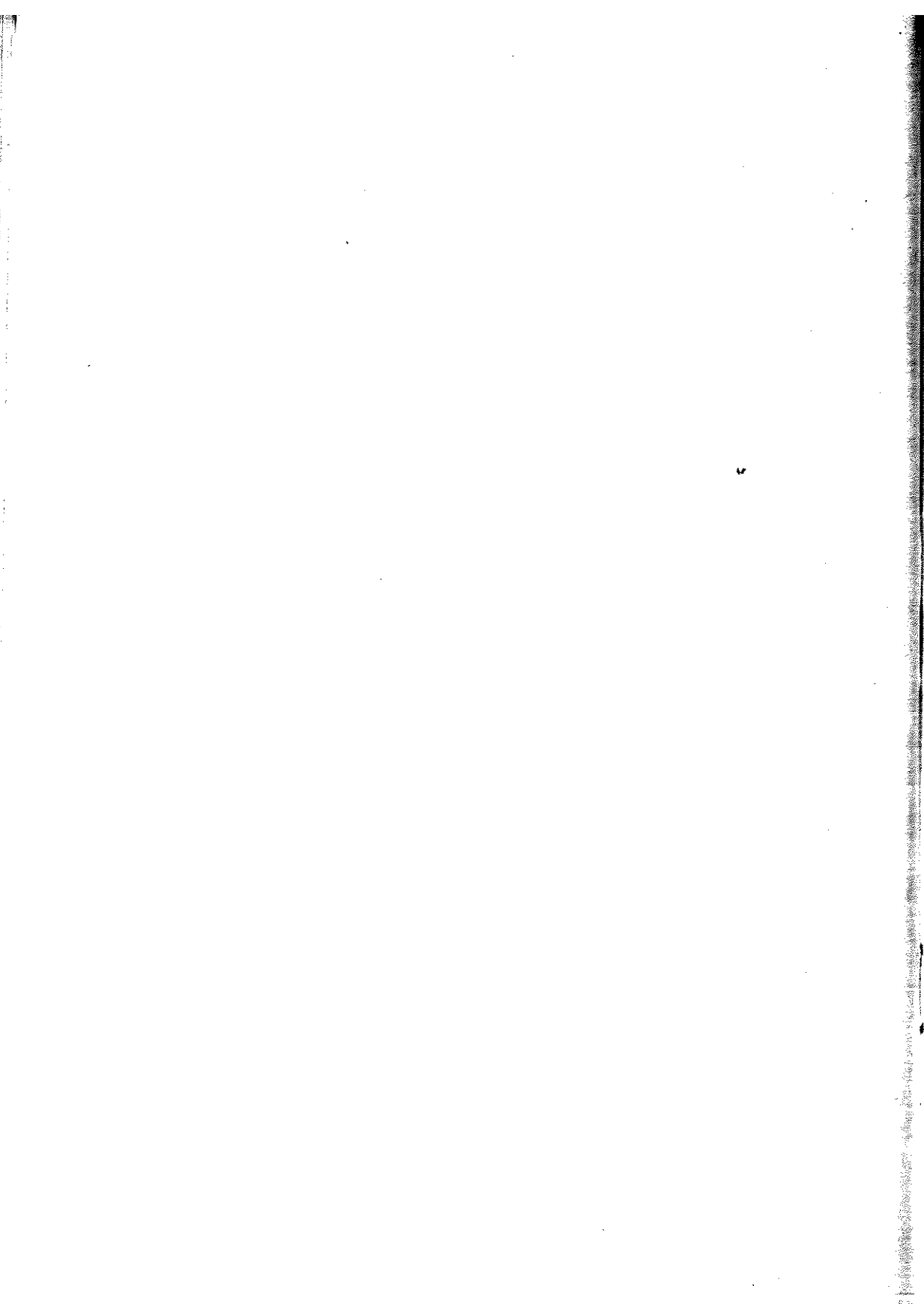
DES ASPECTES STYLISTIQUES DANS LA SYNTAXE POÉTIQUE
DE MAIAKOWSKI

Résumé

Dans cette étude l'auteur pose le problème des valeurs stilistiques de certaines constructions syntactiques des plus connus poèmes de Maïakowski. Dans ce sens on discute la proposition, la phrase, la période ainsi qu'une série de figures de style: l'inversion, l'élipse, la répétition etc. En analysant l'importance des constructions mentionnées, l'auteur met en évidence, le fait que ces procédés correspondent au contenu de l'oeuvre respective et s'harmonisent en même temps avec les autres moyens d'expression dont le poète dispose.

Ces constructions sont caractéristiques et dominantes dans le style de Maïakowski; car leur structure correspond à l'intention de l'auteur de s'exprimer clairement et succinctement, ce qui constitue un trait de son style original. Les exemples analysés dans cette étude ont comme but de démontrer qu'en éliminant tout ce qui est superflu, le poète ramène d'une part l'expression à ses éléments essentiels, et d'autre part il accorde ces éléments essentiels, émouvants. Ce procédé permet au poète d'éviter les amples descriptions et de stimuler le lecteur à participer à l'acte poétique de création, en complétant le tableau grâce à ses propres connaissances, à son expérience et à son imagination.

C'est ainsi qu'il s'établit une étroite liaison entre le créateur et ses lecteurs, qui trouvent dans l'oeuvre de Maïakowski non seulement la satisfaction artistique mais aussi un stimulant dans le travail productif.

WIEDERHOLUNG, AUFZÄHLUNG, SATZKONSTRUKTION IN DEN NOVELLEN THOMAS MANNS *)

VON

HERTHA PERETZ

a. Die Wiederholung

Zu den stilistischen Ausdrucksmitteln, denen Thomas Mann in seinen Novellen grossen Spielraum gewährt, gehören: die Wiederholung und die Aufzählung.

Wiederholungen sind für Thomas Manns Stil charakteristisch; der Schriftsteller erreicht durch sie die Steigerung der emotionalen Wirkung, so oft es der Inhalt der Aussage erfordert. Die Erscheinungsarten der Wiederholung sind bei ihm sehr verschieden. Wir unterscheiden hauptwörtliche Wiederholungen: „Das Meer ist gross, das Meer ist weit...“ (I, S. 10). Verbale Wiederholungen und Wiederholungen der Konjunktion: „ich liebe, liebe heiss und begehrend und selig und jammervoll...“ (I, S. 970).

Wiederholung von Fürwörtern: „dieser Ekel, der mich würgt, mich aufjagt, mich schüttelt und wieder niederwirft...“ (I, S. 41). Auch Artikel, Adjektive, Zahlwörter usw. werden wiederholt. Wenn wir die verschiedenen Erscheinungsarten der Wiederholung von einem stilistischen Standpunkt betrachten, unterscheiden wir: *echte Wiederholungen* (Wiederholungen desselben Wortes, Satzes oder Absatzes): „Was er aber sah, war dies: Komik und Elend-Komik und Elend“ (I, S. 222).

„Freilich müsse man abwarten, wie im übrigen sich die Sache entwickeln werde und das Beste hoffen, wie gesagt, das Beste hoffen...“ (I, S. 13).

„Dass dieser Mensch, vor dessen Sein und Wesen ich soeben noch den ehrlichsten Respekt empfand, in meinen Augen plötzlich sinkt, sinkt, sinkt...“ (I, S. 237).

In manchen Fällen wird die emotionale Wirkung dadurch erhöht, dass die echte Wiederholung aus dem Satzverband austritt: „es hatte ihn mit furchtbarer, unwiderstehlicher Gewalt ergriffen und richtete ihn zugrunde! Es richtete ihn zugrunde, das fühlte er“ (I, S. 34).

Die Wiederholung der Konjunktion, am häufigsten der Konjunktion „und“, führt zu polysyndetischen Verbindungen: „Man behandelte ihn mit Nachsicht, er seinerseits war freundlich und entgegenkommend, und friedlich und geregelt

*) Der vorliegende Aufsatz ist ein Abschnitt der Studie: *Sprache und Stil in den Novellen Thomas Manns*.

verging die Zeit“ (I, S. 16). (In diesem Fall trägt die Wiederholung zur Verbreitung einer gewissen Ruhe bei).

„Und wieder sass er, von Joschua heimlich getränkt und geatzt und metzte und meisselte, schrubhte und glättete, – sass und schrieb, mit dem Handrücken, manchmal die Stirn wischend, griffelnd und spachtelnd die Schrift in die Tafeln...“ (I, S. 932). Oder ein anderes Beispiel: „ich mischte mich unter die Leute, die standen und schwatzten und sich anfreundeten gelegentlich ihres Missgeschickes und aufschnitten und sich wichtig machten“ (I, S. 434).

Die häufigste Erscheinungsart ist die lexische Wiederholung mit Erweiterung, was sich durch die Neigung des Dichters zum Detail, zur Präzisierung erklärt. Er führt, zum Beispiel, ein Wort an und erläutert es dann durch eins, zwei, drei oder mehrere Adjektive. Dafür gibt es unzählige Beispiele. So etwa: „Ein Lächeln lag um ihren Mund, ein abwesendes und beinahe irres Lächeln...“ (I, S. 96).

„Ein Kauz, ein ganz wunderlicher Kauz!“ (I, S. 143).

„Nur auf einen Entschluss kommt es an, einen rettenden „Entschluss“ (I, S. 975).

„das Leben,..., das gemeine, das lächerliche und dennoch triumphierende Leben...“ (I, S. 167).

„er warb um seine Liebe auf seine Art, eine langsame und innige, hingebungsvolle, leidende und wehmütige Art“ (I, S. 208).

„Seine Liebe, diese nicht ganz tendenzlose, an ihrer Wurzel nicht ganz einwandfreie Liebe ist empfindlich“ (I, S. 700).

Auch Erweiterungen des Verbums treten in Erscheinung: „ich liebe, liebe heiss und begehrend und selig und jammervoll“ (I, S. 970).

Besonders wirkungsvoll ist diese Art der Wiederholung, wenn sie die Form eines selbständigen Satzes annimmt:

„Ein Ende mit Schrecken, ein höchst fatales Ende“ (I, S. 765).

Ein Beispiel von flektierter Wiederholung gibt uns folgender Satz: „Herr Friedemann war bleich, viel bleicher als gewöhnlich...“ (I, S. 23).

Hiervon ausgehend können wir auch ein anderes stilistisches Ausdrucksmittel, die poetische Brechung, nennen, für die es in der Novelle „Die vertauschten Köpfe“ ein interessantes Beispiel gibt: „Einkörperung nämlich schafft Vereinzelung, Vereinzelung schafft Verschiedenheit, Verschiedenheit schafft Vergleichung, Vergleichung schafft Unruhe, Unruhe schafft Bewunderung, Bewunderung aber Verlangen nach Austausch und Vereinigung“ (I, S. 767).

Auch Beispiele von unterbrochener Wiederholung (Anapher und Epipher) können angeführt werden, wobei bemerkt werden muss, dass die Anapher in den Novellen Manns viel häufiger ist.

Anapher:

In diesem Wägelchen aber sass das Kind, sass Anton Klöterjahn der Jüngere, sass Gabriele Eckhofs dicker Sohn“ (I, S. 174).

„Seltsame Orte gibt es, seltsame Gehirne, seltsame Regionen des Geistes“ (I, S. 296).

„es kommt darauf an, für was man sich hält, für was man sich gibt, für was man Sicherheit hat, sich zu geben“ (I, S. 61) (das ist gleichzeitig ein Beispiel flektierter Wiederholung).

„Sie müsste kommen! Sie müsste bemerken, dass er fort war, müsste fühlen, wie es um ihn stand, müsste ihm heimlich folgen“ (I, S. 219).

„Und er verliess die winklige Hauptstadt, um deren Giebel der feuchte Wind pffiff, verliess den Springbrunnen und den alten Walnussbaum im Garten, die Vertrauten seiner Jugend, verliess auch das Meer, das er so sehr liebte...“ (I, S. 222).

Wirkungsvoll ist die Anapher in Verbindung mit steigender Aufzählung:

„er war schon versucht, er war sicher versucht, ich lasse es nicht auf mir sitzen, dass er nicht höchlichst versucht gewesen wäre“ (I, S. 817).

Ephipher:

„er begann mich zu durchschauen, mich erstaunt anzusehen, kühl zu werden, überlegen zu werden, ungeduldig und widerwillig zu werden und mir schliesslich seine Verachtung mit jeder Miene zu zeigen“ (I, S. 74) (Wiederholung von „werden“ um das Anwachsen des Gefühls der Verachtung zu zeigen).

Eine Abart der unterbrochenen Wiederholung, die Rahmenwiederholung unterscheiden wir in „Gladius Dei“:

„München leuchtete. Über den festlichen Plätzen und weissen Säulentempeln, den antikisierenden Monumenten und Barockkirchen...“ (I, S. 176).

„ein treuherziger Kultus der Linie des Schmuckes, der Form, der Sinne, der Schönheit obwaltet. München leuchtete“ (I, S. 179).

Oft dient als Wiederholung ein Synonym oder ein Fremdwort mit gleicher Bedeutung. Etwa in folgenden Beispielen:

„Fabrizierte Riechstoffe, Parfüms,...“ (I, S. 942).

„sehr ernst *molto grave*“ (I, S. 721).

„Inmitten der Blösse auf einem Stein, einem Altar-Sockel stand es, ein Bild, ein Machwerk, ein Götzenunfug, ein goldenes Kalb“ (I, S. 926).

„Er stand vom Schreibtisch auf, von seiner kleinen, gebrechlichen Schreibkommode,...“ (I, S. 417).

„Sie sind ein Gourmand, mein Herr, ein plebejischer Gourmand, ein Bauer mit Geschmack“ (I, S. 166).

In diesem Satz gibt es eine synonymische Wiederholung und eine lexikalische mit Erweiterung. Überhaupt sind Sätze, in denen zwei oder auch mehr Erscheinungsarten der Wiederholung auftreten, nicht selten.

„die Hauptnummer, die Glanznummer, der Clou, der Höhepunkt; – etwas ganz Besonderes, ganz Verblüffendes, ein Spass, der die Heiterkeit auf den Gipfel bringt,...“ (I, S. 95).

„es handelt sich um einen Scherz, eine Mummerei, einen unschuldigen Spass...“ (I, S. 99).

„sei die verwirrende Tatsache denn beim Namen genannt, das Unglück, das Malheur, die Bescherung“ (I, S. 822).

Tautologien unterscheiden wir zumeist bei den Zwillingsformeln: „sein Hoffen und Harren“ (I, S. 563), „stumm und stier“ (I, S. 159).

Auch Beispiele von *figura etymologica* (Wiederholung von Wörtern gleicher Stämme) unterscheiden wir: „Die Wucht des Wortes, mit welcher hier das Verworfenne verworfen wurde“ (I, S. 466), „der ist ein Übel, und übel will ich mit ihm verfahren“ (I, S. 908).

Verbunden mit wörtlicher Wiederholung begegnen wir auch Parallelismen:

„Da ging es zu, da trieben sie es, da wälzten sie sich, da feierten sie eine elende Freiheit“ (I, S. 926).

Die Wiederholung ist ein besonderes Merkmal von Thomas Manns Stil. Wir können die verschiedensten Erscheinungsarten unterscheiden; oft enthält derselbe Satz zwei oder mehr Abarten der Wiederholung. Am häufigsten sind die lexikalischen Wiederholungen mit Erweiterung, die dem Hang des Dichters zur Präzisierung entsprechen. Die Wiederholungen verstärken die emotionale Wirkung der Aussage, sie rufen bei Mann erhöhte Dynamik hervor, in anderen Fällen tragen sie aber zur Verbreitung einer gewissen Ruhe bei.

b. Die Aufzählung

Ein Schriftsteller wie Thomas Mann, der die Dinge in allen Einzelheiten beschreibt, die Seele der Helden bis ins Kleinste zerfasert, wird, erklärlicherweise, oft zu Aufzählungen greifen. Auf diese Weise entstehen lange terminologische Ketten. Nehmen wir als Beispiel die Beschreibung von Amras Salon (*Luischen*): „in Amras Salon, einem kleinen, warmen und vollen Raum, der mit einem dicken Teppich, einer Ottomane nebst vielen Kissen, einer Fächerpalme, englischen Ledersesseln und einem Mahagonitisch mit geschweiften Beinen ausgestattet war, auf dem eine Plüschdecke und mehrere Prachtwerke lagen. Auch ein Kamin war vorhanden, der noch ein wenig geheizt war; auf der schwarzen Steinplatte standen einige Teller mit feinbelegtem Butterbrot, Gläser und zwei Karaffen mit Sherry (I, S. 94). Ebenso die Aufzählung verschiedener moderner Tänze in *Unordnung und frühes Leid*: „diese Double Fox, Afrikanische Shimmys, Java dances und Polka Creolas – wildes, parfümiertes Zeug, teils schmachkend, teils exerzierend, von fremden Rhythmus, ein monotones, mit orchestralem Zierat, Schlagzeug, Geklimper und Schnalzen aufgeputztes Neger-Amusement“ (I, S. 699).

Es kann vorkommen, dass auf diese Art des Guten zu viel getan wird und der Dichter sich von der Neigung zum Detail mitreißen lässt, wie etwa bei der Beschreibung des Tempels der Göttin Kali, in *Die vertauschten Köpfe*: „Gesichte des Lebens im Fleisch, wie es aus Knochen, Haut, Sehnen und Mark, aus Samen, Schweiß, Tränen und Augenbutter, Kot, Harn und Galle zusammengesüttet, behaftet mit Leidenschaft, Zorn, Wahn, Begierde, Neid und Versagen, mit Trennung von Liebem, Bindung an Unliebes, Hunger, Durst, Alter, Kummer und Tod, unversieglich durchströmt vom süßen und heißen Blutstrom, in tausend Gestalten sich leidend genießt, sich wimmelnd verschlingt und ineinander sich wandelt, wo denn im fließend allerfüllenden Gewirr des Menschlichen, Tierischen ein Elefantenrüssel den Arm eines Mannes abzugeben, ein Eberkopf aber an die Stelle zu treten schien von eines Weibes Haupt“ (I, S. 801). Bis man ans Ende der Aufzählung gelangt vergisst man beinahe um was es sich handelt.

Am häufigsten ist die blosse Anhäufung (Akkumulation). Wir unterscheiden vor allem zahlreiche hauptwörtliche, zeitwörtliche und eigenschaftswörtliche Anhäufungen. Beispiele für hauptwörtliche Anhäufungen enthalten folgende Sätze: „der treuherzige Kultus der Linie, des Schmuckes, der Form, der Sinne, der Schönheit...“ (I, S. 179); „eine Fülle von Farbe, Linie und Form, von Stil, Witz, Wohlgeschmack und Schönheit“ (I, S. 181); „der warme und erregende

Dunst... von Blumen und Wein, von Speisen; Staub, Puder, Parfüm und festlich erhitzten Körpern“ (I, S. 196). „Dreitakt und Gläserklang, – Tumult, Dunst, Summen und Tanzschritt“ (I, S. 282). „Es waren Predigten, Gleichnisse, Theesen, Gesetze, Visionen, Prophezeiungen und tagesbefehlartige Aufrufe“ (I, S. 303). „ein fahrender Virtuose, ein Unterhaltungskünstler, Forzatore, Illusionista und Prestidigitatore (so bezeichnete er sich)“ (I, S. 723). „Oder was sonst noch vorkam an Körperverletzung, Sklavenmisshandlung, Diebstahl und Einbruch, Flurschädigung, Brandlegung und Missbrauch von Anvertrautem“ (I, S. 900), „das Treiben in „Einfried“... das Massieren, Elektrisieren und Injizieren, das Duschen, Baden, Turnen, Schwitzen und Inhalieren...“ (I, S. 129).

Auch zeitwörtliche Anhäufungen kommen oft vor: „Die langen Beine der Herren bogen sich ein wenig, federten, schnellten und schwangen sich fort“ (I, S. 287), „er tobt, geifert, gebärdet sich wie verrückt vor Wut, rast allein sein Anwesen auf und ab, droht über den Zaun zu springen, um den Treulosen zu erwürgen, und sendet ihm die gemeinsten Schmähungen nach“ (I, S. 568). „Nicht grübeln! Arbeiten! Begrenzen, ausschalten, gestalten, fertig werden!“ (I, S. 425). „Mose... schüttelte die Fäuste an breiten Handgelenken und rüttelte, mäkelte, krittelte und regelte an ihrem Dasein, rügte, richtete und säuberte daran herum“ (I, S. 904).

Eine Anhäufung mit Schlusszusammenfassung umfasst folgendes Beispiel: „Der Springbrunnen, der alte Walnussbaum, seine Geige, und in der Ferne das Meer, die Ostsee, deren sommerliche Träume er in den Ferien belauschen durfte, diese Dinge, waren es, die er liebte...“ (I, S. 206).

Wenn gegensätzliche Begriffe angehäuft werden, haben wir eine Verbindung von Akkumulation und Antithese: „Die Auffassung des „Glückes“ als eine Art von Verdienst, Genie, Vornehmheit, Liebenswürdigkeit, die Auffassung des „Unglücks“ als etwas Hässliches, Lichtscheues, Verächtliches und mit einem Worte Lächerliches ist mir zu tief eigentlich, als dass ich mich selbst noch zu achten vermöchte, wenn ich unglücklich wäre“ (I, S. 61). „Denn es ist Alles und nicht nur Eines: Leben und Tod, Wahn und Weisheit, Zauberei und Befreierin“ (I, S. 786).

Sehr oft tritt die Aufzählung verbunden mit der Wiederholung auf: „Wunder der Sehnsucht waren seine Werke, der Sehnsucht nach Form, Gestalt, Begrenzung, Körperlichkeit, der Sehnsucht hinüber in die klare Welt des anderen“ (I, S. 424). „Hier ist das Ende, das Eis, die Reinheit und das Nichts. Hier gilt kein Vertrag, kein Zugeständnis, keine Nachsicht, kein Mass und kein Wert“ (I, S. 296).

Aus Neigung zum Detail greift Thomas Mann sehr oft zu Aufzählungen, meist zu zeitwörtlichen, hauptwörtlichen und eigenschaftswörtlichen Akkumulationen. Die Aufzählung erscheint auch in Verbindung mit Wiederholungen und Antithesen. Manchmal lässt sich der Verfasser mitreißen, häuft zu viele Wörter an, was zu negativen Resultaten führt.

c. Satzkonstruktion – Wortfolge.

Thomas Mann ist ein Schriftsteller, dem es um Genauigkeit der Beschreibung, um Präzisierung aller Einzelheiten zu tun ist und nicht um Kürze und Konzentration. Diese Tatsache wirkt sich bestimmend auf seinen Satzbau aus, der,

ausser den Epitheta, zu den spezifischsten Eigentümlichkeiten seines Stils gehört. Der Dichter verdankt seinen Ruf als Stilist in hohem Masse dem wohlgegliederten Reichtum seiner mit feinem musikalischem Gefühl konstruierten Sätzen. Charakteristisch für Thomas Mann ist der synthetische, lange Satz, den er namentlich an beschreibenden oder erörternden Stellen verwendet, im Unterschied zu den Gesprächen, wo der kurze Satz vorherrscht. So werden in der Novelle, *Der Tod in Venedig* (Seite 458) 149 Worte in einem Satz eingeschlossen. *Die vertauschten Köpfe* haben auf Seite 770 einen Satz der 135 Worte umfasst, gefolgt von einem Satz mit 109 Worten. Die Regel sind Sätze mit 20-40 Worten. Trotz ihrer Länge sind die Sätze klar und übersichtlich, dank der grossen Kompositionskunst mit der sie zusammengehalten werden. Nehmen wir als Beispiel einen der oben erwähnten Sätze: „Seine Begierde ward sehnd, seine Einbildungskraft, noch nicht zur Ruhe gekommen seit den Stunden der Arbeit, schuf sich ein Beispiel für alle Wunder und Schrecken der mannigfaltigen Erde, die sie auf einmal sich vorzustellen bestrebt war: er sah, sah eine Landschaft, ein tropisches Sumpfgelände unter dickdunstigem Himmel, feucht, üppig und ungeheuer, eine Art Urweltwildnis aus Inseln, Morästen und Schlamm führenden Wasserarmen, – sah aus abenteuerlich blühendem Pflanzenwerk haarige Palmenbüsche: nah und fern emporstreben, sah wunderbar ungestaltete Bäume ihre Wurzeln durch die Luft in den Boden, in stockende, grünschattig spiegelnde Fluten versenken, wo zwischen schwimmenden Blumen, die milchweiss und gross wie Schüsseln waren, Vögel von fremder Art, hochschultrig, mit unförmigen Schnäbeln, im Seichten standen und unbeweglich zur Seite blickten, sah zwischen den knotigen Rohrstämmen des Bambusdickichts die Lichter eines kauernenden Tigers funkeln – und fühlte sein Herz pochen vor Entsetzen und rätselhaftem Verlangen“ (I, S. 458). Wir unterscheiden sieben Hauptsätze und vier Nebensätze. Hinzu kommen zahlreiche Partizipialkonstruktionen („noch nicht zur Ruhe gekommen seit den Stunden der Arbeit“, „Schlamm führende Wasserarme“ u.a.m.), Appositionen, Adverbien usw. Die Übersichtlichkeit verdanken wir hier in erster Linie der Wiederholung des Verbums „sehen“. Andere Sätze wieder weisen zahlreiche Einschübe und Beisätze auf: „Dennoch geschah es, dass er – sechzehn Jahre zählte er damals – zu einem gleichaltrigen Mädchen eine plötzliche Neigung fasste“ (I, S. 15). „Wir nahmen – nun also doch – die Kinder“ (I, S. 764). „Das junge Mädchen dagegen – seine Tochter, ohne Zweifel – sass interessiert und lebhaft vorgebeugt“ (I, S. 65). Oft unterscheiden wir Appositionen „die Wahl haben zwischen einem geteerten Lümmel, so einem Salzfish und Meeresobst und einem Mario, einem Ritter der Serviette“ (I, S. 763), und Partizipialkonstruktionen. Thomas Mann gehört zu den partizipienpflegenden Dichtern. Das Streben nach Konzentration hat ihn, wie viele andere deutsche Schriftsteller, dazu bewogen, wo irgend möglich, Partizipformen des Verbs zu verwenden, die das Vermeiden von Nebensätzen gestatten. Minunter wirken sie etwas trocken („den Hund angehend“, „doch dies geschehen, gab...“), oft sind sie aber feierlich und voll Poesie, wie etwa in *Tod in Venedig*, in folgenden Beispielen: „Ein kleiner Platz, verlassen, verwunschen anmutend, öffnete sich vor ihm“ (I, S. 533), „wenn das Murmeln des umnachteten Meeres, leise heraufdringend die Seele besprach“ (I, S. 498), „wie die lebendige Gestalt, schön wie ein zarter Gott, herkommend aus den Tiefen von Himmel und Meer, dem Elemente entstieg und entrann“ (I, S. 490).

„Als ob er die Hand aus der Hüfte lösend, hinausdeute, voranschwebe ins Verheissungsvoll-Ungeheure“ (1, S. 536).

Eine andere Eigentümlichkeit des Mannschen Satzbaus sind die unzähligen Füllwörter, die den Satzbau auflockern. Wir notieren: „gleichviel“, „wohlgemerkt“, „wie selbstverständlich“, „mag sein“, „vor allem“, „schlechterdings“, „sozusagen“, „allenfalls“, „genug“.

Von den Nebensätzen herrscht der Relativsatz vor, der mitunter kurz hinter dem Pronomen unterbrochen ist: „Er hatte den entlastenden Schlummer nicht gefunden, der ihm, bei zunehmender Abnutzbarkeit seiner Kräfte, einmal untertags so nötig war“ (1, S. 455). Die stilistische Monotonie wird auf verschiedene Art und Weise vermieden. Erstens durch Variation der verbalen Zeiten und Formen. Die verbale Zeit, die er am häufigsten verwendet, ist das Präteritum, was für die deutsche Sprache nicht weiter verwunderlich ist. Er erzählt meist mit Hilfe des Präteritums, vermeidet aber die Eintönigkeit durch die Verwendung des Imperativs und des Präsens, wenn er sich direkt an den Leser wendet: „Blick um dich, sieh in die Fenster der Buchläden! Deinen Augen begegnen Titel wie...“ (1, S. 178).

Am häufigsten ist der Präsens bei allgemeinen Betrachtungen, Erläuterungen und Stellen, die in der Ich-Form gehalten sind: „Beherrscht dich ein Gedanke, so findest du ihn überall ausgedrückt, riechst ihn sogar im Wind“ (1, S. 226). „Unterdessen nähert sich das Dampfboot dem Bahnhof, und Schmerz und Ratlosigkeit steigen bis zur Verwirrung. Die Abreise dünkt den Gequälten unmöglich, die Umkehr nicht minder... Aschenbach hatte Mühe“ (1, S. 496), „du sitztest am Fenster, rauchst Zigaretten, und unwiderstehlich beschleicht dich ein Gefühl der Abneigung von aller Welt“ (1, S. 57).

Ein anderes Mittel durch das der Dichter die Monotonie vermeidet, ist die Variation in der Satzform. Vorherrschend sind die Aussagesätze. Um den Text aber aufzulockern, greift der Autor immer wieder zu kürzeren Fragesätzen, in denen entweder er selbst oder eine seiner Figuren Fragen stellt, oder zu Ausrufesätzen, die zur Unterstreichung der emotionalen Wirkung, zur Dynamisierung des Textes beitragen. So lesen wir im „Bajazzo“ (1, S. 41): „Ich haben mir dies reinliche Heft bereitet, um meine „Geschichte“, darin zu erzählen; warum eigentlich? Vielleicht um überhaupt etwas zu tun zu haben? Aus Lust am Psychologischen vielleicht und um mich an der Notwendigkeit alles dessen zu loben? Die Notwendigkeit ist so tröstlich! Vielleicht auch, um auf Augenblicke eine Art von Überlegenheit über mich selbst und etwas wie Gleichgültigkeit zu geniessen? – Denn Gleichgültigkeit, ich weiss, das wäre eine Art von Glück“. Auch in *Mario und der Zauberer* wird die Folge von Aussagesätzen, mit denen der Autor die Atmosphäre des italienischen Badeortes beschreibt, durch direkte Fragestellung an den Leser unterbrochen: „Die Hitze war unmässig, soll ich das anführen? Sie war afrikanisch... Mögen Sie das? Mögen Sie es wochenlang?“ (1, S. 716).

Konsequent durchgeführt ist gleichfalls die Unterbrechung der Folge langer Sätze durch Einschlebung kurzer Sätze, dort wo das Ziel der Aussage es gestattet. Es ist meist der Fall, wo erhöhte Dynamik verfolgt wird, da der Übergang von kurzen zu langen Sätzen und umgekehrt, dem Text rapiden Rhythmus verleiht. So lesen wir in der Novelle *Der kleine Herr Friedemann*: „Sein Kopf sass tiefer als je zwischen den Schultern, seine Hände zitterten, und sein scharfer, drängender Schmerz stieg ihm aus der Brust den Hals hinauf. Aber er würgte ihn hinunter

und richtete sich entschlossen auf, so gut er das vermochte. Gut, sagte er zu sich, das ist zu Ende. Ich will mich niemals wieder um alles bekümmern. Den anderen gewährt es Glück und Freude, mir aber vermag es immer nur Gram und Leid zu bringen. Ich bin fertig damit. Es ist für mich abgetan. Nie wieder“ (I, S. 15). Bemerkenswert ist, dass manche Novellen des Autors mit kurzen Sätzen beginnen, die die Aufmerksamkeit des Leser leichter packen sollen. Wir führen Beispiele an:

„Die Amme hatte die Schuld“ (*Der kleine Herr Friedemann*).

„Hier ist „Einfried“ das Sanatorium!“ (*Tristan*).

„München leuchtete“ (*Gladius Dei*).

„Das Wunderkind kommt herein – im Saale wird's still“ (*Das Wunderkind*).

„Still! Wir wollen in eine Seele schauen“ (*Ein Glück*).

„Seltsame Orte gibt es, seltsame Regionen des Geistes, hoch und ärmlich“ (*Beim Propheten*).

„Etwas erzählen? Aber ich weiss nichts“ (*Das Eisenbahnunglück*).

„Als Hauptgericht hat es nur Gemüse gegeben“ (*Unordnung und frühes Leid*).

„Die Erinnerung an Torre di Venere ist atmosphärisch unangenehm“ (*Mario und der Zauberer*).

In Fragen der Wortfolge lässt sich der Autor von seinem Gefühl für den Prosarhythmus, und von seinem Wunsch bestimmte Worte oder Wortfolgen zu unterstreichen, leiten. So entstehen Änderungen der natürlichen Wortfolge, einzelne Worte oder ganze Satzglieder werden von ihrem Platz gerückt, wodurch stärkeres Licht auf sie fällt. Häufig sind Nachtragskonstruktionen, d.h. Wiederaufnahmen eines Pronomens durch einen Substantiv zu Zwecken der besonderen Betonung: „Er würde höhnen, flehen, poltern – der Freund“ (I, S. 419). „Er war beleibt, der Rechtsanwalt, er war mehr als beleibt...“ (I, S. 88), „Sie liegt so weit dahinten, die kleine, alte Stadt“ (I, S. 42).

Beispiele einer altertümlichen Wortfolge finden wir in *Gesetz*: „und wird verstossen werden gegen die Worte immer und überall“ (I, S. 933), „Als er zwee Jahre unter den Stutzern gelebt hatte des thebanischen Schulhauses“ (I, S. 871), „Warum hast du uns lassen aus Ägypten ziehen?“ (I, S. 890).

Hier sind zumeist Verben vorgerückt. Eine andere Variationsmöglichkeit ist die Subjektslokalisation in Endstellung: „aufmerksam und mit grossen Augen lauschte er“ (I, S. 14). Auch die Negation finden wir oft an ungewöhnlichen Stellen, wohin sie zu Betonungszwecken gerückt ist: „Nicht führte er den schweren Hammer“ (I, S. 847), „Und nicht konnte sie umhin“ (I, S. 990).

Auf den ersten Blick fällt die Kompositionskunst auf, mit der Thomas Mann seine Sätze, namentlich seine langen Sätze, aufbaut. Trotz ihrer Länge sind dieselben klar und übersichtlich. Da er alles ganz genau beschreibt, wirken seine Sätze behaglich, ruhig, manchmal sogar umständlich. Sie enthalten Relativsätze und andere Nebensätze, Konjunktionen, Adverbien, Partizipialkonstruktionen, Appositionen usw.

Um die Monotonie zu vermeiden, variiert der Autor verbale Formen und Zeiten, Satzform, lässt kurze und lange Sätze einander folgen. Ebenso schöpft er alle Variationsmöglichkeiten der Wortfolge aus.

BIBLIOGRAFIE

1. Thomas Mann — *Gesammelte Werke*, 9. Band. Aufbau-Verlag, Berlin, 1956.

ПОВТОРЕНИЕ, ПЕРЕЧИСЛЕНИЕ И СТРОЙ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ПОВЕСТЯХ

Т. МАННА

Краткое содержание

Данная работа является одним из разделов *Очерка по языку и стилю повестей Т. Манна*. Одним из характерных аспектов стиля выдающегося немецкого писателя является повторение. У него различаем несколько форм повторения. Одна и та же фраза содержит иногда два или несколько повторений. Чаще всего это лексические повторения, иногда распространенные одним или несколькими прилагательными, уточняющими мысль автора. Повторения усиливают эмоциональную окраску высказывания, динамичность фразы. Частое использование перечислений определяется склонностью автора к описанию деталей. В большинстве случаев эти перечисления выражаются в избытии глаголов, существительных и прилагательных. Перечисления сочетаются также с повторением и противопоставлением. Иногда автор увлекается этим приемом и в результате получается слишком большое и нежелательное скопление слов.

Стиль Т. Манна характеризуется стройностью фразы и в особенности и сложностью периода, что однако не мешает ясному пониманию его изложения. Этот прием, например, способствует более широкому охвату явлений. В стиле Т. Манна нет монотонности и разнообразие его стилистических приемов не утомляют читателя.

REPETIȚIA, ENUMERAREA ȘI CONSTRUCȚIA FRAZEI ÎN NUVELELE
LUI THOMAS MANN

Rezumat

Lucrarea de față este un fragment din studiul *Limba și stilul în nuvelele lui Thomas Mann* și are ca obiect de cercetare repetiția, enumerarea și construcția frazei. Repetiția e un aspect specific al stilului celebrului scriitor german. Putem distinge, în nuvelele scriitorului de care ne ocupăm, mai multe forme de repetiție. Uneori aceeași frază conține două sau mai multe feluri de repetiție. Cele mai frecvente sînt, însă, cele lexicale cu un determinant în plus, de cele mai multe ori un adjectiv (sau un lanț de adjective), solicitat de excesiva nevoie de precizare a scriitorului. Repetițiile întăresc efectul emoțional al comunicării. Ele intensifică dinamica frazei și contribuie, în același timp, la răspîndirea unui anumit calm. Inclinația spre detaliu determină, în mare măsură, și frecvența enumerărilor. De cele mai multe ori este vorba de acumulări de verbe, de sub-

stantive și adjective. Enumerarea apare, de asemenea, în combinație cu repetiția și antiteza. Uneori, autorul se lasă antrenat de acest procedeu și îngrămădește prea multe cuvinte, ceea ce duce la rezultate negative.

Thomas Mann stăpânește deplin compoziția frazei, cultivând în special perioada construită savant. Claritatea expunerii nu suferă din această cauză, ci, dimpotrivă, s-ar putea spune că este avantajată de posibilitatea privirii sinoptice pe care o oferă procesul. Cultivând intens aceste procedee, Th. Mann nu-și obosește cititorii prin monotonia stilistică, pe care o evită folosind toate posibilitățile de variere a topicii.

PREOCUPĂRI DE FOLCLOR ÎN OPERA LUI ALEXANDRU ODOBESCU

DE

M. IGNAT FRUNZĂ

În conspectul general al culturii noastre din secolul trecut, lui Alexandru Odobescu i se cuvine – ca artist și ca erudit – un loc de cinste, printre scriitorii ce au contribuit la fundamentarea și creșterea științei, artei și literaturii românești, ca și a învățămîntului nostru, în cea de-a doua jumătate a veacului.

Și-a desfășurat activitatea în sfere dintre cele mai variate, poate determinat în mare parte de împrejurări, nu de voința proprie numai¹⁾ – însă în toate direcțiile activității lui, mereu, a cheltuit același neîntrecut „elan național și social“²⁾, izbutind să imbine armonios în personalitatea sa „pașoptismul cu umanismul“³⁾.

În multiplele domenii ale științei în care s-a manifestat, Alexandru Odobescu „a adus contribuția unui înaintaș“⁴⁾, „în folclor, în lingvistică, în istoria patriei și a vechii literaturi, în studiile clasice, în istoria artelor și în arheologie“⁵⁾ – ca și în literatură, în care s-a impus definitiv prin cea mai reprezentativă operă a sa *Falsul tratat de vînătoare*, „cel dintîi eseu al literaturii noastre“⁶⁾.

În toate tărimurile în care s-a afirmat, determinînd desfășurarea progresistă a culturii noastre, el a dus muncă de deștelenire, avînd de întîmpinat uneori dificultăți mari.

Însuflețit în prima tinerețe de idealurile revoluționare de la 1848, Alexandru Odobescu, chiar după ce abandonează (următor momentului 1863) pe plan politic practic ideologia post-patruzecioplistă, continuă să fie pe planul cultural reprezentantul vechiului fond ideologic progresist, din care se alimen-

1) Jordan Al., *Contribuție la cunoașterea operei lui Alexandru Odobescu*. – *Bibliografia completă a scrierilor lui Alexandru Odobescu*. București, 1936, p. 6.

2) Vianu T., *Al. Odobescu pașoptist și umanist*, studiu introductiv la ediția: Al. I. Odobescu – *Opere*. ESPLA, 1955, vol. I, p. 78.

3) *I d e m*, p. 78.

4) *I b i d e m*,

5) *I d e m*, p. 78.

6) *I d e m*, p. 59.

tează marea energie și căldură ce depune în activitatea sa științifică, lingvistică, literară și didactică, prin care a îmbogățit cultura noastră.

Pină în ultima parte a vieții, el e preocupat ca măcar „prin vreo lucrare de adevărat folos – pe tărîmul științei (n. n.) – să se apropie cituși de puțin de îndrăznețele aspirațiunii și visuri ale tineretii“⁷⁾, spre a căror rememorare ne ducem cu gîndul la articolul program al revistei «Junimea romînă», din Paris, 1 mai 1851, la a cărui redactare a colaborat, sau la înaripatele cuvinte din finalul articolului *Muncitorul romîn*, cu care a colaborat la același prim număr, din 1851. Chiar de atunci, în concepția lui Odobescu datoria tinerilor ce studiau în țări străine sau în țară urma să fie aceea de a se sili să înapoieze prin muncă pe tărîmul culturii, al științei, hrana ce muncitorul romîn o „dă pe toată ziua“. „Lucrul numai, lucrul (sublinierea lui Odobescu) drept și bine întocmit“, prin care să înapoieze patriei „o hrană intelectuală și morală, pe care știința singură o poate da și care va ridica lesne pe țăran din adîncă ofilire, în care pare a-l fi afundat suferințele lui“⁸⁾.

Patruzecioptismul, influența curentului istoric-poporan, l-a dus atît la interesul – spre care se credea înclinat și prin firca sa – pentru trecutul istoric al poporului, cît și la cel pentru traiul țăranimii, cu obiceiurile și producțiile sale artistice, dublu interes căruia i-a rămas legat toată viața.

La răstimp de 36 de ani, scriind despre *Junimea Romînă din Paris* într-un articol din «Epoca», 1887, reamintește pentru contemporan ținta ce-și fixase, în anii juniei și ai idealurilor de entuziast „romantism social“⁹⁾, generația lui de intelectuali ce se voiau a fi continuatori ai patruzecioptiștilor prin dezvoltarea preocupărilor științei la noi. „Noi ne pusesem în gînd să întărim pe viitor cu proptele și cu chezășile științei acel pod mareț pe care numai prin instinct și cu un nobil avînt bătrînii noștri întinsese la 1848 – meargă unde-o merge – poporul romînesc“¹⁰⁾. Odobescu era conștient de rolul dificil ce i-a revenit ca „pionier pe mai multe ogoare deodată“¹¹⁾ „într-o societate și într-un mediu în care cîmpul de lucru se întindea imens, primitiv“¹²⁾.

„Stau foarte la indoială“ (afirmă el în 1887) „dacă, într-acest mers pe di-buite am nimerit vreodată să așez. nu doară o piatră, ci măcar o cărămidă temeinică“, arătînd că de pe la 1854 începînd, s-a străduit să caute „cînd la deal, cînd la vale, un colțisor unde să-și dureze un palat sau o colibă pe locul cam viran al literaturii și istoriei romînești“¹³⁾.

Istoria literaturii și culturii noastre a relevat ulterior „temeinicia“ operei scriitorului, – durată sub impulsul aceluia înalt ideal de a realiza „o lucrare de

7) Odobescu Al. *Pia desideria*. Dare de seamă despre lucrarea operei *Le trésor de Pétrossa*, rostită în ședința publică din 22 martie 1887 a Academiei Romîne, în volumul III din *Scrieri literare și istorice*, București 1887, p. 623.

8) Odobescu Al., *Muncitorul romîn*, în vol. *Scrieri alese*, Buc. 1949 p. 73.

9) Dima Al., *Al. Odobescu (Privire sintetică asupra operei și personalității)* Sibiu, 1935, p. 8.

10) Odobescu Al. *Junimea Romînă din Paris pe la 1852*, art. publicat în «Epoca», Buc., 1887, anul II, nr. 514 din 18 (30) aug., p. 1.

11) Dima Al., *op. cit.*, p. 9.

12) *Idem*, p. 7.

13) Odobescu Al., *Pia desideria*. – Dare de seamă despre lucrarea *Le trésor de Pétrossa*, rostită în ședința publică din 22 martie 1887, a Acad. Rom., în *Scrieri literare și ist.*, vol. III, 1887, p. 622.

adevărat folos" „pentru propășirea națională“, – operă care în totul ei este impresionantă prin fondul bogat, informat, ca și prin limba și stilul de o deosebită valoare, judecate în raport cu momentul lingvistic academic latinizant, ce i-a fost contemporan.

Studiile, consacrate analizei în general a operei lui, au scos în lumină o imagine de ansamblu a multiplelor sale contribuții la creșterea culturii românești, – evidențiind meritele sale literare și filologice, ca și pe acelea de întemeietor nu numai al studiului arheologiei, dar și al istoriei artei românești, în genere.

Mai puțin s-a văzut însă preocuparea de a urmări și a fixa printr-o cercetare științifică, locul și însemnătatea contribuției lui în fiecare din variatele domenii ce l-au interesat, luate aparte. Așa este, îndeosebi, cazul, când ne gândim la domeniul folclorului, ca latură a preocupărilor în opera lui Al. Odobescu. În toată bogata bibliografie ce am avut la îndemână (folosind și indicațiile lui G. Adamescu și pe acele din Bibliografia Odobescu, lucrată de Al. Jordan și pe acele din ediția E.S.P.L.A., 1955, îngrijită de Tudor Vianu și altele, găsite de noi înșine), – în afară de referiri atingătoare și de preocupările de folclor în opera scriitorului, referiri făcute în trecere în cadrul studiilor generale, nu cunosc, cu preocupare specială de acest domeniu al activității lui Odobescu, decât articolul lui C. Gerota, *Odobescu folclorist*¹⁴⁾. Articolul poartă un titlu necorespunzător¹⁵⁾, este contradictoriu tocmai în afirmațiile cele mai interesante pe care le face (v. afirmațiile despre romantismul lui Odobescu „folclorist“¹⁶⁾) și nu sesizează metoda, cu toate că rezumă în amănunt discuția comparatistă a lui Odobescu, – dar constată în mod just, despre contribuția lui Odobescu în folcloristica noastră, că reprezintă „o etapă în problema atît de complexă a Mioriței“, subliniind că „în epoca cînd a scris el“, (1861) „cuvîntul „Folclor“ nu avea nici 25 de ani de existență“ – (trecuseră abia 15

14) Gerota C., *Odobescu folclorist*, în «Convorbiri literare», LXVII, 7-9, LVI, iulie 1934 (număr închinat integral lui Odobescu), p. 747-751.

15) Fără a arăta în ce constau și cum s-au manifestat preocupările lui Odobescu despre folclor, fără a îmbrățișa toată activitatea și ideile lui în această direcție, C. Gerota se limitează numai la a rezuma discuția făcută de Odobescu asupra baladei *Miorița*, în articolul I, din *Cintecela populare ale Europei răsăritene în raport cu țara, datinile și istoria romînilor*, «Revista Romînă», 1861, C. Gerota citează, inexact: *Răsunete ale Pîndului în Carpați*, 1861 (v. «Convorbiri literare», *op. cit.*, p. 750 și vorbește – tot inexact – despre prefața lui Odobescu la colecția de *Poezii populare* a lui Gh. Dem. Teodorescu, pe cînd, în fapt, Odobescu scrie prefața la vol. *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului romîn*, al acestuia.

16) Referindu-se la „romanticul în esență“ Odobescu, C. Gerota face afirmații contradictorii despre atracția scriitorului spre erudiția „dezordonată“, pentru ca, pe aceeași pagină (v. *op. cit.*, p. 750) să constate „inegalata cultură clasică“ și „măsura clasică“ caracteristice formației lui Odobescu. De altfel, deși interesante ca o expresie a punctului de vedere convorbirist în legătură cu patruzecioptismul, afirmațiile lui Gerota despre romantismul lui „Odobescu folclorist“ nu pot avea valoare pentru noi. Trebuie menționat că Gerota nu se referă la o integrare a lui Odobescu printre adepții acestui curent în folcloristică sau măcar despre influența acestuia asupra-i, ci folosește termenul romantism pentru a se referi la ceea ce numește el „acel defect al epocii“ de „a idealiza poporul romîn“, considerînd – fără a-i deosebi în vreun fel – că Odobescu „l-a idealizat ca și Alecsandri, ca și Hașdeu, ca și Bălcescu“ (v. *op. cit.*, p. 750).

ani de la art. lui W. G. Thoms, n.n.) – „și nu putea să dea mai mult decât a dat“¹⁷⁾.

Folclorul, nu numai că a însemnat o atenție permanentă în opera lui Al. Odobescu, – ca interes pentru *culegeri* sau *prelucrări* de material folcloric, lărgind preocuparea, de la poezie și la basme, legende, anecdote și proverbe, – dar i-a dat prilejul, în începuturile activității lui literare și publicistice (1861), în «*Revista română*» prin articolul *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene mai cu seamă în raportu cu țerra, istoria și datinele romînilor*¹⁸⁾, să pună temelia la noi studiului despre folclor.

Atrăgînd atenția asupra importanței ce poate avea pentru cercetător studierea creației populare orale, el însuși, – bazat pe un bogat aparat critic, apelînd la date din variate opere ale culturii universale (de literatură, istorie, mitologie; din antichitatea elină și latină, din evul mediu sau din epoca modernă) și folosind informația din folcloristica universală, atît cît i-a stat la îndemînă – se încearcă să aplice metoda comparatistă în studiul producției folclorice (ca reprezentînd „aparatură tehnică“ cel mai avansat al timpului) și apelează la filologie pentru soluționarea problemelor de folclor comparat. În cuprinsul articolului, Odobescu face cunoscut ecoul ce a avut curentul occidental de preocupări pentru folclor în literatură și în istorie: „De la Herder încoace – scrie el – mai toate națiunile Europei, sau prin critici pămînteni sau prin scriitori străini, și-au adunat cîntecele poporane; din acele felurite colecții, purtînd fiecare stema unei naționalități, nu e de tăgăduit că și literile și istoria s-au înavuțit cu noțiuni mai lămurite și mai drepte despre caracterul și despre principiul vital al popoarelor, cu izvoare mai îmbelșugate și mai sporitoare de o inspirație ce atinge mai de aproape și mișcă mai cu tărie inimile“¹⁹⁾. Prin același articol, el face cunoscute la noi o serie de cărți (culegeri și lucrări despre folclor sau conținînd date interesante pentru studiul folclorului), din țările vecine sau din Occident²⁰⁾.

17) Gerota C., *op. cit.*, p. 750.

18) Odobescu Al. *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raportu cu țerra, istoria și datinele Romînilor*, în «*Revista Romîna pentru Știință, litere și arte*», Buc., vol. I, nr. 1, 1861, p. 27–60.

19) Odobescu Al., *Cîntecele poporane. Introducere*, în «*Revista Romîna*», *op. cit.*, p. 28.

20) Pentru a aminti numai cîteva din bogatele citări și trimiteri ale lui Odobescu, selectînd din informația notată în cuprinsul sau în subsolul paginilor din redacția articolului în «*Revista Romîna*», 1861:

– *Stimmen der Völker in Liedern*, gesammelt, geordnet und zum Theil übersetzt von I. Gottfried Herder (1778–79) – „Glasuri ale popoarelor“, cum traduce Odobescu și citează, pentru ideile ei, prefața: *Vorrede der Volkslieder* în care găsește el cuvinte ce reprezintă ca o „definiție în care se vedește toată însemnătatea poeziei poporane“ (v. «*Revista Romîna*», *op. cit.*, p. 28).

– „Dissertația“ lui Lessing: *Wie die Alten den Tod gebildet*, 1759.

– *Essais de Michel Montaigne*, Liv. I, chap. 64, pentru considerațiile prin care autorul afirmă că frumusețea poeziei populare îi dă dreptul să fie comparată „poeziei desăvîrșite despre artă“.

– Miczkiewicz este citat prin cuvintele-i reprezentînd o caldă invocație a „poeziei populare, acest glas al popoarelor“. Citează apoi: Francisque Michal, *Le pays Basque*, Paris, 1857.

Cu atât mai mult, pune pentru noi semne de întrebare unul²¹⁾ dintre studiile cele mai documentate și interesante despre epoca ce constituie și obiectul atenției noastre, în care totuși nu se pomenește contribuția lui Odobescu²²⁾, atribuindu-se și meritul modest, dar care pe drept i se cuvine acestuia, contemporanului său, B. P. Hașdeu. În studiul la care ne referim, pe lângă faptul că nu se menționează contribuția lui Odobescu, la fel nu se menționează nimic despre contribuția lui Alecu Russo, prin studiul său *Poezia populară* apărut în 1868, publicat postum de V. Alecsandri, în numărul 8 din «Foaia societății pentru literatură și cultura română». În același studiu²³⁾, după aprecierile elogioase asupra culegerii lui Alecsandri, pe care o consideră ca o cristalizare a concepției folclorice a generației de la 1848, care limita preocuparea folclorică numai la poezia populară și exalta valoarea estetică a acesteia, se afirmă: „*Pentru întia oară* (sublinierea noastră) B. P. Hașdeu încearcă să-i opună acestei concepții, pe de o parte o lărgire a noțiunii de folclor, pe de altă parte *studierea folclorului* (sublinierea autorului), nu participarea la creația populară“²⁴⁾.

Restabilirea unui adevăr de domeniul istoriei literare nu știrbește întru nimic valoarea incontestabilă de deosebit de însemnat folclorist, a marelui contemporan al lui Odobescu, care a fost B. P. Hașdeu. Adevărul se demonstrează singur, printr-o urmărire paralelă comparativă a primelor preocupări de folclor ale celor doi mari oameni de cultură ai noștri, cunoscând noutatea preocupării și metodei introdusă la noi de Odobescu în 1861 prin studiul amintit, din

- F. G. Welcker, - *Ueber den Linos. Kleine Schriften*, Bonn, 1884, erster Band.
- Ernst von Lasaulx, *Die Linosklage. - Studien des classischen Alterthums*, Regensburg, 1854.

- *Chants populaires de la Grèce moderne publiés et traduits en français* par C. Fauriel, Paris 1824 și trad. germană publicată de W. Müller, din 1825.

- *Researches in Greece by William Martin Leake*, London 1814.

- Vuk Stefanovici Karagici, *Cinzece populare sirbești*, Viena, 1815, completată în două ediții: Lipsca (4 vol) 1823-34 și Viena (3 vol.) 1841-1846, cărora se va adăuga un al patrulea volum la care „în 1861“ încă lucrează editorul“.

- Jacob Robinson (Talvy) trad. în germ. a lucr. lui Karagici: *Serbische Lieder*, Halle, 1826, (2 Bände).

- Eliza Voiart - reprod. în limba fr. *Chants populaires des Serbiens*, Paris 1834, 2 vol.

- O altă colecție de cîntece sirbești tradusă în limba franceză: *Poésies populaires des Serbes*, traduites par Aug. Dozon, Paris, 1859.

- Odobescu se referă și la răspîndirea colecției lui V. Alecsandri în limba franceză, cu prefață de Ubicini (1856) Paris; în germană, efectuată și publicată de Wilh. Kotzebue (1851) Berlin și ungară (1858) Pest - și enumeră, făcînd și aprecieri asupra însemnătății lor, culegerile românești mai puțin cunoscute ale lui O. Dimitrescu, Christu Ioaninu sau culegeri din Anton Pann și Ath. Marian Marienescu și mai ales culegerea fraților Arthur și Albert Schott (*Wallachische Märchen*, Stuttgart und Tübingen, 1854).

21) Vezi Chițimia, I. C., *B. P. Hașdeu și problemele de folclor*, în «Studii și cercetări de istorie literară și folclor» anul I, nr. 1-4, 1952, p. 161-191.

22) Vezi Vianu T. (*op. cit.*, p. 79); vezi Dima Al. (*op. cit.*, p. 19); vezi Iordăna Al. (Ed. *Opere*, 1941, p. 16) etc.

23) Vezi Chițimia, I. C., *B. P. Hașdeu și problemele de folclor* (*op. cit.*)

24) *Idem*, *op. cit.*, p. 164.

„Revista romină”: *Cinteele poporane ale Europei răsăritene, în raport cu țara, istoria și datinele rominilor*. Anterior acestei date, cele două scurte culegeri de versuri bulgărești însoțite de comentarii, publicate de Hașdeu în 1859²⁵⁾, nu pot fi considerate ca studii și încă atit de importante încit prin ele să devină un fondator al unei noi direcții sau un îndrumător încă de atunci al concepției despre folclor la noi în a doua jumătate a veacului. În ceea ce privește ideea că folclorul constituie „un material informativ indispensabil cunoașterii și explicării dezvoltării istorice și vieții sociale a poporului”²⁶⁾, ce se poate „observa” încă din acele publicații, este la Hașdeu rezultatul influenței lui Bălcescu (v. prefața la *Ion Vodă cel Cumplit*), ea este prezentă și la Odobescu, și datorită – cu siguranță – aceleiași surse de influență, dată fiind legătura de prietenie dintre Bălcescu și Odobescu.

Folosirea folclorului, ca izvor de creație literară, de către Hașdeu, în *Ion Vodă cel Cumplit* (1864) și în *Răzvan și Vidra* (1867) este, de asemenea, devansată de Odobescu, de altfel, la amindoi, fiind ecoul influenței curentului istoric poporan.

În *Scenele istorice din cronicile rominești*, (*Mibnea Vodă*) publicată în 1857, în „Romînul”, nr. 16–22, iar *Doamna Chiajna* în 1860, în „Revista Carpaților”, I, p. 9, 265 și II p. 97), pentru care după cum singur mărturisește, s-a silit „să adune datine, numiri și cuvinte bătrânești”²⁷⁾, Odobescu menționează în subsol, alături de lucrările savante și de cronicile ce i-au servit ca izvor de documentare istorică, – și tradiții orale (cum sint: gluma cu mărgăritarii în pilaf, din *Mibnea Vodă*, legenda icoanei de la Mănăstirea dintr-un lemn, din *Doamna Chiajna*), sau balade populare (ca de ex., *Mihu Copilu* sau *Grui Grozăveanu*), acestea din urmă în ediția V. Alecsandri, servindu-i și pentru documentare sub raport lingvistic²⁸⁾. În sfârșit, referitor la faptul că „B. P. Hașdeu vede în folclor material de construcție pentru o cultură și literatură populară”²⁹⁾, trebuie amintit că Odobescu dezvoltă această idee încă din 1851, în conferința ținută la Paris în cadrul „Junimii romine”, sub titlul *Viitorul artelor în Romînia*, dezvoltînd-o și mai tirziu, în cursul bogatei sale activități preocupată de inflorirea culturii și artei naționale rominești pe bază populară.

A rămas de arătat că, pină la 1879, cînd va publica studiul său capital în acest domeniu *Cărțile poporane ale Rominilor în sec. XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, (vol. II din *Cuvente den Betrani*), care marchează cu adevărat momentul afirmării lui definitiv și neintrecut ca folclorist și savant, B. P. Hașdeu, – în afară de îndrumarea către „cercetări pe teren amplu”³⁰⁾, ce dă de la anul 1871 mai departe folcloriștilor colaboratori la „Columna lui Traian” și „Revista nouă”, – personal va publica în ceea ce privește

25) Hașdeu, B. P., *Craiul Marco în țera romina*, în „Romînia”, 1859, T. I. p. 7–8 și *Poezia națională. Grecoaicile, rominele și bulgăroaicile. Cîntec bulgar*, în „Foaia de istorie romină”, 1859, T. I, p. 31–32, apud I. C. Chișimia, *op. cit.*, p. 170–171.

26) Chișimia, I. C., *op. cit.*, p. 171.

27) Odobescu, Al. I., *Prefața la Scene istorice din cronicile rominești*, București 1860.

28) Odobescu Al. I., *Doamna Chiajna*, în vol. *Scrisori literare și istorice*, București, 1887 (vol. I), nota 1 și 2, p. 161.

29) Chișimia I. C., *op. cit.*, p. 171.

30) *Ibidem*.

folclorul doar o prefață la *Basmele* lui I. C. Fundescu, în 1867, iar în 1873, în „Columna lui Traian” studiul *Frunză verde în poezia populară românească*. Și ideea, pe care o afirmă în prefața amintită, că „literatura populară este adaptată, prelucrată, când trece de la popor la popor”³¹⁾, nu este originală și nici pentru prima oară adusă în discuție la noi. Odobescu, nu numai că o cunoștea încă din 1861, dar o și aplica atunci în interesantul, chiar dacă depășitul său studiu comparativ al baladei Mioarei, dezvoltat în cadrul *Articolului întâi* al „Cintecelor populare”³²⁾. De asemenea și dintre datele referitoare la începuturile culegerii de anecdote și basme românești, pe care le enumeră Hașdeu în aceeași prefață, figurează enumerate de Odobescu încă din 1861, în *Cinzece populare*, — de ex. numele lui Anton Pann sau acela al fraților Arthur și Albert Schott prin culegerea: *Wallachische Märchen*, Stuttgart și Tübingen, 1845.

Însăși ideea înrudirii folclorului cu lingvistica, a necesității apelului la argumente filologice în cadrul folclorului studiat comparativ, — pe care o va dezvolta în 1879, în mod științific, Hașdeu — a fost preconizată de Odobescu, care a încercat aplicarea ei în studiul Mioarei, fără o tehnică științifică însă, de aceea și fără rezultate valabile, după cum el însuși recunoaște, în nota finală la articolul *Răsunete ale Pindului în Carpați* în ediția 1887 și după cum a dovedit ulterior Tiktin.

Așadar, încă din 1861, în *Cinzece ale Europei Răsăritene mai cu seamă în raportu cu țerra, istoria și datinele românilor*, pornind de la ideea ce i-o însuflă romanticul Herder, de a cerceta firea popoarelor în cantecele lor populare și folosind o bogată bibliografie a culegerilor de folclor al popoarelor vecine (Vuk Karagici, Fauriel, du Tyrac de Marcellus, Dozon) sau scrierile lui G. Pachymer, Benjamin de Tudella, Cinnamus, Giustinian Ana Comneno, Joffroi de Villechardouin, Leake³³⁾ etc. și informație din culegerile de folclor național în limba română sau în traduceri (A. Pann, V. Alecsandri, Ath. Marienescu, alături de frații Schott, Kotzebue etc.), — Odobescu ajunge să distingă o orientare a preocupărilor folclorice spre o fundamentare științifică. La baza acestei orientări el vede folosirea producțiilor folclorice ca documente istorice și ca documente ale psihologiei poporului și ale limbii naționale.

Preocupat de problema raporturilor istorice dintre poporul român și popoarele vecine, ca și de problema urmei ce a lăsat istoria și psihologia tuturor în folclorul lor, în decursul secolelor, el preconizează studiul comparativ al literaturii populare.

Plecând de la problema originii și răspîndirii *Mioriței*, în *Articolul antiu* al *Cintecelor populare*, clasicistul Odobescu recunoaște în balada poporului nostru motivul „Linos”-ului, cîntec de jale la moartea unui tânăr nevinovat, amintit de Herodot ca existent în vechea Eladă, găsit de Herodot și la egipteni și răspîndit în Asia Mică, cu numirile „Maneros”, „Rormos”, „Hylas”, „Linos”, „Adonis” și altele.

31) *Ibidem*, p. 174.

32) V. «Revista Română», 1861, anul I, tom. I, p. 27-60.

33) Odobescu Al., *articolul citat*, «Revista Română», 1861, anul I, tom. I, p. 50-58 (numele sint citate în grafia lui Odobescu).

Odobescu, urmărind cîntecul lui Linos, îl găsește în versul lui Homer, îl găsește la Hesiod, la Virgil – și conchide că balada *Miorița* este vechiul motiv transfigurat, adaptat și prelucrat de un popor de ciobani. Cîntecul a ajuns, din vechea Eladă, răspîndit mai întîi prin „Romîni din Thessalia”, prin veacul al XII-lea și al XIII-lea, la romîni din Dacia și ei ducînd o viață similară, legată de animale și de natură.

Pentru sprijinirea ipotezei sale, el încearcă folosirea argumentelor lingvistice (idee valabilă, chiar dacă rezultatul obținut a fost un eșec). Prin studiul *Cîntecele populare ale Europei Răsăritene în raport cu țara, datinele și istoria romînilor*, Odobescu are meritul că a indicat pentru cercetarea științifică un sector de probleme, idei și metode la a căror fundamentare cercetătorii ulteriori au contribuit – normal – prin opere superioare.

Rezultă deci clar că, față chiar de savantul său contemporan, Hașdeu, – Odobescu, el însuși savant în felul lui, este un înaintaș în domeniul preocupărilor de folclor, făcînd doar începutul, acolo unde contemporanul său va veni (în 1879) cu contribuția sa viguroasă; un înaintaș modest dar de nuanța unicității, conturîndu-se ca o „fizionomie specială și unică dintr-un punct de vedere”³⁴).

Urmărind activitatea sa după momentul 1861, – patriotismul său, preocuparea sa de popor, spre care a fost orientat de patruzecioptism, rămîne constantă, însuflețindu-i opera, – dar în felul cum și-a desfășurat această operă se resimte influența adîncilor și copleșitoarelor contradicții din cea de-a doua jumătate a veacului în care și-a dus viața, sub tot acel aspect de „sinteză”, de „armonie”, despre care se vorbește în referirile la Odobescu ale criticilor și istoricilor literari.

În ceea ce privește latura preocupărilor pentru folclor din opera sa, poate încă mai mult decît în alt domeniu al activității lui se resimte aceasta. Pornit de la început cu atîta entuziasm romantic și cu interes științific pe drumul acestor preocupări, – după ce în 1861, prin *Cîntecele populare*, schițează intenția unui studiu de o amploare și o importanță ce depășeau cu mult posibilitățile culturii noastre atunci, el rezumă această intenție la puțina parte din ea ce realizase prin articolul din 1861, poate în mare măsură determinat chiar de propria constatare a elasticității reduse a acestor posibilități. (Probabil astfel se și explică reducerea titlului în ediția îngrijită de el în 1887, a operelor sale, la numai *Cîntecele populare în raport cu țera, istoria și datinele romînilor*, față de *Cîntecele populare ale Europei Răsăritene mai cu sêmă, în raportu cu țerra, istoria și datinele Romînilor*, cum fusese inițial). De la 1861 mai departe, preocupările sale de folclor sînt foarte inegale ca proporție și valoare, oferă un material împrăștiat și fărîmițat în toată opera scriitorului, mereu nou și variat ca interes și, de cele mai multe ori, influențat în prezentare de cultura clasică, umanistică și enciclopedică a scriitorului.

În 1868, în note – redactate în limba franceză – extrase din *Catalogul productelor secțiunii romine*, în Expoziția Universală din 1867, la Paris, – sub titlul *Casa, veșmintele și petrecerile țeranului romin*, Odobescu lărgeste

34) Ibrăileanu G., *Spiritul critic în cultura romînească*, ed. V. Rom., Iași 1922, p. 217.

preocupările la domeniul etnografiei, iar în capitolul III (*Petrecerile țeranului*), după ce vorbește de dansuri, Odobescu prezintă colecția lui V. Alecsandri (pentru cîntece, doine și hore).

În 1874 în *Pseudo-cinegetikos*, integrează „basmul Bisoceanului“, culegere și prelucrare în manieră lirică a unor legende buzoiene; prelucrarea „Vulpea bearcă“; citate din colecția de *Poezii populare* a lui Alecsandri și nenumărate proverbe, prin aceste din urmă servind ulterior însemnatului nostru folclorist Iuliu Zanne, ca unul din izvoarele cele mai apreciate pentru culegerea lui, *Proverbele romînilor*. Tot în 1874, prefațînd volumul *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român* de G. Dem. Teodorescu, Odobescu indică folosul studiilor clasice pentru înțelegerea folclorului național, idee de care fusese orientat, de fapt, și în studiul despre *Cîntecele poporane*, din 1861.

În 1875 publică cele două prelucrări *Jupin Rănică* și *Vulpoiul* după un motiv din cărțile populare franceze și *Tigrul păcălit*. În 1877, inserează, în raportul prezentat Academiei în sesiunea anului 1877, sub titlul *Antichitățile județului Romanați*, însemnări despre brazda lui Novac și culegerea baladei populare despre Radu Calomfirescu, culeasă încă din 1861. Ca și în balada *Radu Calomfirescu*, culeasă de Alecsandri, balada culeasă de Odobescu narează lupta victorioasă ce duce contra cotropitorilor tătari personajul Radu Calomfirescu ucis apoi de către frații Buzești și Căplești.

În 1879, Odobescu se ocupă de legenda meșterului Manole, într-o cuvîntare pregătită pentru ședința de închidere a sesiunii Academiei. Romine în acel an, sub titlul *Biserica de la Curtea de Argeș și legenda meșterului Manole*, în care identifică pe „miticul“ Manole, din legendă, cu un meșter Manea, al cărui nume prin activitatea lui desfășurată în veacul al XVIII-lea, în timpul lui Șerban Cantacuzino, ar fi trecut în folclor. Identificarea făcută de Odobescu a fost demonstrată ca nevalabilă, prin descoperirile mai recente despre existența unui „Manolii din Niaesia“ (din Nyssa, din Capadocia sau Nysia din Asia Mică), pe care Neagoe l-ar fi adus din Constantinopol³⁵). Mai interesant e faptul că Odobescu găsește aci prilejul să aplice, din nou, metoda studierii comparative a folclorului și ideea circulației motivelor folclorice de la popor la popor, în discutarea motivului despre zidirea de vie a soției meșterului, pentru a asigura durabilitatea construcției. Odobescu îl arată circulînd în folclorul din Grecia (Balada despre „puntea“ de la Arta), din Albania (balada despre zidirea cetății Scodra) și în Serbia (balada Semendriei, de pe malul Dunării). Odobescu ajunge chiar la îndrăzneța ipoteză a unei îndepărtate proveniențe apusene, – prin cavalerii cruciați, – a motivului ce se regăsește pe Rin și în nord³⁶).

Tot în 1879 e data prefațării *Poveștilor unchiașului sfîtos* ale lui Ispirescu, despre care se ocupă și mai tîrziu, cu prilejul unui raport la academie, în 1887, la cîțiva ani după moartea „talentatului culegător tipograf“. În 1860 retipărește, la cererea lui V. A. Urechia, în *Album Macedo-Romîn, Articolul*

³⁵) Vianu T., studiul introductiv la ediția Al. I. Odobescu, *Opere*, ESPLA, 1955, p. 71.

³⁶) *Ibidem*.

intii din *Cinteele poporane*, publicat în 1861 în «Revista Romină». În 1887 publică *Zece basme mitologice* (inedite), (Povești ale Greciei vechi) prelucrate după C. W. Cox, *Tales of ancient Greece*, în care tratează temele antice în limbă populară și înrudește psihologia eroilor cu cea a personajelor din basmele românești.

Tot acum editează *Scrieri istorice și literare* în trei volume, București, 1887, în cadrul cărora, în volumul întii revine, pentru a treia oară acum, pentru a o publica în întregime aici, dar într-o nouă prezentare, la cea mai însemnată dintre scrierile sale cu preocupare de folclor: *Cinteele poporane*.

Este interesant de urmărit evoluția textului *Cintecelor poporane* în cele trei tipăriri succesive, începând cu forma pe care o dăduse Odobescu în prima redacție, pentru «Revista Romină», anul I, tomul I, 1861, p. 27-60. Aici apare sub titlul *Cinteele poporane ale Europei Răsăritene mai cu sémă în raportu cu țerra, istoria și datinele Romînilor*, cuprinzând între paginile 27-34, cu subtitlul *Introducere*, partea cunoscută apoi, de la ediția din 1887 încoace, sub titlul: *Cinteele poporane în raport cu țera, istoria și datinele Romînilor*. (Trebuie observat că modificările survenite pentru această ultimă formă sint doar în sensul sărăcirii notelor, bogat aparatate în «Revista Romină»³⁷).

Sub titlul arătat mai sus, pentru «Revista Romină», de la paginile 34-60, este tipărită cu titulatura *Articolul antiu*, partea care a fost retipărită în *Albumul Macedo-Romîn* al lui V. A. Urechia, în 1880, fiind intitulată, acum pentru prima dată, oarecum impus și de imperativul de a răspunde la atmosfera generală a Albumului, *Răsunete ale Pindului în Carpați - Nicóra - Diochiul - Năluca*, între paginile 89-91 și 94-98. Nu s-au făcut modificări textului articolului decât în ultima frază, care a fost îmbogățită cu un adaos de cuvinte lipsite în fond de importanță. Deosebirea, față de textul din «Revista Romină», constă în împărțirea în patru părți (care acuma apare întii și va fi respectată întru totul în ediția din 1887). Lucrul, însă, cel mai important este că pînă astăzi se respectă și nimeni n-a „îndrăznit“ să rectifice greșeala de tipar intervenită la *Albumul Macedo-Romîn*, în cuvîntul *Nicóra* din cele trei specificări succesive ce urmează titlului și ele de asemenea acum întii notate, cu acest prilej, de Odobescu). Greșeala este reluată chiar de cercetători și editori ai operei lui Odobescu. Cităm, de exemplu, cazul lui Al. Iordan (atit în ediția din 1941 a operelor scriitorului, la cap. Bibliografie, p. 40, cit și în bibliografia separată scoasă de el³⁸). Citit cu atenție, textul din *Albumul Macedo-Romîn* lămurește singur eroarea: pretutindeni Odobescu folosește acolo cuvîntul *Nieóra* pentru cuvîntul *Mieóra* care figurează în ediția 1887. O simplă nedescifrare a vocalei *e* dinaintea lui *ó* (diftongat) a creat această... „enigmă“.

În sfîrșit, în ediția din 1887, titlul *Răsunete ale Pindului în Carpați* e urmat de specificările succesive: *Diochiul - Năluca - Mieóra - Moș Ajun*, care

³⁷ Odobescu Al., *Scrieri istorice și literare*, București, 1887, vol. I, p. 179.

³⁸ Iordan Al., *Contribuție la cunoașterea operei lui Al. Odobescu. Bibliografia completă a scrierilor lui Al. Odobescu*, Buc. 1936.

- Trebuie specificat că greșeala este reluată chiar și în ediția *Opere*, ESPLA 1955, la cap. Bibliografie (vol. II, p. 397).

insă, nici de data aceasta, ca și în forma lor din *Albumul Macedo-Romin*, nu corespund prea exact fondului capitolului la care te aștepti să se refere.

Am socotit necesară această incursiune în textologie, pentru clarificarea evoluției textului lui Odobescu și a neînțelegerilor ce au persistat în legătură cu „variantele” lui, intrucit s-a întâmplat ca, în ediții, ce s-au aflat și se află încă larg răspindite la îndemâna celor ce studiază opera lui Odobescu, să figureze date bibliografice sau afirmații insuficient verificate, ducând la concluzii eronate³⁹⁾.

Referitor la informația ce a stat la baza studiului lui Odobescu, trebuie pus în lumină faptul că scriitorul nu cunoștea dialectele rominilor din Pind și n-a avut la îndemână nici o colecție din folclorul acestora – lucru ce el mărturisește într-o notă la *Cintecel populare*, în „Revista Română”, *op. cit.*, p. 17 : „Aceste concluzii la care am ajuns prin deducții depărtate ar ave o tărnie mult mai mare cînd am ști pozitiv că cînticul *Mieôrei*, astfel cum îl cîntă poporul la noi, s'eu pucin diferit, se află și printre rominii din Thessalica. Este de neapărată trebuință pentru istoria limbii noastre ca se facem o mai întinsă cunoștință cu dialecte Kuçovlachilor și o cullegere de cintec populare din acele părți ar fi o comoară neprețuită pentru noi”.

Odobescu renunță, în reeditările textului, la nota din „Revista Română”, prin care mărturisea această necunoaștere a vreunei variante a *Miorișei* la rominii din Tesalia și regretul că nu a avut la îndemână o colecție de folclor românesc „kuçovlah” din Pind, dar afirmația din nota citată rămîne valabilă, căci el nu arată totuși niciăieri cunoașterea unor asemenea culegeri și studiul n-a suportat nici o modificare a conținutului.

În concluzie, deși dependent de notele specifice ale mișcării folclorice din cadrul curentului istoric poporan patruzecioptist, mișcarea dezvoltată de pleiada de la „Dacia literară” sub influența ideilor lor revoluționare și a romantismului apusean, Odobescu a adus contribuția sa, – încă din 1861, cu 7 ani înainte chiar de a vedea lumina tiparului studiul *Poezia populară*, al lui Al. Russo, – deschizînd etapa *studierii* folclorului.

Odobescu a remarcat înțelesul și valoarea istorică documentară a folclorului și, totodată, i-a observat aspectele interesante ale limbii, și a sesizat necesitatea uzitării în folcloristică de elemente și argumente filologice. În folclor, el a văzut exprimarea trăsăturilor specifice firii și vieții poporului nostru și de aceea l-a dorit izvorul culturii și artei noastre naționale, indicînd, pe de altă parte și folosul studiilor clasice pentru înțelegerea folclorului național și necesitatea studiului comparativ al acestuia, cu folclorul popoarelor vecine, avînd în vedere schimburile elementelor de cultură efectuate între ele de-a lungul veacurilor, datorită condițiilor materiale și culturale care le apropiu. Odobescu a devenit astfel preconizator și al metodei comparatiste și al folosirii datelor lingvistice în cercetarea folclorului. În acest fel el își propusese să

39) Iordan Al., ed. *Opere* de Al. Odobescu, 1941, studiu introductiv, la vol. II, p. 16, – ca să amintim numai un exemplu. – De altfel urmărind referirile cu privire la preocupările de folclor ale lui Odobescu, ale tuturor cercetătorilor, – nici unul nu menționează explicit faptul că cele două titluri nu reprezintă două studii scrise separat, la distanță de 19 ani, ci că al doilea este numai retipărirea sub alt titlu a cap. I al primului.

studieze trecerea motivelor de literatură populară de la popor la popor, mai ales în „Europa răsăriteană“, la popoarele care au alcătuit oarecum o comunitate de cultură aici, înfrățite într-un fel prin suferința comună din partea cotorpării turcești : „...împărtaşim mai aceleași glorii și aceleași nevoi, resimțim aceleași loviri și cîntînd într-un acord, fiecare pe lira sa națională, cîntări de același fel“⁴⁰).

Este interesant de observat și faptul că deși mai toți cercetătorii operei lui Odobescu vorbesc, în legătură cu această intenție a scriitorului de sfera sud-estului european, Odobescu însuși nicăieri n-a limitat în acest fel studiul ce-și propunea. În titlul, ce-și fixase inițial studiului său, enunță : „Cinteecele poporane ale Europei răsăritene în rapportu cu țerra, istoria și datinele romînilor“, iar în sfîrșitul notei 2 (**), ce cuprinde un larg subsoi la p. 28 în „Revista Romină“, anul I, nr. 1, 1861, își expune planul de a se interesa de material și din celelalte țări vecine, nu numai din acele ce ocupă sud-estul european : „Mă voi sili a da mai tîrziu notiții bibliografice despre cînturile poporane ale Magyarilor, ale Polonilor, ale Malo-Rosienilor (Rusii din Mica Russie), și ale altor nații vecine, (precum și de a completa pe cele de mai sus)“.

Patruzecioplist, așa cum i-a plăcut lui să se prezinte, – „sinteză de criticism și patruzecioplist“, cum îl consideră G. Ibrăileanu, – sau „patruzecioplist și umanist“, cum recent îl cataloghează T. Vianu, – Al. Odobescu apare pentru cercetătorul ce studiază opera sa, ca un scriitor dominat mai presus de orice de sentimentul patriotic și încredere optimistă în popor.

Toată munca, inteligența și cultura lui deosebită, cu toate că autodidactică, sînt închinată intereselor științifice, artistice și culturale ale țării.

Cercetător neobosit al întinderilor țării, din interes arheologic și istoric, ca și al frumuseților țării, al datinelor și producțiilor folclorice, în scopul de a găsi în ele izvoare și puncte de orientare pentru arta națională, Al. Odobescu își influențează epoca, îi devine îndrumător pe planul culturii, animat de patriotismul său „pe cit de discret, pe atit de adînc“.

ВОПРОСЫ ФОЛЬКЛОРА В ТВОРЧЕСТВЕ АЛ. ОДОБЕСКУ

Краткое содержание

Настоящая работа преследует цель выявить роль Ал. Одобеску в развитии фольклора в период перехода от простой собирательской деятельности, характерной представителям историко-народного течения, к теоретическому изучению народного творчества, достигнувшему, благодаря Б. П. Хаждэу в 1879, научного уровня.

В этом вопросе нельзя не уделить должного внимания трудам Одобеску, посвященным фольклору а именно : *Cinteecele poporane ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinele romînilor* (Народные песни Восточной Европы, преимущественно песни, связанные

⁴⁰ Odobescu Al., *Cinteecele poporane...*, «Revista Romină», anul I, nr. 1, 1861, p. 34.

с историей и обычаями Румынской страны), из «*Revista Română pentru științe, litere și arte*», Бухарест, том I, № 1, 1891, стр. 27—60.

В этой статье, содержащей лишь «Введение» и «Первую главу», проэктированного им обширного труда, Одобеску намечает новый этап в изучении фольклора.

Несмотря на несомненное влияние историко-народного течения 1848 года, распростанявшееся плеядой журнала «*Dacia literară*» под влиянием революционных идей и западно-европейского романтизма, взгляды Одобеску являются ценным вкладом в изучение народного творчества ещё с 1861 г., то есть до появления статьи Ал. Руссо *Poezia populară* (Народная поэзия);

Ставя себе целью изучение перехода сюжетов народного творчества от одного народа к другому, главным образом в Восточной Европе, у народов, которые имели некоторую культурную общность, находясь под турецким игом, Одобеску осветил историко-познавательное значение фольклора, отмечая также интересные лингвистические факты. Он положил начало, таким образом, компаратистскому методу изучения фольклора и указал на роль лингвистических данных в углублении народных текстов.

Изучая издания, появившиеся при жизни Одобеску, а также и последующие интерпретации, автор данной работы даёт некоторые текстологические уточнения, связанные с трудами Одобеску, посвящёнными фольклору.

PRÉOCCUPATIONS DE FOLKLORE DANS L'ŒUVRE D'ALEXANDRE ODOBESCU

R é s u m é

Le problème d'où part ce travail c'est la transition de l'intérêt à collectionner le folklore, caractéristique aux représentants du courant historique-populaire, vers l'étude folkloristique, élevée à un niveau scientifique par B. P. Hașdeu en 1879. On cherche à fixer l'apport d'Al. Odobescu, en ce qui concerne les préoccupations d'étude folkloristique dans la période de transition entre les deux moments mentionnés.

Les contributions d'avant 1879 ne peuvent être ignorées et notre travail souligne l'importance d'Odobescu, dans ce domaine, avec ses : *Cintecel populare ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raport cu țara istoria și datinele romînilor* (*Chants populaires de l'Europe orientale, surtout par rapport aux pays, à l'histoire et aux moeurs des Roumains*), publiés dans la «*Revue Roumaine pour les sciences, les lettres et les arts*» («*Revista Română pentru științe, litere și arte*») Bucarest, tome I-er, nr. 1, 1861, p. 27—60.

Par cet article, qui n'est que l'„introduction” et l'„Article premier” d'une étude d'amples dimensions qu'il concevait, mais qu'il abandonna dès lors, — Odobescu ouvrait l'étape de l'étude folkloristique. Tout en dépendant des notes, spécifiques au mouvement folklorique inclus dans le courant historique-populaire de 1848, mouvement dû à la pléiade de la revue «*Dacia literară*»,

sous l'influence de leurs idées révolutionnaires et du romantisme occidental, — Odobescu a sa contribution à lui et son article parut sept ans avant même que l'étude d'Al. Russo : *Poezia populară (La poésie populaire)* fût publiée.

Parti de l'idée d'étudier la circulation des motifs folkloriques d'un peuple à l'autre, surtout en l'Europe orientale, chez les peuples qui ont ici réalisé comme une communauté de culture, liés par une souffrance commune devant l'oppression turque, — Odobescu releva le sens et la valeur historique — documentaire de la création littéraire folklorique, mais aussi des intéressants aspects linguistiques.

Al. Odobescu préconise ainsi, quelles que soient les limites de son étude, la méthode comparative dans les recherches folkloristiques, aussi bien que l'utilisation des données linguistiques.

En suivant l'évolution du texte dans les rééditions successives du vivant d'Odobescu, discutant également les interprétations ultérieures de ces textes, notre travail précise aussi des questions de textologie, concernant les préoccupations de folklore chez Alexandre Odobescu.

PENTRU METODE VARIATE ÎN PREDAREA CURSURILOR ȘI SEMINARIILOR SPECIALE

DE

V. IVAȘEVA

În sistemul de învățămînt al studenților, la facultățile umaniste din Uniunea Sovietică, cursurile și seminariile speciale reprezintă un atelier în care se formează specialistul cu un anumit profil. Tocmai aici, la cursurile și seminariile speciale este înlăturat spiritul școlăresc și se cristalizează viitorul specialist. Aici, studenții își însușesc nu numai cunoștințele necesare specialistului în literatura engleză, în romanistică, germanistică și așa mai departe, ci și deprinderile muncii independente. La cursurile și seminariile speciale studentul trece „stilul științific” propriu, independent.

În universitățile noastre se folosește mai cu seamă sistemul predării cursurilor și seminariilor speciale de către cadre didactice diferite. Tematica cursurilor și seminariilor speciale, la același an de studii, de regulă, este deosebită. La alcătuirea normelor didactice pentru anul școlar viitor, șefii de catedră dau toată libertatea membrilor catedrei să-și aleagă temele cursurilor și seminariilor speciale. În cadrul unui an universitar sînt larg folosite cursurile speciale (64 de ore academice) tratînd un singur scriitor (Shakespeare sau Schiller, Heine sau Goethe, Byron sau Dickens, Balzac sau Mérimée) și mai rar o anumită problemă a cursului (poezia franceză a Renașterii, realismul critic din Anglia în sec. al XVIII-lea, nuvela spaniolă din sec. al XVI-lea ș.a.m.d.). În alcătuirea unui anumit curs special, profesorii pleacă, de obicei, de la studiile științifice pe care le au gata (sau în curs de elaborare). De regulă, cursul special reprezintă o expunere amplă a unei teze de disertație în pregătire, a unei cărți ș.a.m.d. Seminariile speciale, organizate la același an de studiu, sînt axate pe un material care de cele mai multe ori nu este legat de tema cursului special.

Nu începe nici o discuție că atare cursuri speciale pot fi de mare folos studenților. Audiînd, în cursul unui an, prelegerile unui mare specialist care-l introduce în laboratorul cercetărilor sale, în cercul de probleme legate de studiul unui anumit scriitor (sau problemă literară), studentul va avea multe de învățat; va privi cu alți ochi obiectul de studiu, va deprinde (dacă va dori) metoda cercetării științifice, pășind pe urmele specialistului în cercetările științifice.

Dar nu fiecare student care audiază un asemenea curs va asimila cu egală profunzime cele auzite în prelegerile profesorului respectiv. Nu fiecare își va însuși la fel de temeinic și cu același profit materialul cercetărilor detaliate pe care i-l pune la dispoziție conducătorul său. Același student, frecventând paralel și seminarul, în cadrul căruia, în virtutea situației existente va scrie și lucrarea de an, va fi preocupat, de regulă, de elaborarea unor probleme cu nimic legate de problematica cursului special. Astfel, audiind, bunăoară, cursul despre Shakespeare, studentul poate studia la seminar pe Dickens sau pe Thackeray, audiind cursul despre Mérimée, la seminar poate studia poezia Renașterii s.a.m.d. Pot fi date o sumedenie de alte exemple, asemănătoare acestora.

Un curs detaliat, pe un an de studii, consacrat unui scriitor, se dovedește, în ultimă analiză, că nu folosește nici pe departe în mod judicios orele didactice afectate: dacă ideile, concepția generală a celui ce ține cursul este însușită de către auditoriu, majoritatea detaliilor (pentru comunicarea cărora sînt necesare nu minute, ci ore) nu sînt nici notate și nici reținute în memorie, în ultimă instanță, se uită.

Lucrînd în decurs de mulți ani în institutele de învățămînt superior din Uniunea Sovietică, printre care și în două universități de frunte (cea din Leningrad și cea din Moscova) și pregătind pînă în prezent numeroase serii de specialiști în domeniul literaturii de peste hotare (îndeosebi în domeniul literaturii engleze), am ajuns, în ultimii ani, la unele concluzii, pe care vreau să le împărtășesc colegilor mei care lucrează în domeniul studiului literaturii de peste hotare și pregătesc cadre de istorici ai literaturii de peste hotare în școlile superioare din România democratică.

Meditînd asupra felului în care trebuie să fie folosite cu maximum de eficacitate orele atît de prețioase rezervate cursurilor și seminariilor speciale, am ajuns la convingerea că este necesară folosirea altor metode de lucru și am încercat să fac experiențe care au și dus de pe acum la rezultatele dorite.

În anul școlar 1957-1958 am luat asupra mea obligația de a ține și cursul și seminarul special, studenților din anul al treilea care studiază limba engleză în cadrul secției de romanistică și germanistică. Tema cursului și a seminarului era aceeași: atît cursul special, cît și seminarul special au fost consacrate istoriei romanului englez din sec. al XIX-lea. În prelegeri a fost expus un material destul de vast (de la Godwin pînă la Hardy, Wilde și Kipling). Seminarul special, la care au participat nouă studenți, a constituit un ajutor nu numai pentru dezvoltarea detaliată a aceluiași material și verificarea însușirii lui, ci și pentru aprofundarea și fixarea cunoștințelor studenților în acest capitol foarte important al cursului (literatura sec. al XIX-lea). Obținînd rezultate pozitive, mi-am continuat experiența: în anul universitar 1958-1959 desfășor o activitate analogă la anul al IV-lea, cu aceiași studenți. Tema cursului special este literatura engleză din sec. al XX-lea, iar a seminarului special, romanul englez după cel de-al doilea război mondial, adică în ultimii 10-12 ani.

Studenții care studiază limba engleză și-au însușit strălucit materialul istorico-literar al sec. al XIX-lea. La sfîrșitul anului universitar prezent nădăjduiesc să obțin rezultate tot atît de bune și în asimilarea materialului de literatură contemporană.

În ce constă, după părerea mea, superioritatea unui atare sistem de organizare a muncii la cursurile și seminariile speciale?

1) Conducerea aparține unui singur om de știință. Seminarul special (forma cea mai dificilă a activității prevăzute în planul de muncă universitară) este condus de un cadru cu aceeași experiență ca și la cursul special și la același nivel teoretic.

2) Alcătuit nu pe baza principiului monografic, ci al privirilor de ansamblu, aprofundate, cursul special oferă studenților un volum mult mai mare de informații.

3) Seminarul special, care se desfășoară pe baza materialului cursului, permite fixarea și adîncirea cunoștințelor pe care studenții le capătă în timpul audierii cursului.

Cîteva cuvinte cu privire la metodica parcurgerii materialului în condițiile legării seminarului special de cursul special.

Peñru seminar sînt prevăzute de la 64 pînă la 68 de ore pe an. Grupa de seminar este alcătuită, de regulă, din zece studenți. Fiecare participant la seminar este obligat să trateze o temă și să elaboreze, în vederea sfîrșitului de an, o lucrare cu această temă. Avînd în vedere că participanții la seminar audiază în același timp și cursul special care cuprinde același cerc de probleme, conducătorul de seminar se poate limita la una sau două lecții introductive în care orientează pe studenți în problematică și le oferă o privire de ansamblu bibliografică și istoriografică. Fiecare temă în parte este analizată la seminar nu o dată, la sfîrșitul anului, ci pe capitole sau părți, de două-trei ori pe an și „se susține” apoi, asemenea unei lucrări de diplomă, la sfîrșitul anului. Folosindu-se o atare metodă în elaborarea lucrărilor de an, studenții capătă o frumoasă pregătire; au de profitat de pe urma analizei capitolelor lucrării de către participanții la seminar nu numai autorul lucrării (al capitolelor) ci și întregul colectiv al seminarului. Analiza finală a lucrării de an (cunoscută în prealabil de către toți participanții la seminar) se desfășoară după procedul următor: o introducere (scurtă) a autorului lucrării în care sînt expuse tezele principale ale acesteia, cuvîntul „coreferentului” numit din rîndul studenților seminarului, de către conducător, analiza întregii lucrări și concluzia conducătorului.

Acest plan de muncă permite folosirea orelor afectate lucrării de seminar în modul cel mai eficient. Dacă plecăm de la cifra medie de 10 participanți la seminar, repartitia orelor este următoarea: 1) patru ore pentru lecțiile introductive, 2) cite trei ore pentru analiza fiecărei lucrări de an, deci 30 de ore, 3) cite o oră pentru „susținerea” fiecărei lucrări, adică 10 ore. Cele 20 de ore rămase la dispoziția conducătorului sînt utilizate pentru analiza colectivă (pregătită din timp de grupă) de texte luate din opere literare amintite în cursul special.

Astfel, în anul universitar trecut, studenții care mi-au audiat cursul, cuprinzînd proza engleză în sec. al XIX-lea, au elaborat și analizat următoarele lucrări de an:

1) Începuturile romanului social englez din sec. al XIX-lea *Caleb Williams* de Godwin.

2) Realismul lui J. Osten și deosebirea lui de realismul critic.

3) Evoluția creației lui Thackeray de la nuvelele satirice din deceniul al 3-lea pînă la *Bilciul deșertăciunilor*.

4) Vederea estetice ale lui Dickens (pe baza materialului oferit de întreaga galerie a personajelor sale) și realizarea lor în practica creației artistului.

5) Lupta lui Brontë pentru realismul critic (pe baza materialului din corespondența cu criticul pozitivist Henri Lewis).

6) Concepțiile estetice ale lui J. Eliot, conducătorul școlii naturalismului englez.

7) Ultimele lucrări ale cercetătorilor literari englezi despre Ch. Dickens.

8) Criticii marxiști englezi despre realismul critic din sec. al XIX-lea.

În orele rămase libere au fost analizate următoarele opere ale autorilor studiați la cursul special :

1. *Clubul Pickwick, Oliver Twist și Casa rece* ale lui Dickens.

2. *Briliantul lui Hoggarth, Cartea snobilor* ale lui Thackeray.

3. *Charlie* de Brontë

4. *Mary Barton* de Gaskell.

5. *Moara de pe Floss* de J. Eliot.

6. *Întoarcerea în patrie și Tess din neamul d'Ubarville* ale lui Hardy.

În anul universitar prezent, după cum am menționat, studiul literaturii engleze din sec. al XX-lea se desfășoară după același principiu metodologic. Parcurgând materialul după un atare sistem, studenții nu numai că își însușesc temeinic capitolele studiate la curs, dar acumulează și experiență în munca independentă asupra textelor literare, priceperea de a se orienta în cercetările literare ale autorilor diverselor orientări, se formează ca viitori specialiști. Socotim că, fără a renunța la formele de activitate folosite pînă acum la cursurile și seminariile speciale, se cade a fi extinse rezultatele experiențelor considerate reușite.

Facultatea de filologie din Moscova

РАЗНООБРАЗНЫЕ МЕТОДЫ ЧТЕНИЯ ЛЕКЦИЙ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ И ПРОВЕДЕНИЯ СПЕЦСЕМИНАРОВ

Краткое содержание

Автор защищает в настоящей работе разнообразные методы чтения лекций по специальности и проведения спецсеминаров, исходя из собственной педагогической практики. Так как цель этих спецсеминаров и лекций по специальности и заключается в создании „научного стиля“ на основе деятельности студента, автор упорно старается обратить наше внимание на необходимость обсуждения общих вопросов и в лекционных курсах и на спецсеминарах. Хотя автор опирается в своей работе на материалы зарубежной литературы и больше всего на английскую литературу, тем не менее эта работа имеет много ценного и для других лекций по специальности и спецсеминаров.

Главные предложения автора следующие :

1. Осуществить чтение лекций по специальности и проведение спецсеминара одним и тем же опытным преподавателем.

2. Предпочесть обзорные лекции по определенным проблемам монографическим.

3. Спецсеминар имеет целью углубить знания, полученные от чтения лекций.

MÉTODES VARIÉES DANS L'ENSEIGNEMENT DES COURS
ET DES SÉMINAIRES SPÉCIAUX

R é s u m é

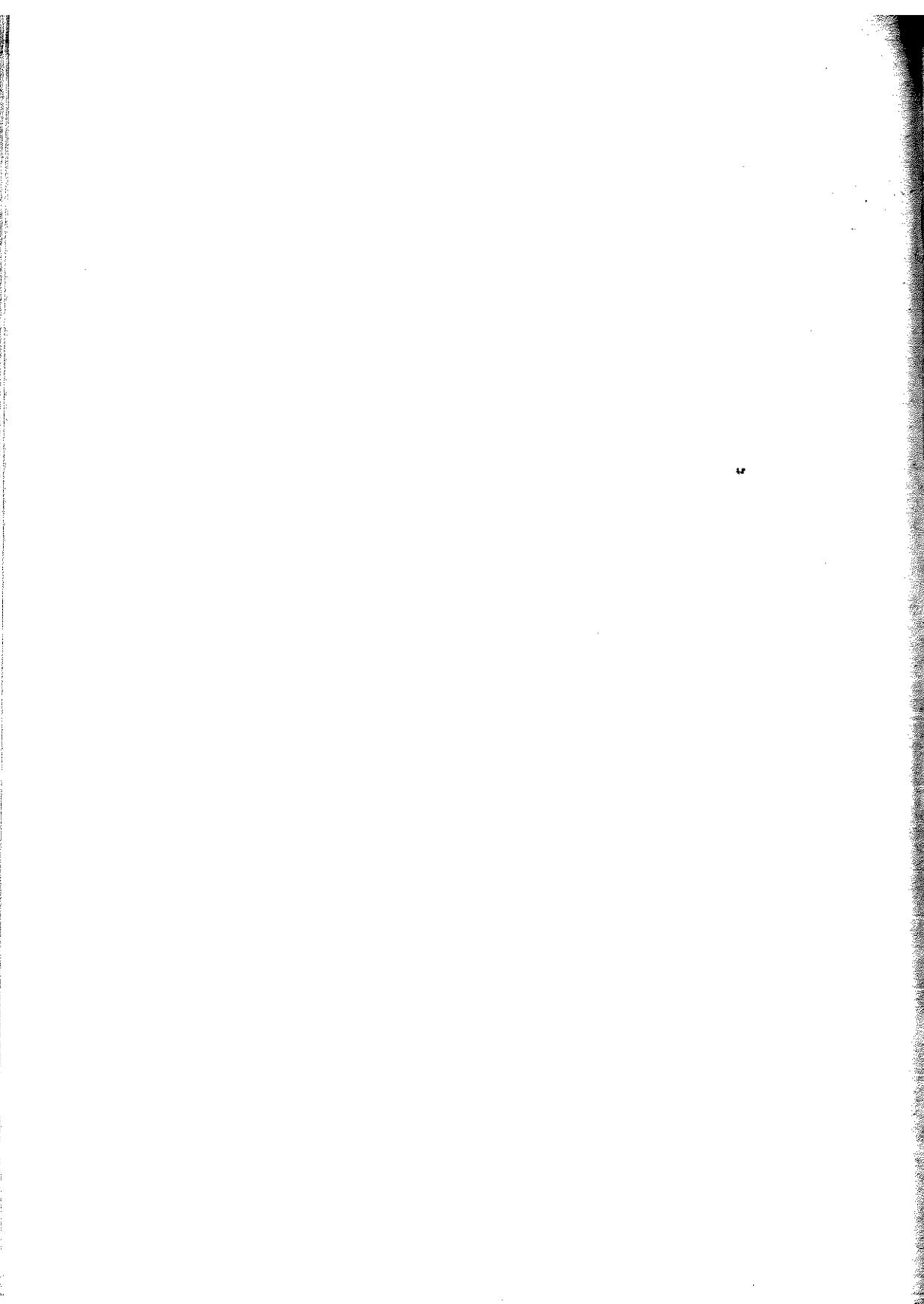
L'auteur propose dans l'étude présente des méthodes variées dans l'enseignement des cours et des séminaires spéciaux à la suite de sa propre expérience didactique.

Le but final de ces séminaires et cours spéciaux, c'est l'élaboration d'un „style scientifique“, en tenant compte de l'activité de l'étudiant. Pour cette raison l'auteur attire l'attention sur la nécessité de lier organiquement l'activité du séminaire à celle du cours spécial, puisque les deux formes d'enseignement se rapportent aux mêmes problèmes.

Quoique le matériel utilisé par l'auteur appartienne à la littérature étrangère, notamment à la littérature anglaise, il offre des suggestions valables pour tous les cours et tous les séminaires spéciaux.

Les propositions principales de l'auteur sont :

- 1) Le cours spécial et le séminaire doivent être dirigés par le même cadre didactique ayant déjà de l'expérience dans cette direction.
 - 2) Il faut préférer des vues d'ensemble approfondies sur un groupe de problèmes aux exposés monographiques.
 - 3) Le séminaire spécial doit également approfondir les connaissances acquises au cours spécial.
-

TEORIA RAȚIONAMENTULUI ÎNTEMEIATĂ PE STRUCTURA OBIECTELOR

DE

P. BOTEZATU

Orice știință ajunge la un moment dat într-o fază decisivă, în care modificări importante au loc în structura ei. Am putea să caracterizăm această fază ca o criză de creștere : acum are loc trecerea de la haos la ordine, de la analiză la sinteză.

Înainte de acest moment, obiectele stau răzlețe, legăturile esențiale scapă privirii, clasificările sînt stingace, legile sînt puține și sărace în conținut. Deodată se face lumină. Fiecare obiect își găsește locul natural și vecinii firești, clasificarea devine un sistem rațional, legile se dezvăluie. Știința ne apare acum ca un ansamblu armonios.

Asemenea impresii resimțim cînd comparăm starea științelor naturale înainte și după Darwin, a chimiei înainte și după Mendeleev, a sociologiei înainte și după Marx.

Ceea ce salvează o știință din marasmul empirismului primar este o idee fundamentală. Această idee privește esența obiectului și este de natură genetică. Ea dă la iveală acea însușire esențială, din care derivă și poziția obiectului respectiv în univers și celelalte proprietăți ale lui. Înțelegem totodată că deosebiriile dintre obiecte țin de structura lor internă, că variația unor elemente ale structurii—tip crează aceste deosebiri. Ca o consecință, se ivește posibilitatea dialectică de a considera speciile de obiecte ca dezvoltîndu-se unele din altele, de unde și puțința de a le transforma unele în altele. Imensa mulțime și varietate a obiectelor ,care derutau pe cercetător, creîndu-i impresia de haos, se oferă acum investigației ca un sistem unic și armonios. Fiecare obiect își are locul lui bine determinat în sistem, iar locul ocupat hotărăște și proprietățile obiectului.

Ordonînd elementele după greutatea atomică, D. I. Mendeleev a observat că proprietățile lor chimice și fizice manifestă o anumită periodicitate. Așa s-a născut în 1869 ideea *sistemului periodic al elementelor*, care de atunci încolo conduce și sintetizează toate cuceririle chimiei și parte din cele ale fizicii.

Deoarece orice știință trebuie să treacă un asemenea prag, fără de care obiectul ei rămîne ceva amorf și neînțeleșibil, se poate făuri noțiunea de *stadiul lui Mendeleev* în dezvoltarea științei. Este stadiul în care, datorită unei teorii care a pătruns în esența obiectului, acesta se constituie într-un *sistem genetic și atotcuprinzător*.

Nu toate științele pot pretinde că au atins acest stadiu. Afară de științele naturale, chimie și sociologie, se bucură de această situație privilegiată, datorită axiomatizării, unele discipline matematice, ca aritmetica și geometria. Dar nici matematica și nici fizica în ansamblul lor, cu tot progresul extraordinar pe care l-au realizat în domenii speciale, nu au reușit să ajungă la acest nivel.

Logica se află într-o situație asemănătoare. Încercări de clasificare a obiectelor ei (noțiuni, judecăți, raționamente) nu lipsesc. Dimpotrivă, ceea ce ne supără este mulțimea clasificărilor și, ca o consecință, inconsistența lor.

Logica se află într-o situație ciudată, dar cu care, din nefericire, ne-am obișnuit. Tocmai în logică, știința gândirii prin excelență, veți întîlni puține demonstrații¹⁾. De obicei, propozițiile sînt enunțate ca și cum ar fi de la sine înțeleșe. Se prezumă evidența, dacă nu este chiar invocată explicit²⁾. Aristotel se străduia să demonștreze, dar această bună deprindere s-a pierdut. Logica este încă o știință descriptivă și enunțativă, pradă ușoară deformărilor idealiste.

Logica formală continuă să se mențină în vechile ei scheme. Pe acestea, ea le amendează, le completează, privind cu teamă și cu dispreț la noi veniți care o asaltează din toate părțile. Astăzi a devenit clar că gîndirea operează cu forme mult mai numeroase și mai variate decît ne închipuim.

Teoria raționamentului este, din această pricină, în mare suferință. Ea nu reușește să îmbrățișeze și să justifice toate formele de raționament. Cine încearcă să analizeze gîndirea, nu în exemplele prefabricate ale tratatelor, ci în cursul ei real, așa cum se desfășoară în discuțiile zilnice, în activitatea științifică și în practica socială, constată îndată că nu poate ajunge departe cu cele cîteva scheme ale logicii clasice. Specii noi de inferențe apar la tot pasul, specii pe care logica le ignorează.

În Rusia s-a făcut de mult încercarea de a cuprinde într-un sistem unic toate felurile de raționament. În această direcție au lucrat pe vremuri M. I. Karinski și L. Rutkovski, iar astăzi, pe urmele lor, P. V. Tavanet și P. V. Kopnin. În urma acestor strădanii a început să circule împărțirea în raționamente deductive, inductive și traductive, sistem care constituie un mare progres, fiindcă se deschide o rubrică nouă.

Dar cea de-a treia clasă, care se adaugă la un moment dat, reprezintă de obicei gruparea provizorie, care, în așteptarea unui pas decisiv, primește toate resturile. Așa s-a întîmplat și cu raționamentele traductive³⁾. S-au adunat aici toate formele de raționament, care nu sînt nici deductive, nici inductive. S-a

1) În logica matematică, dimpotrivă, exigența demonstrației este dusă pînă la capăt.

2) Așa cum face Sigwart, *Logik*, I, paragr. 3: „postulatul logicii“.

3) Obiecție formulată de K. Bakradze; cf. P. V. Kopnin, *Despre unele probleme ale teoriei raționamentului*, «Analele Romino-Sovietice», seria Filozofic, 3/1956, p. 51.

făcut abstracție, pentru moment, că între aceste forme există deosebiri esențiale, care dau dreptul la alte diviziuni.

Ne propunem acum să facem un pas mai departe. În cele ce urmează vom dezvolta o *teorie a raționamentului capabilă să cuprindă, să ordoneze și să explice toate formele posibile de raționament.*

Această teorie are în centrul ei noțiunea de *structură a obiectelor gândirii*. Structura obiectului este aceea care determină deosebirile dintre raționamente. Vom constata că, pe această bază, raționamentele se strâng, pentru prima oară, într-un *sistem unic, atotcuprinzător și genetic*. Cu aceasta, sperăm să trecem pragul lui Mendeleev și în domeniul logicii formale.

Logica formală s-a sprijinit pînă acum pe ipoteza că forma gândirii este mai mult sau mai puțin independentă de conținutul gândirii. Este adevărat că uneori ni se atrage atenția că nu se poate face complet abstracție de conținut, dar această constatare a rămas fără consecințe în logica formală.

Ipoteza aceasta a dus la un impas și era firesc să ducă, deoarece ignora adevăratul raport dintre conținut și formă. Una din tezele materialismului dialectic afirmă cu tărie *rolul determinant al conținutului în raport cu forma*⁴⁾. Din acest punct de vedere vom ataca acum problema.

Vom presupune, anume, în cele ce urmează, că *obiectele cu care gândim modelează forma gândirii*. Dacă ipoteza se verifică, înseamnă că am descoperit izvorul din care derivă întreaga varietate a formelor logice.

Să începem cu silogismul.

Astăzi este în afară de discuție că silogismul nu constituie un procedeu universal de gândire. Dar în loc ca logicienii să se întrebe care sînt obiectele care suportă gândirea silogistică, ei au urmărit mai degrabă să extindă silogismul dincolo de limitele lui naturale.

Noi vom urma cea dintîi cale. Analizînd silogismul, vom încerca să determinăm obiectele care, prin structura lor, i se potrivesc și, poate, chiar l-au generat.

După cum a reieșit și din cercetările logicii matematice, silogismul este legat de *existența claselor*. Acolo unde există genuri, specii și indivizi, care se cuprind unele în altele, acolo poate să apară și silogismul.

Această afinitate a silogismului cu clasele de obiecte a fost deseori remarcată, dar nu a fost încă valorificată ca o legătură necesară, *genetică*. Vom arăta acum că silogismul, nu numai că este înrudit cu clasele, dar că el *derivă de-a dreptul din structura claselor*, este o consecință a acesteia.

Clasele despre care este vorba aici posedă o anumită alcătuire interioară. Ele se nasc prin *generalizare*. Aplicînd procedeul generalizării la indivizi, obținem cele dintîi clase. Aplicînd iarăși generalizarea la clasele obținute, apar alte clase „mai generale” și așa mai departe. În acest mod, prin generalizări succesive, se clădesc *sisteme de clase* care se cuprind unele în altele. Pe planul gândirii, aceasta se reflectă în *sisteme de concepte*: genuri, specii și indivizi, care se includ unele pe altele.

4) M. M. Rozențal și G. M. Ștraks, *Categoriile dialecticii materialiste*, Editura Științifică, Buc. 1957, p. 208 ș. u.

Materialul care a servit la construcție nu este abandonat după aceea. *El rămâne și alcătuiește însăși structura fiecărei clase.* Așa se face că o clasă astfel elaborată este totodată un sistem de clase. La fel, fiecare concept este un sistem de concepte care se includ unele pe altele și chiar acest sistem îi alcătuiește structura.

În această structură, se disting acum cele două aspecte: *sfera* sau obiectele și *conținutul* sau însușirile. Între aceste două aspecte există un anumit raport necesar de mare importanță, ca efect al însuși modului cum s-a alcătuit clasa.

Clasele se formează prin generalizare. Acest procedeu se bucură de proprietăți remarcabile. Hotărâtoare sînt esența procedurii și posibilitatea repetării lui. Prin generalizare se rețin însușirile comune. Deoarece procedeu se repetă întocmai pe fiecare treaptă, *însușirile oricărei clase sînt în mod necesar însușiri ale tuturor claselor subordonate.* Sistemul claselor garantează o invariabilitate a proprietăților de la general la particular.

Conținutul noțiunii se transmite deci de la gen la specie sau de la specie la individ. Este o proprietate importantă, care decurge din însăși structura obiectului numit clasă. Dar tocmai această proprietate stă la baza silogismului.

Într-adevăr silogismul nu face altceva decît să transmită o însușire de la un gen la o specie sau de la o specie la un individ. Aceasta constituie o operație logică, care este posibilă numai fiindcă clasele formate prin generalizare se cuprind unele pe altele și își cedează, prin aceasta, proprietățile.

Întregul proces al silogismului se petrece între doi actori: un gen și o specie (sau o specie și un individ). Aici se desfășoară o adevărată dramă: specia pătrunde sau nu pătrunde, integral sau parțial, în sfera genului și, ca o consecință, *ea câștigă sau nu câștigă*, integral sau parțial, o notă a genului. Principiul este acesta: cine intră în sferă, câștigă conținutul.

Între sferă și conținut se stabilește astfel un raport de dependență dominat de principiul rațiunii suficiente. Sfera joacă rol de condiție, iar conținutul rol de consecință. Și fiindcă principiul rațiunii se desface în două legi:

- o dată cu condiția, se afirmă și consecința,
 - o dată cu consecința, cade și condiția,
- și axioma silogismului va fi dublă:

cine intră în sferă, câștigă conținutul,

cine respinge conținutul, nu intră în sferă,

care reprezintă respectiv figurile I și III și figurile II și IV. Specia *negru* se include în genul *om* și câștigă nota *educabil*. Iar specia *afecte*, fiindcă nu posedă nota *obiectivității*, nu intră în genul *mijloace de cunoaștere*.

Actul esențial al silogismului îl constituie trecerea unei proprietăți de la o clasă la alta (sau la un individ). *Silogismul este așadar un transfer de proprietăți între clase.* Acesta este specificul lui: este un raționament tranzitiv, care operează cu *clase de obiecte*. Operația logică este transferul unei însușiri și ea este indisolubil legată, în cazul silogismului, de structura claselor. Silogismul nu constituie așadar un procedeu universal de gândire. El reprezintă raționamentul specific obiectelor numite clase și consistă în transferul unei ca-

lități. Gîndirea silogistică presupune că universul alcătuieste o vastă clasificare, în care fiecare obiect își are locul lui bine determinat.

Înstrăinat de lumea claselor, silogismul devine inoperant. Așa se explică faptul, în aparență paradoxal, că o știință prin excelență deductivă cum este matematica folosește prea puțin silogismul. Raționamentele specifice ale acestui domeniu nu operează cu obiectele sale constituite în clase generale. Un număr nu este mai general sau mai special decît altul (12 față de 5), nici un unghi față de altul (unghiul de 45° față de cel de 30°), nici un polinom față de altul etc. Raportul de generalitate între obiecte este înlocuit cu raportul de mărime sau de altă natură. Cu asemenea obiecte, este evident că nu se pot alcătui silogisme : dacă nu sînt clase în raport de incluziune, nici transfer de însușiri generale nu poate fi.

Pornind de la analiza structurii claselor formate prin generalizări succesive, se poate construi în mod armonios și clar întreaga teorie a silogismului. Toate aspectele se luminează, decurgînd dintr-un singur principiu.

Să verificăm punctul nostru de vedere pe un alt caz.

Vom trece la un domeniu diferit de acel al noțiunilor generale anume la *numere*⁵⁾. Și numerele sînt clase. Dar trebuie să fim atenți : clasele care reprezintă numere se formează în alt mod și posedă altă structură decît clasele care reprezintă concepte. În loc de *clase alcătuite prin generalizare*, de astă dată sînt *clase alcătuite prin însumare*. Ca și generalizarea, însumarea este dotată cu proprietăți remarcabile. Esența și repetarea procedurii sînt iarăși hotărîtoare.

Cînd formăm numere, clasa de obiecte (care poate fi acum și o mărime continuă) este privită din alt punct de vedere. Nu mai interesează însușirile obiectelor, interesează *simpla prezență* a lor. Nu mai generalizăm, ci individualizăm. Fiecare obiect devine o *unitate*. Asupra unităților se aplică procedeul însumării, care constă în *adăugarea unității*. Unitățile se pot însuma fiindcă, ca unități, sînt identice.

Prima operație constă în adăugirea unității la clasa vidă. De aici rezultă primul număr : $0 + 1 = 1$. Numărului astfel obținut 1 se aplică iarăși însumarea unității : $1 + 1 = 2$. Pe fiecare treaptă operează același procedeu de însumare a unității și așa se creează șirul numerelor naturale.

Fiind create prin însumare, numerele păstrează *structura de sumă de numere*. Fiecare număr este o clasă de unități (Aristotel, Euclide). Materialul care a servit la construcția numărului nu este abandonat, ci rămîne și îi alcătuieste chiar structura internă. Datorită acestei structuri, un număr nu poate fi mai general sau mai special decît altul ; el poate fi mai mare sau mai mic decît altul. *Raportul de generalitate* este înlocuit cu *raportul de mărime*. Alte obiecte impun alte dimensiuni logice.

Se ridică acum întrebarea fundamentală : oare numărul, prin structura lui deosebită de a conceptului, dă naștere unor raționamente specifice, distincte de silogism ?

5) Pentru simplificare, în tot cursul acestui studiu ne vom referi numai la numerele naturale.

Din analiza procesului de formare a numerelor, reiese că fiecare număr se formează din alte numere prin procedeul însumării. Dacă ne gândim bine, acest proces însuși reprezintă un raționament și anume *raționamentul de adunare*.

Este ciudat că studiul raționamentelor aritmetice nu figurează în tratatele de logică. Kant a atras atenția asupra lor. După cum se știe, în *Critica rațiunii pure (Introducere, V)* el examinează natura propoziției „ $7 + 5 = 12$ ” și demonstrează convingător caracterul ei *sintetic*. Ca să descopăr valoarea sumei, numărul 12, trebuie să adaug succesiv, la numărul 7, cele cinci unități care compun numărul 5. Această operație nu are însă, cum susținea Kant, un caracter *a priori*. Ea derivă pur și simplu din structura numărului.

Numărul este o clasă de unități. Această clasă poate oricând să crească sau să descrească prin adăugare sau sustragere de unități. Clasa de unități nu este închisă : ea poate primi sau poate ceda unități, prin același procedeu prin care ea însăși s-a format.

Raționamentele aritmetice se întemeiază chiar pe această proprietate a numărului. *Raționamentul de adunare*, prin care stabilim că $7 + 5 = 12$, are următoarea formă :

$$5 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1$$

$$7 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 12$$

$$\text{deci : } 7 + 5 = 12$$

Acest raționament are comun cu silogismul numai alcătuirea din două premise și o concluzie. Această haină formală comună îmbracă aici un alt conținut, o altă operație logică. Raționamentul de adunare nu transferă, ca silogismul, vreo însușire de la un obiect la altul. Operația logică este de altă natură : *un număr se combină cu alt număr pentru a forma un al treilea număr*. Asistăm deci la *construirea unui obiect din alte două obiecte date*.

Operația de construcție este posibilă, este îndreptățită și dă totdeauna un rezultat precis, datorită structurii obiectelor respective, datorită faptului că *clasa de unități este deschisă*. Operația logică este reprezentată de diferitele operații aritmetice : adunare sau scădere, înmulțire sau împărțire, ridicare la putere sau extragerea rădăcinii etc. Acestea constituie diferitele figuri și moduri ale raționamentului aritmetic. Dar oricare ar fi operația aritmetică, ea reprezintă, din punct de vedere logic, *construcția unui obiect din alte obiecte date*.

Caracterul constructiv al raționamentelor matematice a fost uneori proclamat (E. Goblot, L. Rougier). Dar nu s-a analizat încă mecanismul logic al unor asemenea raționamente, legătura lor genetică cu structura obiectelor.

Am ajuns în acest moment la situația următoare. Trecînd de la concepte la numere, adică la alt gen de obiecte, am descoperit un alt tip de raționament : *raționamentul constructiv*. Acesta reflectă o altă operație logică : *construirea de obiecte unele din altele*, posibilă fiindcă obiectele reprezentate prin numere, adică clasele de unități, se formează efectiv unele din altele. Ca și raționamentul tranzitiv, raționamentul constructiv își are temeiul în structura obiectelor. Fiecare pune în lumină o proprietate logică a obiectelor, dar altă proprietate și la alte obiecte.

Am înregistrat pînă acum două feluri de raționamente :
 raționamentul tranzitiv cu concepte,
 raționamentul constructiv cu numere.

În mod firesc, se ridică acum, printre altele, o întrebare : este oare transferul de însușiri rezervat conceptelor și construcția de obiecte restrinsă la numere sau se poate efectua fiecare și cu celălalt fel de obiecte ?

Să începem cu conceptele. Am constatat mai sus că existența raționamentului constructiv este condiționată de posibilitatea construirii obiectelor unele din altele prin procedee specifice care se repetă indefinit. Numai fiindcă clasele de unități se nasc efectiv unele din altele, apar raționamente constructive cu numere.

Dar conceptele, respectiv clasele de obiecte, sînt în aceeași situație. Și clasele de obiecte se alcătuiesc unele din altele prin procedee repetabile. Primele clase se formează, e adevărat, din indivizi – după cum primul număr se formează cu ajutorul lui zero. Dar de aici încolo, clasele se construiesc din alte clase, după cum numerele se construiesc din alte numere.

Această constatare ne îndreptățește să așteptăm raționamente constructive și de la concepte. Să analizăm modul lor de formare.

Clasele care reprezintă concepte se formează unele din altele prin generalizări succesive. Prin *generalizare* obținem clase din ce în ce mai cuprinzătoare. Gîndirea fiind în esența ei reversibilă, putem oricînd să facem drumul invers : să trecem de la o clasă dată la clasele mai restrînse din care s-a format, prin operația numită *determinare*. Generalizarea se face prin eliminarea de însușiri, determinarea prin adăugare de însușiri.

Aceste două procedee opuse, considerate în toată amploarea lor, nu reprezintă altceva decît cele două operații bine cunoscute : *clasificarea* și *diviziunea*. Aceasta înseamnă că prin clasificare și diviziune se pot construi clase de obiecte cu ajutorul altor clase date. Situația este analogă cu compunerea și decompunerea numerelor cu ajutorul altor numere.

Raționamentele constructive cu clase vor oglindi prin urmare operațiile de clasificare și diviziune. Abia cu acest prilej ne dăm seama că *atît clasificarea, cît și diviziunea sînt în esența lor raționamente*. Aceste raționamente vor reprezenta, fie unirea mai multor clase în una singură, fie împărțirea unei clase în altele.

În cazul diviziunii, concluzia raționamentului este o judecată disjunctivă :

fanerogamele au semințe,
 semințele sînt dezvelite sau închise în fruct,
 deci : fanerogamele sînt gimnosperme sau angiosperme.

Aceasta este *adevăratul raționament disjunctiv*, cel care-i poartă astăzi numele fiind în realitate o simplă inferență imediată. Raționamentul propriu-zis disjunctiv oglindește operația diviziunii. El este un raționament constructiv : cu o însușire diferențială putem delimita într-o clasă dată mai multe subclase.

În operația inversă, o clasă este reconstituită prin unirea mai multor clase date. Concluzia este o *judecată conjunctivă* :

gimnospermele sînt fanerogame cu sămînța dezvelită,
angiospermele sînt fanerogame cu sămînța închisă în fruct,
deci : gimnospermele și angiospermele sînt fanerogame.

Acesta este *raționamentul conjunctiv*, care reflectă operația clasificării. Raționamentul disjunctiv și cel conjunctiv reprezintă inferențe constructive, în domeniul claselor, dovedind astfel că operația construcției de obiecte nu este limitată la numere.

Să trecem la numere, pentru a cerceta dacă, la rîndul lor, acestea pot da naștere la raționamente prin transfer de calitate. În cazul claselor formate prin generalizare, posibilitatea acestor raționamente era întemeiată pe faptul cu-prinderii claselor unele în altele prin incluziune.

Dar și numerele se cuprind unele în altele, deși nu prin incluziune. Deoa-rcce un număr dat - e vorba iarăși de numere naturale - a fost format din numerele anterioare prin adăugarea unității, înseamnă că fiecare număr cu-prinde în „sfera” sa toate numerele *mai mici* decît el. Chiar această împreju-rare alcătuiește baza unui raționament tranzitiv. Rezultă într-adevăr că însu-șirea *mai mic* se poate transmite de la un număr natural dat la toți ascenden-ții lui : nota „ < 9 ” se transferă de la numărul 7 la oricare din predecesorii lui :

$$\begin{aligned} 7 &< 9 \\ a &< 7 \\ \text{deci: } a &< 9. \end{aligned}$$

Dacă alcătuim numere prin operația inversă, care este scăderea, sfera numărului cuprinde pe ascendenții lui. În acest caz, însușirea *mai mare* este aceea care se transmite :

$$\begin{aligned} 11 &> 8 \\ d &> 11 \\ \text{deci: } d &> 8 \end{aligned}$$

Atunci cînd considerăm numerele formate prin înmulțire, respectiv împărțire, apare o altă proprietate importantă : *divizibilitatea*. Sfera numărului este alcătuită, în acest caz, din divizorii lui. Acum calitatea de divizor este aceea care se transferă. Ea se transmite de la numărul dat la toți divizorii lui, astfel încît dacă un număr este divizor al altuia, toți divizorii lui sînt și divizori ai acestuia ; divizorii divizorului sînt divizorii numărului. Iar dacă formăm numărul prin împărțire, atunci multiplii multiplului sînt multiplii numărului. Rezultă astfel următoarele transferuri de calitate, justificate prin însăși struc-tura numărului :

$$\begin{aligned} 6 &= 2 n & 42 &= 6 n \\ 6.7 &= 42 & 6 &= 3 n \\ \text{deci: } 42 &= 2 n & \text{deci: } 42 &= 3 n \end{aligned}$$

Se observă că în cazul numărului, fiecare proprietate se transmite prin cite o operație specifică : proprietatea *mai mic* prin adunare, proprietatea *mai mare* prin scădere, calitatea de *divizor* prin înmulțire, cea de *multiplu* prin împărțire etc.

Rezultă din toate acestea că și transferul de calități se poate extinde la celălalt fel de obiecte, anume de la concepte la numere. Cu aceasta, am răspuns la întrebarea ridicată, în sensul că nici transferul de calități, nici construcția de obiecte nu sint limitate la anumite feluri de obiecte. Raționamente tranzitive și raționamente constructive se pot face și cu concepte și cu numere.

O altă problemă se deschide acum : există oare și alte obiecte, afară de concepte și numere, care să dea naștere unor raționamente specifice ?

Instruiți de exemplele precedente, bănuim că lumea obiectelor nu se închide aici. Există într-adevăr și alte obiecte, care interesează logica. Vom examina acum un fel de obiecte strîns legate de activitatea practică a omului : *lucrurile*.

Nu gîndim totdeauna obiectele constituite în clase, ca atunci cînd operăm cu concepte sau cu numere. Deseori ne oprim asupra unui obiect individual : din ce piese este alcătuit aparatul de radio, cum se face o busolă sau o pilă electrică etc. În activitatea de producție, muncitorii creează obiecte individuale, nu clase de obiecte. Înainte de a ieși din fabrică, aceste obiecte sint controlate fiecare în parte pentru a se verifica buna alcătuire și funcționare. Dacă obiectul nu corespunde, începe munca de căutare a defectului. Dacă aparatul nu funcționează, înseamnă că una sau mai multe din piesele componente sint defecte. Această cercetare dă loc la raționamente specifice, care operează cu obiecte individuale, cu lucruri. Există așadar o *logică a lucrurilor*, de cea mai mare importanță pentru activitatea practică a omului. Această logică, care nu s-a bucurat de privilegiul de a figura în tratate, trebuie să primească astăzi locul cuvenit.

Lucrurile se reflectă, pe planul gîndirii, în *noțiuni individuale*. Va trebui însă să lărgim înțelesul de noțiune individuală. În mod obișnuit se crede că noțiunea individuală trebuie să reprezinte un exemplar unic, ceva asociat unui nume propriu : Nil, Saturn, Leika etc. În realitate, orice obiect poate deveni o noțiune individuală, dacă este gîndit ca individ, ca un obiect care interesează prin structura lui proprie și nu a clasei din care eventual face parte. Cînd studiem anatomia și fiziologia omului, „omul” nu mai reprezintă o clasă, ci un „lucru”, căruia i se examinează alcătuirea internă. Corect, spunem „oameni” cînd gîndim clasa, și „omul” cînd gîndim lucrul. Arhitectul și constructorul gîndesc obiectul „casă”, nu ca o noțiune generală, ci ca una individuală, ca ceva care trebuie creat din diferite părți. Ori de cite ori gîndim un obiect ca un întreg alcătuit din părți, am ieșit din logica claselor și am pătruns în logica lucrurilor.

Să examinăm structura acestor obiecte. Și pentru lucruri există un procedeu de formare, care se repetă pe fiecare treaptă. Acest procedeu este *integrarea* : părțile se unesc într-un întreg. La rîndul lui acest întreg poate colabora, ca parte, la construirea altui întreg, mai cuprinzător, și așa mai departe. Statorul și rotorul alcătuiesc motorul ; motorul împreună cu alte instalații alcătuiește uzina. Procedeu invers este *partițiunea* : lucrul se desface în părțile

componente. Planta este formată din rădăcină, tulpină și frunze; fiecare din acestea se descompune în alte părți.

Nu orice descompunere în elemente crează raportul de la întreg la parte. Alcătuirea blocului din apartamente, a organismului din celule, a materiei din atomi, reprezintă raportul de la corp ⁶⁾ la elemente, care este cu totul altceva. Elementele sînt identice, părțile sînt deosebite. Tocmai fiindcă sînt deosebite, între părți există *un raport funcțional*: părțile concură la buna funcționare a întregului, fiecare din ele îndeplinind un rol deosebit. Unde nu gîndim diferențierea funcțională, nu gîndim propriu-zis raportul întreg-parte, ci vreun alt raport analog ⁷⁾.

Din această analiză, s-a putut constata că obiectele, pe care le-am numit lucruri, posedă structura necesară desfășurării unor raționamente specifice. Raționamentele constructive vor oglindi formarea lucrurilor unele din altele prin procesele de integrare și partițiune. Prin integrare, lucrurile se unesc:

statorul este partea nemișcată a motorului,

rotorul este partea mobilă a motorului

deci: statorul și cu rotorul alcătuiesc motorul,

iar prin partițiune se separă:

motorul generează energie,

energia se produce prin mișcare circulară,

deci: motorul este format din stator și rotor.

Totodată apar forme foarte interesante de transfer. Nu se pot transmite, firește, decît *calitățile funcționale*, deoarece funcționalitatea este criteriul care prezidează la compunerea sau descompunerea lucrului din și în părți. Lucrul ca întreg funcționează și la fel și piesele care îl compun. Aceste însușiri se transmit între părți și întreg, dînd naștere la raționamente tranzitive.

Însușirea pozitivă - funcționarea - se transferă de la întreg la parte, dar nu și de la parte la întreg:

motorul funcționează,

rotorul este o parte a motorului

deci: rotorul funcționează,

rotorul funcționează,

rotorul este o parte a motorului

deci: (nu se poate conchide).

Însușirea negativă - nefuncționarea - se transferă, dimpotrivă, numai de la parte la întreg:

motorul nu funcționează,

rotorul este o parte a mo-

torului

deci: (nu se poate conchide)

rotorul nu funcționează,

rotorul este o parte a motorului,

deci: motorul nu funcționează.

Asemenea raționamente intervin în mod curent în activitatea de producție. Muncitorii și tehnicienii se folosesc de ele la tot pasul. Ei știu că

6) „Agregatul“ lui I. M. Karinski.

7) Așa cum a făcut I. M. Karinski, examinînd alcătuirea agregatelor din părți.

perfectiunea întregului este condiționată de perfectiunea tuturor pieselor componente și nu numai a uneia singure. Mai știu de asemenea că, dacă obiectul nu funcționează, trebuie inspectate toate piesele – afară de cazul că posedă informații suplimentare (raționamente cauzale, sprijinite pe indicii, care pot acuza direct o anumită piesă). Practica medicală se sprijină și ea pe raționamente de acest fel. În stabilirea diagnosticului, trebuie examinate toate organele – afară de cazul că simptomele ne trimit direct la un anumit organ – tocmai fiindcă însușirea negativă nu se transferă de la întreg la o anumită parte.

Tehnica și practica în general conferă o largă întrebuintare *raționamentelor funcționale*. Cu toate acestea, în logică sînt necunoscute, dovedindu-se astfel că logica încă a rămas departe de viață, de realitatea concretă.

Nu putem extinde cercetarea noastră prezentă, care are un caracter restrîns, și la alte obiecte. Dar desigur este evident acum că ceea ce am făcut pentru concepte, numere și lucruri, se poate face și pentru alte obiecte.

Obiectele sînt numeroase. Pe lângă noțiuni generale (concepte) și noțiuni individuale (lucruri), gîndim și cu noțiuni colective, corpuri, fenomene, stări. Iar matematica nu se mulțumește cu numere. Aritmetica studiază și noțiunea de mărime, analiza introduce variabilele, geometria se preocupă de figuri, algebra lucrează cu diferite expresii.

Operînd cu aceste felurite obiecte, gîndirea se adaptează în mod firesc la natura lor. Ea se folosește de proprietățile obiectelor pentru a putea înainta. După cum s-a constatat, structura obiectului este aceea care justifică în fiecare caz în parte cursul raționamentului. Se verifică astfel în mod profund *teza materialist-dialectică a rolului determinant pe care-l deține conținutul în fața formei*.

Cu toate acestea, dincolo și peste natura particulară a obiectelor, au ieșit la iveală două tendințe statornice ale gîndirii. Oricare ar fi obiectele cu care operează, gîndirea urmărește fie *transferarea unei proprietăți* de la un obiect cunoscut la un obiect nou, fie *construirea unui obiect* din alte obiecte date.

Aceste aspirații ale gîndirii, manifeste, una sau alta, în orice raționament, nu răsar din nimic sau din vreun a priori. Ele oglindesc, cum este și natural, *necesități ale practicii*, care s-au impus omului de la începuturile sale. Într-adevăr, în activitatea sa practică, omul s-a aflat deseori în una din următoarele două situații: sau *a întâlnit un obiect nou*, sau *a vrut să creeze un obiect nou*.

Cînd a fost pus în fața unui obiect nou, omul a urmărit, printr-o tendință firească, să-i atribuie unele însușiri constatate la obiecte înrudite. Acest transfer s-a făcut la început sprijinit pe diverse analogii, mai mult sau mai puțin întemeiate. Dar el constituia singura posibilitate de a face prevederi. Încetul cu încetul practica înlătura analogiile greșite, ajutînd astfel la stabilirea claselor de obiecte. Necesitatea aceasta de a extinde cunoscutul la necunoscut a fost germenele din care a răsărit raționamentul tranzitiv.

Necesitățile vieții au impus totodată crearea de noi obiecte. Prin înmulțirea animalelor domestice, omul făurea el însuși clase mai mari din clase mai mici. Fabricînd unelte din ce în ce mai complicate, omul a construit întregul din părți. Trebuînd să numere, a făcut grămezi mari din unirea unor grămezi mici. Aceste situații s-au reflectat în raționamentele constructive.

Transferul de calitate și construcția de obiecte, deși comune tuturor obiectelor, nu se îndeplinesc fără concursul acestora. Raționamentul cere o concluzie

precisă. Aceasta este posibilă numai fiindcă obiectul posedă o anumită structură. Structura face posibilă operația logică – transfer sau construcție – și îi determină modalitatea. Justificarea operației, felul particular în care se întâmplă, formele îngăduite și cele interzise, toate acestea își au originea în structura obiectului.

La rindul ei, structura își are originea în felul cum a fost construit obiectul. Ea reprezintă însuși rezultatul construcției, configurația obiectelor așa cum au fost ele îmbinate pentru a servi la crearea noului obiect.

În acest moment am ajuns cu cercetarea noastră în punctul culminant, în care putem să definim cu adevărat raționamentul⁸⁾. Vechea definiție era de natură *extrinsecă*: se caracteriza raționamentul prin rezultatul său, prin faptul obținerii unei judecăți noi cu ajutorul altor judecăți date. Abia acum sintem în stare să oferim definiția *intrinsecă* a raționamentului.

Raționamentul este operația logică care se petrece între două obiecte de același fel și constă fie în transferarea unei calități de la unul din obiecte la celălalt, fie în construirea unui obiect nou din cele două obiecte date.

Trebuie să adăugăm că, gândirea fiind reversibilă, operațiile logice dau naștere și la *operații inverse*. În această privință, construcția și transferul se comportă diferit. Construcția rămâne construcție, numai că sinteza se transformă în analiză: ceea ce am unit, desfacem. Transferul însă, care este condiționat de cuprinderea obiectelor unele în altele, dă prin inversare chiar această *operație de cuprindere*. Cuprinderea obiectelor apare ca o operație logică subsidiară, derivată din operația transferului.

Teoria expusă aici, care leagă ființa raționamentului de structura obiectului, aduce lumină în întreg domeniul logicii formale. Cercetând lucrurile mai de aproape, constatăm într-adevăr, că nu numai raționamentul dar și noțiunea, judecata, clasificarea, diviziunea, definiția, toate stau în legătură genetică cu structura obiectelor. Ceea ce logica formală ne oferă astăzi sub aceste denumiri sint doar operații efectuate cu clase (noțiuni generale). Dacă trecem la alte obiecte, toate acestea se configurează altfel.

Vom da un singur exemplu, care ni se pare decisiv. De două mii de ani repetăm cu toții că definiția se face prin genul proxim și diferența specifică. Dar să încercăm să definim o parte a unui lucru. Dictionarele sînt pline de definiții ca acestea: rotorul este partea mobilă a motorului, rădăcina este partea din plantă fixată în pămînt prin care ea se hrănește, catargul este piesa care susține pinzele corăbiei etc. Asemenea definiții ies din calapodul clasic. În acest caz definim *prin întregul proxim și diferența funcțională*, în loc de genul proxim și diferența specifică. Procedeele au ceva comun, ca linie generală de desfășurare, dar se deosebesc, ca realizare. Structura obiectului comandă această realizare în particularitățile ei.

Dacă este așa, atunci este mai important să determinăm *sistemul obiectelor gândirii*. Deoarece structura obiectelor modelează formele logicii, înseamnă că numai o clasificare atotcuprinzătoare și genetică a obiectelor logice ne poate oferi un inventar complet și rațional al formelor logice.

Cercetarea noastră de pînă acum a pregătit acest moment culminant, în care abia se înlăpătește treapta lui Mendeleev în logica formală. Am desco-

8) Ne referim, bineînțeles, la inferențele mediate.

perit noțiunea-cheie din care izvorăsc formele gândirii. Trebuie acum să ordonăm, după proprietăți esențiale, varietățile acestei noțiuni.

Precizăm de la bun început că ne aflăm în fața unei sarcini din cele mai anevoioase și care depășește cadrul logicii formale. Ar trebui să dispunem de un repertoriu vast și variat de forme logice, și nu de materialul așa de sărac și de artificial din tratate. Trebuie decis apoi dacă sistemul obiectelor logice este liniar, circular, periodic sau de altă formă. Și trebuie atunci alese criteriile dialectice de grupare a obiectelor, care să reprezinte totodată genealogia lor. La sfârșit, trebuie să ajungem la o vedere sintetică asupra obiectelor gândirii, tot așa de clară ca și aceea pe care o avem asupra elementelor chimice: locul din tablou ocupat de un obiect trebuie să-i hotărască și proprietățile.

Se pare că sistemul obiectelor logice este *periodic*. Într-adevăr, între obiecte există afinități: lucrurile se apropie de concepte, mărimile au ceva comun cu numerele, formele geometrice cu noțiunile colective. În cele dintâi predomină transferul, categoria a doua este adaptată mai bine construcției, iar la cele din urmă nu se constată o preferință.

Trei categorii, *calitatea*, *cantitatea* și *forma*, reapar pe fiecare treaptă de complicație a obiectului. Calitatea favorizează transferul, cantitatea ușurează construcția, iar forma, care este și calitate și cantitate, nu arată preferințe.

De cealaltă parte, în sinul obiectului, descoperim următoarele opoziții: lucru - însușire, individ - clasă, lucru - transformare. Obținem astfel treptele de complicație ale obiectului: *obiecte*, *proprietăți*, *clase*, *transformări*.

Se configurează acum sistemul periodic al obiectelor logice:

Trepte	Calitate	Cantitate	Formă
Obiecte	Lucruri (noțiuni individuale)	Agregate	Forme algebrice
Proprietăți	Proprietăți	Mărimi	Forme geometrice
Clase	Clase (noțiuni generale)	Numere	Colecții (noțiuni colective)
Transformări	Fenomene	Variabile	Stări

Firește, în stadiul actual al cercetărilor, orice încercare de sistematizare a obiectelor nu poate fi decit provizorie. Tabloul de mai sus poate servi ca punct de plecare și de orientare a viitoarelor cercetări.

De altfel, sistemul obiectelor nu este închis. În matematică s-au creat și se creează obiecte noi. În special algebra posedă o aptitudine remarcabilă în

această direcție. Algebra modernă este un studiu al operațiilor și nu al unor obiecte determinate. Nefiind legată organic de anumite obiecte, așa cum sînt celelalte științe, ea cuprinde cu ușurință tot felul de obiecte, pe care și le creează ea singură sau le împrumută din alte domenii. Aritmetica și geometria, mecanica și fizica, chiar biologia și logica, îi oferă obiectele lor. Algebra a depășit domeniul cantității și tinde să devină un instrument de cunoaștere.

După ce, prin opera de sistematică de mai sus, am introdus demarcații precise în lumea obiectelor, se cuvine acum să restabilim adevărata complexitate a realității. Cu alte cuvinte, după ce am făcut operă de naturalist, urmează să luăm și poziție dialectică.

În țesătura concretă a realității, obiectele posedă însușiri multilaterale și stau în fel de fel de relații cu alte obiecte. Acest obiect este un lucru, dar, totodată, el este și membrul unei clase generale sau al unei clase numerice. Un număr poate fi considerat o mărime, un obiect algebric sau exemplarul unui gen. O figură geometrică poate fi un lucru, dar și o specie. Este proprietatea de *polimorfism* a obiectelor gândirii.

Această prețioasă însușire a constituit un obstacol în calea recunoașterii pluralității obiectelor. Datorită ei s-a impus ușor iluzia că totul este gândit în clase de obiecte. Este adevărat că orice obiect poate intra în clasificări pe specii și genuri, și în acest caz ne mișcăm în logica tradițională. Numerele sînt prime sau compuse, poligoanele sînt regulate sau neregulate, egalitățile sînt ecuații sau identități, corpurile sînt simple sau compuse etc. Cînd gîndim în felul acesta, obiectele respective își pierd natura lor specifică și devin membre oarecare ale unor clase. Dar ele își pot recîștiga în orice moment ființa lor caracteristică. Așa se face că *în orice demonstrație se impletesc raționamente de tot felul*. Ar fi naiv să credem că în aritmetică folosim numai raționamente strict aritmetice, în geometrie numai raționamente strict geometrice și așa mai departe. Pentru a înainta, gîndirea se sprijină în mod spontan pe orice proprietate utilă a obiectului. Ea nu respectă demarcațiile noastre artificiale.

În special silogismul și celelalte raționamente ale claselor se îmbină la tot pasul cu inferențele specifice. Situația privilegiată, pe care o deține logica claselor, se explică ușor. Clasa de obiecte este instrumentul generalizării, moment esențial al procesului de cunoaștere. Oriunde tindem spre formulare de legi, folosim noțiuni generale și întreg cortegiul de procedee derivate din structura lor.

În ultima vreme, a apărut un concurent serios la această supremație. Este vorba de procedeele gîndirii algebrice, care s-au dovedit a fi instrumente foarte puternice de construcție și transfer.

Înțelegem acum de ce legile gîndirii nu sînt în stare să fundeze singure constituirea raționamentelor. Ele contribuie direct la geneza inferențelor imediate, adică la simple transformări ale judecăților. Cînd este vorba însă de un progres substanțial al gîndirii, ca acela din inferențele imediate, atunci legile gîndirii se arată neputincioase. Ele determină numai cadrul general în care se mișcă gîndirea. Cursul concret al gîndirii în fiecare caz în parte, stă sub influența proprietăților logice ale obiectelor cu care gîndim.

Această concepție asupra naturii logice a gîndirii este plină de consecințe. Rezultă, în primul rînd, că nici o formă logică nu poate pretinde că este uni-

versală. Din moment ce gândirea primește un curs diferit de la obiect la obiect, nu putem să ne limităm la un singur tablou de forme, așa cum ambiționa logica clasică. Este necesar cite un tablou de forme pentru fiecare obiect în parte.

Numai logica matematică poate fi o teorie complet formală. Dar ea reușește să fie așa, numai cu sacrificiul pluralității obiectelor. Logica matematică *nu este o analiză a gândirii reale, concrete*, ci reprezintă încercarea de a reconstrui gândirea numai pe baza unor obiecte algebrice și a unui singur fel de raționament.

Dar concluzia hotărâtoare a cercetărilor noastre se referă la *importanța obiectului în fața gândirii*. Nici chiar logica formală nu poate ignora obiectele gândirii. Chiar în timp ce se constituie ca teorie formală a gândirii, logica se depășește pe sine însăși.

Deoarece gândirea se realizează în obiect și prin obiect, urmează că și *logica se revarsă în teoria cunoașterii*. Cei care au rupt gândirea de una din rădăcinile ei, preferând mai degrabă să o deplaseze înspre subiect, n-au reușit decât să întrerupă curentul care îi dă viață. Aceasta constituie una din cauzele principale pentru care logica formală, deși atât de veche, a progresat atât de puțin.

„Formele (gândirii), stăruie Lenin, dacă le considerăm ca „forme distincte de conținut și numai aderente la ei“, sînt incapabile să cuprindă adevărul“⁹⁾. Numai dacă le vom înțelege ca forme ale unui conținut, nu vor veni din afară, ci crescute din interior, vom reuși să dăm logicii formale acel impuls vital, care să o scoată din empirismul crud în care zace.

ТЕОРИЯ УМОЗАКЛЮЧЕНИЯ, ОСНОВАННАЯ НА СТРУКТУРЕ ОБЪЕКТОВ

Краткое содержание

Когда проводится логический анализ мышления, обычно представляют себе какую-то логическую форму независимо от объекта мышления. В действительности же форма определяется объектом и ввиду того, что объекты чрезвычайно многообразны, существует и множество форм умозаключения.

Классификация умозаключений, таким образом, выводится из системы логических объектов.

С другой стороны, независимо от объекта, практической необходимостью вызывается или перенос качества с одного предмета на другой, или создание одного предмета из двух других.

Существуют транзитивные умозаключения (типа силлогизмов) и конструктивные умозаключения (типа выводов по сложению).

Модальность логических операций обусловливается в любом случае структурой предмета.

Идея взаимоотношения формы и содержания мышления позволила автору углубить природу умозаключений и критерии их классификации.

9) V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.A., Buc., 1956, p. 65.

LA THÉORIE DU RAISONNEMENT FONDÉE SUR LA STRUCTURE DES OBJETS

Résumé

Lorsqu'on entreprend l'étude logique de la pensée, on conçoit ordinairement la forme logique comme indépendante de l'objet pensé. En réalité, la forme se modèle sur l'objet et puisqu'il y a plusieurs sortes d'objets (concepts, nombres, grandeurs, figures, choses, faits etc.), il y a aussi plusieurs sortes de raisonnements. La classification des raisonnements dérive alors du système des objets logiques.

D'autre part, quel que soit l'objet, on poursuit toujours, selon les besoins de la pratique, soit le transfert de quelque qualité d'un objet à un autre, soit la construction d'un objet de deux autres. Il y a donc des raisonnements transitifs (comme type, le syllogisme) et des raisonnements constructifs (comme type, l'inférence d'addition). Mais la modalité de l'opération logique est déterminée dans chaque cas par la structure de l'objet.

L'idée de l'interdépendance entre la forme et le contenu de la pensée a permis ainsi à l'auteur de mieux saisir l'essence du raisonnement et le critérium de classification.

EXERCITAREA DE CĂTRE SFATURILE POPULARE A FUNCȚIEI DE APĂRARE A DREPTURILOR ȘI INTERESELE LEGALE ALE CETĂȚENILOR

DE

I. BENDITER și M. DVORACEK

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza”
din 24-26 oct. 1959*

Examinarea multilaterală a problemelor legate de exercitarea de către organele statului nostru democrat-popular a funcției de ocrotire și apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor prezintă o mare importanță teoretică și practică.

Ne-am propus inițial ca în cadrul comunicării de față să prezentăm câteva aspecte ale problemei legate în special de exercitarea de către sfaturile populare și comitetele lor executive a acestei funcții. Considerăm însă tot atât de importante și unele probleme teoretice cu caracter general. Întrucât despre apărarea drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, ca o funcție distinctă a statului socialist, se vorbește în literatura sovietică abia în ultima vreme, iar în literatura juridică de specialitate din țara noastră s-au făcut puține referiri la această problemă, ni se par necesare unele precizări.

Este știut că pînă la Congresul al XX-lea al P.C.U.S., ca rezultat al unor interpretări dogmatice a unor teze formulate în cadrul Congresului al XVIII-lea al P.C.U.S., erau recunoscute ca funcții ale statului socialist sovietic următoarele: în prima fază de dezvoltare a statului sovietic, funcția internă de înnăbușire a împotrivirii claselor exploatare răsturnate de la putere și funcția economico-organizatorică și cultural-educativă, iar ca funcție externă, apărarea statului împotriva unei eventuale agresiuni din partea statelor imperialiste. În cea de-a doua fază principală de dezvoltare a statului socialist sovietic, erau recunoscute ca funcții interne: funcția de apărare a proprietății socialiste împotriva hoților, delapidatorilor și a risipitorilor avutului obștesc — funcție ce ia locul funcției de înnăbușire a împotrivirii claselor răsturnate de la putere — celelalte funcții rămînînd aceleași, cu relatarea că funcția economico-organizatorică și cultural-educativă capătă o mai largă dezvoltare, necunoscută în prima fază.

Cercetarea mai profundă a realității socialiste, studierea pe baze științifice a tuturor aspectelor în care se manifestă activitatea și rolul creator al statului socialist sovietic în opera de construire a socialismului și apoi a comunismului, a avut ca rezultat îmbogățirea învățăturii leniniste cu privire la funcțiile statului socialist*, în primul rând, ale statului socialist sovietic.

Dezvoltînd în mod creator unele teze teoretice formulate în documentele Congresului XX și XXI ale P.C.U.S., autorii unor însemnate studii apărute în ultima vreme în literatura politică, filozofică și juridică din Uniunea Sovietică consideră că statul socialist sovietic a exercitat încă din prima fază a dezvoltării sale, pe lângă funcțiile amintite mai sus, și alte funcții importante. Discuțiile purtate în cadrul unei sesiuni speciale, convocate de Secția de științe sociale a Academiei U.R.S.S., în iunie anul trecut – consacrate problemelor construcției comuniste în U.R.S.S., au dus la cristalizarea unui punct de vedere susținut de majoritatea participanților cu privire la această problemă¹⁾.

Astfel, participanții la sesiune – printre care juriști de seamă ca: M. S. Strogovici, N. G. Aleksandrov și P. S. Romașkin, au demonstrat că pe lângă funcțiile amintite în raportul la Congresul al XVIII-lea al P.C.U.S., statul socialist sovietic exercită încă din prima sa fază de dezvoltare, și alte două funcții interne, și anume: funcția de control asupra reglementării cuantumului muncii și a consumului și funcția de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor sovietici, iar pe plan extern, pe lângă funcția de apărare a țării împotriva agresiunilor imperialiste, se exercită încă din primele zile de existență a statului socialist sovietic, funcția luptei pentru pace și coexistență pașnică pe plan mondial cu țările capitaliste, iar după cel de-al doilea război mondial, în urma creării lagărului statelor socialiste, funcția de întărire continuă a prieteniei, colaborării frățești și ajutorului mutual dintre țările acestui lagăr²⁾.

Dacă existența tuturor celorlalte funcții ale statului sovietic a fost recunoscută de către toți autorii care au participat la discuțiile desfășurate în ultimul timp în această problemă, cu privire la funcția de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor s-au ridicat unele obiecții. Printre puținii autori care contestă existența acestei funcții în faza actuală de dezvoltare a statului sovietic se află și V. V. Nikolaev de la Institutul de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S. Profesorul Nikolaev susține că în cea de-a doua fază principală de dezvoltare a statului socialist sovietic, funcția de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor nu ar mai exista, întrucît fiind lichidate clasele exploatare – care încercau să lovească în legalitatea socialistă și în drepturile cetățenilor – nu ar mai exista nici temeiul exercitării acestei funcții. Argumentarea ni se pare insuficientă, întrucît se știe că și după lichidarea claselor exploatare în faza de construire a comunismului, mai dănuie încă o perioadă de timp în conștiința oamenilor, rămășițele unei mentalități vechi. De

1) Sesiunea științifică a Secției de Științe sociale a Academiei de Științe a U.R.S.S. care a avut loc la Moscova în zilele de 23–26 iunie 1958.

2) П. С. Ромашкин, *Развитие функций Советского государства*, «Советское государство и право» № 10, 1958; *Вопросы строительства коммунизма в СССР*, Изд-во АН СССР, М., 1959, стр. 105–123; «Правда», № 73 (14336) din 14 III 1959. — Н. Г. Александров, *Развитие коммунизма и государство*, «Советское государство и право» № 10, 1958.

altfel, însuși profesorul Nikolaev este silit să recunoască că mai există cazuri de încălcare a legilor sovietice, precum și unele cazuri de lezare a drepturilor legale ale cetățenilor și că lupta împotriva acestor fenomene negative se duce de către organele statului sovietic ca : Miliția, instanțele judecătorești și Procuratura. Aceasta constituie de fapt o recunoaștere indirectă, chiar dacă autorul nu o mărturisește, a funcției de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor³⁾.

În ceea ce privește statul nostru democrat-popular, în cadrul căruia nu a fost încă complet lichidate elementele exploatare, este evident că exercitarea funcției de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, ca și activitatea de întărire a legalității și ordinii de drept socialiste, nici nu pot fi puse la îndoială.

Importanța întăririi legalității în activitatea organelor de stat, importanța funcțiilor statului și a dezvoltării continue a garanțiilor juridice în vederea ocrotirii drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor a fost în repetate rânduri subliniată în documentele de partid și în hotărâri comune ale partidului și guvernului nostru.

Congresul al II-lea al P.M.R. a atras atenția în mod special asupra necesității întăririi legalității populare și a dezvoltării democrației în activitatea aparatului de stat, în vederea asigurării condițiilor optime de respectare a drepturilor și libertăților cetățenești. În cuvântarea rostită în sala Floreasca la 1 februarie 1957, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej scotea în evidență faptul că „Regimul nostru de democrație, formă a dictaturii proletariului, asigură cele mai largi drepturi și libertăți oamenilor muncii... Apărind și dezvoltând libertățile oamenilor muncii – spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej – puterea populară nu va îngădui niciodată ca aceste libertăți dobândite prin grele jertfe de oamenii muncii, să fie folosite împotriva cuceririlor sfinte ale acestora“⁴⁾.

Vorbind despre funcția statului socialist de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, trebuie subliniat faptul că exercitarea ei este strins legată de o problemă mai mare, aceea a legalității socialiste. Este evident că activitatea statului în direcția apărării drepturilor cetățenilor nu poate fi desprinsă de activitatea de întărire a legalității și ordinii de drept socialiste.

Numai într-un cadru de strictă legalitate și ordine juridică pot fi garantate în mod real și apărate drepturile și interesele legale ale cetățenilor, și în această privință unii autori – foarte puțini la număr – înțelegând în mod greșit procesul de trecere în perioada construcției comuniste, a unor funcții ale statului și pe seama organelor obștești, au subliniat că nu ar mai fi potrivit ca, în perioada actuală, să se vorbească de necesitatea întăririi legalității sovietice, așa cum s-a obișnuit pînă acum. Acest punct de vedere este greșit. El este în opoziție cu tezele teoretice fundamentate de Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.

3) В. В. Николаев, *О роле советского государства в коммунистическом обществе. Вопросы строительства коммунизма в СССР*. М., 1958, стр. 276.

4) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări 1955-59*. Edit. politică. Buc. 1959, p. 264.

Este cunoscut faptul că tovarășul Hrușciov în raportul prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S., vorbind despre necesitatea lărgirii controlului obșteșc, a creării unor organizații obștești de genul drujinelor populare, în atribuția cărora să fie dată sarcina combaterii cazurilor de încălcare a ordinii publice, sublinia în același timp că „transmiterea anumitor funcții ale organelor de stat, organizațiilor obștești nu înseamnă de loc slăbirea rolului statului socialist în construirea comunismului”⁵⁾. „...Tribunalele, organele Miliciei și ale Procuraturii – spune tov. Hrușciov în continuare – trebuie să-și păstreze anumite atribuții și în viitor. Aceste organe își vor continua activitatea, pentru a influența persoanele care cu rea credință nu se supun normelor societății socialiste și sînt refractare față de măsurile educative”⁶⁾.

Foarte edificator în această privință ni se pare răspunsul dat de profesorul M. S. Strogovici, acelora care împărtășeau punctul de vedere amintit. „Noi vom vorbi despre întărirea legalității – spune prof. Strogovici – și vom depune toate eforturile noastre în această direcție, atît timp cît va exista și statul socialist, atît timp cît statul va îndeplini rolul său principal în construirea comunismului, atît timp cît vor fi edictate legi în care este exprimată voința poporului sovietic, politica partidului comunist, atît timp cît va fi necesară o disciplină fermă de stat”⁷⁾.

Activitatea din ce în ce mai cuprinzătoare a organizațiilor obștești în direcția combaterii cazurilor de încălcare a legii, care se împletește cu activitatea organelor de stat, nu înseamnă deci o slăbire a legalității. Împlinirea mai strînsă a garanțiilor obștești cu cele juridice denotă un nivel înalt de dezvoltare a construcției socialiste la oamenii sovietici și constituie o caracteristică a etapei actuale a dezvoltării statului sovietic. Aceasta contribuie și mai mult la crearea unui cadru mai prielnic și a unor condiții optime în vederea exercitării de către statul socialist a funcției de apărare și ocrotire a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor.

O altă problemă de ordin teoretic cu caracter general, este aceea a precizării noțiunii de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor.

În această privință ni se pare ca fiind corespunzătoare definiția dată de N. G. Mannova, care scrie că: „Prin ocrotirea și apărarea drepturilor cetățenești... se poate înțelege totalitatea măsurilor juridice și organizatorice întreprinse de organele de stat sovietice în scopul: 1) creării condițiilor care să dea posibilitate cetățenilor de a-și exercita în mod liber și nestingherit drepturile largi ce le sînt acordate de legile sovietice și 2) restabilirea drepturilor legale ale cetățenilor, care au fost încălcate”⁸⁾.

Crearea condițiilor necesare unei libere exercitări a drepturilor legale ale cetățenilor se realizează în statul socialist printr-un ansamblu de garanții politice, obștești și juridice. Vorbind de garanțiile juridice, trebuie să ne referim

5) N. S. Hрушчюв. *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959-1965*. Ed. politică, Buc. 1959, p. 136.

6) *Idem*, p. 137.

7) Н. Г. Стрoгович. *Вопросы строительства коммунизма в СССР*, М., 1959 стр. 297.

8) Н. Г. Манноva, *Вопросы организации охраны прав граждан местными органами государственной власти в СССР*, Вестник Л.Г.У., № 11, 1958, стр. 98.

în primul rînd la sistemul atotcuprinzător al controlului respectării legilor, începînd cu activitatea Marii Adunări Naționale și a organelor centrale ale statului – Consiliul de Miniștri ș. a. – și terminînd cu cele mai mici unități ale aparatului nostru de stat în raioane și comune.

Este știut că Marea Adunare Națională, organul suprem al puterii de stat în R.P.R., are conform art. 24, punctul j din Constituție, în competența sa directă, controlul general asupra aplicării Constituției, deci și asupra respectării drepturilor legale ale cetățenilor. Celorlalte organe ale statului nostru Constituția și legile R.P.R. le atribuie în mod direct sarcina de ocrotire a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor. Astfel, Consiliul de Miniștri, organul suprem al administrației de stat, conform art. 47 pct. c din Constituție, „ia măsuri în vederea asigurării ordinii publice, apărării intereselor statului și ocrotirii drepturilor cetățenilor“. Nu mai vorbim de instanțele judecătorești și de Procuratură, care în conformitate cu Constituția noastră art. 65, și a legilor speciale de organizare și funcționare a lor (art. 2 pct. 6, legea nr. 5/1952 și art. 1 legea nr. 6/1952) au sarcina de a apăra drepturile fundamentale ale cetățenilor R.P.R., precum și celelalte drepturi și interese garantate de legi. În ceea ce privește sfaturile populare, atribuțiile privitoare la ocrotirea și apărarea drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, le sînt date prin Constituție (art. 53) și legea nr. 6/1957, de organizare și funcționare a sfaturilor populare (art. 6, pct. a).

Pc lîngă aceste garanții generale, cu caracter constituțional, statul nostru stabilește și garanții speciale, menite să asigure realizarea garanțiilor constituționale. Așa de exemplu, în materie electorală, legile electorale stabilesc o serie de garanții juridice, menite să apere dreptul de a alege și de a fi ales, al cetățenilor. Articolul 110 al Decretului nr. 391/1953 cu privire la alegerile de deputați în sfaturile populare, stabilește pedepse cu închisoare corecțională de la o lună la 5 ani și interdicție corecțională de la 1 la 5 ani, interzicerea prin orice mijloace a liberului exercițiu al dreptului de a alege și a fi ales. Garanții juridice speciale sînt prevăzute de legislația noastră în toate domeniile care se referă la apărarea drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor (legislația muncii cu privire la dreptul la muncă, legislația civilă cu privire la dreptul de proprietate personală, legislația penală cu privire la libertatea persoanei ș. a. m. d.).

Sfaturile populare avînd în atribuția lor directă sarcina întăririi legalității și apărarea ordinii publice, contribuie într-o măsură importantă la crearea condițiilor necesare exercitării libere, nestîngherite, de către cetățeni, a drepturilor ce le sînt acordate prin Constituție, legi și alte acte normative.

Un loc important în sistemul garanțiilor juridice stabilite de legislația noastră, cu privire la apărarea drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor îl ocupă instituția reclamației și sesizărilor oamenilor muncii. În literatura noastră s-a vorbit mai mult de latura politică, aspectul social al acestei instituții, despre latura juridică nu s-a vorbit aproape deloc, problema nefiind abordată în literatura juridică. De aceea ne vom permite să stăruim asupra problemei.

În dreptul sovietic, instituția plîngerilor și reclamațiilor oamenilor muncii s-a născut încă din primele zile de existență a statului socialist sovietic.

Încă la cel de-al VI-lea Congres extraordinar al Sovietelor din întreaga Rusie (1918) din inițiativa lui Lenin, a fost adoptată o Hotărîre cu privire la dreptul fiecărui cetățean de a se plînge împotriva actelor ilegale ale funcționarilor sovietici⁹⁾. Acestei Hotărîri i-au urmat o serie de acte normative, cum sînt Hotărîrile speciale care stabilesc modul de primire și rezolvare a cererilor și reclamațiilor oamenilor muncii din 1932, 1933, 1935 și 1936, care în vigoare fiind și astăzi, cuprind norme ce reglementează materia.

Un serios imbold în elaborarea unor măsuri noi, care să îmbunătățească modul de rezolvare a cererilor și reclamațiilor oamenilor muncii, îl constituie Hotărîrea Comitetului Central al P.C.U.S. din august 1958 „cu privire la neajunsurile serioase în rezolvarea scrisorilor, cererilor și reclamațiilor oamenilor muncii“.

La noi, dreptul cetățenilor de a se plînge împotriva actelor ilegale ale organelor și funcționarilor de stat, prin care se aduc atingeri drepturilor și intereselor lor legale, este garantat într-o măsură largă prin instituția plîngerii și aceea a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii.

Plîngerea este reglementată de Codul de procedură civilă, titlul 3, secțiunea a 5-a. În ceea ce privește reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, o H.C.M. (nr. 4012 din 18 decembrie 1953) reglementează modul de organizare a primirii și rezolvării lor.

Cu toate că nu există un material normativ mai bogat, care să reglementeze materia, materialul existent ni se pare totuși suficient pentru a defini natura juridică a acestor instituții.

În dreptul sovietic, nu se face deosebirea dintre instituția plîngerii și aceea a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. Aceleași acte normative reglementează procedura de primire și rezolvare atât a plîngerilor cît și a sesizărilor, iar autorii care se ocupă de această problemă includ în aceeași instituție juridică și plîngerile și reclamațiile (sesizările) oamenilor muncii. Instituția este denumită институт жалоб заявлений трудящихся ceea ce tradus înseamnă „instituția plîngerilor și a cererilor (reclamațiilor) oamenilor muncii“.

Astfel, autorul sovietic M. I. Kozlov, într-o lucrare privind rezolvarea plîngerilor și reclamațiilor oamenilor muncii, înglobează în același studiu și plîngerile și reclamațiile adresate organelor administrației de stat, ca și plîngerile împotriva actelor administrației de stat adresate instanțelor judecătorești¹⁰⁾.

Un alt autor, L. I. Ratner, într-un studiu recent publicat în revista «Statul și dreptul sovietic», înglobînd de asemenea plîngerea adresată instanțelor judecătorești împotriva actelor administrației de stat, în aceeași instituție juridică cu plîngerile, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii adresate organelor ad-

9) *История Советской конституции 1917—1956 гг.* Госюриздат, М., 1956, стр. 551; *История Советской конституции 1917—1957 гг.* Изд-ва АН СССР, М., 1957, стр. 21.

10) М. Козлов, *Ра. решение жалоб и заявлений трудящихся в органах государственного управления*, Госюриздат, М., 1955, стр. 61.

ministrative, face un pas înainte încercind să scoată în evidență trăsăturile caracteristice ale plîngerii propriu-zise, pe care o deosebește de reclamații și sesizări.

Ratner susține că noțiunea de plîngere ar avea două sensuri: unul mai restrîns, din dreptul administrativ și unul mai larg, care se referă la plîngerile adresate instanțelor judecătorești și Procuraturii, încercind să precizeze aceste două sensuri ale aceleiași noțiuni¹¹⁾.

Bazîndu-ne pe puținele acte normative ale statului nostru, referitoare la plîngerile, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, putem totuși deduce că în spiritul legislației noastre, nu se poate admite că plîngerea ar avea aceeași natură juridică ca și reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, adresate diferitelor organe ale statului și în consecință, ele nu pot fi încadrate în aceeași instituție juridică.

Este adevărat că plîngerile adresate instanțelor judecătorești ca și reclamațiile și sesizările oamenilor muncii, adresate organelor puterii și administrației de stat, au multe elemente comune și în primul rînd ele constituie garanții ale apărării drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor. Aceasta nu este însă suficient pentru a le include în aceeași instituție juridică.

Plîngerea este o instituție a dreptului nostru procesual civil. Ea este reglementată de articolele 120¹ și 120² a, Codul procesual civil și a fost introdusă la noi prin Decretul nr. 130 din 19 iunie 1952. Plîngerea poate fi introdusă numai în anumite cazuri, special prevăzute de lege, împotriva unor acte ale administrației de stat, prin care ar fi fost lezate drepturile și interesele legale ale cetățenilor.

Astfel, cetățeanul se poate plînge instanțelor judecătorești în materie electorală împotriva înscrierilor greșite sau omisiunilor de pe listele electorale, în materie locativă împotriva ordinelor de repartitie ilegal emise, a spațiului locativ ș.a.m.d. Plîngerea se face după o anumită procedură prevăzută în lege. Prin obiectul ei, plîngerea este un litigiu civil între cetățeanul care pretinde că un drept al său a fost încălcat și organul administrației de stat, care a emis actul respectiv de încălcare a dreptului. Acest litigiu se rezolvă de către instanță după normele generale de soluționare a pricinilor civile și în condițiile speciale prevăzute de lege.

Reclamațiile și sesizările oamenilor muncii au o natură diferită. În primul rînd, sfera problemelor supuse reclamațiilor și sesizărilor cetățenilor nu este delimitată de lege. Cetățeanul lezat în oricare din drepturile și interesele sale legale printr-un act al unui organ al statului sau al unui funcționar de resort, are dreptul de a introduce o reclamație sau de a face o sesizare. Reclamația sau sesizarea poate fi adresată fie direct organului care a dat dispoziția, fie organului ierarhic superior, fie chiar altor organe de stat sau organizații obștești (Procuratură, presă, organizații de masă). Nu este stabilită o procedură specială pentru introducerea reclamațiilor. În timp ce plîngerea se introduce întotdeauna în legătură cu faptul că un drept oarecare al unui cetățean a fost lezat, fiind cerută restabilirea dreptului, reclamațiile sau sesizările pot denunța

11) Л. И. Ратнер, *Од усиления гарантии своевременного и правильного разрешения жалоб трудящихся*. "Советское государство и право", № 9, 1959.

o anumită situație nesatisfăcătoare într-un anumit sector de muncă sau pot face propuneri cu privire la îndreptarea situației, fără ca în cazurile respective să avem de-a face cu lezarea unor cetățeni în drepturile lor legale.

Reclamațiile sau sesizările nu constituie întotdeauna temeiul nașterii unor raporturi juridice între organul căruia i-a fost adresată cererea și autorul sesizării sau reclamației. Obligația organului de a rezolva într-un anumit termen și în mod just reclamația sau sesizarea ia naștere numai în anumite condiții (atunci când cererea sau sesizarea a fost înregistrată, când autorul reclamației sau sesizării este cunoscut ș.a.m.d.).

Reclamațiile și sesizările oamenilor muncii constituie în același timp o formă a criticii de jos a maselor. Ele sînt un ajutor prețios în activitatea organelor de stat, care fiind sesizate de anumite lipsuri, pot lua măsuri de îmbunătățire a muncii.

În timp ce plîngerea este o instituție specială a dreptului nostru procesual civil, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii reprezintă o categorie specială de garanții juridice, menite să ocrotească drepturile și interesele legale ale cetățenilor, ele atingînd o sferă mai largă de probleme și constituind în același timp un ajutor prețios în munca organelor de stat.

Ținînd seamă de acestea, putem conchide că plîngerea pe de o parte, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii pe de altă parte, sînt instituții distincte ale dreptului nostru.

Dreptul cetățenilor de a se folosi de calea reclamațiilor și a sesizărilor pentru a cere respectarea drepturilor lor legale sau restabilirea unor drepturi încălcate printr-un act de dispoziție al unui organ al administrației de stat sau al organelor locale ale puterii, este garantat printr-o serie de măsuri juridice și organizatorice.

Astfel, H.C.M. 4012/1953 reglementează modul de organizare a primirii și rezolvării reclamațiilor oamenilor muncii. Conform acestei Hotărîri, sfaturile populare organizează pe lingă comitetele lor executive birouri speciale pentru rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. Aceste birouri au în atribuția lor : a) organizarea primirii scrisorilor privind reclamațiile și sesizările oamenilor muncii ; b) primirea cetățenilor care au făcut reclamații și sesizări în legătură cu orice problemă ; c) urmărirea rezolvării juste și la timp a reclamațiilor și sesizărilor ; d) înștiințarea în scris a acelor care au făcut reclamații și sesizări despre măsurile și hotărîrile luate.

Termenele înlăuntrul cărora organele sesizate sînt obligate să rezolve reclamațiile și sesizările ce le sînt adresate sînt de asemenea stabilite prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri : 30 de zile pentru ministere și alte organe centrale, 15 zile pentru comitetele executive ale sfaturilor populare regionale și 10 zile pentru comitetele executive ale sfaturilor populare raionale și orășenești.

Hotărîrea stabilește și unele norme cu privire la persoanele însărcinate cu rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii, precum și obligația de a se organiza un control sistematic asupra modului în care sînt rezolvate reclamații și sesizări.

În ceea ce privește răspunderea personală a funcționarilor sau membrilor Comitetului executiv, pentru nerespectarea normelor cu privire la rezolvarea

reclamațiilor și sesizărilor, aceasta este reglementată în mod cu totul general, stabilindu-se în articolul 9 al H.C.M.-ului amintit că „persoanele vinovate de neexecutarea hotărârilor sau măsurilor în legătură cu reclamațiile sau sesizările făcute, de târâgănare în cercetarea sau soluționarea problemelor cuprinse în reclamații și sesizări, precum și acei care manifestă o atitudine birocratică față de persoanele care fac reclamații și sesizări, care persecută și fac greutăți celor ce se adresează prin reclamații sau sesizări, se vor sancționa potrivit legilor în vigoare“.

Experiența practică a Comitetelor executive ale sfaturilor populare în vederea rezolvării reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii reclamă o mai amănunțită reglementare a problemei pe cale normativă. Așa de exemplu, din lipsa unei reglementări precise, cu privire la modul de funcționare a birourilor pentru rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor, la unele Comitete executive ale sfaturilor populare, aceste birouri sînt conduse direct de președintele Comitetului executiv, la altele, de secretarul Comitetului executiv și la unele comitete executive, de șeful serviciului Secretariat administrativ. Lipsa unor norme unice cu privire la organizarea și funcționarea birourilor de primire a cererilor oamenilor muncii, cuprinzînd reclamații și sesizări, influențează în mod negativ primirea și rezolvarea lor. Așa se explică de ce la unele sfaturi populare comunale nu există o evidență a scrisorilor, care cuprind reclamații și sesizări, neexistînd dispoziții precise cu privire la organizarea unei registraturi și evidențe speciale.

Unele lipsuri se fac resimțite și cu privire la procedura de cercetare și rezolvare a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. În legislația sovietică, pentru sesizări și reclamații de o anumită natură, cercetarea se face în mod obligatoriu, cu citarea reclamantului, respectiv a persoanei care a făcut sesizarea. La noi, o astfel de dispoziție nu există.

Totuși, dacă organizarea primirii și rezolvării reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii este reglementată într-o măsură mai mult sau mai puțin generală, răspunderea personală pentru nerespectarea normelor cu privire la primirea și rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor este reglementată, după cum am văzut, într-un mod cu totul general. Articolul 9 din H.C.M. 4012/1953, stabilind că nerespectarea normelor amintite se va sancționa potrivit legilor în vigoare, are un caracter foarte general, lăsînd la aprecierea organului ierarhic superior sau organului de control, care va fi natura răspunderii: disciplinară, administrativă sau penală?

Această situație prezintă unele dificultăți pentru organul de control și de aceea probabil, cu toate că există unele comitete executive și funcționari din aparatul acestora care au dovedit neglijență în rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii, mai puține sînt cazurile în care aceste fapte să fi atras asupra celor vinovați nu numai răspunderea penală, dar forme de răspundere mai ușoare. Or, este evident că în anumite cazuri mai grave, nerezolvarea la timp și în mod just a unor reclamații și sesizări se datorește unor fapte ce s-ar putea încadra în articolul 243 Cod penal, care pedepsește după cum se știe, refuzul de serviciu datorat legalmente.

Cu toată lipsa unor norme unice, care să reglementeze în amănunt această problemă, se observă o deosebită străduință din partea unor sfaturi

populare și a comitetelor lor executive, în vederea găsirii soluțiilor celor mai juste pentru rezolvarea la timp a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii.

Astfel, Comitetul executiv al Sfatului popular regional București prin Decizia nr. 818/1958, interzice folosirea de către Comitetele executive raionale a șefilor birourilor de sesizări și reclamații pentru alte munci în afara atribuțiilor ce le revin, cerind șefilor secțiilor regionale să păstreze o evidență clară și să urmărească personal rezolvarea la timp a cererilor, sesizărilor și reclamațiilor oamenilor muncii, dând în același timp toată atenția analizării materialului critic apărut în presă¹²⁾.

În Hotărîrea nr. 1 a Sfatului popular regional Pitești, luată în cea de-a treia sesiune ordinară a Sfatului popular regional din februarie 1957, se stabilește în articolul 6 : „Pentru întărirea legăturii dintre oamenii muncii și sfatul popular, comitetele executive regionale, raionale, orășenești și comunale vor analiza trimestrial cum sînt rezolvate sesizările oamenilor muncii“. În articolul următor este fixată data (1 martie 1957) la care comitetele executive regionale vor forma un colectiv care să studieze propunerile făcute de deputați în sesiune și să comunice acestora cum au fost rezolvate¹³⁾.

În unele acte ale sfaturilor populare și ale comitetelor executive, se încearcă chiar stabilirea unei răspunderi personale pentru nerespectarea normelor referitoare la primirea și rezolvarea reclamațiilor și sesizărilor. Astfel, în Decizia nr. 23/1957, a Comitetului executiv al regiunii Oradea, se precizează că vicepreședinții și secretarii comitetelor executive vor controla, urmări și trage la răspundere pe șefii de Secțiune, pentru abateri în modul de rezolvare a sesizărilor și reclamațiilor și vor propune comitetelor executive sancționarea celor care târăgănează rezolvarea sau manifestă atitudine birocratică față de aceste sarcini (art. 2). De asemenea, se recomandă prin această Decizie, comitetelor executive ale sfaturilor populare raionale și orășenești, ca trimestrial, în ședințe ordinare de lucru, să se analizeze modul cum sînt rezolvate cererile, reclamațiile și sesizările oamenilor muncii și să se ia măsuri pentru înlăturarea lipsurilor¹⁴⁾.

Activitatea desfășurată de sfaturile populare și comitetele lor executive este foarte importantă și cuprinzătoare în același timp. Este suficient să arătăm că numai la Sfatul popular regional Iași, în trimestrul I, II, III, au fost primite un număr de 1888 reclamații și sesizări, care au fost în marea lor majoritate rezolvate la timp și în bune condițiuni. Aceste reclamații și sesizări se referă la problemele cele mai variate, majoritatea însă au ca obiect cererea de a se reveni asupra unor măsuri nejust aplicate de unele organe și funcționari administrativi. Astfel, conform dosarului 46/1958, șeful Secției Scrisori de la redacția ziarului «România Liberă» sesizează Sfatului popular regional Iași, atitudinea necorespunzătoare a unui salariat de la S.M.T. Huși, care favoriza pe unii cetățeni la treierat. În urma acestei sesizări, Sfatul popular al raionului Huși a comunicat

12) Vezi Buletinul oficial al sfatului popular regional București, anul VIII, nr. 11 din noiembrie 1958.

13) Buletinul oficial al Sfatului popular regional Pitești, anul VII, nr. 4, aprilie, 1957.

14) Buletinul oficial al Sfatului popular regional Oradea, august, 1957.

Sfatului popular regional Iași că verificînd cele expuse în sesizarea mai sus menționată, și constatînd justetea ei, conducerea S.M.T.-Huși a hotărît desfacerea contractului de muncă al salariatului respectiv.

Conform dosarului 1068 din 16 ianuarie 1958, Sfatul popular raional Iași face cunoscut Sfatului popular regional Iași cercetările făcute în urma sesizării unor cetățeni din comuna Lețcani, raionul Iași, prin care constată abaterile săvîrșite de președintele Sfatului popular comunal, pentru care s-a dispus trimiterea dosarului la Procuratura Raionului Iași.

Din toate acestea rezultă clar importanța rezolvării la timp și în mod iust a reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii. De aceea trebuie acționat cu toată hotărîrea pentru combaterea lipsurilor care se mai manifestă în acest domeniu în activitatea comitetelor executive ale unor sfaturi populare.

Trebuie lichidate lipsurile privind rezolvarea formală a unor reclamații și sesizări, fără cunoașterea realității pe teren, răspunsurile superficiale, care nu satisfac cerințele justificate ale reclamantilor, comunicările de măsuri care în realitate nu au fost aplicate ș.a. Contravenind prevederilor H.C.M. nr. 4012/1953, unele comitete executive trimit unele reclamații pentru a fi rezolvate de însuși organul sau funcționarul reclamat.

Astfel, Sfatul popular al Regiunii Iași, cu adresa nr. 310, trimite pentru rezolvare Sfatului popular raional Birlad sesizarea unui grup de locuitori ai comunii Zorileni, prin care sînt arătate nemulțumirile lor în legătură cu modul de utilizare a sumelor provenite din autoimpunere, pentru electrificarea comunii și repararea podurilor. În baza rezoluției puse, lucrarea este trimisă Sfatului popular comunal, care cercetează și răspunde că reclamația nu este întemeiată. Ca urmare a unei noi reclamații, primită în aceeași problemă de la organele radiodifuziunii, Sfatul popular regional Iași cere o nouă cercetare a problemelor semnalate. Cu toate că și de data aceasta s-a pus rezoluția pentru a fi cercetată de către Secția organizatorică, întrucît primul răspuns nu fusese satisfăcător, lucrarea se trimite tot Sfatului popular comunal, care a dat același răspuns.

Dintr-un alt document, adresa nr. 725 din 29 oct. 1956, reiese modul formal în care sînt rezolvate unele probleme. Astfel, președintele Comitetului de stradă dintr-o circumscripție a Orașului Iași sesizează că în curtea unui cetățean se află o stîină de oi, care din cauza condițiilor neigienice în care se află au dat naștere unui caz de boală contagioasă, cerînd în consecință mutarea acestei stîine în cîmp. Serviciul agricol din cadrul Sfatului popular al Orașului Iași, care urma să rezolve lucrarea, în loc să analizeze la fața locului cele semnalate, a invitat la Sfatul popular pe reclamant, de la care a cerut unele relații. Bazat numai pe declarația acestuia, Serviciul agricol a considerat cele sesizate ca neîntemeiate, aducînd ca argument însăși cele declarate de reclamant.

După cum a fost amintit, Partidul și Guvernul acordă o deosebită atenție dezvoltării garanțiilor de apărare a drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor. Statul nostru stabilește un ansamblu de garanții politice, juridice și obștești. Pentru ca aceste garanții să fie cît mai eficiente, organele locale ale puterii de stat, comitetele lor executive și aparatul acestora trebuie să ducă o luptă necruțătoare pentru combaterea manifestărilor de indiferență, neglijență, atitudine birocratică, nepăsare față de sesizările și reclamațiile oameni-

lor muncii. Se face de asemenea simțită cerința ca actele normative existente, care reglementează instituția reclamațiilor și sesizărilor, să fie completate. Pentru a sublinia importanța care se acordă acestei instituții în doctrina sovietică, vom aminti doar că în ultimul timp, s-au făcut propuneri pentru ca dreptul de reclamație, plingere sau petiționare să fie înscris și în legea fundamentală a statului, ridicînd-o în felul acesta la rangul de instituție constituțională.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ НАРОДНЫМИ СОВЕТАМИ ФУНКЦИИ ЗАЩИТЫ И ОХРАНЫ ЗАКОННЫХ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ГРАЖДАН

Краткое содержание

В докладе авторы представляют некоторые теоретические проблемы общего характера, а также и некоторые аспекты осуществления органами нашего народно-демократического государства функции защиты и охраны законных прав и интересов граждан, аспекты представляющие собой особенное теоретическое и практическое значение.

В первой части работы представляются некоторые общие соображения в связи с функциями социалистического государства и отклоняются в свете документов XX-го и XXI-го конгрессов КПСС некоторые догматические толкования. Также кратко излагаются дискуссии о советской доктрине в связи с вопросом: существует ли основание для осуществления функции защиты и охраны законных прав граждан, во второй фазе развития социалистического советского государства, в то время как не существуют эксплуатирующие классы.

Что касается нашего народно-демократического государства авторы считают, что осуществление этой функции, как и деятельность по укреплению законодательства и правового порядка, не может быть поставлено под сомнение. Это было выявлено в партийных документах и в особенности в Докладе ЦК РРП на II конгрессе РНР.

Другой вопрос общего теоретического характера, рассматриваемый в докладе это уточнение понятия о защите законных прав и интересов граждан. Анализируется также юридический характер жалобы, отличающийся от юридического характера рекламаций и выявлений трудящихся; авторы находят, что несмотря на общие элементы этих двух институтов они не могут быть инкадрированы в один и тот же юридический институт.

В отличие от регламентации этих вопросов в условиях нашей страны, в Советском Союзе жалобы, рекламации и выявления трудящихся рассматриваются в одном юридическом институте, нормативные акты для регламентации этого вопроса появились еще с первых дней существования Советского социалистического государства.

Авторы останавливаются в особенности на Решении Совета Министров за номером 4012 за 1953-ий год, где говорится об институте рекламаций и выявлений трудящихся, выявляя особенно значительную роль специальных бюро для решения рекламаций и выявлений, осно-

ванных при исполнительных комитетах Народных Советов. Авторы находят, что чувствуется необходимость более детальной нормативной регламентации этого института.

Несмотря на отсутствие единых норм для детальной регламентации этого вопроса на основе актов взятых из официальных бюллетеней Народных Советов, доклад выявляет деятельность Народных Советов и их исполнительных комитетов, ввиду решения во время и в хороших условиях рекламаций и выявлений трудящихся.

Подчеркивая значение которое Румынская Рабочая Патриа и правительство РНР придает развитию гарантий защиты законных прав и интересов граждан, для того чтобы эти гарантии были более действительны, авторы заключают о необходимости дальнейшего развития нормативных актов в этом отношении.

LES FONCTIONS DES CONSEILS POPULAIRES COMME ORGANES DE DÉFENSE DES DROITS ET DES INTÉRÊTS LÉGAUX DES CITOYENS

R é s u m é

Les auteurs de cette communication présentent certains problèmes théoriques généraux, ainsi que quelques aspects se rapportant aux fonctions des organes de notre état de démocratie populaire. Il s'agit spécialement de la défense des droits et des intérêts légaux des citoyens, ce qui est d'une grande importance théorique et pratique.

Dans la première partie du travail on fait quelques considérations sur les fonctions de l'état socialiste et on combat, en se basant sur les documents des XX-ème et XXI-ème Congrès, certaines interprétations dogmatiques.

De même on expose en résumé les discussions qui ont eu lieu à ce sujet, en tenant compte de la doctrine soviétique ; on se demande si, dans la seconde phase du développement de l'état socialiste soviétique, on peut encore parler d'une fonction de défense des droits et des intérêts légaux des citoyens, étant donné qu'il n'existe plus de classes exploiteuses.

En ce qui concerne notre état de démocratie populaire, les auteurs considèrent qu'on ne peut mettre en doute la nécessité d'exercer cette fonction et de renforcer la légalité socialiste. On insiste spécialement sur ce fait dans les documents de parti. — Rapport C.C. P.O.R. au Second Congrès du P.O.R. (Comité Central du Parti Ouvrier Roumain).

Une autre préoccupation, d'ordre théorique général des auteurs de la Communication, c'est de préciser la notion de défense des droits et des intérêts légaux des citoyens.

On analyse aussi la nature juridique spéciale des plaintes et des réclamations des travailleurs, les auteurs étant d'avis qu'elles ne peuvent être encadrées dans la même institution juridique, malgré les éléments communs de ces deux institutions. À la différence des conditions de réglementation de ce problème, qui existent dans notre pays, en Union Soviétique, les plaintes et les réclamations des travailleurs sont fondues dans une même institution juridique

et les actes normatifs qui réglementent ce problème apparaissent dès la fondation de l'état socialiste soviétique.

Les auteurs examinent avec un attention spéciale la D.C.M. 4012/1953 (Décision du Conseil des ministres) – où se trouvent les instructions relatives aux plaintes et aux réclamations des travailleurs. Ils mettent en évidence le rôle très important des bureaux spéciaux pour résoudre les plaintes et les réclamations, bureaux créés auprès des Comités Exécutifs des Conseils Populaires. Mais les auteurs croient que la nécessité d'une réglementation plus détaillée de ces institutions, par la voie normative, se fait sentir.

Malgré le manque de normes uniques pour résoudre en détail ce problème, en se basant sur des documents contenus dans les Bulletins Officiels des Conseils Populaires, les auteurs de la Communication mettent en évidence l'activité des Conseils Populaires et de leurs Comités Exécutifs, en vue de résoudre, à temps, et dans les meilleures conditions les réclamations et les plaintes des travailleurs.

Étant donnée l'importance que le Parti Ouvrier Roumain et le Gouvernement de la République Populaire Roumain accordent au développement des garanties concernant la défense des droits et des intérêts légaux des citoyens, les auteurs montrent, en conclusion, qu'il est nécessaire pour rendre ces garanties plus efficaces, de compléter les actes normatifs existants.

PROBLEMELE SOLUȚIONĂRII CONFLICTELOR DE LEGI ÎN MATERIA CONTRACTELOR

DE

M. JACOTĂ

Contractele de comerț exterior formează grupul cel mai important al contractelor cu un element străin și singurul care practic este luat în considerare cu prilejul elaborării problemelor conflictuale ale materiei. Aceste contracte sînt nu numai foarte frecvente (obligațiile contractuale sînt raporturile cele mai des întîlnite în dreptul internațional privat), dar și foarte importante pentru economia națională, ca forme de concretizare ale sarcinilor de plan prevăzute în planurile de comerț exterior.

Comerțul exterior al R.P.R. cunoaște o creștere rapidă și continuă, în pas cu dezvoltarea impetuoasă a economiei noastre naționale. Volumul comerțului exterior a crescut din 1948 pînă în 1958 cu de 3,5 ori.

Relațiile de producție socialiste determină caracterul relațiilor economice internaționale, caracterul comerțului exterior al statelor socialiste și se oglindesc în dreptul conflictelor de legi. Relațiile economice internaționale ale statelor socialiste se bazează pe egalitatea în drepturi și avantajul reciproc, pe respectul suveranității și independenței celorlalte state și neamestecul în afacerile lor interne.

Existența celor două sisteme economice mondiale – sistemul socialist și capitalist – în care acționează legi economice diferite, determină particularități remarcabile ale formelor juridice ale comerțului exterior utilizate de R.P.R. în raport cu țările din fiecare sistem în parte.

În ansamblul comerțului exterior al R.P.R., o importanță deosebită au schimburile de mărfuri cu statele socialiste, care formează cam 75–80% din volumul total al operațiilor încheiate. Între statele socialiste comerțul exterior se dezvoltă pe măsura adîncirii diviziunii internaționale socialiste a muncii, a specializării și cooperării în producție îndeosebi.

Republica Populară Romînă desfășoară de asemenea relații de comerț exterior cu numeroase state capitaliste pe baza egalității în drepturi și a avantajului reciproc, considerînd că „un rol important în slăbirea încordării internaționale și întărirea încrederii reciproce l-ar putea avea dezvoltarea pe scară largă a comerțului mondial”¹⁾.

1) Hrușciiov N. S., *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959–1965*, Buc., 1956, p. 106.

Conflictele de legi în materia contractelor prezintă unele trăsături care le disting de conflictele de legi din celelalte domenii ale dreptului internațional privat.

Contractele de comerț exterior sînt foarte numeroase. Raporturile de obligații contractuale cu un element străin întrec în frecvență raporturile din oricare altă materie a dreptului internațional privat. Cu toate acestea, litigiile decurgînd din operațiile de comerț exterior apar foarte rar în fața comisiilor de arbitraj din statele socialiste. D. F. Ramzaițev – cunoscutul autor de drept internațional privat – analizînd practica Comisiei de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova pe anul 1957, constată numărul mic de litigii arbitrate²⁾.

Numărul redus al litigiilor își găsește explicarea, în primul rînd, în relațiile economice internaționale ale statului socialist, relații la baza cărora stă egalitatea și avantajul reciproc, pentru toate statele fără deosebire.

În raporturile dintre statele socialiste, există premisele pentru uniformizarea condițiilor de încheiere a contractului, pentru reducerea eventualității apariției conflictelor de legi și unificarea treptată a normelor civile și conflictuale care le reglementează. Comerțul exterior al statelor socialiste se desfășoară pe baza unor acorduri internaționale privind condițiile generale de livrare de mărfuri. Aceste acorduri constituie un drept comun pentru statele semnatare, un cadru juridic reglementînd foarte amănunțit operațiile de comerț exterior și reducînd prin aceasta la minimum conflictele de legi, fără însă a le elimina complet. În cazul în care apare însă un litigiu asupra unei chestiuni nereglementată de condițiile generale de livrare, se aplică dreptul civil al vînzătorului³⁾. În felul acesta, în raporturile dintre întreprinderile de stat pentru comerțul exterior din statele socialiste sporește certitudinea validității raporturilor juridice încheiate, în contrast cu situația din dreptul internațional privat burghez. Comisiile de arbitraj au de soluționat mai ales probleme principiale ridicate de desfășurarea operațiilor de comerț exterior⁴⁾.

În opoziție cu ceea ce se întîmplă în țările socialiste, în lumea capitalistă „creșterea producției într-o țară sau alta duce la adîncirea contradicțiilor dintre țările capitaliste, la întetirea luptei de concurență și ciocniri între ele”⁵⁾. Caracterul anarhic al economiei capitaliste, adîncirea contradicțiilor se oglindesc, nu numai în varietatea fără de sfîrșit a situațiilor contractuale, în nesiguranța

2) Ramzaițev D. F., *Activitatea Comisiei de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova pe anul 1957*, în Anuarul sovietic de drept internațional 1958, Culegere de articole, Moscova, 1959, p. 463. În anul 1957 s-au arbitrat numai 14 litigii de comerț exterior.

3) Cf. *Discutarea problemelor de drept internațional privat* la ședința comună a sectoarelor de drept civil și procesual civil ale Institutului de drept al Academiei de Științe a U.R.S.S. și Institutul Unional de științe juridice, în «Probleme de Drept», nr. 2, 1959, p. 184. L. A. Lunt, în referatul prezentat cu privire la „Unele probleme de drept internațional privat în relațiile dintre țările socialiste”, ținut cu această ocazie, a arătat: „Condițiile generale de livrare conțin norme de drept material unificate, care reglementează foarte amănunțit drepturile și obligațiile părților. De aceea nu este posibil să se ivească un mare număr de probleme conflictuale. Pentru reglementarea unor asemenea probleme, condițiile generale de livrare fac trimiteră la dreptul material al țării vînzătorului”.

4) Cf. Ramzaițev D. F., *Activitatea Comisiei de Arbitraj din Moscova pe anul 1957*, în Anuarul sovietic de drept internațional, p. 408.

5) Hrușciiov N. S., *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959-1965*, p. 87.

soluțiilor practicii judiciare, dar și în haosul teoriilor apărute în literatura juridică referitoare la soluționarea conflictelor de legi în materia contractelor.

În dreptul internațional privat burghez se constată că, deși operațiile de comerț exterior sînt foarte numeroase, litigiile care apar în fața tribunalelor sînt rare în comparație cu litigiile din alte domenii ale dreptului internațional privat. Împrejurări proprii soluționării conflictelor de legi în orînduirea capitalistă determină acest lucru.

Încă de la începutul dreptului internațional privat, conflictele de legi și litigiile în materia contractelor au fost mult mai rare decît în celelalte domenii. Această situație se înțelege ușor dacă ne referim la slaba intensitate a schimburilor, ca urmare a unui nivel încă scăzut de dezvoltare a economiei cit și la împrejurarea că în Europa de Apus, cu excepția Angliei, dreptul roman reglementa obligațiile și contractele ca un drept comun, această parte a dreptului roman fiind cu deosebire receptată în toate țările pe măsura dezvoltării economiei și a schimbului.

Relațiile internaționale de schimb, de natură a crea probleme conflictuale, au devenit foarte frecvente abia de la finele sec. XIX, ca urmare a dezvoltării marii industrii capitaliste în numeroase țări, a dezvoltării diviziunii internaționale a muncii și a pieței mondiale, a exportului de capital și a subordonării țărilor slab dezvoltate față de un mic grup de state imperialiste. Țările capitaliste au devenit verigi ale unei economii mondiale unice.

În statele burgheze, numai o parte a conflictelor de legi în materia contractelor se soluționează de instanțele judecătorești. Cea mai mare parte este atribuită, în baza convenției părților, comisiilor de arbitraj, organizate în special de asociațiile profesionale ale comercianților capitaliști. Deoarece sentințele nu se publică și nu se motivează, practica comisiilor de arbitraj nu poate fi folosită în elaborarea problemelor legate de soluționarea litigiilor. Acesta este și motivul pentru care numărul litigiilor care apar în fața tribunalelor este atît de mic.

Oglîndînd interesul crescînd pe care-l prezintă problema soluționării conflictelor de legi în materia contractelor în condițiile dezvoltării actuale a schimburilor internaționale, știința burgheză a dreptului internațional privat acordă cu deosebire de la începutul sec. XX, o mare atenție studiului acestor probleme. Dar, rezultatul cercetărilor întreprinse de asociațiile internaționale sau de diferiți autori, cercetări care s-au concretizat într-un număr mare de sisteme diferite propuse, nu a putut avea nici o influență asupra practicii judiciare sau a legislației, care a continuat să oglindească în această privință caracterele proprii relațiilor economice internaționale ale statelor burgheze, adică lipsa de organizare a comerțului exterior, ascuțirea contradicțiilor dintre statele capitaliste. Instanțele continuă în general să aplice autonomia de voință, ceea ce practic le permite, în cazul în care părțile nu au indicat legea aplicabilă, o deplină libertate în determinarea legii aplicabile în raport cu împrejurările concrete ale litigiilor. Această nesiguranță totală în privința legii aplicabile vine în contradicție cu marile interese angajate în operațiile de comerț exterior. Pentru aceasta, întreprinderile capitaliste de comerț exterior au creat un număr de mijloace în practica comerțului exterior, alături și citeodată în contradicție cu legalitatea burgheză, mijloace prin care caută să asigure, într-o anumită măsură, certitudine în ceea ce privește validitatea raporturilor juridice stabilite.

Ce lege soluționează conflictele de legi în privința cerințelor de fond și a efectelor contractelor în dreptul internațional privat ?

În dreptul internațional privat actual se cunosc două principii de soluționare, avându-și originea în concepții cu totul opuse. Aceste principii sînt : localizarea contractelor și autonomia de voință.

Prin localizarea contractelor se înțelege stabilirea legii competente, în baza unor criterii obiective, prin norme obligatorii pentru părți. Nu este lipsit de interes să aruncăm o privire asupra criteriului utilizat de știința dreptului internațional privat pentru determinarea legii aplicabile contractului, cît și asupra dificultăților pe care le ridică aplicarea acestui criteriu contractelor.

Localizarea este cel mai vechi principiu de soluționare a conflictelor de legi în materia contractelor și aplică același principiu de soluționare, același criteriu de determinare a legii competente ca și celorlalte raporturi din dreptul internațional privat. În celelalte domenii ale dreptului conflictelor de legi (bunuri, succesiuni, starea și capacitatea persoanelor, familia, procedura civilă, delictele civile etc.), procedeul utilizat de postglosatori – primii cercetători ai problemelor conflictuale – pentru a stabili legea competentă și a formula principalele norme în materie, a fost situarea raportului juridic în spațiu, pentru a-i aplica legea locului respectiv. Astfel, proprietatea, posesia, drepturile reale au fost supuse legii locului unde era situat lucrul care forma obiectul raportului. Locul unde este situat ansamblul lucrurilor mobile indică aplicarea legii respective raporturilor succesoriale mobiliare. Aceeași concepție stă la baza soluționării conflictelor de legi în materia stării și capacității persoanelor și a dreptului de familie. Persoana este „legată“ de domiciliul său, acesta constituind criteriul în baza căruia se aplică o anumită lege. Ulterior, în sec. XIX, legea domiciliului a fost înlocuită în unele sisteme juridice, prin legea națională, ceea ce de fapt a însemnat trecerea la o altă concepție în dreptul internațional privat referitor la modul de stabilire a legii aplicabile, concepție care înlocuiește situarea raportului în spațiu cu cercetarea legii competente după alte criterii, dintre care unul poate fi și faptul că un element de drept internațional privat se găsește pe un anumit teritoriu. În cazul naționalității, legătura este pur imaterială. Capacitatea unei persoane este legată de legea națională, dar ea poate locui toată viața într-o țară străină. Deși această transformare s-a produs în toate domeniile dreptului internațional privat, influența vechii concepții este încă atât de puternică, încît termenul de localizare este reactualizat de autorii moderni, într-o epocă în care noțiunea de localizare a vechiului drept internațional privat se dovedește depășită și, ceea ce pare mai curios, pentru un domeniu de fenomene (contractele) unde noțiunea de situare în spațiu a raportului poate fi cel mai greu întrebuintată.

Pare firesc ca postglosatorii, care făceau primii pași pe calea formulării regulilor conflictuale, încă în plin ev mediu, să fi adus, în soluționarea problemelor conflictuale, idei proprii concepției teritorialiste despre sfera de acțiune a cutumelor. Conform acestei concepții, legea se impune numai pe un anumit teritoriu. De aici și cercetarea localizării elementelor de drept internațional privat, în caz de conflicte de legi, pentru descoperirea legii aplicabile. Această concepție a fost aplicată de postglosatori și contractelor. Ei supuneau cerințele de fond și efectele contractelor legii locului de încheiere ca soluție generală unică. Faptul că această soluție nu convenea contractelor nu s-a observat, deoa-

rece conflictele de legi în materia contractelor erau rare, ceea ce făcea ca problemele materiei să nu se ridice în toată amploarea și complexitatea lor.

Noțiunea de localizare a contractelor, fie la locul încheierii lor, așa cum propuneau postglosatorii, fie la locul executării lor sau în altă parte, s-a dovedit ulterior inacceptabilă ca soluție *generală unică*, deoarece fiind contrară naturii contractului, lovea în interesele dezvoltării comerțului exterior. Situarea în spațiu a elementelor de drept internațional privat, drept criteriu de stabilire a legii competente, este posibilă numai în cazurile în care avem de-a face cu elemente materiale care se pot localiza. Contractul – care este un acord de voință producând anumite efecte – se poate localiza fie la locul încheierii lui, fie la acel al executării, fie în alte părți. Legea locului de încheiere și a locului de executare sînt și astăzi foarte mult întrebuintate ca soluții generale, dar nici una nu a putut deveni *soluția generală unică*.

Legea locului de încheiere este una din soluțiile cele mai aplicate de dreptul internațional privat român și sovietic. În dreptul sovietic, ea se găsește înscrisă în normele interne, în unele convenții internaționale și este aplicată de practica arbitrajului pentru comerțul exterior.

Art. 7 din codul de procedură civilă R.S.F.S.R. (și articolele corespunzătoare din celelalte coduri unionale) are următorul conținut: „Cu ocazia examinării de către instanțe a actelor și contractelor făcute în străinătate, se iau în considerare legile operante la locul încheierii contractelor sau actelor, dacă însăși contractele sau actele sînt admise de legile sau convențiile R.S.F.S.R. cu statele pe teritoriul cărora au fost încheiate“. Acest articol (1) consacră legea locului de încheiere a contractului, cu limita decurgînd din noțiunea de ordine publică (2).

Aceeași soluție a fost de asemenea primită într-un număr de tratate și convenții internaționale încheiate de U.R.S.S. Din acestea trebuie amintit, în primul rînd, art. 5 al. II din Anexa tratatului încheiat între România și U.R.S.S. în 1947 conform căruia: „Litigiile referitoare la tranzacțiile comerciale încheiate sau garantate pe teritoriul României de către reprezentanța comercială, în conformitate cu art. 3 al. I al anexei de față, în lipsa unei clauze de arbitraj sau de alegere a unei alte competențe, sînt de competența instanțelor romine și se vor soluționa în conformitate cu legislația romină, dacă nu se prevede altfel în clauzele contractelor sau în legile romine“ (3).

Tratatul de comerț încheiat între U.R.S.S. și Franța în 1934 cuprindea aceleași dispoziții în art. 6: „Orice litigii relativ la operațiile comerciale pe care reprezentanța comercială a U.R.S.S. în Franța le va fi încheiat sau garantat, sînt, sub rezerva unei clauze compromisorii de competența tribunalelor franceze și vor fi rezolvate de ele conform legislației franceze“. Noul tratat de comerț dintre U.R.S.S. și Franța introduce o modificare. Conform art. 10, al. II din tratatul din 1945, „litigiile relative la operațiile de comerț exterior încheiate sau garantate pe teritoriul Franței de reprezentanța comercială a U.R.S.S., conform art. 8, al. I, sînt, sub rezerva unei clauze compromisorii sau unei clauze de atribuire a unei alte jurisdicții, de competența tribunalelor franceze și vor fi rezolvate conform legilor franceze, afară dacă nu s-a prevăzut altfel prin clauzele fiecărui contract în parte sau legile franceze“. Se aplică deci legea locului numai în cazul în care părțile nu și-au manifestat o voință contrarie.

Soluția legii locului de încheiere a contractului oferă multă precizie în

condițiile monopolului de stat al comerțului exterior. Să examinăm separat condițiile încheierii contractelor de comerț exterior de către reprezentanțele comerciale și de către întreprinderile de stat pentru comerțul exterior.

a. Reprezentanțele comerciale ale U.R.S.S. au avut exclusivitatea încheierii contractelor comerciale pînă la apariția întreprinderilor de stat pentru comerțul exterior, iar de la această dată exercită comerțul exterior împreună cu întreprinderile de stat pentru comerțul exterior. Reprezentanțele comerciale fac parte din reprezentanțele diplomatice U.R.S.S. și în toate actele și contractele încheiate reprezintă statul sovietic care răspunde de obligațiile asumate. În baza normelor de drept internațional unanim acceptate, reprezentanțele beneficiază de imunitate. Ele nu pot fi supuse, relativ la contractele pe care le încheie, nici legii și nici jurisdicției străine. Aceste contracte sînt supuse numai jurisdicției și legii statului căruia îi aparține reprezentanța. Se poate însă renunța la imunitate pe cale de convenții internaționale. Renunțarea, ca o excepție de la principiu, este de strictă interpretare, nu poate fi presupusă și urmărește crearea condițiilor favorabile pentru o și mai largă dezvoltare a comerțului exterior.

Contractele de comerț exterior încheiate de reprezentanțele comerciale sovietice sînt reglementate de legea sovietică, în baza principiului imunității, enunțat mai sus. În cazul renunțării la imunitate, se aplică legea locului unde se încheie (soluție admisă în mod uniform în tratatele și convențiile internaționale încheiate de U.R.S.S.). Un element de certitudine este introdus de dispozițiile conform cărora reprezentanța comercială este în principiu competentă să încheie contracte numai în limita teritoriului țării unde a fost acreditată. Astfel încît, în principiu, contractele încheiate de reprezentanța comercială U.R.S.S. în țară străină sînt reglementate de legea locului de încheiere, afară de cazul cînd se prevede altfel printr-o clauză în contract sau s-a acordat reprezentanței dreptul de a încheia contracte cu întreprinderile străine din mai multe țări.

Legea locului de încheiere este de asemenea aplicată de Comisia de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova, atunci cînd părțile contractante n-au ales legea aplicabilă contractului ⁶⁾.

b. Legea locului de încheiere se aplică contractelor dintre întreprinderile de stat pentru comerțul exterior și întreprinderile străine. Din 1935, o hotărîre a Consiliului de Miniștri din U.R.S.S. a autorizat întreprinderile de stat pentru comerțul exterior să încheie contracte cu întreprinderile străine. În cazul contractelor încheiate prin corespondență, Comisia de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova a avut de stabilit momentul încheierii contractelor pentru a putea descoperi legea aplicabilă. Comisia s-a condus totdeauna după principiul aplicării legii locului de încheiere a contractului, numai dacã părțile nu au căzut de acord să se aplice altă lege ⁷⁾. În conformitate cu art. 134 cod. civ. R.S.F.S.R., contractul cu o persoană absentă se consideră încheiat în momentul primirii răspunsului de către cel care a făcut oferta. Aplicînd calificarea noțiunii

6) Cf. pentru practica mai veche, Lunț L. A., *Drept internațional privat*, Moscova, 1949, p. 232; Ramzaițev, D. F., *Arbitrajul în comerțul exterior U.R.S.S.*, Moscova, 1952, traducere policopiată la Camera de Comerț a R.P.R., p. 43; pentru practica arbitrală mai nouă cf.: Ramzaițev, D. F., *Activitatea Comisiei de Arbitraj pentru comerțul exterior din U.R.S.S. pe anul 1957*, în Anuarul sovietic de drept internațional 1958, Moscova, 1959, p. 468.

7) Lunț, L. A., *Drept internațional privat*, p. 226.

de loc al încheierii contractului, conform art. 134 din cod. civ. R.S.F.S.R., Comisia de Arbitraj a apreciat în spețe de acest fel că locul încheierii este în U.R.S.S. și legea aplicabilă, în baza art. 7, este cea sovietică⁸⁾.

Dacă în țările capitaliste, corespunzător caracterului spontan și neorganizat al economiei, contractele de comerț exterior se încheie în cele mai variate situații, în schimb planificarea și monopolul comerțului exterior permit încheierea contractelor în condiții mai uniforme.

Dar, legea locului de încheiere nu este singura soluție dată problemelor conflictelor de legi în materia contractelor de practica Comisiei de Arbitraj pentru comerțul exterior din Moscova. S-a luat în considerare, de asemenea, deși mai rar, legea locului de executare⁹⁾, mai ales cînd aceasta coincide cu alt criteriu de localizare.

Împrejurarea că părțile au ales competența Comisiei de Arbitraj din Moscova, a fost alteori unul din motivele invocate pentru a indica competența dreptului sovietic¹⁰⁾. Faptul de a alege arbitrajul unei anumite comisii este considerat în dreptul internațional privat ca un indiciu al voinței părților de a supune contractul legii statului unde funcționează comisia. Este o soluție aplicată mai rar, în cazul în care legea locului de încheiere sau de executare a contractului nu sînt aplicabile sau în concurs cu una din aceste legi.

Cum am avut ocazia să vedem mai sus, condițiile generale de livrare prevăd competența legii vînzătorului în caz de conflict, introducînd în felul acesta un element de certitudine în aplicarea legii străine.

Autonomia de voință este al doilea principiu de soluționare a conflictelor de legi în materia contractelor. Dacă localizarea contractelor pleca de la ideea că un contract se poate situa în spațiu ca un lucru și că legea competentă este legea locului unde se situează contractul în baza anumitor criterii obiective (locul încheierii, al executării etc.), în schimb autonomia are în vedere o concepție opusă. Se numește autonomie de voință în dreptul internațional privat dreptul pe care-l au părțile de a indica legea care voiesc să reglementeze contractul.

Autonomia, ca principiu de soluționare a conflictelor de legi privind contractele, are o aplicare foarte largă în dreptul burghez. În multe state ca Franța, Anglia, autonomia este un principiu cutumiar, pe cînd în altele a fost înscris în textele de legi¹¹⁾.

În unele state burgheze, părțile contractante au, în virtutea autonomiei, dreptul de a alege orice sistem juridic. În altele, instanțele permit alegerea numai în anumite limite: părțile nu pot alege decît un sistem care are într-un fel oarecare o legătură cu contractul, ca legea uncia din părțile contractante, legea locului de contractare sau a locului de executare sau alta.

Trebuie subliniat că, de la apariția principiului autonomiei (sec. XVI) și pînă în sec. XX, (și astăzi încă în unele sisteme juridice), autonomia nu este considerată o simplă facultate recunoscută părților, de care acestea pot sau nu uza, după cum le dictează interesele. Voința părților constituie în unele sisteme juridice unicul criteriu de determinare a legii competente, astfel încît, indife-

8) Ramzaișev, D. S., *Arbitrajul în comerțul exterior al U.R.S.S.*

9) Ramzaișev, D. S., *Arbitrajul în comerțul exterior al U.R.S.S.*

10) Ramzaișev, D. S., *Arbitrajul în comerțul exterior al U.R.S.S.*, p. 40.

11) Codul civil italian din 1942, art. 15 din legea introductivă.

rent dacă părțile și-au manifestat sau nu voința în privința legii aplicabile, instanța, în hotărîrea pe care o dă, ia în toate cazurile în considerație, ca bază a deciziei sale, voința părților. În cazul în care părțile nu și-au manifestat expres voința în privința legii competente și aceasta nu rezultă nici tacit din contract instanțele cercetează voința prezumată a părților în momentul încheierii contractului. În felul acesta, instanțele pleacă de la concepția deja exprimată de Dumoulin – autorul principiului autonomiei – după care este imposibil ca părțile să nu fi avut o voință în această chestiune.

În unele sisteme juridice, cum este sistemul italian, voința părților este luată în considerație alături de norme de localizare a contractului. Părțile sînt libere să aleagă legea competentă, dar în cazul în care nu au luat nici o hotărîre în această privință, se aplică norma de drept internațional privat prevăzută. Acesta este cazul codului civil italian care supune contractul legii locului de încheiere, dacă părțile nu au manifestat o voință contrarie.

Deși o parte a literaturii juridice burgheze propune astăzi înlocuirea autonomiei prin norme imperative de localizare a contractelor, totuși autonomia nu a putut fi înlocuită. În condițiile dezvoltării spontane și neorganizate a economiei statelor capitaliste și a sporirii contradicțiilor dintre ele, autonomia dă instanțelor o largă libertate în soluționarea litigiilor, deoarece în cele mai multe situații, părțile nealergînd legea competentă, dau posibilitate instanțelor ca, sub pretextul cercetării voinței prezumate, să aleagă sistemul juridic care pare cel mai indicat în raport cu împrejurările concrete.

În dreptul englez, hotărîrile instanțelor superioare din Londra, în chestiunile care nu au mai fost niciodată judecate, poartă numele de precedente și devin obligatorii pentru instanțele care le-au dat, precum și pentru instanțele inferioare. Autonomia mai are avantajul pentru dreptul englez, de a evita crearea unor precedente care ar lega instanța pentru viitor. Hotărîrea dată în problemele conflictuale nu devine precedent și nu stabilește o regulă de soluționare a conflictelor de legi în materia contractelor, deoarece ea apare, nu ca o soluție dată de instanță, ci ca descoperirea voinței prezumate a părților.

Autonomia de voință sau libertatea contractelor este o teorie a dreptului „privat” burghez. Etimologic, prin autonomie se înțelege puterea de a se conduce după propriile legi. În dreptul civil, consecințele ce decurg din autonomia de voință sau libertatea contractelor sînt următoarele :

Indivizii sînt liberi de a intra sau nu într-un raport de obligații, de a stabili conținutul și efectele obligațiilor așa cum înțeleg ; de a crea prin simplul lor consimțămînt, fără a fi nevoie, în principiu, de îndeplinirea unei formalități, situații juridice. În dreptul internațional privat, se numește autonomie dreptul pe care-l au părțile de a indica legea care reglementează contractul.

Autonomia este o teorie care privește în special contractele. „Libertatea contractelor” este unul din aspectele „Libertății individuale” proclamată de ideologia burghezii din sec. XVIII-XIX, ca o facultate „naturală” și „imprescriptibilă”, ca o reacțiune împotriva restricțiilor impuse de regimul feudal. În același timp, „liberalismul” corespundea intereselor fundamentale ale regimului burghez în perioada capitalismului ascendent. În condițiile proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, liberalismul asigura clasei dominante largi posibilități de exploatare.

12) Art. 15 din legea introductivă a codului civil italian.

Dreptul contractelor constituie întregirea necesară a dreptului de proprietate. În condițiile regimului burghez, contractul este principalul instrument prin care proprietarul capitalist cumpără forța de muncă și, în general, își pune în valoare lucrul proprietatea sa. Accastă exaltare a rolului voinței în crearea obligațiilor este proprie autonomiei. Atât de important era rolul voinței, încât ea putea decide și legea care putea reglementa un contract cu un element străin. Principiul facultății de alegere, formulat de Dumoulin, jurisconsultul francez din sec. XVI, (1500-1565), a fost inclus în teoria autonomiei din dreptul privat și a fost extins, căpătând o foarte largă aplicare. Astăzi încă dreptul internațional privat burghez fundamentează autonomia pe ideologia la care ne-am referit. În realitate, facultatea de alegere și libertatea contractuală sau autonomia de voință din dreptul civil nu trebuie confundate. În primul rând, principiul facultății de alegere, în baza căruia părțile contractante pot indica legea competentă să reglementeze contractul, a apărut cu mult înainte de formularea teoriei autonomiei și pentru un domeniu special de fenomene juridice – conflictele de legi în materia contractelor – în scopul soluționării unor dificultăți specifice acestui domeniu. Abia în sec. XIX, în prima sa parte, principiul facultății de alegere a primit ca fundament teoretic concepția despre autonomia voinței, astfel încât astăzi el a rămas în dreptul burghez cu același fundament și cu trăsăturile care decurg din concepția care stă la baza sa. În al doilea rând, facultatea de alegere are în dreptul internațional privat socialist un alt conținut și o altă fundamentare ca în dreptul burghez. Plecând de la cerințele proprii comerțului internațional și de la dorința de a favoriza dezvoltarea acestor relații, facultatea este principiul care permite depășirea dificultăților legate de multitudinea sistemelor juridice, de lipsa unui drept comun aplicabil relațiilor comerciale internaționale.

Dreptul internațional privat socialist admite părților unui contract cu un element străin dreptul de a indica legea aplicabilă. Practica comerțului exterior a statului socialist dovedește că facultatea de alegere este un principiu inerent comerțului exterior în etapa actuală, având în vedere condițiile încheierii contractelor de comerț exterior și dificultățile proprii naturii specifice a contractului în dreptul internațional privat. În aceste condiții, facultatea de alegere este un mod de soluționare specific conflictelor de legi în materia contractelor. De fapt, alegerea mai este recunoscută în dreptul internațional privat și în alte domenii: alegerea jurisdicției competente, alegerea comisiei de arbitraj. În concepția dreptului socialist, cerințele comerțului exterior și natura specifică a contractelor cer să se dea o anumită libertate de alegere părților contractante, în scopul dezvoltării relațiilor internaționale.

Într-adevăr, comerțul exterior implică operații juridice variate și complexe între proprietari de mărfuri diferiți. Aceste operații ar trebui să fie reglementate de un sistem juridic unic. În condițiile actuale însă ele pot fi reglementate de două sau mai multe sisteme juridice și sistemul care se va aplica în fapt este acela arătat de instanța sau arbitrajul care va judeca. Facultatea de alegere introduce un element de siguranță în cazul în care părțile se folosesc de dreptul de a alege pe care-l au. În practica actuală, părțile se folosesc mai mult indirect de ea, întrucât mai adesea aleg instanța sau arbitrajul competent, știind că aceasta va aplica legea conflictuală proprie.

Dar facultatea de alegere mai corespunde unei alte necesități. Interesele

uecia din părțile contractante sau ale ambelor părți pot impune ca o anumită lege să reglementeze contractul și nu alta.

În nici un caz în dreptul internațional privat socialist facultatea de alege nu constituie o ficțiune la adăpostul căreia arbitrajul să-și rezerve o largă putere de apreciere în soluționarea conflictelor.

Caracterul propriu relațiilor economice internaționale ale statului socialist, care exclud contradicțiile de interese, caracterul stabil al economiei naționale, desfășurarea planificată, opusă desfășurării anarhice și dezorganizate a comerțului exterior capitalist, sînt premisele care permit comisiilor de arbitraj pentru comerțul exterior socialiste introducerea unei fixități în soluțiile aplicate. Astfel încît facultatea de alege din dreptul socialist este un principiu care are în vedere condițiile încheierii operațiilor de comerț exterior și se bazează pe scopul urmărit de statul socialist în materie de comerț exterior, adică dezvoltarea sa cu toate statele indiferent de orînduirea socială. Facultatea de alege este mai ales necesară în raport cu statele capitaliste al căror comerț exterior se exercită prin întreprinderi particulare, iar operațiile încheiate cu acestea nu sînt reglementate prin acorduri privind condițiile generale de livrare. Privită din punctul acesta de vedere, facultatea de alege are o importanță mult mai limitată în dreptul internațional privat socialist.

Facultatea de alege trebuie să fie considerată ca unul din elementele sistemului unic de soluționare a conflictelor de legi în materia contractelor, în dreptul internațional privat socialist. Noțiunea de localizare a contractului este neconformă cu natura contractului și depășită de dezvoltarea actuală a schimbului. Ea a fost de fapt înlocuită, dacă nu în termeni, cel puțin în fond, prin noțiunea mult mai adecvată, deși nu mai precisă, de lege competentă. Legea competentă este legea vînzătorului în contractele reglementate de condițiile generale de livrare, este legea locului de încheiere sau a locului de executare și poate fi de asemenea, fiindcă așa dictează împrejurările proprii comerțului internațional, și legea alocată de părți, tot astfel cum competența jurisdicțională sau competența arbitrajului poate fi determinată și prin voința părților. Deoarece tot este dovedit în dreptul internațional privat că, chiar dacă nu s-ar recunoaște voinței părților dreptul de a alege legea, totuși ele ar putea face lucrul acesta alegînd elementele de fapt de care legea leagă consecințe juridice, cum spre exemplu locul încheierii contractului, locul executării, instanța sau arbitrajul și altele.

Noțiunea de localizare a contractului este inacceptabilă din cauza naturii imateriale a contractului și a dificultăților pe care le ridică, cît și din cauza posibilității contractanților de a deplasa elementele de fapt de care legea leagă uneori localizarea.

În dreptul internațional privat român, soluționarea conflictelor de legi în materia contractelor nu este reglementată de un text de lege. Legea aplicabilă contractului se determină în dreptul român prin voința părților, iar în lipsa unei voințe manifestate în această privință, prin alte criterii, precum locul de încheiere sau de executare, naționalizarea vînzătorului sau altele. Acolo unde este posibil și unde acest lucru contribuie la dezvoltarea comerțului exterior, se caută stabilirea unor criterii precise, sigure, cum este cazul contractelor reglementate prin condițiile generale de livrare. Acolo unde însă natura operațiilor cere să se lase o libertate mai mare contractanților, în raport cu condițiile variate și

complexe ale încheierii contractelor, facultatea de alegere se dovedește necesară¹³⁾.

Întreprinderile de stat române pentru comerțul exterior atunci când încheie contracte cu întreprinderi străine, utilizează de multe ori clauza de alegere a dreptului competent să reglementeze contractul. Formularele-tip elaborate de numeroase asociații profesionale ale comercianților conțin clauze de alegere a legii și jurisdicției sau arbitrajului.

Comisia de Arbitraj pentru comerțul exterior din București aplică de asemenea principiul libertății de alegere în soluționarea conflictelor de legi privind contractele¹⁴⁾.

Principiul alegerii prezintă în dreptul internațional privat român o particularitate remarcabilă, ce decurge din concepția proprie dreptului socialist despre fundamentul acestuia.

1. În dreptul internațional privat român, ca drept socialist, nu poate fi vorba despre o cercetare a voinței prezumate. Dreptul internațional privat român recunoaște părților o facultate de alegere. Dar dacă părțile nu s-au folosit de dreptul recunoscut, atunci arbitrii vor aplica norma de soluționare care se impune.

2. Întreprinderile de stat pentru comerțul exterior sînt obligate să insereze în contracte o clauză privind legea aleasă, dacă țin să facă alegerea. Altfel, alegerea nu poate fi luată în considerare de arbitrajul român. O clauză verbală sau invocarea unei voințe prezumate nu poate avea nici un efect. Necesitatea alegerii prin clauză introdusă în contract decurge din obligația generală pe care o au întreprinderile de stat pentru comerțul exterior de a da formă scrisă contractelor încheiate, astfel încît orice clauză neînscrisă în contract nu este opozabilă, nu poate fi luată în considerație. Alegerea legii competente este și ea o clauză a contractului, una din cele mai importante, fiindcă de legea competentă depinde validitatea operației. Dar dacă alegerea trebuie să figureze în contractul scris, în schimb se poate întimpla ca termenii folosiți să fie neclari, echivoci, să dea naștere la indoială în privința sensului exact.

Studiul conflictelor de legi în materia contractelor ne-a permis să punem în lumină aspectele particulare ale acestei materii în dreptul internațional privat socialist. Esența orinduirii socialiste, caracterul relațiilor de schimb, creează condițiile necesare pentru a se pune accentul nu pe soluționarea litigiilor, ci pe organizarea comerțului exterior în așa mod încît să se înlăture conflictele de legi.

Faptul că operațiile de comerț exterior se încheie de organizații de stat are drept consecință reducerea cazurilor de conflicte de legi la cîteva tipuri principale. O altă trăsătură remarcabilă este siguranța în privința legii aplicabile pe care o permite organizarea comerțului exterior între statele socialiste. În ceea ce privește normele conflictuale, dreptul internațional privat român admite facultatea de alegere, dar cu un conținut, un fundament și modalități de aplicare diferite față de autonomia de voință din dreptul internațional privat burghez.

13) În acest sens, Nestor, I., *Arbitrajul în comerțul exterior al R.P.R.*, București, 1957, p. 69. Autorul este de părere că dreptul internațional privat român se conduce după „principiul autonomiei potrivit căruia contractul, efectele sale și urmările sale sînt cirmuite de legea aleasă de părțile contractante...” Cf., de asemenea, Popescu T., *Problemele juridice în relațiile economice internaționale ale R.P.R.*, București, 1955, p. 182-183.

14) Nestor I., *op. cit.*, p. 69, citează un extras din speța Iacob Pohorileș contra Prod-export, speța Metrans contra Romtrans și speța D. I. A. Kulturwaren contra Rominoexport.

КОЛЛИЗИОННЫЕ ВОПРОСЫ ДОГОВОРНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Краткое содержание

Коллизионные вопросы договорных обязательств носят своеобразный характер, отличающий их от других норм частного права.

Настоящая статья анализирует основные черты Коллизионных норм и их значение в решении коллизий законов, характер международных экономических отношений социалистических государств, государственную монополию внешней торговли и принцип планирования. В статье указывается также в какой мере нормы разрешения конфликта законов в этой области должны учитывать объективные условия международных экономических отношений и характер договоров международного частного права.

LES CONFLITS DES LOIS EN MATIÈRE DE CONTRATS

Résumé

Les problèmes soulevés par les conflits de loi en matière de contrats forment l'objet du présent article. En ce qui concerne les relations commerciales internationales entre les pays socialistes, on souligne leur caractère planifié, la rareté des litiges et des problèmes contractuels, grâce à un ensemble de mesures parmi lesquelles la plus importante c'est la conclusion d'accords internationaux sur les conditions générales de vente, qui réglementent minutieusement en tant que droit civil commun, les contrats conclus entre les organisations commerciales des pays socialistes. Le commerce extérieur des pays socialistes est monopole d'état et son exercice est assuré par des entreprises d'état ou des représentation commerciales. Le droit international privé socialiste roumain admet la loi d'autonomie, mais avec un contenu et un fondement différents. L'auteur cherche à montrer le fondement du principe d'autonomie et les conséquences différentes qui découlent de la faculté de choix telle qu'elle est reconnue par le droit socialiste roumain. Si les parties ne choisissent pas la loi, la solution la plus fréquemment admise est la loi du lieu de conclusion.

TEZAURUL DE MONEDE REPUBLICANE ROMANE DE LA CONȚEȘTI

(raionul Adjud, reg. Bacău)

DE

EM. BOLD

În ziua de 5 iunie 1955, în satul Conțești, comuna Sascut-Sat, raionul Adjud, copiii locuitorilor Dumitrache Matei și Mihalache M. Matei jucându-se, au dat peste un vas plin cu denari romani de argint. Dintre aceștia 95 de monede au fost predate lui V. Palade, inspector cultural al fostei regiuni Birlad, de la care au ajuns la Muzeul regional al orașului Birlad.

Alte 41 monede din același tezaur au fost adunate de subsemnatul, după cum urmează : 17 de la locuitorii Burghilea Gh. și Lupu Constantin din Sascut-Sat, 14 de la Apostol Gh., directorul școlii elementare din aceeași comună ; 4 de la Costea Mihai, director de școală și 1 de la locuitorul Brînză Grigore din Conțești ; 1 de la locuitorul Olaru Ion ; 2 de la studenta Văcăreanu Lucia, din Sascut-Tg. și 2 de la Adăscăliței Vasile, profesor din Iași.

Din informațiile obținute la fața locului, rezultă că numai o mică parte din monedele tezaurului s-au împrăștiat și nu au mai putut fi găsite.

Deci, din acest tezaur s-au putut recupera 136 monede în stare bună de conservare și neoxidate, majoritatea datînd din epoca republicană romană și numai cîteva din vremea lui Augustus.

Locul descoperirii se află la marginea de nord a satului Conțești, pe coasta vestică a „Dealului Cojocarul”, care coboară în trepte spre albia secată a unui pîrîiaș. Tezaurul a fost descoperit de copiii amintii mai sus pe una din aceste trepte care formează hotarul dintre grădina lui Zamfir Ion și Bulin Ion din Conțești.

Vasul în care s-au păstrat monedele a fost spart și aruncat, nemaigăsindu-se la fața locului decît doar cîteva bucăți, lucrute la roată, din pastă fină de culoare cenușie. Fragmente ceramice asemănătoare, din La Tène-ul dacic, sînt împrăștiate pe toată coasta Cojocarului, ceea ce ne face să presupunem, că tezaurul a fost descoperit în cuprinsul unei așezări dacice.

În afară de aceasta, locuitorul Matei Petre, care a săpat pe această coastă, ne-a informat că la o adîncime de aproximativ 0,30 m a găsit un vas întreg plin cu cenușă și fragmente de carbune, precum și alte vase fragmentare pe care le-a pierdut.

În cele ce urmează prezentăm lista monedelor descoperite, indicînd la fiecare în parte greutatea, diametrul, numele magistratului sau a împăratului, anul emisiunii, atelierul și bibliografia¹⁾. De asemenea, la rubrica observații sînt menționate pieseke uzate și variantele.

1) Monedele au fost identificate cu sprijinul tov. Bucur Mitrea, de la Cabinetul numismatic al Muzeului Național de Antichități din București. În lista monedelor sînt următoarele abreviațiuni bibliografice : Grueber H. A., *Coin of the Roman Republic in the British Museum*, London, 1910 ; Babelon E., *Description historique et chronologique des monnaies de la République Romaine, vulgairement appellées monnaies consulaires*, Paris, 1866.

Nr. de ord.	Greut. în gr.	Diam în mm	Numele magistratului	Anul f. e. n.	Ate-lier	Bibliografie	Obs.	
1.	3,86	18x17	Fără nume de magistrat	217-196	Roma	Grueber 446	denar uzat	
2.	3,15	20x16	Idem	sec II i. e. n.	—	—		
3.	3,37	17	C. Iunius	172-151	Roma	Grueber 630	denar uzat	
4.	3,66	18x17	P. Sulla	172-151	"	" 828		
5.	3,43	18x16	M. Iunius Silanus	172-151	"	" 867		
6.	3,64	18x17	D. Maianus	172-151	Italia	" 434		
7.	3,46	17x16	C. Renius	150-125	Roma	" 885		
8.	3,53	20x18	Sextus Pompeius Fostius	150-125	"	" 926		
9.	3,76	20	Idem	150-125	"	" 926		
10.	3,53	19x18	Idem	150-125	"	" 926		
11.	3,74	18x17	Cn. Lucretius Trio	150-125	"	" 929		
12.	3,61	18x18	Idem	150-125	"	" 931		
13.	3,62	19x18	M. Baebius Tampilus	150-125	"	" 935		
14.	3,68	20x19	Aurelius Rufus	150-125	Italia	" 446		
15.	3,56	18x17	M. Carbo (?)	150-125	"	" 472		
16.	3,82	17	C. Plutius	15-125	"	" 454		denar uzat
17.	3,79	18x17	Q. Minucius Rufus	150-125	"	" 464		
18.	3,77	19x16	M. Fannius	150-125	"	" 468		
19.	3,50	19x17	M. Papius Carbo (?)	150-125	"	" 476		
20.	3,70	19	L. Antestius Gragulus	124-103	Roma	" 976		
21.	3,66	20x18	M. Marcus	124-103	"	" 1008		
22.	3,64	18x17	Q. Caecilius Metellus	124-103	"	" 1053		
23.	3,77	17	Q. Fabius Labeo	102-100	Italia	" 494		
24.	3,75	20x17	Idem	102-100	"	" 494		
25.	3,64	18	Idem	102-100	"	" 494		
26.	3,78	20	M. Tulius	102-100	"	" 502		
27.	3,80	18x17	L. Postumius Albinus	99-95	Roma	" 1129		
28.	3,84	17x18	M. Caecilius Metellus	94	"	" 1146		
29.	3,60	18x17	Q. Fabius Maximus	94	"	" 1157		
30.	2,75	17	M. Sergius Silus	99-94	Italia	" 512		
31.	3,45	16	M. Cippius	99-94	"	" 522		
32.	3,72	16	Idem	99-94	"	" 522		
33.	3,84	18x17	L. Flaminius Cilo	99-94	"	" 537		
34.	3,82	18x17	Idem	99-94	"	" 537		
35.	3,83	16	Numerius Fabius Pictor	93	Roma	" 1172		
36.	3,74	20x19	C. Serveilius	93-92	Italia	" 540		
37.	3,68	18	Idem	93-92	"	" 540		
38.	3,58	19x18	Ti. Veturius Barrus	93-92	"	" 550		
39.	3,76	19	L. Pomponius	92	Roma	" 1191		
40.	3,73	18	Appius Claudius, Titus Mallius	91	"	" 1290		
41.	3,74	18	Appius Ciaudius, Titus Mallius	91	"	" 1293	Variantă	
42.	3,28	19x18	L. Cornelius Scipio Asiagenus	91	"	" 1379		
43.	3,65	20x19	C. Fonteius	91	Italia	" 603	Variantă	
44.	3,73	18	C. Coilius Calvus	90	Roma	" 1445		
45.	3,53	17	Idem	90	"	" 1448		
46.	3,72	19x18	L. Appuleius Sartuninus	90	"	" 1534		
47.	3,67	19	L. Thorius Balbus	90	"	" 1623		
48.	3,82	20x18	Idem	90	"	" 1623		

Nr de ord.	Greut. in gr.	Diam in mm	Numele magistratului	Anul i. e. n.	Ate-lier	Bibliografie	Obs.
49.	3,66	19	L. Memmius	90	Italia	Grueber 643	
50.	3,28	18x17	P. Porcius Laeca	90	"	" 649	
51.	3,91	18	Q. Minucius Thermus	90	"	" 653	
52.	2,91	18	Idem	90	"	" 653	
53.	3,69	17	M. Porcius Cato	90	"	" 657	
54.	3,72	17x16	Idem	90	"	" 657	
55.	3,16	23x20	L. Sentius	89	Roma	" 1649	
56.	3,56	18x19	P. Servili Rulli	89	"	" 1672	
57.	3,29	20x19	Idem	89	"	" 1672	
58.	3,91	20x18	L. Postumius Albinus				
			C. Publicius Malleolus	89	Italia	" 724	
59.	3,90	17x16	D. Iunius Silanus	88	Roma	" 1806	
60.	3,77	18x17	L. Calpurnius Piso Frugi	88	"	" 1859	
61.	3,63	19x17	Idem	88	"	" 1895	
62.	3,82	18x17	Idem	88	"	" 2009	
63.	3,22	17	Idem	88	"	" 2070	
64.	3,71	18	Idem	88	"	" 2009	
65.	2,83	18x15	Idem	88	"	" 1895	
66.	3,82	18x16	L. Calpurnius Piso Frugi	88	"	" 1895	
67.	3,58	17	Q. Titius	87	"	" 2225	
68.	3,92	19x16	Idem	87	"	" 2225	
69.	3,78	18x17	Idem	87	"	" 2220	
70.	3,44	18x17	L. Rubrius Dossenus	86	"	" 2448	
71.	3,58	21x19	C. Licinius Macer	85	"	" 2467	
72.	2,73	18	Idem	85	"	" 2467	
73.	3,49	20x19	L. Iulius Bursio	85	"	" 2435	
74.	3,93	19x18	Idem	85	"	" 2487	
75.	3,58	19x18	Idem	85	"	" 2485	
76.	4,12	18	Publius Crepusius	83	"	" 2664	
77.	3,53	17	Idem	83	"	" 2673	
78.	3,84	17x16	Idem	83	"	" 2685	
79.	3,69	16	Idem	83	"	" 2686	
80.	3,65	18x17	Antonius Balbus	82	"	" 2768	denar dintat
81.	3,81	18x17	Idem	82	"	" 2755	idem
82.	3,22	18	Q. Postumius Albinus	82	"	" 2839	idem
83.	3,73	19	C. Marius Capito	82	"	" 2855	idem
84.	3,32	18	Idem	82	"	" (după avers) 2859	denar hi- brid dintat
85.	3,52	18x17	L. Manlius, L. Corne- lius Sula				
			Idem	82-81	Est	" 5	
86.	3,92	15	Idem	82-81	"	" 5	
87.	3,03	18	Idem	82-81	"	" 5	probabil contra-fa- cere barbară
						" (după avers)	
88.	3,23	18	C. Annius Luscus, L. Fabius Hispaniensis				
			Idem	82-80	Spania	" 1	
89.	3,72	18x17	C. Publicius	81	Roma	" 2836	denar dintat
90.	3,52	18	Idem	81	"	" 2900	idem
91.	3,71	19x18	Idem	81	"	" 2906	idem
92.	3,79	19x18	C. Naevius Balbus	81	"	" 2926	idem
93.	3,66	19x18	L. Papius	80	"	" 2977	idem
94.	3,85	21x18	Idem	80	"	" 2977	idem
95.	3,34	18x17	Ti. Claudius	80	"	" 3125	(tip apropiat) denar dintat

Nr. de ord.	Greut. în gr.	Diam în mm.	Numele magistratului	Anul i. e. n.	Ate-lier	Bibliografie	Obs.
96.	3,67	18x17	Idem	80	Roma	Grueber 3129	denar dîntat
97.	3,73	18x17	L. Proculus Filius	78	"	" 3147	
98.	3,80	18	M. Volteius	78	"	" 3158	
99.	3,80	18x17	Idem	78	"	" 3154	
100.	3,31	17	Idem	78	"	" 3154	
101.	3,65	18x17	Idem	7g	"	" 3154	
102.	3,35	16	L. Farsuleius Mensor	75	"	" 3306	
103.	3,17	18x15	Paullius Aemilius Lepidus	71	"	" 3373	
104.	3,78	19x18	Idem	71	"	" 3373	
105.	3,72	19x18	L. Scribonius Libo	71	"	" 3377	
106.	3,73	18x16	L. Rosci Fabati	70	"	" 3394	
107.	3,78	17x18	M. Plactorius Cestianus	67	"	" 3595	
108.	3,63	17	M. Nonius Sufenas	62	"	" 3820	
109.	3,93	17	C. Considii Noniani	62	"	" 3830	
110.	3,86	20x17	Q. Caepio Brutus	59	"	" 3861	
111.	3,66	16	Q. Pompeius Rufus	57	"	" 3885	
112.	3,08	17x18	L. Marcii Philippus	56	"	" 3890	
113.	3,75	16x19	Idem	56	"	" 3890	
114.	3,96	17	L. Marcii Philippus	56	"	" 3890	
115.	3,71	17	Idem	56	"	" 3890	
116.	2,60	17	Faustus Cornelius Sulla	54	"	" 3909	
117.	3,95	17x18	Man. Acilius Glabrio	50	"	" 3943	
118.	3,50	17x18	Idem	50	"	" 3943	
119.	3,72	15x19	C. Vibius Pansa	49	"	" 3973	
120.	3,86	16x17	C. Iulius Caesar	48	Est	" 31	
121.	3,73	17x18	Man. Cordius Fufus	45	Roma	" 4040	
122.	3,80	18x19	C. Iulius Caesar	45	Africa	" 21	
123.	3,64	18	T. Carisius	45	Roma	" 4056	
124.	3,78	15x17	Idem	45	"	" 4060	
125.	3,55	18	Idem	45	"	" 4073	
126.	3,43	18x19	Idem	45	"	" 4073	
127.	3,70	17	P. Accoleius Lariscolus	41	—	Babelon I. (Accoleia) (Acilla 4)	denar hibrid
128.	3,30	17x18	L. Mussidius T. F. Longus	38-37	Est	Grueber 141	denar hibrid
129.	3,88	17x18	P. Clodius	38	Roma	" 4290	
130.	3,91	19	Ti. Sempronius Gracchus	37	"	" 4314	
131.	3,76	18x20	M. Antonius	36	Est	" 147	
132.	3,76	20	Octavian Augustus	24-20	Roma	" 4388	variantă
133.	3,83	19x20	Octavian Augustus	16-15	Gallia	" 154	
134.	3,55	19x20	L. Aquillius Florus	14	Roma	" 4545	
135.	3,83	19x20	Octavian Augustus	14-12	Gallia	" 175	
136.	3,81	19	Idem	5-3	Gallia	" 221	

Deși câteva piese monetare s-au imprăștiat din tezaurul de la Coțești, monedele descrise ne permit totuși să facem unele observații de ordin numismatic și istoric.

Cele 136 monede aparțin la 87 magistrați monetari, iar potrivit datelor stabilite de Grueber, 96 piese provin din officinele Romei, 26 din atelierele monetare din Italia, 4 din provinciile estice ale imperiului (Peninsula Balcanică sau Asia Mică, nr. 85, 86, 120, 131), 3 din Gallia (nr. 133, 135, 136), 1 din Spania (nr. 88) și 1 din Africa (nr. 122). Cea mai veche monedă datează din 217-196 i.e.n., iar cea mai recentă din anii 5-3 i.e.n.

În afară de acestea, trebuie menționate altele 4 piese, găsite în același tezaur, dintre care una este probabil o contrafacere barbară (nr. 87), iar trei sînt monede hibride, adică îmbină două fețe de la două monede diferite (nr. 84, 127, 128). Fenomenul acesta era destul de frecvent în antichitate și asemenea piese se găsesc în multe tezaure descoperite pe teritoriul R.P.R.²⁾. Restul monedelor sînt cunoscute, în general, din publicațiile și cataloagele de specialitate.

Am menționat de la început că starea de conservare a monedelor este destul de bună, întrucît ele au putut fi identificate, fără o curățire prealabilă. Fac excepție doar trei monede (nr. 2, 15, 19), care sînt foarte tocite, iar altele două sînt rupte. Prima (nr. 12) a fost ruptă din vechime, iar a doua (nr. 90) de găsitori.

La cîntărirea lor s-a constatat că cele mai multe monede au greutatea normală, cu variațiuni între 3,9 gr și 3,5 gr, una singură avînd greutatea peste cea normală (nr. 76 = 4,12 gr), iar 27 sub greutate normală, între 3,4 gr și 2,6 gr. Între acestea din urmă se includ două monede hibride (nr. 84 = 3,32 gr și nr. 128 = 3,30 gr) și moneda care este probabil contrafacere barbară (nr. 87 = 3,03 gr). Diferența de greutate a monedelor se datorește unor erori de cîntărire din antichitate și nu unor perioade de decădere economică³⁾.

Ca și în celelalte tezaure găsite pe teritoriul patriei noastre, multe monede din tezaurul de la Conești au gravate pe ele niște incizii în formă de cerc, linii curbe, triunghiuri, spirale etc., denumite contra marcă, făcute cu scopul probabil de a verifica calitatea metalului din care erau confecționate⁴⁾.

Din descrierea monedelor se poate observa că ele au o continuitate aproape perfectă, începînd din anul 172 î.e.n. pînă la anul 45 î.e.n. După această dată se apar două monede hibride din jurul anilor 41-37 î.e.n. iar după un gol de 12 ani urmează alți cinci denari, dintre care patru de la Octavian Augustus și una de la L. Aquilius Florus, cu emisiuni între anii 24-3 î.e.n.

Cea mai mare frecvență a monedelor o constatăm în prima jumătate a sec. I î.e.n., cînd procentajul față de numărul total al pieselor este de 70,57%, ca să scadă brusc la 13,22%, între anii 50-3 î.e.n. Deci, numărul scade cu cît ne apropiem de ultima monedă, care indică perioada *post quem* de îngropare a lor, fenomen destul de obișnuit la multe tezaure din epoca republicană romană⁵⁾.

Se pune întrebarea: cum au ajuns aceste monede aici? În legătură cu aceasta, trebuie să se aibă în vedere că satul Conești se află la încrucișarea a două mari căi naturale: valea Siretului, care parcurge Moldova de la un capăt la altul și face legăturile cu gurile Dunării, și valea Trotușului, care taie Munții Carpați și face accesibilă trecerea din Moldova în Transilvania prin pasul Ghimeș Palanca⁶⁾. Teritoriul cuprins între aceste două riuri este un platou, pe care au locuit oamenii încă din prima epocă a fierului⁷⁾, iar mai tîrziu, în epoca dacică, a avut un rol important prin așezarea de la Poiana-Tecuci, care prin poziția ei dominantă, putea supraveghea drumurile comerciale de pe valea Trotușului și valea Siretului, pînă dincolo în Dobrogea spre Măcin și Isaccea⁸⁾. Triburile dacice aflate în calea drumurilor comerciale de pe văile Prutului, Birladului, Siretului și Trotușului, au putut face schimb de mărfuri mai întîi cu negustorii greci și apoi cu cei romani, care veneau din sudul Dunării și pătrundeau dincolo de granițele imperiului în vederea desfacerii produselor lor.

2) B. Mitrea, *Le trésor de Farcașele*, în *Dacia IX-X*, 1941-44, p. 380 și urm.; M. Macrea și I. Berciu, *Două tezaure de monede romane*, în *Apulum I*, 1939-42, p. 187.

3) B. Mitrea, *Monede din timpul Republicii romane*, în *Materiale arheologice*, p. 580.

4) *Ibid.*, p. 581 și M. Macrea și I. Berciu, *op. cit.*, p. 189.

5) M. Macrea și D. Protase, *Tezaurul de monede imperiale romane de la Geomal*, în *Studii și cercetări științifice*, Cluj, V, 3-4, 1954, p. 537.

6) V. Pirvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman din Moldova de Jos*, în *Anal. Acad. Rom.*, tom. XXXVI, p. 27; Radu et Ecaterina Vulpe, *La station préhistorique de Percbiu, près de Huruiești*, în *Dacia III-IV*, 1927-32, p. 165; I. Macrea, *Contribuții la un repertoriu numismatic al Daciei*, în *Analele Institutului de Studii Clasice*, I, 1928-1932, pp. 131-132, Cluj; Radu Vulpe, *Piroboridava*, în *Viața românească*, XXII, 9-10, p. 309, București, 1930; D. Tudor, *Tezaurul de denari imperiali romani de la Muntenoști*, în *Studii și cercetări științifice*, V, 3-4, p. 386, Iași, 1954.

7) În apropierea tezaurului de la Conești au fost descoperite în toamna anului 1955 trei așezări hallstattiene: la Conești în punctele „La Cimitir” și „La Nucii” și la Bălțața pe „Dealul Bălțaței”.

8) V. Pirvan, *Castrul de la Poiana*, p. 94.

Deci, moneda romană în această perioadă, fiind atrasă de producția locală geto-dacică, a pătruns din sud în Moldova, contribuind la adâncirea procesului de diferențiere socială dintre aristocrația tribală și comunitatea obștească⁹⁾. În sprijinul acestei ipoteze se poate invoca și faptul că tezaurul s-a găsit într-o așezare dacică. În acest caz numai un localnic deținător al unei sume atât de importantă: putea în vremuri de nesiguranță să-și ascundă tezaurul monetar în apropierea locuinței lui.

O altă observație care se desprinde din cercetarea tezaurului este aceea a numărului mic de monede în perioada de după anul 43 î.e.n., când, prin uciderea lui Burebista, statul acestuia s-a împărțit mai întâi în patru și apoi în cinci părți. S-au produs acum importante frământări interne, regii, dușii și căpeteniile dacice luptându-se între ei¹¹⁾. La acestea se adaugă și pericolul roman, care se accentuează, contribuind la nesiguranța generală care era caracteristică vremii. Toate acestea au oprit pentru un timp dezvoltarea în continuare a schimbului de mărfuri între elementele locale și negustorii romani.

În afară de aceasta, geto-dacii, împreună cu sarmații, făceau dese incursiuni de pradă în sudul Dunării, fapt care a dus la un șir de lupte între aceștia și romani în anii 29/28 î.e.n.¹¹⁾, 19 î.e.n. și 4 și 6-7 e.n. În fața acestei situații, Augustus a fost nevoit să creeze un comandament nou al Moesiei pentru a păzi Dunărea la vărsarea ei, iar regatul clientelar al odrizilor a primit sarcina de a păzi țărmul înalt împotriva geto-sarmaților. O dată cu izbucnirea marii răscoale illyro-pannonice, geto-dacii au atacat cetatea Aegysus (Tulcea), iar în anul 15 e.n., ei au ocupat pentru puțin timp cetatea Troesmis, punct strategic, de unde puteau supraveghea trecerea în Moldova sudică și cimpia munteană¹²⁾. Pe la jumătatea secolului I e.n., prin expediția lui Ti. Silvanus Aelianus în regiunile Dacici, se face strămutarea în dreapta Dunării a mai mult de 100.000 de transdanubieni, cu femei și copii, cu regi și șefii lor de trib, strămutare care, avea drept scop, dezvoltarea provinciei Moesia, precum și întărirea spațiului de siguranță de la Dunărea de Jos¹³⁾. De asemenea, prin războiul pe care acesta l-a dus cu sarmații în anul 62, când a reușit să-i înfrângă, cuceririle romane nu s-au extins până în sudul Moldovei și Basarabiei, așa cum s-a afirmat de către unii¹⁴⁾, ci, lupta s-a dat pe malul Dunării, unde, din altfel dușmanii s-au închinat steagurilor romane¹⁵⁾, reușindu-se să se pacifice vremelnic ținuturile învecinate imperiului roman. Puțină vreme după aceasta, în anul 67-68 e.n. roxolanii au măcelărit două cohorte romane, iar în primele luni ale anului 69 guvernatorul M. Aponius Saturninus a avut de respins o nouă invazi: a călăreților stepei¹⁶⁾.

În concluzie, nesiguranța provocată prin năvălirea din stepă a sarmaților, prin luptele neînctate ale populației dacice împotriva imperiului roman din ce în ce mai agresiv, precum și prin frământările interne ale societății geto-dacice ca rezultat al contradicțiilor dintre avuți și populația sărăcită, toate acestea sînt condiții care ar fi putut determina și tezaurizarea de la Conțești.

9) V. Canarache, *Atelierele monetare din antichitate și rolul lor*, în «Studii și referate privind istoria României», partea I, p. 184.

10) G. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, în «SCIV», IV, 1-2, 1955, p. 55.

11) C. Daicoviciu, *La Transilvania nella antichità*, p. 46.

12) V. Pirvan, *Getica*, p. 96 și urm.

13) D. M. Pippidi, *Tiberius Plautius Aelianus și frontiera Dunării de Jos*, în «SCIV», IV, 3-4, 1955, p. 365 și urm.

14) P. Nicorescu, *Ephemeris Dacoromana*, II, 1924, p. 379 și 413; Radu Vulpe, *Piroboridava*, în «Viața românească», XXIII, 6, 1931; Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Un tezaur de denari romani găsit la Piroboridava*, vol. *În memoria lui V. Pirvan*, p. 126.

15) D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 371.

16) *Ibid.*, p. 374.

C. DOBROGEANU-GHEREA DESPRE SCRITORII REALIȘTI RUȘI

DE

MARIA PLATON

Cine cercetează studiile lui C. Dobrogeanu-Gherea, îl află pe întemeietorul criticii literare științifice românești, convingător și actual, mai în toate problemele de bază ale artei, pe care le-a dezbătut cu pricepere și pasiune. Primul în evoluția esteticii noastre materialiste, Gherea a fixat relația dintre artă și societate, a afirmat principiul tendențiozității literaturii, a subliniat teza unității dintre etic și estetic, a caracterizat realismul ca metodă adevărată a literaturii și a aplicat normele criticii științifice în cuprinzătoare analize literare închinată celor mai de seamă scriitori români și străini.

Opiniile-i judicioase despre clasicii literaturii ruse ne-au reținut în mod deosebit atenția. Valabilitatea și actualitatea acestora reclamă studierea și comunicarea lor.

Cunoașterea perfectă a limbii ruse ca și întreaga formație intelectuală l-au apropiat pe C. Dobrogeanu-Gherea, de foarte timpuriu, de realiștii ruși, ale căror opere le-a citit cu pasiune, descifrând în ele sensul profund al artei autentice.

Cînd și-a încheiat concepția estetică, a revenit adesea la literatura rusă, ai cărei reprezentanți îi susțineau și verificau, prin scrisul lor, adevărul convingerii că arta este oglinda fidelă a vieții, o armă de luptă și de educație, pusă în slujba oamenilor în eforturile lor spre bine, adevăr, frumos.

La Iași, unde își inaugurează activitatea de cel dintîi critic științific al nostru, exista o preocupare permanentă pentru literatura realistă rusă. În paginile Contemporanului, traduceri, recenzii și articolele entuziaste ale lui Ion și Sofia Nădejde, C. Mille, Raicu Ionescu-Rion, popularizau arta scriitorilor ruși, căutînd s-o impună publicului român. În coloanele acestei reviste, își va publica și Gherea majoritatea considerațiilor sale. Unele dintre acestea au luat forma studiilor ample, altele s-au redus la simple mențiuni. Oricît de bogate sau de restrînse ar fi, ele ne sînt deosebit de prețioase, ca unele care îi caracterizează cu o consecvență nedesmințită pasiunea pentru literatura rusă pe care a cunoscut-o cu nimeni altul la vremea lui. Aceleași considerații ne permit să ilustrăm cum crecătătorul, pornind și de la analiza operelor clasice ruse, s-a ridicat, în continua-i tendință spre generalizare, la principii estetice, pe temelia cărora și-a înălțat munca sa de teoretician și critic al literaturii.

Credința fermă în valorile vieții, pe care le dorea prelungite în ecourile artei, l-a făcut pe Gherea să-și îndrepte cercetările mai cu seamă spre romanul rus și spre creatorii lui: Tolstoi, Turghenev, Dostoievski. Acestei „treimi impunătoare“, i-a închinat gânduri dintre cele mai frumoase.

Ceea ce îi leagă pe acești trei titani, ceea ce îi impune opiniei publice mondiale, este realismul creației lor. Meritul lui Gherea este de a fi intuit și subliniat, printre cei dintîi, factura realistă a literaturii ruse.

Sînt cunoscute teoretizările sale cu privire la arta realistă, teoretizări care dovedesc o profundă și subtilă gândire estetică. Acceptînd pentru realism termenul de naturalism, termen care se bucura de o largă circulație în literatura vremii, mai ales în aceea a Contemporanului, Gherea a respins literatura care se transformă într-o copie a realității. Unicul material al literaturii este viața, dar aceasta nu o copiază, pentru că literatura nu este o placă fotografică indiferentă. Scriitorul este un critic al realității, el îi selectează materialul, reține

esențialul și-l interpretează artistic. Pornind de la viață, scriitorii realiști devin autentici creatori de viață. Așa au fost Eminescu, Caragiale, Coșbuc, cărora le-a închinat cuprinzătoare și entuziaste studii, așa au fost și strălucii reprezentanți ai realismului rus Tolstoi, Turghenev, Dostoievski.

Operei lui Lew Tolstoi, Gherea nu i-a consacrat nici un articol amplu, în care să-i fi definit trăsăturile caracteristice. În schimb, în mai toate studiile sale, numele acestui „genial artist“ este mereu pomenit. Tolstoi i-a oferit un exemplu strălucit de artist cetățean, opera lui i-a înlesnit aplicarea tezei pesimismului în literatura rusă, i-a demonstrat prezența țăranului în artă și, înainte de toate, i s-a impus ca un model de creație realistă. În romanul lui Tolstoi, criticul a aflat însușiri pe care le-a prețuit întotdeauna: veridicitate și mare cantitate de viață.

Mulțimea faptelor și a situațiilor, a detaliilor prezente în opera scriitorului par de prisos unor cititori grăbiți și superficiali. Opera lui Tolstoi este într-adevăr densă, afirmă Gherea, dar nu și opacă, pentru că toate faptele, toate detaliile neînsemnate duc la „același scop suprem – crearea vieții“. „Și când vă gândiți, continuă el, la acele sute de persoane pe care le-a minuit artistul și cu care ați făcut cunoștință, când vă gândiți la atâtea situații felurite, la atâtea mii de lucruri, fiecare cu forma și relieful lui, când vă gândiți la atita viață imensă pe care artistul a trezit-o înaintea voastră, atunci vă pătrundeți, înaintea marelui artist creator, de acea evlavie pe care trebuie s-o aibă drept credinciosul înaintea zeului său, înaintea creatorului lumii!). Sînt rinduri emoționante, pornite dintr-o admirație fără reticente și dintr-o mare putere de înțelegere.

Plecînd de la realismul creației tolstoiene, Gherea a stăruit asupra semnificației sociale a literaturii ruse. În scrisul lui Tolstoi, Turghenev, Dostoievski, Pușkin, Lermontov și Taras Șevrenko, el a deosebit o „năzuință neînfrîntă către un ideal social mai înalt“. În genialitatea scriitorilor ruși, a aflat o tendință spre înălțare nu numai artistică, dar și cetățenească, care acordă artei lor o semnificație deosebită. Tolstoi ca mare artist și cetățean a „dus război contra claselor neproducătoare ale societății“, Turghenev a servit, prin opera sa, cauzăi emancipării țăranilor iobagi, Dostoievski a pledat fierbinte pentru „umiliții și obidiții“ vieții, Pușkin, Lermontov și Taras Șevrenko s-au ridicat împotriva întinericului și a despotismului, care învăluia „colosala împărăție rusească“. Este un aspect important al literaturii clasice ruse asupra căruia n-a stăruit nimeni dintre cei care au scris, la sfîrșitul veacului trecut, despre ea. A făcut-o doar Gherea, care, călăuzit de principii noi, științifice, în judicarea operei de artă, a ținut să ne comunice această însușire prețioasă ce acordă traînicie unei literaturi.

Două din operele lui Tolstoi i-au reținut atenția: *Sonata Kreutzer* și *Puterea întinericului*. Prima i-a înlesnit să pună problema pesimismului în literatura rusă, cea de-a doua este citată ca „cea mai genială operă rustică din cîte există“, dar și „cea mai pasimistă“. Această afirmație ne obligă să luăm în discuție o problemă interesantă, pusă în studiile sale, aceea a pesimismului în literatură și viață.

Cercetînd izvoarele pesimismului modern, Gherea le-a aflat în „organizarea socială burgheză“, care, cu contradicțiile ei, îl fac pe omul cult să-și piardă încrederea în posibilitățile de afirmare a vieții. Teza este susținută cu exemple din literatura română, din cea franceză și rusă.

Cauzele pesimismului rus sînt aceleași. Spre deosebire de Europa occidentală, Rusia „sufără nu numai de toate anomaliiile capitalismului modern, ci în plus și de toate rămășițele absurde ale unei organizații inferioare, semifeudale, țaristo-asiatice“²⁾.

Un „caz al pesimismului rusec“ a fost zugrăvit de Tolstoi în *Sonata Kreutzer*. Misticismul și pesimismul lui Pozdņîșev, eroul cărții, au rămas de neînțeles pentru mulți critici apuseni. Cercetătorul nostru apreciază însă măiestria de care a dat dovadă autorul romanului în dezvăluirea cauzelor sociale reale, care au făcut din erou un mistic și un pesimist.

G. Ibrăileanu, în studiile sale despre clasicii ruși, aflase în Turghenev pe reprezentantul romanului rus pesimist. Gherea îl află în Tolstoi.

Pornind de la analiza citorva lucrări, amîndoi s-au ridicat la concluzia generală a pesimismului creației celor doi mari romancieri. Gherea este mai prudent în afirmații, totuși el nu și-a îndreptat studiul și spre alte opere ale lui Tolstoi, în care ar fi aflat o nouă latură a viziunii scriitorului. De pe poziția de pe care a gândit și a scris, cercetătorul nu a putut accepta totuși pesimismul. Studiul închinat acestei probleme se încheie cu un elogiu al optimismului triumfător în viață și literatură.

1) C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiștii proletari culti*, «Studii critice», vol. I, Buc., 1956, p. 285.

2) Idem, *Cauza pesimismului în literatură și viață*, loc. cit., p. 152.

Printre cei „plini de mari speranțe și de absolută încredere în viitor“, care au luptat pentru „nîmicirea ticăloșilor, minciunilor sociale, apăsărilor, suferințelor, durerilor, mizeriilor de tot felul ale societății“, au stat, cum ne-o spune în altă parte criticul, în primele rînduri, și scriitorii ruși.

În numeroasele analogii, pe care obișnuia să le facă între fenomenul literar românesc și cel străin, criticul a recurs adesea și la numele lui Turghenev. Nuvelele și poemele lui în proză erau cunoscute publicului român de la sfîrșitul veacului trecut. Romanele rămăseseră însă, în majoritatea lor, inaccesibile. Cînd în 1883, apare, în paginile cotidianului socialist «Drepturile omului», romanul lui Turghenev *Pămîni vîngin*, sub titlul *Lumea nouă*, Gherea scrie o notiță bibliografică închinată autorului. Notița a fost reprodusă apoi ca prefață la roman, tot ea a apărut, sub forma unui articol, în «Contemporanul», în anul 1886 și a intrat și între studiile critice sub titlul *Generația nouă de Turghenev*.

Articolul interesează nu atît prin analiza făcută romanului, cît mai ales prin încercarea de a desprinde semnificația generală a creației turgheneviene. Două sînt, arată Gherea, însușirile esențiale ale operei scriitorului: umanismul și realismul ei.

„Turghenev n-a fost numai un mare scriitor, el a fost înainte de toate om, dar un om impresionabil la culme, care simțea, ghicea și suferea de toate cele ce se petreceau în jurul său, un om cu inimă bună, iubitoare, veșnic atrasă către tot ce e frumos, bine și moral“¹⁾.

Această „fire“ a scriitorului și-a pus pecetea pe întreaga sa operă. Impresionantă este stăruința romancierului de a se apleca, în caracterizările realiste făcute personajelor operei sale, asupra a tot ce este uman în ele. Sentimentele acestora, atitudinile lor sînt profund omenești. Dragostea, care ocupă un spațiu larg în descrierile lui Turghenev, trebuie văzută, afirmă criticul, mai cu seamă sub aspectul ei „ideal, moral“, ca un „simțămînt prin care omul se deosebște de celelalte specii zoologice“. Prin sublinierea acestui aspect, Gherea a definit limpede personalitatea creatoare a clasicului rus, întîlnindu-se în afirmațiile sale cu Ibrăileanu și Raicu Ionescu-Rion, ca și cu marii democrați revoluționari ruși, care, cu toții, au apreciat această însușire dominantă a creației turgheneviene.

Cea de-a doua trăsătură caracteristică a operei scriitorului – realismul – este determinată de alegerea atentă a subiectelor „adevărate și reale“ și de meșteșugul de a realiza pregnante profiluri omenești.

Realismul lui Turghenev este un realism în „sensul bun și adevărat al cuvîntului“, opus naturalismului francez care, în acea epocă, își spunea tot realism. Pentru un asemenea „realism scribos“, Gherea a avut un total dispreț, ca unul care „preface literatura în cabinete secrete de panorame nomade, în care intri, plătind peste biletul de intrare, un adaos de 25 de bani“²⁾.

În asemenea „caricaturism“, Turghenev, cu sensibilitatea-i recunoscută și cu gustul lui estetic sigur, n-a căzut niciodată.

Neîntrecut a rămas Turghenev și în arta de a crea tipuri. Personajele operelor sale sînt admirate nu pentru că sînt „ființe ideale“, ci „tipuri vii, ba încă atît de viețuitoare că-ți pare că trăiești cu ele și o dată romanul sfîrșit nu-ți dispare în veci din minte“³⁾.

Criticul n-a stăruit asupra marelui varietăți tipologice în creația lui Turghenev, cum a făcut-o, de pildă, Ibrăileanu. Ne-a vorbit doar despre cîteva din eroinele lui, acele femei luptătoare, cetățene, caracterizate cu „gingășie și respect“ de scriitor. Despre măiestria romancierului de a defini individualitățile personajelor, de a observa și transcrie nuanțele lor de sentiment nu ne-a spus nimic.

Realismul lui Turghenev, conchide Gherea, este un „realism rațional“. Formula ni se pare numai în parte valabilă. Scriitorul s-a dovedit a fi, este drept, în zugrăvirea faptelor și a personajelor un spirit lucid și ascuțit, în stilul său a fost dominat de rațiunea clasicilor, dar tot el a învăluit fapte și oameni într-o pătrunzătoare atmosferă de lirism, de poezie. Alături de elementul epic, în romanul lui Turghenev, dominant este elementul liric, care nu scade, dimpotrivă, adaugă mult artei lui. Acest aspect, atît de caracteristic operei scriitorului, a fost ignorat de cercetătorul nostru.

Cel de-al treilea „scriitor genial“ rus spre care se îndreaptă cercetarea și admirația lui Gherea este Dostoievski.

1) C. Dobrogeanu-Gherea, *Generația nouă de Turghenev*, «Studii critice», vol. II, Buc., 1956, p. 335.

4) *Ibidem*, p. 336.

5) *Ibidem*, p. 338.

Ceea ce-l reține în lectura operci acestuia este larga ei bază altruistă, dragostea nemărginită pentru dezmoștoniții vieții.

Deportat în Siberia pentru convingerile sale democratice, Dostoievski a viețuit 7 ani alături de 250 de ocași. „Observator genial“, el a studiat sufletele acestor degradați prin viciu și mizerie și le-a înfățișat cu artă în opera sa. Meritul scriitorului, de a fi aflat în „sufletul ființelor celor mai deklasate și totodată celor mai nefericite, trăsături ale celor mai nobile calități omenești“, este cu stăruință subliniat⁶⁾.

Pentru Gherea, Dostoievski este „singurul“ scriitor care și-a urmărit eroii în tot ceea ce au ei mai bun, descoperindu-ne aureola de umanitate care înconjoară existența lor umilă. M. Gorki s-a impus, cum știm, prin aceeași însușire a opereii sale. Criticul Contemporanului nu ne-a amintit însă nimic despre umani-mul zguduitor al marelui său contemporan.

Pentru a ne convinge de adevărul afirmațiilor sale, Gherea întreprinde o analiză succintă, dar atentă, a romanelor *Crimă și pedeapsă* și *Umiliții și obidiții*. Cu toată admirația pentru Dostoievski, nu i-a putut ierta misticismul împins „pînă la nebunie“, elogiul suferinței pe care acesta l-a făcut în toată viața și opera sa. Nu i-a putut ierta, îndosebi, atitudinea de frondă împotriva socialiştilor ruși, care luptau pentru o altă fericire a poporului decît cea aflată în suferință. Această limită a concepției și artei lui Dostoievski, sesizată cu justețe, nu-l împiedică pe critic să afirme, în finalul considerațiilor sale, că scriitorul rămîne un „mare poet realist al asupriților și umiliților“ și unul din „cei mai mari critici ai organizațiilor sociale contemporane“.

Opiniile valabile, formulate în articolul amintit, au rămas pînă astăzi un ghid prețios în cercetarea științifică a opereii lui Dostoievski.

În studiile critice ale lui Dobrogeanu-Gherea, alături de acești trei mari clădici ale căror nume zăvesc cu stăruință, mai sînt citați și reprezentanții unei alte generații de prozatori: Gleb Uspenski, care s-a impus prin ținuta realistă a schițelor sale, Cehov, „cel mai talentat dintre scriitorii tinerei generații“, Garșin și bunul său prieten Vl. Korolenko. Dacă ar fi avut răgazul să stăruie și asupra opereii acestor scriitori, care au continuat marea tradiție a literaturii realiste ruse, criticul ne-ar fi comunicat, cu siguranță, păreri din care am fi reținut multe elemente valabile.

Oponind artei apolitice conceptul unei arte realiste și militante, Gherea a cercetat și poezia rusă, mai cu seamă pe aceea pusă în slujba unor înalte idealuri sociale.

În fruntea poezilor luptători îl așază pe Pușkin. Pentru cercetătorul nostru, poetul n-a fost numai un mare artist, ci și un mare cetățean. „Cel mai mare poet pe care l-a produs Rusia nu numai în epoca aceasta, dar în toate epocile, e Pușkin. Dar Pușkin nu e numai poet genial, rușii cu mare dreptate îl numesc un mare cetățean“⁷⁾.

Poetul este apreciat pentru contribuția lui la dezvoltarea limbii și literaturii ruse, dar și pentru atitudinea-i net potrivnică organizației politico-sociale a țării sale.

Același însușire caracterizează și poezia lui Lermontov, care a cucerit pe cititori prin talentul și prin tendințele care respiră în toate creațiunile sale.

În articolul *Ceva despre clasicism și romantism*, Lermontov este din nou pomenit pentru poema sa romantică *Demonul*, „cea mai frumoasă poemă scrisă în limba rusească“. Acest fapt ne demonstrează că Gherea n-a judecat în chip îngust opera de artă, limitîndu-i frumusețile și valabilitatea numai la aspectele care slujeau crezul său social și artistic. Stăruind asupra elementului social, bogat în poezia rusă, el n-a refuzat elementul subiectiv, liric, pe care l-a descoperit și subliniat în opera poetului Caucazului.

Unul dintre cele mai frumoase studii l-a închinat Gherea lui Taras Șevcenko. În literatura noastră, el este cel dintîi care a scris despre poetul Ucrainei, făcîndu-l cunoscut la noi.

Analizînd cîteva din cele mai realizate poezii *Haidamacii*, *Caterina*, *Sluga*, *Caucaz*, *Maria*, autorul studiului caută să deosebească timbrul specific al artei lui Șevcenko. Ceea ce o caracterizează, în primul rînd, este unitatea organică dintre conținut și formă. În poezia sa, Taras Șevcenko „a reinviat, scrie Gherea, trecutul Ucrainei cu toată gloria și grozăveniile lui și prezentul ei mizerabil... În nici un poet mare nu e concentrată atîta gingășie și ne-strămutată iubire pentru popor și atîta durere pentru suferințele lui“⁸⁾. Materialul acesta de fapte și idei l-a îmbrăcat într-o „formă splendidă“, l-a exprimat într-o „limbă populară curată“. Lirismul vibrant al poeziei sale, caracterul ei profund popular i-au asigurat durabilitate: dincolo de veacuri.

6) C. Dobrogeanu-Gherea, *Dostoievski*, «Studii critice», vol. II, Buc., 1956, p. 338.

7) C. Dobrogeanu-Gherea, *Artiștii cetățeni*, «Studii critice», vol. I, Buc., 1956, p. 308.

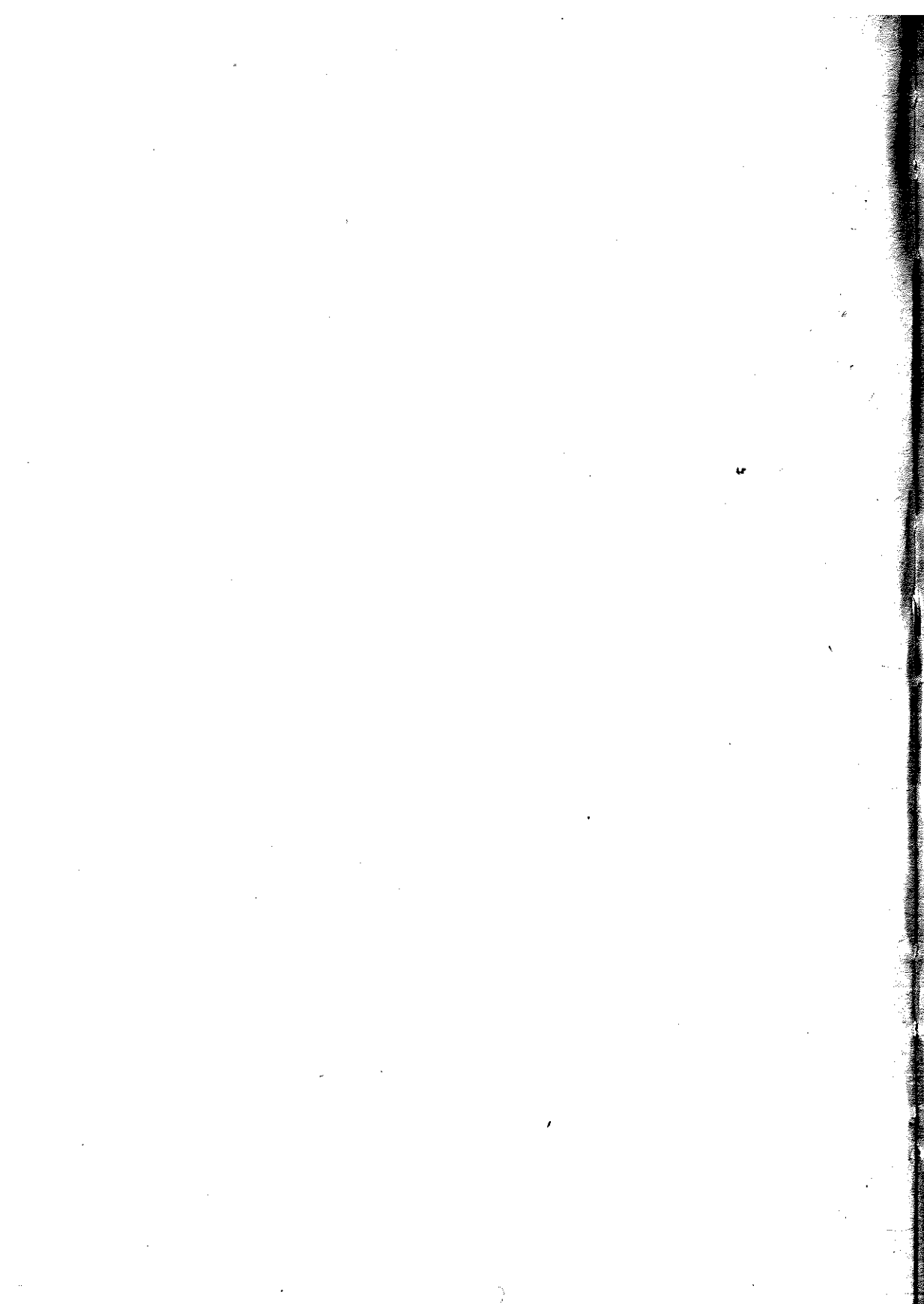
8) C. Dobrogeanu-Gherea, *Taras Șevcenko*, «Studii critice», vol. II, Buc., 1956, p. 345.

Taras Șevcenko mai este pentru Gherea și un mare „artist cetățean”. Alături de Pușkin și Lermontov, el s-a făcut interpretul aspirațiilor și suferințelor „tuturor popoarelor care gem sub cilciul greu al țarilor moscoviți” și a militat, până la capătul vieții, pentru triumful dreptății. De aceea astăzi, conchide criticul Contemporanului, în fața mormintului lui „Taras cel drept” se descoperă poporul rus, care recunoaște în el pe cel ce i-a cîntat cu „nestrămutată iubire” bucuriile și i-a plîns suferințele.

În tot ce a scris Gherea despre literatura rusă, aflăm, chiar la cea mai sumară parcurgere, multe idei valabile, enunțate după o cercetare atentă și o înțelegere a gândurilor și sentimentelor oglindite în paginile ei.

În formularea principiilor sale, el a adăugat la tradiția patriotică și democratică a criticii noastre, experiența luminoasă a democrațiilor revoluționari ruși și unele din marile idealuri inovatoare ale clasei muncitoare. În lumina acestor principii, ca teoretician și sprijinitor al artei realiste și militante, Gherea a distins și în literatura marelui popor vecin capacitatea ei de a reflecta profund și veridic realitatea, zguduitorul ei umanism, originalitatea și semnificația ei socială.

Socotindu-i un criteriu de apreciere și un model de urmat, Gherea a ținut ca scriitorii ruși să fie traduși și cunoscuți la noi. În ciclul de articole consacrate problemei traducerilor, el cere să se talmăcească „pentru dezvoltarea noastră literară” scrierile lui Tolstoi, Turghenev, Dostoievski, Cehov, Korolenko. Apelul n-a rămas fără răspuns. În ultimele decenii ale veacului trecut, literatura clasică rusă a intrat în conștiința publicului român. Meritul lui Gherea este de a fi dat, și în această direcție, o orientare valabilă cititorilor și scriitorilor noștri. Pe cei dinții i-a ajutat să înțeleagă și să prețuiască pagini de mare artă, pe ceilalți i-a îndemnat să se aplece asupra omului și a vieții, așa cum au știut s-o facă, atât de strălucit, reprezentanții artei realiste ruse.

K. I. GRIGOROV - *Istoria na ikonomiceskite ucenia (Istoria științei economice)*, Sofia 1956.

Cartea profesorului K. I. Grigorov, *Istoria științei economice*, formată din 8 părți și 27 de capitole, analizează de pe pozițiile marxism-leninismului principalele concepții economice care au apărut în decursul istoriei societății omenești.

Întreaga lucrare este pătrunsă de spirit partinic, îi este străin obiectivismul. Autorul izbuteste să scoată în evidență condițiile economice, sociale, politice și ideologice, în care au apărut diferitele școli și curente de gândire economică, care este contribuția diferiților gânditori la tezaurul gândirii economice, care sînt lipsurile lor izvorite din poziția de clasă și din epoca în care au trăit.

În elaborarea acestei lucrări, autorul, dînd dovadă de erudiție, subliniază în mod just, că istoria gândirii economice și istoria economiei politice nu pot fi confundate, că economia politică reprezintă nucleul istoriei gândirii economice și că a apărut ca știință în cadrul orînduirii capitaliste.

Prima parte a lucrării tratează gândirea economică din formațiunile precapitaliste. Autorul scoate în evidență principalele idei economice ale celor mai de seamă reprezentanți ai gândirii economice din sclavagism și feudalism, caracterul de clasă al acestor idei și influența lor în dezvoltarea gândirii economice din epocile următoare. În această parte a lucrării, profesorul Grigorov arată în mod just că în formațiunile precapitaliste nu poate fi vorba de o știință economică separată că ideile economice geniale din aceste orînduiri sociale arată numai drumul spre o știință economică.

Considerăm însă ca o lipsă a acestei părți din lucrare, faptul că autorul nu acordă atenția necesară gândirii economice din țările Orientului. Dacă ar fi analizat și gândirea economică din Orient, autorul ar fi prezentat un tablou mai complet al gândirii economice din formațiunile precapitaliste.

În partea a II-a a lucrării, autorul analizează apariția și dezvoltarea economiei politice burgheze. În primul capitol profesorul Grigorov prezintă preistoria economiei politice burgheze. Pornind de la prezentarea condițiilor social-economice în care a apărut gândirea economică mercantilizată, autorul precizează în mod just că mercantilismul nu este numai o politică economică dusă de diferite state, ci și o doctrină economică, prima încercare de analiză a modului de producție capitalist. Scoțind în evidență metoda descriptivă folosită de reprezentanții gândirii economice mercantilizate în abordarea fenomenelor economice, autorul arată că mercantiliștii confundau bogăția cu banii, căutau izvorul profitului în sfera circulației și că meritul lor constă în faptul că au înălțurat metoda scolastică de cercetare a fenomenelor economice și sînt primii care au încercat să analizeze din punct de vedere teoretic modul de producție capitalist.

Autorul nu se limitează însă numai la tratarea mercantilismului din Europa apuseană, ci face o analiză amplă și a mercantilismului rus scoțind în evidență originalitatea acestuia. În capitolele IV și V se analizează descompunerea mercantilismului și începutul economiei politice ca știință. Profesorul Grigorov prezintă de pe pozițiile marxism-leninismului concepția economică a primilor clasici ai economiei politice burgheze. (W. Petty și Boisguillebert). Scoțind în evidență contribuția acestora în formarea economiei politice ca știință, autorul precizează în mod just că W. Petty este primul economist burghez care folosește metoda abstracțizării în cercetarea fenomenelor economice și primul care mută cercetarea din sfera circulației în sfera producției. După ce arată că la W. Petty găsim începutul teoriei valorii muncă,

salariului, rentei, prețului pământului etc., profesorul Grigorov reușește să evidențieze meritele lui W. Petty în analiza acestor categorii economice, reliefind lipsurile acestuia izvorite din poziția sa de clasă și din epoca în care a trăit.

Un loc important în lucrare îl ocupă analiza concepțiilor economice ale gândirii fiziocrate și a reprezentanților săi cei mai de seamă Fr. Quesnay și J. Turgot. După ce prezintă situația economică, socială, politică și ideologică din Franța în sec. XVIII, profesorul Grigorov arată că fiziocrații au mutat și mai mult cercetarea din sfera circulației în sfera producției și au ridicat pe o treaptă mai înaltă decât predecesorii metoda abstractizării. Prin concepția lor cu privire la legile naturale, schimbul de echivalente, produsul net, reproducția capitalului social etc., fiziocrații au dat o lovitură nimicitoare teoriei și politicii mercantiliste care se baza pe fetișizarea banilor, fapt care a constituit un pas important în formarea economiei politice ca știință.

Autorul scoate în evidență marea contribuție științifică a lui Fr. Quesnay la analiza reproducției capitalului social total prin „Tabloul economic”. Obiectul analizei „Tabloului economic” îl constituie nu circulația mărfurilor pur și simplu ci a mărfurilor în care este inclusă plusvaloarea – scopul acestei circulații este realizarea plusvalorii și crearea condițiilor pentru reproducerea ei. Faptul că Quesnay a folosit pentru întocmirea „Tabloului economic” formula circuitului capital marfă, constituie o dovadă că el consideră circulația banilor ca derivând din circulația mărfii.

În lucrare este subliniat cu claritate conținutul burghez al concepției fiziocrate, care se ascunde într-un înveliș feudal și se arată caracterul contradictoriu al sistemului fiziocrat care se baza pe o serie de dogme, care nu au putut rezista încercărilor vremii, ca de exemplu aceea potrivit căreia numai în agricultură s-ar crea „produs net”.

Pentru aportul lor la crearea economiei politice ca știință Marx i-a numit pe fiziocrați alături de W. Petty, părinții economiei politice.

Profesorul Grigorov acordă o atenție deosebită analizei concepției economice a celor mai de seamă reprezentanți ai economiei politice clasice burghize din Anglia, Adam Smith (1723-1790) și David Ricardo (1772-1823) în cea de-a treia parte a lucrării.

După ce analizează situația social-economică, politică și ideologică din Anglia din primele opt decenii ale secolului al XVIII-lea, autorul precizează că Adam Smith este economistul reprezentativ al perioadei manufacturiere a capitalismului, cel mai de seamă purtător de cuvânt al burgheziei industriale de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Arătând rolul pe care l-a avut opera economică a lui Adam Smith în delimitarea obiectului economiei politice și contribuția sa la analiza științifică a modului de producție capitalist se spune în mod just că Adam Smith este creatorul economiei politice burghize în forma ei dezvoltată. Scoțind în evidență contribuția lui Adam Smith la analiza științifică a modului de producție capitalist autorul precizează că Smith are meritul de a fi încercat să descopere legile obiective ale dezvoltării economiei capitaliste, de a fi elaborat unele teze științifice și de a fi făcut progrese însemnate față de predecesorii și contemporanii săi în analiza categoriilor economice. Astfel, el a dezvoltat mai departe teoria valorii muncă, a examinat procesul apariției banilor ca un proces obiectiv, a arătat că salariul este singurul venit muncit în societatea capitalistă, că profitul și renta reprezintă scăzăminte din valoarea creată de muncitor și însușite fără echivalent de proprietarul mijloacelor de producție, a prezentat în mod just structura de clasă a societății capitaliste și în legătură cu aceasta a sistematizat veniturile diferitelor pături ale populației din societatea capitalistă.

Autorul scoate însă în relief și slăbiciunile, lipsurile gândirii economice a lui Adam Smith, determinate de epoca în care a trăit și de poziția sa de clasă. În acest sens autorul arată că datorită folosirii unei duble metode în analiza fenomenelor economice și abordării neistorice a acestora, Smith nu a acordat atenția cuvenită contradicțiilor economiei capitaliste și din această cauză nu a întrevăzut perspectivele reale ale capitalismului. Aceste lipsuri ale lui Adam Smith vor deschide larg porțile economiei politice vulgare, care le va folosi în scopuri apologetice.

Analizând concepția economică a lui David Ricardo autorul arată că acesta este economistul burghez reprezentativ al perioadei revoluției industriale din Anglia. El a apărut interesele de clasă ale burgheziei industriale engleze în dezvoltare, opera lui economică fiind folosită de burghezie ca principal argument științific în lupta ei pentru o politică liber-schimbistă.

În lucrare autorul precizează meritele lui David Ricardo în analiza pe care o face modului de producție capitalist, că el a îmbogățit știința economică cu numeroase teze valoroase și se scot în evidență lipsurile din opera sa economică.

Astfel el a dezvoltat teoria valorii muncă și a apărut în mod consecvent principiul determinării valorii mărfurilor prin muncă, a pornit la analiza banilor de la teoria valorii și a determinat inițial valoarea metalelor prețioase prin timpul de muncă cheltuit pentru producerea lor, a luat în considerare la analiza produsului social total antagonismul dintre clasele sociale, a recunoscut că izvorul profitului este munca muncitorilor, a explicat renta diferențială pe baza legii valorii, a fost preocupat pentru dezvoltarea forțelor de producție și în legătură cu aceasta a luptat împotriva proprietarilor funciari, a susținut politica liber-schimbistă care convenea intereselor burgheziei industriale din Anglia.

Paralel cu scoaterea în relief a meritelor lui David Ricardo, profesorul Grigorov precizează și lipsurile existente în opera economică a acestuia. Astfel autorul arată că David Ricardo nu a abordat în mod istoric fenomenele economice și a considerat categoriile economice ale capitalismului ca fiind veșnice. De asemenea autorul arată că Ricardo s-a preocupat de latura cantitativă a categoriilor economice, ignorând latura lor calitativă, nu a înțeles geneza și esența banilor, fapt care l-a împins să susțină teoria cantitativă a banilor, nu a putut explica profitul mijlociu, nu a putut explica renta absolută, nu a făcut deosebire între plusvaloare și formele acesteia, a identificat valoarea cu prețul de producție și nu a văzut perspectivele reale ale economiei capitaliste.

În lucrare se arată în mod just că pentru contribuția sa la dezvoltarea științei economice, Ricardo a fost considerat de clasicii marxism-leninismului cel mai de seamă economist clasic burghez, desăvârșitorul economiei politice burgheze clasice, economistul producției prin excelență, iar opera sa economică, cu toate lipsurile pe care le are, alături de cea a lui Adam Smith, constituie unul din izvoarele marxismului.

În capitolul X cuprins tot în partea a III-a a lucrării, autorul precizează locul și rolul lui Simonde de Sismondi în istoria științei economice. Pornind de la critica pe care o face Simonde de Sismondi orînduirii capitaliste, de la faptul că el scabte în evidență unele contradicții ale modului de producție capitalist, sesizînd în același timp și caracterul istoric trecător al acestui mod de producție, profesorul Grigorov arată în mod just că Simonde de Sismondi este ultimul reprezentant al economiei politice clasice burgheze din Franța. Scoțînd în relief poziția de clasă mic-burgheză a lui Simonde de Sismondi, care caută să rezolve contradicțiile capitalismului de pe pozițiile micii burghezii, autorul dezvăluie caracterul reacționar, utopic al gândirii economice a acestuia, fapt care face din Simonde de Sismondi, fondatorul economiei politice mic-burgheze.

În partea a IV-a și a V-a a lucrării, profesorul Grigorov analizează apariția și evoluția economiei politice burgheze vulgare. Abordînd această problemă, autorul arată că din momentul în care burghezia a cucerit puterea politică, din momentul în care contradicțiile modului de producție capitalist, au început să se manifeste cu tot mai multă vigoare, scoțînd tot mai mult la iveală rădăcinile orînduirii burgheze, reprezentanții ideologici ai burgheziei au încetat să se mai ocupe cu cercetarea științifică a fenomenelor, s-au transformat în slugi plăcite ale capitalului, au început să facă apologia modului de producție capitalist.

Autorul arată de asemenea legătura și deosebirea dintre economia politică clasică burgheză și economia vulgară. În acest sens în lucrare se arată că porțile economiei politice burgheze vulgare au fost deschise prin tezele neștiințifice cuprinse în operele reprezentanților economiei politice clasice burgheze, că reprezentanții economiei politice burgheze clasice apărau orînduirea capitalistă cu bună credință în timp ce reprezentanții economiei politice vulgare apărau capitalismul cu rea credință.

Analizînd teoriile reprezentanților economiei politice burgheze vulgare din Germania, Franța, Anglia, S.U.A., autorul scoate în evidență lipsa de valoare științifică a acestor teorii care nu au contribuit cu nimic la cunoașterea științifică a modului de producție capitalist, demascînd totodată scopul urmărit de susținătorii acestor teorii.

Problema socialismului utopic este tratată de autor în partea a VI-a a lucrării cuprinsă în capitolele XVI, XVII, XVIII și XIX. Mai întîi autorul prezintă principalele idei ale precursorilor socialismului utopic din perioada acumulării primitive a capitalului (Thomas Morus și Tommaso Campanella) și apoi analizează concepțiile economice ale reprezentanților socialismului utopic din țările Europei Apusene din secolul al XIX-lea (Saint Simon, Ch. Fourier, R. Owen).

Tot aici autorul analizează concepțiile reprezentanților socialismului utopic din Rusia. După ce arată condițiile istorice în care a apărut socialismul utopic din Rusia, profesorul Grigorov prezintă concepțiile economice ale celor mai de seamă reprezentanți ai socialismului utopic din această țară (Hertzen și Cernișevski).

Autorul nu se rezumă însă numai la prezentarea critică a concepțiilor socialiştilor utopici, ci analizează și descompunerea socialismului utopic, transformarea lui în cele mai paradoxale construcții teoretice, fapt care se reflectă în lucrările lui P. J. Proudhon, Rodbertus, narodnicilor ruși etc.

Scoțind în evidență ideile valoroase din concepția economică a reprezentanților socialismului utopic și îndeosebi critica aspră făcută de aceștia capitalismului, profesorul Grigorov prezintă în mod just legătura dintre socialismul utopic și socialismul științific, arătând că socialismul utopic constituie unul din izvoarele marxismului.

În partea a VII-a a lucrării, autorul analizează una din cele mai importante probleme ale cursului de istorie a gândirii economice și anume crearea economiei politice proletare de către Karl Marx și Friedrich Engels. În această parte, autorul scoate în relief condițiile istorice în care a apărut economia politică a proletariatului și care este locul doctrinei economice marxiste în istoria științei economice. În lucrarea sa, autorul reușește să prezinte în mod convingător în ce constă saltul calitativ, revoluția săvârșită de Karl Marx în economia politică. Firul apariției și dezvoltării economiei politice proletare, precum și revoluția săvârșită de Karl Marx în economia politică, este redat de autor pe calea analizei principalelor lucrări ale întemeietorilor socialismului științific Karl Marx și Friedrich Engels.

Autorul arată saltul calitativ săvârșit de Karl Marx în teoria valorii muncă, a banilor, a plusvalorii, a salariului, profitului, rentei și dobinzii, a acumulării, a reproducerii capitalului social, venitului național, crizelor economice de supraproducție etc., precum și însemnătatea doctrinei economice marxiste pentru lupta economică și politică a proletariatului.

Considerăm însă că ar fi fost mai indicat și mai ușor de realizat scopul urmărit, dacă autorul prezenta concepția economică a lui Karl Marx și Friedrich Engels pe probleme și nu pe lucrări.

În capitolul XXIII se face o prezentare critică a concepțiilor economice revizioniste. Autorul face o critică substanțială teoriilor economice revizioniste din ultima treime a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, (Eduard Bernstein, Eduard David, Tugan Baranovskii, Karl Kautskii, Rudolf Hilferding). Considerăm însă că în lucrare, analiza critică a teoriilor revizioniste contemporane este tratată sumar. Deoarece revizionismul constituie principala primejdie în mișcarea contemporană, autorul va trebui ca, la o ediție viitoare, să acorde o atenție sporită demascării teoriilor revizioniste contemporane.

Profesorul Grigorov analizează profund în capitolul al XXIV-lea dezvoltarea creatoare a economiei politice de către V. I. Lenin, întemeietorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a statului sovietic, genialul gânditor revoluționar, conducătorul și învățătorul clasei muncitoare și a oamenilor muncii din întreaga lume.

Autorul arată în mod just că în dezvoltarea economiei politice de către V. I. Lenin se disting trei etape principale și anume: prima etapă, care ține din 1893 până în preajma primului război mondial imperialist, cuprinde două perioade (1893-1899) când Lenin supune unei critici nimicitoare concepțiile economice ale narodnicilor ruși, a doua perioadă (1900-până în preajma primului război mondial) când Lenin se afirmă ca un mare teoretician marxist în problemele agrare.

A doua etapă în dezvoltarea economiei politice marxiste de către V. I. Lenin cuprinde perioada primului război mondial imperialist. În această etapă Lenin duce o luptă intransigentă împotriva oportunismului din Internaționala a II-a și pune bazele învățării despre imperialism.

Etapă a III-a cuprinde perioada din timpul și după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în care Lenin pune bazele economiei politice a socialismului.

Autorul arată în mod convingător că V. I. Lenin a dus o luptă intransigentă împotriva tuturor curentelor antimarxiste, că a ridicat pe o treaptă superioară învățătura economică marxistă, arătând totodată însemnătatea istorico-mondială a leninismului.

În ultima parte a lucrării, autorul face o analiză critică a economiei politice burgheze vulgare din perioada imperialismului și a crizei generale a capitalismului. Autorul dezvăluie descompunerea continuă a economiei politice burgheze pusă în slujba apărării intereselor burgheziei, scoate în evidență lipsa de valoare științifică a teoriilor economice burgheze apărute în această perioadă, care urmăresc să înfrumusețeze capitalismul și să abată masele populare de la lupta lor revoluționară.

Lucrarea profesorului Grigorov constituie o contribuție valoroasă la analiza istoriei gândirii economice de pe pozițiile marxism-leninismului, fiind de un real folos pentru toți cei care se ocupă cu studierea problemelor economice.

M. Todolia și Marin Ene